

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt : XXIV

Sa. 96

Ekim 1960

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ — A N K A R A

1 9 9 5

İ Ç İ N D E K İ L E R

Makaleler, Etüdler :	Sayfa
İNAN, ABDÜLKADİR: Nayman Boyu'nun Soyu Meselesi	539
FEHÉR, GÉZA-PARADI, NANDOR (çeviren: KOŞAY, H. Z.): XVI-XVII. yüzyıl- larda Macaristandaki Türk Zanaati	547
SÜMER, FARUK: Anadolu'ya yalnız Göçebe Türkler mi geldi?.....	567
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İ. HAKKI: Şehzâde 'Selim'in Babasına Muhalefet ederek Muharebe ettiği esnada Amasya Valisi Şehzâde Ahmed'- in Vezir-i Âzama Mektubu	595
—————: Babasından sonra Saltanatı elde etmek için Kardeşi Selim'le çatışan Şehzâde Bayezid'in Amasya'dan Babası Kanunî Sultan Süleyman'a göndermiş olduğu Arıza	597
BAYKAL, BEKİR SITKI: Birinci Meşrutiyet'e dair Belgeler.....	601
BIYIKLIOĞLU, TEVFİK: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Sta- tüsü ve İhtilâlcî Karakteri	637
Bibliyografya :	
YURDAYDIN, HÜSEYİN G.: V. Minorsky, <i>The Chester Beatty Library. A Cata- logue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, with an Introduction by the late J. V. S.</i>	665
TANSEL, FEVZİYE: Niyazi Berkes, <i>Turkish Nationalism and Western Civili- zation, Selected Essays of Ziya Gökalp</i>	669
ÖZERDİM, D. MUHADDERE N.: <i>Chiang Kai Shek'in yeni bir kitabı: "Sovyet Rusya içinde"</i>	681
Tebliğler :	
ŞENYÜREK, DR. MUZAFFER: Ankara Üniversitesinde Muhafaza edilen Fosil Kalıntılarına dair bir Not	693
—————: A Note on the Remains of fossil Elephants preserved in the University of Ankara	696
Haberler :	
İNAN, ABDÜLKADİR: XIII. Yüzyıla ait Türk Harfleriyle yazılı bir Yazı.....	699
Türk Tarih Kurumu'nun 1960 yılı Genel Kurul Toplantısı.....	701
1960 yılının ilk yarısında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine gelen Kitap ve Dergiler	725

BELLETEN

ISSN 0041-4255

Birinci baskı : 1960
İkinci baskı : 1995

BELLE TEN

Cilt : XXIV

Ekim 1960

Sayı : 96

NAYMAN BOYUNUN SOYU MESELESİ

ABDÜLKADİR İNAN

XII-XIII. yüzyıllarda bugün Moğolistan denilen ülkede egemenlik için çarpışan Kereyit, Nayman, Merkit, Ongut (Aktatar), Tatar, Oyrat ve başka birçok boy ve ulusların soyu (ırkları) meselesi aşağı yukarı bir asırdan beri önemli tartışma konusu olmuştur. Bunlardan Kereyitlerle Naymanların Türk soyundan oldukları ve XIII. yüzyılda Türkçe konuştukları tarihçi Howorth tarafından kesin olarak iddia edilmiştir (History of the Mongols, Part I, p. 694). Rus bilginleri ise Çingiz'in meydana çıktığı devirde Moğolistan'ın baştan başa Moğol soyundan olan boylarla işgal edilmiş bulunduğunu iddia ediyorlardı, şimdi de bu fikirde ısrar ediyorlar¹. Yukarıda adı geçen boylardan Nayman boyunun soyu ve dili meselesi son yıllarda Japon bilgini S. Murayama tarafından tekrar ortaya konulmuştur². S. Murayama, Naymanların Türk soyundan olduklarını ve Türkçe konuştuklarını, şüpheye yer bırakmıyacak şekilde ispat etmektedir. O, Howevort'ın delillerini naklettikten sonra Reşid-ed-din ve "Moğolların gizli tarihi"nde bulduğu delilleri de buna eklemektedir.

Howorth, Nayman ve Kereyitlerin Türk olduklarına delil olarak hanlarının ve kumandanlarının adlarının Türkçe olduğunu (İnanç Bilge Buka Han, Tay Buka, Köksev, Yedi Tuğluk...) gösteriyordu.

¹ İ. P. Petruşevski'in Sbornik letopesey (Cami'-et-Tevarih'in yeni tercümesi) için yazdığı önsöz, c. I, Moskova-Leningrad 1952, s. 29.

² S. Murayama, Sind die Naiman Türken oder Mongolen? (Central Asiatic Journal, volume IV, No. 3, s. 188-198).

Howorth'tan sonra bu meseleyi Rus bilgini N. A. Aristov, daha geniş bir şekilde ele aldı. Onun mütalâasına göre IX. yüzyılda Uygur devletinin dağılışından Çingiz'in zuhuruna kadar bütün Moğolistan baştan başa Türk boylarıyla meskûndü; Moğollar ise ancak kuzeyde bulunuyorlardı. Aristov, Karahıtay ve Cürçenler devrine ait Çin kaynaklarının verdiği bilgilerle "Moğolların gizli tarihi" ve Reşid-ed-din'in verdikleri bilgileri karşılaştırarak IX. yüzyılın ortalarından Çingiz devrine kadar Moğolistan'ın etnografik durumunu şöyle tasvir ediyor: Güney-doğuda Ongut (yahut Tatabi) boyu, onların kuzeyinde kalabalık Tatar boyları, bunlardan daha kuzeyde, biraz batılarında, Kereyitler, Calayırlar ve Moğollar bulunuyordu; bunların çoğu Onon ve Kelüren ırmaklarında idiler. Bu boyların batısında, Tamir ve Orhon ırmaklarından İrtiş boyuna kadar Naymanlar, bunların kuzeyinde Selenge ırmağı boyunca Merkitler, Kosogol ve Tannaulada Oyratlar, Tubalar ve türlü "orman ulusları" bulunuyordu. Yenisey ırmağında Kırgızlar, bunların batısında, Altay'da Telesler ve başka boylar...³ Aristov bu boylardan Ongut, Nayman, Kereyit ve Tatarların Türk soyundan olduklarını kesin olarak iddia ediyor. Ona göre bu Türk boylarının büyük bir kısmı, Moğollar tarafından sıkıştırılıp, batıya göç ettiler, bir kısmı da Moğolistan'da kalıp moğollaştılar. "Ongut, Calayır, kısmen Kereyit ve Naymanların alını yazısı böyle oldu"⁴.

Çingiz Han'ın meydana ilk atıldığı sırada Moğolistan'da iki kuvvetli hanlık vardı: Nayman ve Kereyit hanlıkları. Her ikisi de sözde nesturî hıristiyan sayılırlardı⁵. Moğolistan'ın en kuvvetli hanlığı Nayman hanlığı idi. Berezin'in fikrine göre "nayman" moğolca "sekiz" demek olduğuna göre bu sayı adı sekiz boydan kurulmuş

³ N. A. Aristov, Zametki ob etniçeskom sostave türkiskih plemen i narodnostey (Jivaya Starina, 1896, VI. yıl, s. 304-305).

⁴ Yine orada s. 306.

⁵ Naymanlar Hıristiyan sayıldıkları halde şamanlıkta devam ettikleri "Moğolların gizli tarihi"nin naklettiği şu hikâyeden iyice anlaşılmalıdır: "Naymanlı Tayang Han'ın anası Gürbesü: "Onghan geçmiş zamanın büyük Hanı'dır. Onun kafasını buraya getiriniz. Eğer bu kafa hakikaten Onghan'ın ise onun için âyin yapalım" dedi. Kafayı beyaz bir keçe üzerine koydurdu. Gelinlerini topladı, içki hazırlattı, telli sazlar çaldırarak eline kadeh alıp âyine başladı..." (A. Temir tercemesi, s. 111).

olan bir boylar birliğini bildirmiş olacaktır⁶. Aristov bu mütalâaya itiraz ederek şöyle diyor: “Bana öyle geliyor ki Moğolca ‘sekiz’ demek olan ‘nayman’ kelimesinin bir Türk boyuna ad olması mümkün değildir. Naymanlar çok eski devirlerden beri bir Türk boyu idi... Bu adın Katun ırmağının ayağı olan Nayma ırmağından alınmış olmasını düşünmek gerçeğe daha uygun olur. Bu boy önceleri bu ırmakta yaşamış olabilir”⁷. Bu Nayman adına S. Murayama da bir notunda dokunmuştur. Ona göre “bu boyun gerçek adının Moğolca ‘sekiz’ demek olan ‘nayman’ olması şayanı itimat değildir. Çingiz zamanında Moğollar bu adı [bu boyun Türkçe adını] Moğolcaya çevirmiş olabilirler. Naymanların kendileri kendilerine ne ad verdiklerini bilmiyoruz. Türkçe kelimelerde önses (Anlaut)de ‘n’ sesi bulunmadığına göre ‘nayman’ kelimesi Türkçe olamaz. Fakat bu isim herhangi bir ses değişimi sonucunda meydana gelmiş bir kelime de olabilir...”⁸.

S. Murayama, Nayman ulusunun türklüğü veya moğolluğu üzerine yazılan yazıların özetini verdikten sonra Naymanların Türk soyundan olduklarını ispat için “Moğolların gizli tarihi”nden aldığı şu kişi adlarını sıralıyor: 1. İnança Bilge Kan (Reşid-ed-din’de: İnanç Bilge Buku Han). 2. Tayang Kan, İnanç Bilge Kan’ın oğlu. Reşid-ed-din’e göre Tayang Çince tay-wang’dan olup ‘hükümdar oğlu’ demektir; yine ona göre Çin hükümdarı tarafından verilen bir ünvan olup “büyük hükümdar” demekmiş, Tayang’ın adı Tay-

⁶ TVO, V, 264.

⁷ Aristov, Zametki, s. 361.

⁸ S. Murayama, s. 190 (not). ‘Nayman’ kelimesinin Moğolca ‘sekiz’ demek olduğunda şüphe yoktur. Bir Türk boyunun adı olan bu ‘Nayman’ kelimesi üzerinde Aristov ve Murayama’nın ileri sürdükleri tahminler yersizdir. Bunların başbuğu olan Küçlüg Han Cemal-i Karşı’de “Küçlüg as-segizi” tesmiye edilmiştir (Mülhakat-as-surah Barthold yayımı, s. 133: يوسف قدرخان سنة ٦٠٧ قريبا من عهد المغوليته في او اواخر دور كورخان قرا خطاي وهو كان معاهده الكوچلوك خان السغيزي النصراني وهو الذي حارب كاشغر مرارا. Yine Cüveni’ye göre Ong Han’a tabi boylardan biri ‘Sakız’ adını taşımıştır (Cihangüşa, I, s. 26: (اونك خان كه سرور قبایلی كرايت وساقیز بود). Bu ‘sagis’ ve ‘sakız’ kelimelerini Yakut Türkçesindeki ‘agis’ (yani sekiz, Pekarski, s. 25) ile karşılaştırmak mümkündür. Herhalde ‘Nayman’ adı “Sekiz” denilen bir Türk ulusunun adının Moğolcaya çevrilmesinden ibarettir. Sayı adı taşıyan Türk boyları çoktur. Nayman boyunun adı hakkında yine bk. A. Zeki Velidi Togan: Moğollar, Çingiz ve Türklük, İstanbul 1941, s. 12.

buka idi⁹. 3. Buyruk Kan, İnança Bilge'nin oğludur; Tayang'ın küçük kardeşidir. 4. Küçlük Kan, Tayang'ın oğludur, Reşid-ed-din'e göre Küşlük 'kuvvetli' demektir. 5. Kürbesü, İnança Bilge'nin karısı, Reşid-ed-din'e göre Tayang'ın karısıdır (S. Murayama bu adın Türkçe olduğunu, açıklamadan, kabul etmiştir). Reşid-ed-din bu kelimenin etimolojisini vermiyor. 6. Kökse'ü~Kökseğü Sabrak. Tayang Han'ın uyruklarındandı. Bu ad Reşid-ed-din'de Köksü şeklidir. Ona göre Köksü "öksürük ve göğüs hastalığı ile sesi kısık adam" demektir¹⁰. 7. Kori sübeçi. Bu da Tayang Han'ın uyruklarından biri idi. Bu adam Kereyit Hanı Toğrulu Titig Sakal denilen yerde esir aldı. S. Murayama bu Sübeçi adını eski Türkçedeki 'suvçi' "Pilot" kelimesiyle izah edilemez mi? diyor. 8. Yedi tubluk. Bu da Tayang'ın uyruklarından biridir. Reşid-ed-din'e göre: Yedi tuğluğ yani 'yedi sancaklı' demektir. 9. Torbi taşı. Bu 'türbe taşı' demek olacaktır. S. Murayama'ya göre 'türbe'¹¹ (Mausoleum) kelimesi Türklere arapçadan geçmiştir. Naymanların Arapçaya yabancı olmadıklarını Reşid-ed-din'in şu sözleri göstermektedir: "Naymanlara yakın ve yurtları bitişik olan boylardan biri Tikin boyu idi. Bunların hükümdarı Kadır Buyruk idi. 'Kadır' büyük ve kuvvetli demektir. Moğollar bu adı bilmedikleri için bunu Kacir Han söylerler. Bazı Moğol ilâçları vardır. Bunlara şimdi 'kacir' derler, eski zamanda ise 'kadır' yani 'kuvvetli ilâç' demişlerdir" (Sbornik I, 1 s. 139-140)¹².

Murayama, Nayman meselesinin izahı için çok önemli bir delil olarak Nayman hanı İnança Bilge Han'ın oğlu Tayang için söylediği

⁹ Eski Türkçede 'tayangu' kelimesi 'mabeyinci ve perdedar' demektir (DLT, III, 282, terc. 380). Tayang adının bu kelime ile ilgisi olmaz mı?

¹⁰ Kökseü (Radloff, Wb. III 38, 1229-1230) veremli, hastalıklı, öksüren adam. Bu açıklama Reid-ed-Din'nin izahına tıpatıp uygundur.

¹¹ S. Murayama'nın Torbitaşı adını 'Türbetaşı' ile açıklaması bana garip geliyor. Arapça 'türbe' terimi doğu Türk lehçelerinde tesbit edilmiş değildir. Bu adı 'torba' (Radloff, Wb. III, 1189) kelimesiyle açıklamak daha uygun olsa gerek.

¹² S. Murayama'nın 'kadır' kelimesini Arapça 'qadir' kelimesinin Türkçeye geçmiş şekli zannetmesi gerçeğe uygun değildir. Bu 'kadır' kelimesi çok eski bir öztürkçe kelimedir. Eski Türk yazıtlarında da bulunuyor (Radloff Wb. II, 326). 'Kadırkan' Kül Tigin yazıtında bir orman adı olarak geçer (büyük yazıt 2. satır). Bu kelimeyi Kâşgarlı Mahmud 'sert' kelimesiyle açıklamıştır (kadır neng "sert nesne" c. I, 304, B. Atalay çevirmesi s. 364). Çağdaş doğu Türk lehçelerinde bu kelime 'kazır' söylenir (Radloff, Wb. II, 339). Yine bk. S. Malov, Pamyatniki drevnetürkskoy pismennosti (sözlük kısmı) s. 409.

sözleri gösteriyor. “Moğolların gizli Tarihi”nde bu sözler Nayman emiri Kökseü Sabrak tarafından şöyle naklediliyor: “İnança Bilge qan ügülele’e. Emejala’ui. Ere bi ötölbe. Ene Tayang-yi elbesü’er töre’üle’e. Ai Torluq töregsen köün minü törülmiş. Olon doromjin ma’ui ulus minu asarju barin çidaqui-u? ke’ele’e”. Bu parçayı Haenisch şöyle tercüme ediyor: “İnanç Bilge Han bir zaman demişti: “Karım gençtir, ben ise ihtiyarım. Bu Tayang’ı ancak dua ile türettim. Hey, benim zayıf doğmuş oğlum Torilmiş kötü ve bozuk çok ulusumu idare edebilecek ve sıkı tuta bilecek mi?”¹³. Metindeki törilmiş kelimesini Haenisch, Tayang Han’ın bir lâkabı diye anlamıştır ki bu gerçeğe uygun değildir. Murama’ya göre torluk kelimesi de Türkçedeki ‘torlak’ kelimesiyle karşılaştırılmalı idi. Törilmiş kelimesi Türkçe ‘doğmuş’ demektir; elbesü kelimesi de Türkçedir. “Gizli tarih” yazarı İnança Bilge Han’ın sözlerini olduğu gibi doğru vermek istemiş olsa gerektir. Bu sözler gösteriyor ki Nayman Hanı ve ulusu Türkçe konuşmuştur¹⁴. “Elbesü” kelimesini Türkçe sayan yazar bunun için bir kaynak göstermemiştir. Herhalde televüt Türkçesindeki ‘elbi’ (Radloff, Wb. I, 831) kelimesini gözönünde bulundurmuş olsa gerektir. Bu kelime “ilâcın ve şaman duasının kudreti, kuvveti” anlamındadır (“kamın elbisi bolbodı=kamın duası bir şey yapmadı”). Bu kelimeyi Kâşgarlı’daki ‘yelwi’ (sihir, afsun) kelimesiyle (DLT, III, 34) de karşılaştırmak mümkündür.

Naymanların Türk olduklarına delil olarak S. Murayama Reşid-ed-din’in Baytarak-belçir denilen bir yer adı hakkında verdiği bilgiyi naklediyor. Bu adı Reşid-ed-din şöyle açıklıyor: “Bu yerin Baytarak belçir tesmiye edilmesinin sebebi şudur ki bir vakit Nayman Hanı Ongut Hanı’nın kızıyla evlendi. Bu kızın adı Baytarak idi. Naymanlarla Ongutlar beraber bu yere gelip düğün yaptılar. Belçir demek otu bol, bereketli step demektir. Bu iki isimden bir isim [Baytarak-belçir] teşkil edildi. Moğollar bu yer adının mânasını iyice anlamadıkları için Baytarak kelimesini Baztarak şeklinde söylediler” (Sbornik. I, 2 s. 113). Murayama’ya göre Naymanlarla Ongutların dilini Moğollar bilmiyorlardı, çünkü Naymanlar ve Ongutlar Türktü ve Türkçe konuşuyorlardı.

¹³ E. Haenisch, Die Geheime Geschichte der Mongolen, Lpz., 1941, s. 76; Ahmet Temir, Moğolların gizli tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayını 1948, s. 111-112.

¹⁴ Murayama, s. 196.

Naymanların Türk ırkına mensup olduklarına delil olarak Murayama'nın (s. 96—97) gösterdiği delillerden biri de Çin'deki Moğol sülâlesinin son zamanlarında yaşamış olan T'ao-tsungi'nin Cho-keng lu¹⁵ adlı eserinde yaptığı imparatorlukta ulusların etnik tasnifidir. Bu tasnife göre Karluk, Kıpçak, Tangut, Asut, Tuba, Kanglı, Uygur, Sartagul, Nayman, Serkes, Töböt, Ongut, Karakıtay, Kamul... ulusları Moğol olmıyan uluslardandır. Buna göre Naymanlar da Moğol değildir.

Nayman Han'ı Tayang Han'ın anası Nayman kraliçesi Gürbesü'nün Moğollar hakkında söylediği sözler Nayman meselesi bakımından dikkate değer. O, Moğollardan bahsederken şöyle diyor: "Onları (Moğolları) ne yapalım? Moğol ulusu pis pis kokar, kara giyim giyer. Şimdilik bizden uzakta bulunuyorlar, orada kalsınlar"¹⁶. Gürbesü Hatun'un bu sözleri Naymanların Moğollardan başka bir ulus olduğunu ispat eder. Naymanlarla Kereyitlerin buldukları sahadaki yer adlarının çoğu Türkçedir. Kuba Kaya, Ulug Tag, Kara Buka, Yedi Kurgan, Titig Sakal, Argal Geyögi (geyiği), Buğra Keer, Kızılbaş... gibi birçok isimler vardır¹⁷.

* * *

Yukarıda adı geçen Aristov'un Türk uluslarının etnik menşeleri hakkında yazdığı eser birçok bilgilerin dikkatini çekmişti. O cümleden akademisyen V. Barthold uzunca bir makale ile bu eserin eleştirme ve çözümlemesini yapmıştı (ZVO, XI, 341-356). O bu eleştirmesinde bu eserin etnografya bakımından çok değerli bir emek ürünü olduğunu takdir etmekle beraber yazarın Nayman, Kereyit, Ongut v.b. boylara dair mütalâa ve hükümlerini kabul etmiyor, bilimsel gerçeklere aykırı buluyor ve şöyle diyor: "Aristov'a göre VI. yüzyılda Türk devletini kuran Tukyuların komşuları olan Tatabi (Ongut) ve Tatarlar da Türk ırkındandı... Asrımızın (XIX. yüzyılın) başlarında yazan müsteşriklerin çoğu, XIII. yüzyıl Moğolistan'ının etnografik durumu bugünkü durumundan farksız olduğunu,

¹⁵ Murayama'nın T'ao tsungi'den naklettiği tasnife çok benzeyen bir tasnifi Aristov Palladius'un Yuan-şi tercemesinden nakletmiştir (Zametki, s. 363; yine bk. Abdülkadir İnan, Ongutların menşei meselesi, Belleten, c. VIII, s. 453).

¹⁶ Ahmet Temir, Moğolların gizli tarihi, s. 112.

¹⁷ Moğolların gizli tarihi ve Reşid-ed-Din'in Cami' at-Tevarih'inde böyle türkçe yer adları çok bulunur.

Çingiz'den önce de bütün Moğolistan'ın Moğol menşeli uluslarla meskûn bulunduğunu zannederlerdi. Sonra bazı etnograflar bu uluslardan birçoğunun Türk ırkına mensup olduklarını ispata çalıştılar; bu meselede Howorth herkesten ileri giderek Moğolistan'ın kudretli uluslarını, hele Kereyit, Nayman, Merkit boylarının Türk olduklarını kabul etti. Aristov ise daha ileri giderek Howorth'un Moğol veya Tonguz saydığı Tatar ve Ongut uluslarını bile Türk saymaktadır... Naymanlar Moğol idi. Bu adı Nayma (ırmağı) adından çıkarmak boş bir iddiadır.”

V. Barthod'un bu kesin hükümlerinden kırk yıl geçtikten sonra Moğolistan'da yapılan arkeolojik araştırmalarla Ongutların Türk olduklarını kesin olarak ispat eden belge bulundu. Bu belge Süryani harfleriyle Türkçe yazılan Ongut mezar taşlarıdır¹⁸. Demek oluyor ki arkeoloji araştırmaları tarihçi Barthold'u değil, etnografyacı Aristov'u haklı çıkardı. Çingiz'in egemenliğini kendi isteğiyle kabul eden Ongut beyinin adının Alakuş Tigin olması da bu boyun Türk olduğuna delâlet ediyordu. Moğolistan'da arkeoloji araştırmaları ilerledikçe Naymanlara ait bu gibi yazıtların bulunması da pek mümkündür.

¹⁸ Dr.K. Groenbech, Turkish Inscriptions from Inner Mongolia (Monumenta Serica, t. IV, 1939-1940, s. 305-308). Bu makalenin tercümesi Dr. Muhaddere Özerdim tarafından yapılmıştır: İç Moğolistan'da Türk yazıtları (Belleten, c. VIII, s. 457-460). Yine bk. Abdülkadir İnan “Ongutların menşei meselesi” (aynı dergide sah. 453-456).

XVI-XVII. YÜZYILLARDA MACARİSTANDAKİ TÜRK ZANAATI

ESTERAGON-SZENTTAMAŞHEGY'DEKİ TÜRK ÇANAK-ÇÖMLEK FIRINI

Yazanlar : İFJ. GÉZA FEHÉR - NANDOR PARADI

Macarcadan Çeviren : H. Z. KOŞAY

Bu makale, Türk ve Macar kavimlerinin şerefli eski tarihinin gayretli araştırmacısı Profesör Géza Fehér'in (4.VIII.1890-10. IV. 1955) doğumunun yetmişinci ve ölümünün beşinci yıldönümleri hatırasına ithaf edilmiştir.

G İ R İ Ş

Macar tarih araştırmalarında, şimdiye kadar, Türk hâkimiyeti devrinin maddî kültürüne dair eserler, gerçek ve ilmî tarafsızlığa uygun olarak değerlendirilmemiştir. Bu hususta yekdiğerine taban tabana zıt iki ilmî görüş hâkimdir. Birinci kanaatin taraftarları, iki kavmin dünya görüşü arasındaki farkları, dinî ayrılıkları mubalağalı surette ileri sürerek Türklerin medeni değerlerin iarecisi hattâ mutavassıtı olmaları ihtimalini dahi düpe düz inkâr ederler¹. İkinciler ise Türk tesiri hususunda bazı mubalağalara saparak gerçekten uzaklaşırlar².

Şu halde, Macar arkeoloji araştırmaları yukarıda zikr olunan güç meseleyi müspet bir tarzda ciddî ve sorumluluk duygusu ile çözmek zaruretindedir. Halbuki başta maddî hâtıraların muayenesi, Türk hâkimiyeti ile Macarların yaşayış tarzlarındaki değişiklikleri aydınlatılabilir. Türk arkeolojisi ile ilgili eserler şehirlerimizde, kalalarımızda ve yıkılmış köylerin enkazı üzerinde yapılan kazılarda meydana çık-

¹ Bilhassa bakınız : *Szekfü Gyula*, Magyar történet-Macarı tarihi. 3 üncü baskı. Budapest 1935/III. cilt, ve müellifin diğeri eserleri.

² *Takacs Sandor*, Rajzok a török vilagbol I-II. Budapest 1915/III, Bp. 1917/ Türk devrinden tasvirler; *Horvath Henrik*, Hodoltság és felszabadítás a müvészeti történelemben — Sanat tarihinde metbuiyet ve kurtuluş devri (Tanulmányok Budapest multjabol V. 1936, 198-219) v, b.

makta ve bunların incelenmesi Macar zenaatlerinin bu güne kadar çözülmemiş meselelerini açıkladığı gibi, Türk hâkimiyeti sırasında vukua gelen yaşayış şartlarının anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır.³

Bugünkü bilgi seviyesine göre yukarıda arz olunan usule riayet ederek Macar Milli Müzesinde 1951 yılında kurulan “YURT İŞGALİNDEN 1848 YILINA KADAR MACAR KAVMİNİN TARİHİ” adlı sergide Türk hâkimiyeti devrinin de maddi hâtıralarını göstermeye çalışmış idik (Bakınız: Levha I). Büyük teşhir camekânının en üst kısmında Türk tesirine uğrayan Macar şehirlerinin eski gravürleri ve bunun altında Macar ileri gelenlerinin Türklerden aldıkları kıyafetler gösterilmiştir. Sergide çanak-çömlek ve bakır kaplar, mutfak takımları ile birlikte Anadolu mutfağının fotoğrafı ve yazılarla da Türk mutfağının Macar mutfak kültürüne tesirleri ve Türk bakırcılık zenaati tanıtılmıştır. Türk hamam kültürünün tesirine ise bir su künkü ve eski bir hamamın pilâni tanıklık etmektedir. Ortadaki bir gravür ve zurna Macarların “tarogato” adını verdikleri musiki aletin ced-dini göstermektedir. Teşhirde Türklerden öğrenilen kahve, tütün takımları ve el işlemleri yanında gümüş ve deri işçiliğine ait hâtıralara yer verilmiştir.

1952 yılında taşradaki müzelerimizde sistemli bir tarzda bilhassa Türk hâkimiyeti devrinin zanaatlarıyla ilgili malzemeyi toplamaya başladım.⁴ Zira Türk Arkeoloji eserlerinin metodlu incelenmesi bu devrin günlük hayat tarzını aydınlatmakla kalmaz, aynı zamanda birçok ilmi meselelerin çözülmesine de yardım edebilirdi.⁵

Maalesef eskiden Türk hâkimiyeti devrinin günlük hayatıyla ilgili eserler esaslı surette araştırılmadığı için Macar Müzelerinde bulunan malzeme bazı gayretli şahısların özel koleksiyonlarından veya tesadüfî buluntulardan ibaret kahyordu. Türk devriyle ilgili kazılar ise pek mahdut idi. Buna rağmen müzemizde, tesir itibariyle fevkalâde önemli ve hayli uzun süren bir devri aksettiren çeşitli malzeme top-

³ *G. Fehér Jun. L'influence Ottomane sur les arts industriels Hongrois. Kongre tezi (hulâsası): “Premier Congrès international des Arts Turcs. Ankara 19-24 Octobre 1959. sa. 101-103).*

⁴ Benzeri konu hakkında zirdeki telhise bakınız: Budapest története. III = Budapeste tarihi 1944. sah. 354-381. Függelék = Zeyl X. Müvészetek = Sanatlar 3. da *Garady Sandor, Agyagművészeg = Çanak çömlekçilik.*

⁵ Bakınız. *G. Fehér Jun.* zikri geçen kongre hulâsası.

lanabildi⁶. Bizatihi değerli olmasına rağmen çok tabakalı arkeolojik meselelerin halline yalnız eşya kâfi gelmiyordu.⁷ Münhasıran Türk devrinin araştırılmasına yöneltilen sistemli kazıların da yapılması gerekiyordu. Bu hususta ilk adım olarak Türk çanak - çömlekçiliğini araştırmak için mesai arkadaşım Parâdi Nandor ile 1925 yazında Esteragon yanındaki Szenttamaşhegy (Sent Tomas dağı)nda bir Türk çömlek fırını kalıntılarını kazıp çıkardık.⁸ Aşağıdaki satırlarda mesai arkadaşım Bay Parâdi kazı sonuçlarını tanıtacaktır.

I.

Esteragon şehri yanındaki Szenttamaşhegy'de Türk çanak - çömlek fırınının meydana çıkarılması:

Esteragon mahallî Müzesinde büyük sayıda ve çeşitli XVI-XVII. yüzyıllara ait Türk bakır kapları ve çanak - çömlek bulunmaktadır. Toprak kapların ekserisi Szenttamaşhegy menşeli olup 1926 yılında burada su yolu yapılırken bir Türk çömlek fırınına rastlanmış ve külliyetli seramik elde edilmiştir. Bu eserler Esteragon Müzesinde toplanmakla beraber bulunuş şartlarına dair gerekli izahat verilmemiş⁹, üstelik arada geçen 30 sene zarfında Türk devrine ait diğer buluntularla karıştırılmıştı.

Bu suretle 1956 yılı yazında mevcut eserleri tevsik için kazıya başlarken ocak yerinin tesbiti başta geliyordu. Aynı zamanda fırın teşkilâtı hakkında fikir edinmek ve bulunabilecek kalıntıları müzedeki eserlerle mukayese suretiyle bunların menşelerini de tayin hedefini güdüyorduk.

⁶ *İfj. Fehér Géza, A pécsi Janus Pannonius Muzeum hodoltsagkori török emlékei* = J. P. Müzesindeki Türk hâkimiyet devrine ait hâturalar. (Müze salnamesi 1959. Baskıda).

⁷ Maalesef bugüne kadar Türk hâkimiyeti devrinin yevmi hayatında kullanılan maddi eserlere dair pek az neşriyat mevcuttur. Bu bakımdan Türkiyede ve Balkanlar'daki Türk zanaatlerini, mamulâtını, mutfak kültürünü v.b. esaslî surette inceleme, konumuz bakımından son derece önemlidir. Zikri geçen sahalarda ele aldığımız malzeme ile kıyası gerekli çok zengin eşitlikler mevcuttur.

⁸ *İfj. Fehér Géza-Paradi Nandor* : Estergom-Szenttamaşhegyi 1956. évi. kutatások (Esztergom Evlapja. 1959 (baskıda).

⁹ 1926 araştırmaları hakkında *Balog Albin, Esztergom Evlapja* IV. 1928 sah. 59. Başka yerde zikri: Történelmi séta Esztergomban = Estergom'da tarihî gezi. Esztergom 1936. sah. 34-35.; Vezető az esztergomi Régészeti Muzeumban = Estergom müzesi kılavuzu. Esztergom 1941 sah. 32. Yukardakilerden faydalanır: *Garady Sandor* z. g. eserinde sah. 383.

Fırın bakiyesini dağ zirvesinin güney yamacında Lépcső sokağının 6 numaralı evi önünde bulduk¹⁰. Esasen bu yerin daha önce karıştırılmış olduğunu toprağın üstündeki sıva döküntüleri ve ızgara parçaları da belirtiyordu. İzgaralar 1926 da su yolu yapılırken ocağın tahrip edildiğine delâlet ediyordu. Gerçekten kazı sırasında fırının beyzi plan arzeden kalıntıları bulundu. (Levha II 1-3; 1 inci resim) ölçüleri: 170 × 180 cm. ebadında olup ortasında menfeze kadar uzanan 25 cm. kalınlığında bir yanık kil duvar ocağı ikiye ayırmaktadır. Fırının menfezi kuzey-kuzey batı yönündedir. Biz bu menfezin ancak kuzeydoğudaki yarımını bulduk. Yan duvarı güneyde 40-45 cm. yükseklikte kalabilmiş, kuzeyde menfeze mücavir kısmının ancak temeli gösteren yanık sıvaları muhafaza edilebilmişti. Lépcső sokağı boyunca uzanan künklerin yerleştirildiği ark fırının batı cihetini teşkil ediyor, fırın ile önündeki sahanlığı ise ana arkdan ayrılan iki tâli ark katediyordu. Bu tâli arkların arasındaki saha da hayli karıştırılmıştı. Anlaşıldığına göre su künkleri yerleştirilirken fırın duvarlarıyla menfezin bir kısmı tahrip edilmişti.

Fırın sahanlığı da beyzi olup menfeze doğru geniştedir. Bu sahanlığın ortası yassı tekne şeklindedir. Seviyesi de fırın külhanının yanık seviyesinden daha aşağıdadır. Sahanlıkta ve fırın menfezinin önündeki bir çukurda kül tabakasına rastladık. Bunların fırından çekilen kül kalıntıları olduğunu sanıyoruz.

Su künkleri yerleştirilmeden önce fırının doğu ve sahanlığın kuzey ve batı kısmı kazılarak tahrip edilmiştir. Fırının sağlam kalabilen kısmına bakarak, aşağı kısmının yani külhanının sahanlık gibi karıştırılmadan kalan killi toprakta bulunduğuna hükmetmek mümkündür. Fırının içi bu suretle fazla tahribe uğramış ve ancak güneye rastlayan duvarının küçük bir parçası kalmıştır. Bu yüzden ateşliğinin biçimini ve yapılışını tesbit edemedik. Bulunan bazı parçalara istinaden ateşlik duvarının kalın bir sıva ile sıvandığı muhakkaktır.

Fırının mevcut kalıntıları ve yıkıntı arasında bulunan duvar ve ıskara parçaları fırın tipini göstermeye kâfidir. Şöyle ki, ikiye

¹⁰ Szenttamashegy'de Türk çanak—çömlekçilerinin çalıştıklarına dair yazılı belgemiz bulunmamakla beraber *Béla Mátyás* bu şehirde Türklerin ve Sırpaların oturduklarından bahs eder. (*Béla Mátyás*, Esztergom varmegyéröl. Tatabánya, 1957. sah. 22.) Çanak-çömlekçilik için lüzumlu kil ve su burada mebzul ve ulaşılması kolaydır.

bölünen ateşlik kısmı, esas fırından, killi topraktan yapılmış delikli ıskaralarla techiz edilmiştir. Ateşliğin ortadan bir duvarla ikiye bölünmesi bu fırının oldukça mükemmel bir tip teşkil ettiğine delâlet eder. Bu orta duvar büyük fırınlarda ısgaranın tazyik tesiriyle parçalanmasına hizmet eder. Enkaz içinde bulunan ıskara parçalarının delikleri yuvarlak olup (bakınız levha III. 3-5), Çapları ise 7-9 cm. dir. Isgarayı teşkil eden kil döşemenin kalınlığı her yerde müsavi olmayıp 5-16 cm. arasında değişmektedir. Aglebi ihtimal ortadaki mesnet duvarından cidarlara doğru kalınlaşmaktadır. Isgara tablasının üstü düz olmakla beraber altı gayri mütecanis ve ateşin tesiriyle yeşilimsi ve grimsi bir renk almıştır. Birkaç yerinde fazla hararet sebebiyle toprak içindeki çakmak taşı (kvarts) eriyerek üstü habbeli yeşilimtırak cam tabakası husule getirmiştir.

Parçalanmış kil ısgara altında birkaç yerde ağaç elyafının izi müşahede edildi. Bundan, fırının imali sırasında ortasındaki mesnet duvarına kalıp olarak kaba veya yontulmuş ağaç parçalarının yerleştirildiği ve bunun üstüne killi ısgaranın dövülmek suretiyle imal edildiği anlaşılmaktadır¹¹. Bu ağaç parçaları fırının ilk yakılışında yanmakla beraber ısgaranın da pişirilmesine ve salâbet kesbetmesine hizmet etmiştir.

Yıkık fırının içinde ve etrafındaki buluntular muhtelif biçimde kapkaçak parçalarından ibarettir. Ekserisi ayaklı çanaklar olmakla beraber içlerinde tas ve testi parçaları da mevcuttur. Hayli bir yekûn tutan çanak kırıklarının mühim bir kısmı boya astarlıdır (Levha III. 2; levha IV. 1-2).

Fırın ısgarasına bulaşan yeşil ve boz renk sır lekeleri kap kacağın ilk pişirilişinin ve sır vermek için yapılan ikinci pişirilişinin bulduğumuz yerde yapıldığına şüphe bırakmıyordu.

Yıkık fırının enkazı arasında yassı ve beyzi bazı pişmiş toprak safihalar da bulunmuştur (Levha III. 1). Bunların fırın teferruatına ait olduğunu tahminle beraber niçin kullanıldığını kati olarak bilmiyoruz.

Türk çanakçı ustalarının kullandığı bir aracı da yaptığımız kazıda tesbit etmiş bulunuyoruz. Fırın enkazı arasında çok miktarda,

¹¹ Rusya'da da bu çeşit fırını tanıyoruz. Meselâ: Vçij fırını. Bunun da ızgarasını imal ederken ağaçla takviye etmişlerdir. *Rybakov z, g. eseri sah. 345.*

küçük ve pişmiş killi topraktan yapılmış üç ayaklı sehpacıklar bulundu (Levha IV. 9). Bunların niçin kullanıldığını zirdeki şekilde tesbite muvaffak olduk. Sırlı sahanların içinde çok defa, tasvir olunan üç ayaklı sehpacık cesametinde boş izler görülmekte ve bunlarda sırlı bulunmamakta idi (Levha IV. 4). Sırsız kısımların sehpa büyüklüğünde oluşu ikisi arasında bir münasebete delildi. Herhalde fırında sırlı sahanlar pişirilirken, sırların birbirine karışmaması için bu sehpacıklar kullanılmakta ve sahanların içlerine konmak suretiyle istif yapılmakta idi.

Fırın teşkilâtını daha yakından incelersek, kilden yapılmış ısgaralı fırınların müahhar demir çağından itibaren malûm olduğunu¹² ve Macaristan'da Roma Devrine âit bu çeşit fırınların bulunduğunu görürüz¹³. Şu da şayanı dikkattir ki, daha muahhar XII. XIII. yüzyıllarda gerek Macaristan'da¹⁴ ve gerek hariçte¹⁵ malûm çanak-çömlek fırınları daha küçük daha basittirler. Ancak, istisnai olarak bizim fırının benzerleri bulunur.¹⁶ Halbuki Szenttamaşhegy fırını ile yaşıt ve malûm Macar çömlek fırını daha mütakâmilidir.¹⁷ Bundan Türk çanak - çömlekçilerinin Macar fırınına örnek almayıp bütün takımları, araçları ve usulleriyle Macarlarınkinden ayrı bir geleneği kendileriyle birlikte getirdiklerine hükmedebiliriz.

II.

Estergon yanındaki Szenttamaşhegy çömlek fırınının devrini tayin: Fırını tariften sonra burada imal olunan belli başlı kap - kaçak

¹² *Nagy Lajos*, Békasmegyeri késő La-Tène fazekaskemence = Békasmegyeri de geç La-Tène çağı çanak fırını. (Arch. Ert. 1942. 162-163. XVI. Levha 1-2; Resim I.).

¹³ *Barkóczy László*, Császarkori kelta edényégető telep Bicséreden = Biçerd'de İmparatorluk çağı Kelt kap-kacak pişirilen imalâthane. Folia Arch. VIII. 1956. sah. 63-66. XVII. Levha. Resim 20-21. *Implom József*, Erdekes gyulai lelet = Gyulada şayanı dikkat bir buluntu. Szeged. XI. 1935. sah. 234-235. XXXIV. levha 9. XLI. lavha 13. Ölçüleri ve tertibatı itibariyle Békasmegyer'deki geç demir çağı ve Biçerd -fenespusztai II. asır fırınları en yakın benzerleridir. *Nagy Lajos* z, g. eseri; *Barkóczy László* z, g. eseri XVII. Levha 2. resim 4-5.

¹⁴ Hacs-Béndekpuszta. Somogy megye (hazırlanmaktadır).

¹⁵ *Rybakov* z, g. eseri 345-346. Resim 93.

¹⁶ *Rybakov* z, g. eseri 347, 94.

¹⁷ *Csajogovits József*, Néprazi Ertesitő XXIX. 1937. 330-332. Resim 12-14. Tolna vilâyeti müzesinin Türk hâkimiyeti devrinde tahrir edilmiş bulunan *Ete* kasabası yerinde yaptığı ikinci kazı.

tiplerinden bahsetmeliyiz. Bu kap - kaçak 1926'da elimize geçti, 1956 kazısı sırasında evvelce malûm tamamlayıcı parçalarla tevsika çalıştık.

Buradaki çanak - çömlekler arasında ayaklı çanaklar ve tabaklar başta gelir (Levha IV. 1-2, 4-7). Bunların içinde ikisi yazıtlıdır. (Levha IV. 1-2). Bir tanesi de kazıntı ile çiçek süslü (levha IV, 5) olup çanak şeklinde ele geçmiştir. Çanakçı usta bunları önce aşı boyasıyla astarlı olarak hazırlamış ve sırrı daha sonra tamamlamıştır.¹⁸ Bu fırına ait testilerin sayısı 9'dur (Levha IV. 3). Bakraç, tencere, tabak, kapak ise daha seyrek (Levha IV). 8 güzel biçimli, sırlı ve kulplu maşraba bilhassa dikkata şayandır. Envanterimizde 13 adet kâse biçimli su kapları da mevcut olup bunlardan çanağı andıran bir tanesi 1956 kazısında bulunmuştur (Levha III. 2). Envanterimiz çanakçı aygıtları tetimmatından olan ayakçıklarla tamam olmaktadır. Daha önceden izah edildiği gibi bu ayakçıklar yani üç ayaklı sehpa-cıklar, sırlı çanak imalinde eserler istif edilirken, mamullerin birbirine yapışmadan pişmelerini sağlamak için çanakların içine konmaktadır. Bunlara 1956 yılı kazısında da rastlanmıştır. (Levha IV. 9).

Hemen bütün kaplar, küçük parçaların yapıştırdıktan sonra alçı ile tamamlanmıştır. 1956'daki kazıda bulunan eserlerin de restorasyonu dolayısıyla 1926'da aynı sahadan elde edilen eserlere ait eksikliklerin tamamlanması ve teferruata müteallik incelemeler, yukarıda tafsil olunan malzemeyi tevsik ettiği gibi, çömlekçilik sanatını da aydınlatmakta ve Türk mutfağına ait bilgilerimizi arttırmaktadır.

Elimize geçen ve tamamlanan malzeme Estergon ve yurdumuzun diğer köşelerinde bulunan Türk bakır avanisi ile mukayese imkânını da bahşetmektedir¹⁹. Estergon Müzesinin esas koleksiyonlarında pekçok muhtelif biçim ve ebatta bakır sahanlar ve kâseler mevcuttur (Levha III. 6-12). Szenttamaşhegy'de bulunan ve kilden imal olunan

¹⁸ İki kabın üzerindeki yazıtların teikiki sırasında zirdeki şayanı dikkat neticeye vardım: Birinin üzerindeki yazı (Levha IV.I) tabak fırında pişirilmeden önce kil üzerine kazılmıştır. Halbuki ikincisi (Levha IV.2) pişirildikten sonra kazılmıştır. Bu ayaklı çanaklardan daha önce de yirmi senedenberi ilmi yayınlarda bahsedilmiştir. Yazıtların izahını Türkiye'de baskıda olan Németh Gyula armağan kitabında "Les coupes á inscriptions turques et arabes de Esztergom-Szenttamashegy" unvanı ile yapıyorum.

¹⁹ Filavaki Türk ayaklı çanakları ve diğer toprak kap-kaçak cinsleri gerek şekil ve gerek harici süsleri bakımından muasır Türk bakır avanisi ile müşabehet arz ederler. Bakınız: *Horvath Henrik* z, g. eseri 213 sahife ve resim 52.; *Nagy Lajos*, z, g. 28.

kapların eşlerini Ajnacshö buluntularında, Demavecse'deki çanaklar arasında, ayrıca Budapeşte'nin demiryol köprüsünün medhalinde ve Peç'te meydana çıkarılan çanaklar arasında göstermek mümkündür. Szenttamaşhegy menşeli ve emzikli testi (Levha IV. 3) perdahlı yüzü ile bakırdan mamul ibrikleri andırmaktadır. Böylece bakır ibrikler daha ucuza malolan mütevazı killi toprak testilerin Prototyp'i mesabesinde dir.

Yukarıda zikrolunan Türk fırını ve birlikte bulunan eserler Türk devri araştırmaları için tamamiyle mevsuk olmak şartıyla bir mesnet olabilir: Bu bakımdan Estergon ve Szenttamaşhegy'nin tarihine bir nazar atfı faydadan hali değildir.

Eski bir mazisi olan Estergon şehri 1526'da vukua gelen Mohaç meydan muharebesinden 15 gün sonra Türklerin eline geçti²⁰ ve Türk hâkimiyeti süresince önemini bir serhat ve sancak merkezi olarak muhafaza etti. Zamanımıza kadar kalan yazılı belgelere göre adı muhtelif şekillerde geçer: اِستَرغون Estergon²¹, Istergon²², اوسترغون Ostergon²³, استورغون Estorgon²⁴, اوستورغون Ostorgon, Usturgun²⁵,

²⁰ 1543 senesi muhasaresinden "Török-magyarkori töréznelmi emlékek II. = Türk-Macar tarih hâtıraları. II. *Thury József*, "Török történetirek II. = Türk tarih yazarları 1521-1566 (Bp. 1896) sahife 326-339 ve işgal safhaları (ayni eserde sah. 339-341) en mufassal şekilde Kanuni Sultan Süleyman'ın müverrihi *Sinan Çavuş* bahs eder. Muharebenin en şayanı itimat kaynağı ise *Celalzade Mustafa* (ayni yerde 241-246); *Lutfi paşa* "Az Oszmanhâz története = Tarihi Ali Osman (ayni eserde 33) *Kâtip Mohammed Zaim* Történetek gyűjteméne 380-382. adlı eseri vukuata kısaca temas eder. Şehrin 10 Nisan 1543 de işgalini *Evlia Çelebi* tanıtır (*Karacson Imre*, *Evlia Cselebi török vilâgutazo magyarországi utazásai 1660-1664*. Bp. 1904) I. 264).

²¹ *I. H. Uzunçarşılı*, Osmanlı devleti teşkilâtından kapukulu ocakları II. (T.T. Kurumu yayınlarından VIII. seri No. 12. Ankara 1944. adlı eseri sah. 10 ve 49 XVII. asır ortalarından bahseder. Ayrıca bakınız: *L. Fekete*, "Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus von Esterházy 1606-1645. Bp. 1932. muhtelif yerlerinde muşabih bilgi verir. Ayni vechile bakınız: *L. Fekete*, *Die Siyâqat -Schrift in der türkischen Finanzverwaltung*. Bp. 1955 sah. 236, 384, 460, 714. Ayrıca "Budapest története = Budapeste tarihi III. cildinde *Fekete Lajos*, *Budapest a törökkorban = Budapeşte Türk devrinde*. Bp. 1944. Resim 20 ve 419. de Tuna havzasının muasar haritasında konu mevzuu olan yer ismi اِستَرغون Estergon şeklinde geçer.

²² *Karacson Imre*, z. g. (Evlia ... I.) 222.

²³ *L. Fekete*, z. g. *Türkische Schriften* ... (216, 231, 237, 254, 355).

²⁴ *Ö. L. Barkan*, XV ve XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda zirai ekonominin hukukî ve malî esasları (İstanbul Üniversitesi yayınlarından Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı. İst. 1943) 301-2302: 56-57.

²⁵ *Thury József*, z. g. *Török történetirök II*. muhtelif yerlerinde

اوستورغوم Ostorgom, Usturgum²⁶, اوستورغان Ostorgan, Usturgan²⁷ ve nihayet استروغون Istrugun²⁸. Şehir hemen tekmil Türk hâkimiyeti müddetince 1658 tarihine kadar (bakınız: Levha V.) işgal altında kaldı. Bu bir buçuk asırlık zaman zarfında on senelik fasılayı dahi tarihlerimiz hesaba katarak 1595-1605 arasında şehrin Macarlar elinde olduğunu bildirirler²⁹.

Tarihi belgelere göre 1959'da kazdığımız saha Estergon ile birlikte Türk hâkimiyeti devri vukuatına sahne olmuş ve Türk kaynaklarına göre de Szenttamashegy, Tepedelen tesmiye edilmiştir³¹. Kâtip Çelebi'de zikr edildiğine göre Szenttamashegy'de "... Estergom ile eşit bir kale.." bina edildi. Ancak diğer kaynaklar bize bu malûmatın mubalâğalı olduğu kanaatini vermektedir. Şöyle ki, Türkler 1594'de Szenttamashegy'de ikiyüz muhafızı barındıracak küçük bir kale inşa etmişlerdir³³. (Bakınız: Levha V.) Kalenin Türkler tarafından tekrar 1605'de istirdadından bahseden belgeler fevkalâde önemlidir. Zira müellif bu vesile ile 1954'deki durumu ve vukuatı da aydınlatmaktadır³⁴. Evliya Çelebi 1605'deki istirdadı müteakip devirde Türk kalesinin 1594 deki eski şekline uygun olarak yeniden inşa edildiğini ve aynı miktarda muhafızın yerleştirildiğini ve eski adının verildiğini de kayd eder. Prens Matyaş bu küçük Szenttamashegy kalesini yeniden inşa senesi olan 1594 içinde Türklerden aldı³⁵.

²⁶ aynı yerde 33, 241, 242.

²⁷ Aynı yerde 34, 325.

²⁸ L. Fekete, z+g. Die Siyaqat-Schrift ... 470. Mukayese ediniz: Török -Magayarkori törtênelmi emlêkek V. Karacson Imre, Török törtênétirok 111, 1566-1695 Bp. 1916. Önsöz, VI.

²⁹ Villányi Szaniszló, Néhány lap Esztergon város és megye multjából. = Estergon şehrinin ve kazasının mazisinden bir kaç yaprak. Estergon 1891. 10.

³⁰ Bu şekilde buluyoruz: İbrahim Peçevide (Karacson Imre, Török törtênétirok III. 117-118; Kâtip Çelebi'de z, g. 235-239, 353-354; Evlia Çelebi'de (Karacson Imre, Török-Magyar Oklevéltár 1533-1789. Bp. 1914. 183. دپہ دلدن Depedelen şeklinde geçer.; Fekete Lajos z, g. Budapest törtênéte III. LIV. 2. ve 407: Bir Türk coğrafya eserinde Budin civarını gösteren haritada Estergom'un ibtidai bir tasviri استروغون ve onun sol tarafındaki Szenttamashegy Türk kalesi ise دپہ دلدن olarak işaret edilmiştir.

³¹ Karacson Imre z, g. Török törtênét irök III. 354 =Türk tarih yazarları.

³² Villányi Szaniszló z, g. 10.

³³ Karacson Imre z, g. Evlia... I. 279-280.

³⁴ Villányi Szaniszló' z, g. 10. Karşılaştırınız: Török-Magyar Oklevéltar 178. Sultan Murad 1594. Haziran ortasında Báthory Zsigmond'a yazdığı buyrukta şu cümle geçer : "... Prens Mátyás askerlerin bir kısmı ile Estergom'a karşı... gitti".

Bu son tarihî vakayı Evliya Çelebi'nin³⁵ "eğer düşman gelirse ilk müsademede kaleye sokulmalarını önlemek için lağımları patlatarak düpedüz etmek uygun olur" cümlesi ile karşılaştırsak Szentamaşhegy'deki fırında külliyetli çanak-çömleğin bulunduğunu, burada çalışanların muharebeden az önce çekilişleri ile izah mümkündür. Aynı vechle çanak imalâthanesinin de 1594'te tahrip edildiği de şüphesizdir.

III.

BULUNTULARIN İKTİSAT TARİHİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Estergon ve Szentamaşhegy'in mazisine bir nazar atf ettikten sonra, bu yerlerin sınai ve tücarî hayatını taslak halinde olsa da tasvire çalışalım. Estergon hakkında bilavasita belgelere sahip olmamakla beraber, vilâyet merkezi olan Budin'den bahseden etraflı tetkiklere sahip bulunuşumuz vazifemizi kolaylaştıracaktır.³⁶ Zikri geçen belgelerden elde edilen hükme göre, Osmanlı İmperatorluğunda umumi zanaat tarihi bakımından yüksek seviyede sayılan bazı şubeler Budin'de temsil edilmişti³⁷. Ancak bu, fazla gelişmeden mütevazî seviyede kaldı. Bu devir yazarı Evliya Çelebi, Budin'de pek az zanaat erbabının bulunduğunu yazmaktadır³⁸. Buna rağmen çanak-çömlekçilik yerleşti³⁹. Bu zanaati Macarlar da öğrendiler. "Tobak" lâkabını taşıyan bir ailenin Türkçe "tabak" sözünden gelişi bu sanat şubesinin Macarlar tarafından tâtbiik edildiğine delâlet eder⁴⁰.

Estergon derecesinde önemli Vats mali bölgesinin XVI. yüzyıldaki hayatının tetkiki de yukarıdaki görüşü takviye eder⁴¹.

Evliya Çelebi'de şehrin bütün zanaat erbabı tebarüz ettirilmemiş (ihtimal bu kaynakta müphem bırakılmış veya henüz kökleşmediği için hesaba katılmamış) olmakla beraber birçok meşguliyetlerin Türkçesi veya Macarcaya çevrilmiş adları lâkab olarak mevcuttur.

³⁵ *Karácson Imre* z, g. Evlia I. 279-280.

³⁶ *Fekete Lajos* z, g. Budapest története III. Budapest a török korban = Budapeste Türk devrinde.

³⁷ Aynı yerde 223.

³⁸ aynı yerde.

³⁹ aynı yerde.

⁴⁰ aynı yerde.

⁴¹ *Fekete Lajos*, A. törökori (Vác - Vats) egy XVI. századi össeírás alapján (Ertekezések a történettudományok köréből. MTA. II. o. XXVI. k. I. Bp. 1942. 27-28).

Zikri geçen kaynak çanak - çömlekçiyi ve bakırcıyı zikr etmekle beraber arşiv uzmanı Lajoş Fekete'nin kanaatine göre "müslümanlar ve hıristiyanlar yanyana birlikte icrayi sanat etmişlerdir"⁴². Maişet derdi icabı fatihler ve reaya pazarlarda ve şehirlerde hep beraberdiler. Bu hüküm tabiatıyla bütün istilâ gören sahalara şâmildir. Türk zanaat şubelerinin, imal tarzlarının ve bu meyanda çanak - çömlek şekillerinin v. s. Macarlara Türklerden geçtiğini yukarıdaki izahatın teyit ettiğini sanırız.

Budin'de faaliyet gösteren Türk çömlekçilerinin hâtırasını, arkeolojik malzeme ve aile lâkaplarından maada İçkaledde "Çömlekçiler Mahallesi" Macarca "Fazekaş mahalle"⁴³ ve acemce "mahalle-i çömlekciyan"⁴⁴ gibi yer adı belgeleri de muhafaza etmiştir.

Konumuzla sıkı surette bağlı olmamakla beraber şunu da kayd etmeliyiz ki, XVI. yüzyılda "çömlek"⁴⁵ ve "çömlekçi"⁴⁶ Türk yer adlarına hattâ XVII. yüzyılda "Çömlek paşa" şahs adlarına rastlanmaktadır.⁴⁷

Yazılı kaynaklara istinaden, zanaat ve ticaretin birlikte tedkikine geçmeden önce kısaca, çömlekçilik zanaati ile şekil ve istimal bakımlarından benzerlik arz eden diğer bir önemli zanaat kolundan bahs etmemiz gerekir.

Lajoş Fekete'nin tetkiklerine göre Macaristan'da "Türk demirciliği yanında onun daha nazik kardeşi olan kuyumculuk da, fazla müsait olmayan şartlar altında, faaliyete geçti. Bu zanaatlarda yalnız sanatkârın ve bilginin bulunması kâfi gelmiyordu. İşlenecek ham malzemenin daima dışarıdan, uzak yerlerden gelmesi icap ediyordu.⁴⁸ Budin'de Türk kazancılarının ve bakırcılarının sayısı kalabalıktı. İmalâthaneleri şehrin ortasında bulunuyordu.⁴⁹ "Kalede yekdiğerini

⁴² aynı yerde.

⁴³ *Fekete Lajos*, g. Budapest története III. 84.

⁴⁴ aynı yerde. 83.

⁴⁵ *M. T. Gökbilgin*, XV-XVI asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı. Vakıflar-Mülkler-Mukataalar. (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından No. 508. İstanbul 1952. 69, 70, 99, 100, 102.

⁴⁶ aynı yerde 204-381.

⁴⁷ *İ. H. Uzunçarşılı*, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı. T. T. K. yayınlarından VII. Seri No. 15. Ankara 1954. 485.

⁴⁸ Budapest története III. 225.

⁴⁹ *Little Aurél*, Budapest a török uralom korában = Budapest Türk idaresi devrinde. Bp. 1908. 35-36.

dikey kat eden yan sokaklar Türk devrinde de aynen mevcuttu. İçlerinde ancak halen Szentharomşag adı verilen sokağın Türkçe adı malûm olup devir sonunda "Kazancılar yolu" tesmiye edilmekte idi ⁵⁰.

Bundan anlaşılıyor ki, Türk hâkimiyeti devrinde, Macaristan'ın büyük şehirlerinde, şarkta bugün dahi âdet olduğu üzere, muayyen zanaat şubelerinin kendilerine has ayrı ve toplu sokakları bulunmakta idi.

Estergon şehri ile ilgili yukarıdakilere benzer topografik belgeler yoksa da meydana çıkarılan çömlekçi fırını ve diğer kıyaslar ile XVI. yüzyılda burada dahi Türk sanaat ocaklarının teşekkül ettiğine hüküm edebiliriz.

Türk hâkimiyeti devrine ait ve bizi yakından ilgilendiren iki zanaat kolunun topografisini tesbit denemesinden sonra yazılı tarihi kaynaklar cephesinden de durumu aydınlatmaya çalışalım.

Kazı yerinde XVI. yüzyıl sınai ve ticari hayatını tanıtan bilâvasıta belgeler noksan olduğu için Estergon'a ve Macaristan'ın diğer şehirlerine ve sahalarına ve Osmanlı Devletindeki ülkelere ait kaynaklar mukayese malzemesi olarak kullanılabilir.

İktisat tarihine ait eksik belgelere sahip olmamıza rağmen şu sabittir ki, Türk hâkimiyeti devrinde Macaristan'da Tuna ve Tisa nehirlerinin geçit yerlerinde ve büyük şehirlerde ve bu meyanda sancağın merkezi olan Estergon, Vats, Solnok v.b. da canlı ticari hayat inkişaf etmişti. Zikri geçen belgeler bu yerlerde mahallî el zanaatlarının önemi hakkında da bizi ikna etmekte, hatta mamûllerinin gerek kemiyet ve gerek keyfiyet bakımlarından ticari yollarla hariçten gelenlerden aşağı kalmadıkları inancını vermektedir. Nakli güç olan ve ham malzemesi her yerde mebzul kilden ibaret bulunan çanak-çömlek metalleri için bu hüküm katidir.

Budin şehrine ticari yollarla büyük miktarda idhal malı çanak-çömlek geldiğini hesaba katmamız gerekir ⁵¹. Türk devletinin merkezinde de durum aynı olmalı ⁵², çanak-çömleğin büyük kitlesi mahallin-

⁵⁰ *Fekete Lajos*, z, g. Budapest története III. 83. ve 237.

⁵¹ *Fekete*, Le commerce à Buda au temps des Turcs (Nouvelle Revue de Hongrie. 1936. 330) 1573 yılına ait Budin vergi kayıtlarından ve diğer yıllara ait Vats ve Solnok defter belgelerinden anlaşıldığına göre, Budin pazarına kayık ve arabalarla külliyyetli ve çeşitli çanak-çömlek getirmişlerdir.

⁵² *Germanus Gyula*, Evlia Cselebi a XVII. századbéli törökországi céhekröl. II. (Keleti Szemle IX. 1908. 110. İstanbul esnafının parlak resmi geçidinde beşyüz kap-kacak imalâtçısının iştirakinden bahs eder.

de imal edilmekle beraber, dağınık Şekilde hariĥten de getirilmiş bulunmalıdır. Bakır avaniye gelince durum tersinedir. İŞgal altındaki Macaristan'a gerekli ham malzemenin hariĥten idhali zaruridir⁵³. Her ne kadar yukarıda zikrolunan topografya belgesi bakırcılık zanaatinin yerleŐtiđine delâlet ediyorsa da kaynaklarda sarahat olmadığı, ham malzemesi Macaristan'da bulunmadığı ve nakli nisbeten kolay ve emin olduğu iĥin Macaristan'da bakırcılık fazla revac bulmamıŐtır. Lüzumlu eŐyanın büyük kısmının ticari yollarla sağlandığını cesaretle söyleyebiliriz⁵⁴. Őandor Takats adlı müellif Macar Őehirlerini tanıtırken ĥanak - ĥömlekĥilerin "tarszekér" adı verilen kanatlı geniş arabalarından ve bakır avani satanların "bakozsekér" adı verilen kapalı arabalarından bahsetmesi de bunu teyit eder.⁵⁵

Őehirlerdeki yerli zanaat ve dolayısı ile elsanatları mamúllerinin piyasaya sevkine dair kanunnamelerde hayli tafsilât vardır. Budin, Estergon, Hatvan, Nograd livalarının kanunnameleri dört tekerlekli arabalarla Şehre gelen kap kaĥak, testi ve ađaĥ testilerin beher arabasından dört akĥa vergi tahsil edileceğini amirdir⁵⁶. Halbuki ayni kaynakta⁵⁷ Hatvan kanunnamesi Şehirde ĥalıŐan ĥanak - ĥömlekĥi ve testicilerin yaptıkları ve sattıkları mamúllerden hiĥ bir vergi tahsil edilmeyeceğini açıklar⁵⁸. Uyvar Eyaleti kanunnamesi ise ayni usulü tatbikle beraber verginin araba yüküne göre değil de her otuz akĥa değerindeki sırlı ĥanak - ĥömlek ve testi miktarından bir akĥa vergi ödemeyi Őart koŐar⁵⁹. Ancak diğer kanunnamelerde olduğu gibi bu sonuncu da Şehirde ĥalıŐan esnafın mamulâtının vergiden muaf olduğu tasrih edilmiŐtir⁶⁰.

⁵³ Daha önce 52 inci notta zikr edilen kaynaktan anlaşıldığına göre, Budin Şehrine Yukarı Macaristan bakır ve demir imalâthanelerinden bir sürü araba dizisi ile emtia gelmekte idi.

⁵⁴ *Fekete Lajos*, z. g. Budapest története III. 245.

⁵⁵ *Rajzok a török világból* I. Bp. 1915. 361.

⁵⁶ *Ö. L. Barkan*, z. g. 301 ve 26. KarŐılaŐtır: *Fekete Lajos*, *Az esztergomi szandzsák* 1570 yılı vergi kayudatı. Bp. 1943, 188. Zeyl. *Fekete Lajos* z. g. Budapest története III. 207. Bardak sözü Türk hâkimiyeti devrinde Bosna Etnografya malzemesi tanıklığına göre bugünkü mânasından başka testi Şeklindeki kaba da deniyordu. Buna müteallik delilleri burada zikirten sarfı nazar ediyorum.

⁵⁷ *Ö. L. Barkan*, z. g. 301, 10.

⁵⁸ ayni yerde 318.

⁵⁹ ayni yerde 315.

⁶⁰ ayni yerde.

Yukarıdaki hususlarda Macaristan'a müteallik kanunnamelerde fazla izahat olmadığı için mukayese amacı ile Osmanlı ülkesindeki diğer yazılı kaynakları da göz önünde bulundurmanız gerekir. Diyarbakir Vilâyetinin defterinde de çömlekçi mamûllerinden vergi alınmıyacağı zikir edilmiştir⁶¹. İskenderiye Liva Kanunnamasında çanak-çömlek ve testilerden "dest-i yük" yani ağırlık esasına göre ve ağılebi ihtimal beher at yükü için bir akça vergi tahsil edilir⁶². Buna mukabil Mora Vilâyeti kanunnamesi çanak-çömlek, testi ve kiremit pişiren beher ocaktan otuz akça tahsil edileceğini bildirir⁶³. Halbuki "İnoz" Vilâyeti kanunnamesi çanak - çömlek pişirmede fırın başına bir akça ister⁶⁴.

Elimizdeki mahdut kaynaklar dahi Osmanlı Devleti ve onun içinde Macar ülkesinin çanak - çömlekçilik sanayini bir kaç cepheden aydınlatmaya kâfidir. Belgelere göre, Macaristanda da bu zanaat kolu Osmanlı ülkesinin diğer yerlerinden daha az müsait durumda değildi. Hatta civardaki bazı küçük merkezlerden büyük şehirlerden gelen mamûllerden vergi alındığı halde bu şehirler imalâthanelerinin vergi ve sair aidat ödemekten muaf tutulması zikri geçen zanaat kolunun ilerlemesini teşvik etmiştir. Kaynaklarımız Türk ve Macar ustaları arasında vergi ve aidat ödenmesi bakımından bir fark gözetmemektedir.

Maalesef şimdiye kadar yayımlanan arşiv malzemesi, yukarıda arz olunan sorular hakkında mütecanis ve tam bir fikir edinmemize kâfi değildir. İlerideki araştırmalarla çözülmesi gerekli bir çok mesele kalmaktadır. Yazılı tarihî kaynaklarla birlikte maddî malzeme üzerine yapılacak bir sürü araştırmalar ancak, Türk hâkimiyeti devrinin zanaat hayatı ve ticareti hakkında açık fikir verebilir. Aynı usulle diğer sahalarda Türk hâkimiyeti hâtıralarının incelenmesinden de iyi sonuçlar ümit edebiliriz⁶⁵.

⁶¹ aynı yerde 147. *Fekete Lajos* eserlerinde yüce Osmanlı İmparatorluğunda merkezî idare ile civardaki idare sistemleri arasında faaliyet bakımından ayrıyet olduğunu, kanaat bahş surette gösterir. Elsanatları ile ilgili hususlarda da durum aynı olmalıdır.

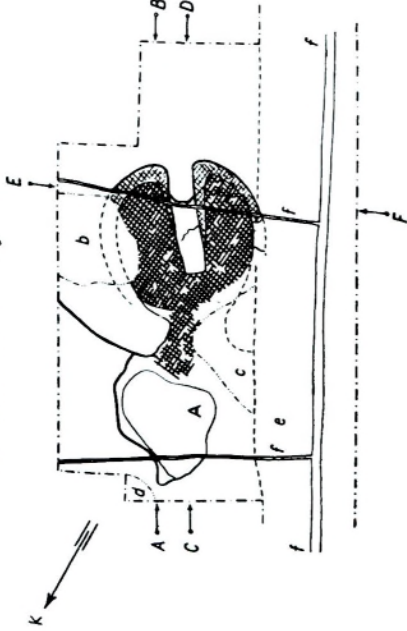
⁶² aynı yerde 292.

⁶³ aynı yerde 329. Bu belgeyi Evlia Çelebi'nin Peç şehri ile ilgili ve kiremitlerden bahseden tasvirlerini karşılaştırınız. *Karacson Imre* z, g. (Evlia... I.) 196.

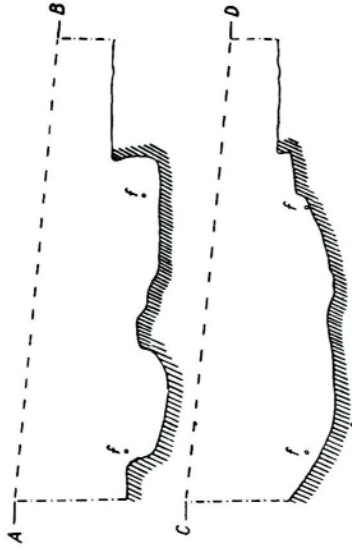
⁶⁴ Ö. L. Barkan, z, g. 255.

⁶⁵ Bu tedkiklerin giriş kısmı *Fehér Géza jun.*, I. bahsini *Parádi Nándor*; II. ve III. bahislerini yine *Fehér Géza jun.* eseridir.

ESZTERGOM - SZENTTAMÁSHEGY
1956 SENESENDEKI ÁRAŞTIRMALAR

TÜRK ÇÖMLEKÇİ FIRINI KALINTILARININ ESAS
PLANI VE KESİTLERİ

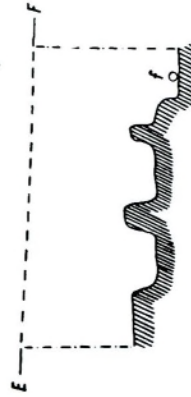
A Ç I K L A M A L A R

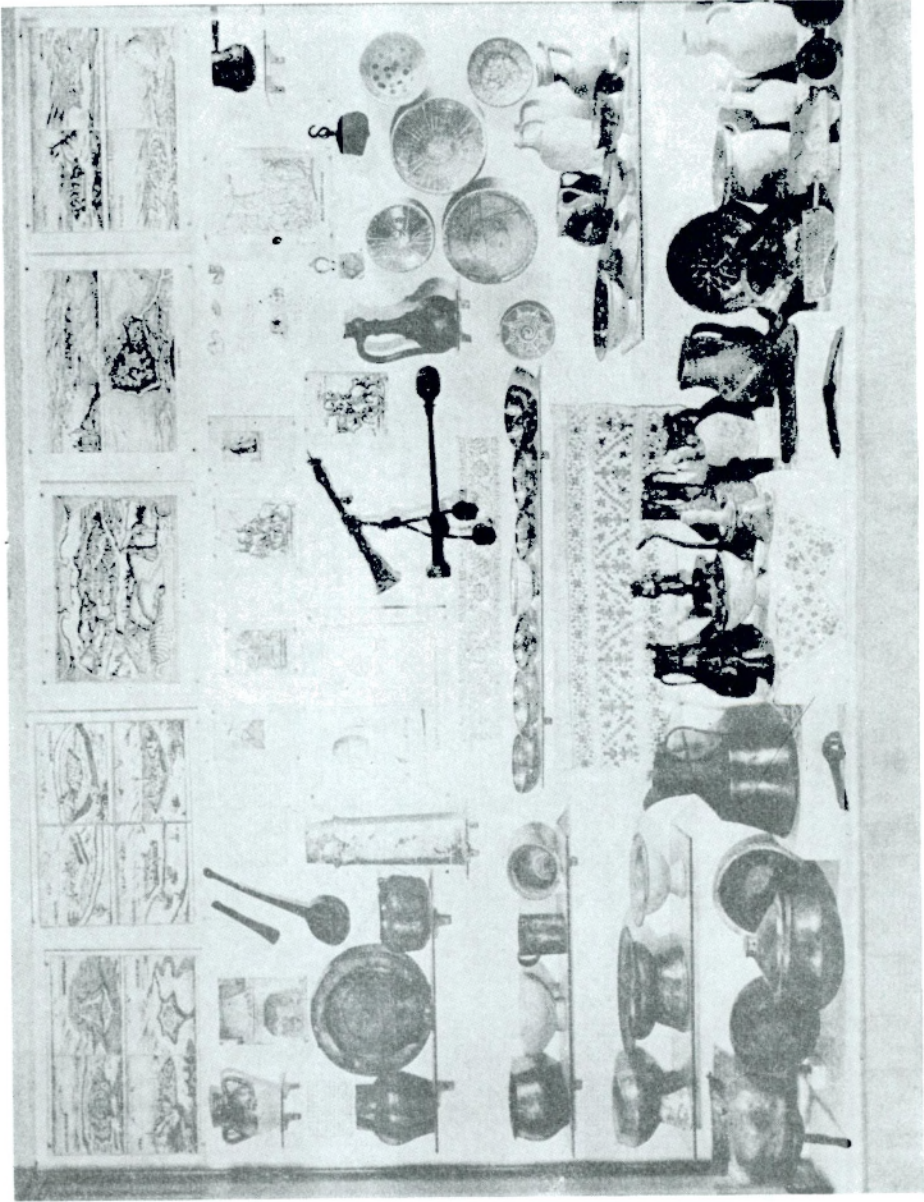
ESAS PLANDA:

- yonik firinin iç görünüşü
- firinin yonik gözünün harab olmuş kısmı
- A firin önünün kalınlığı
- b-d firinin mütemmimi
- daha sonraki kazılar
- daha sonrasının yatağı
- f su borusu
- sondajların sınırı

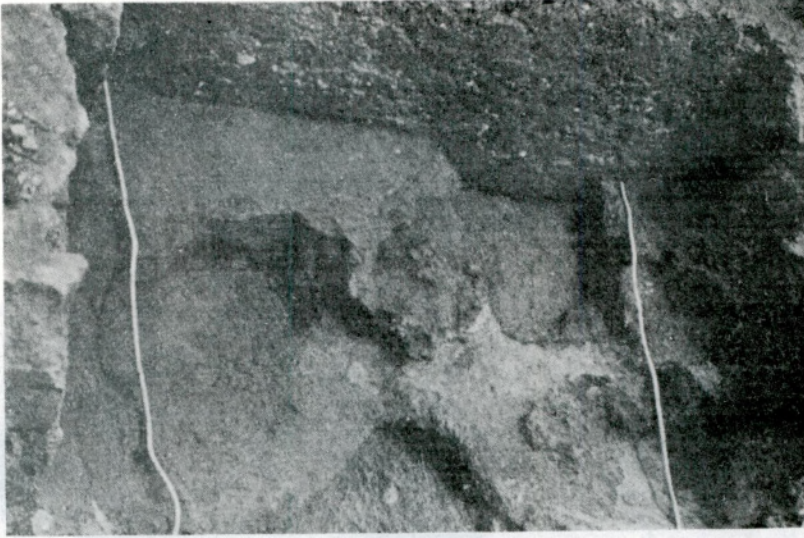
KESİTLERDE:

- firinin yonik açılışlık sahtü
- bozulmamış kil
- f f su borusu

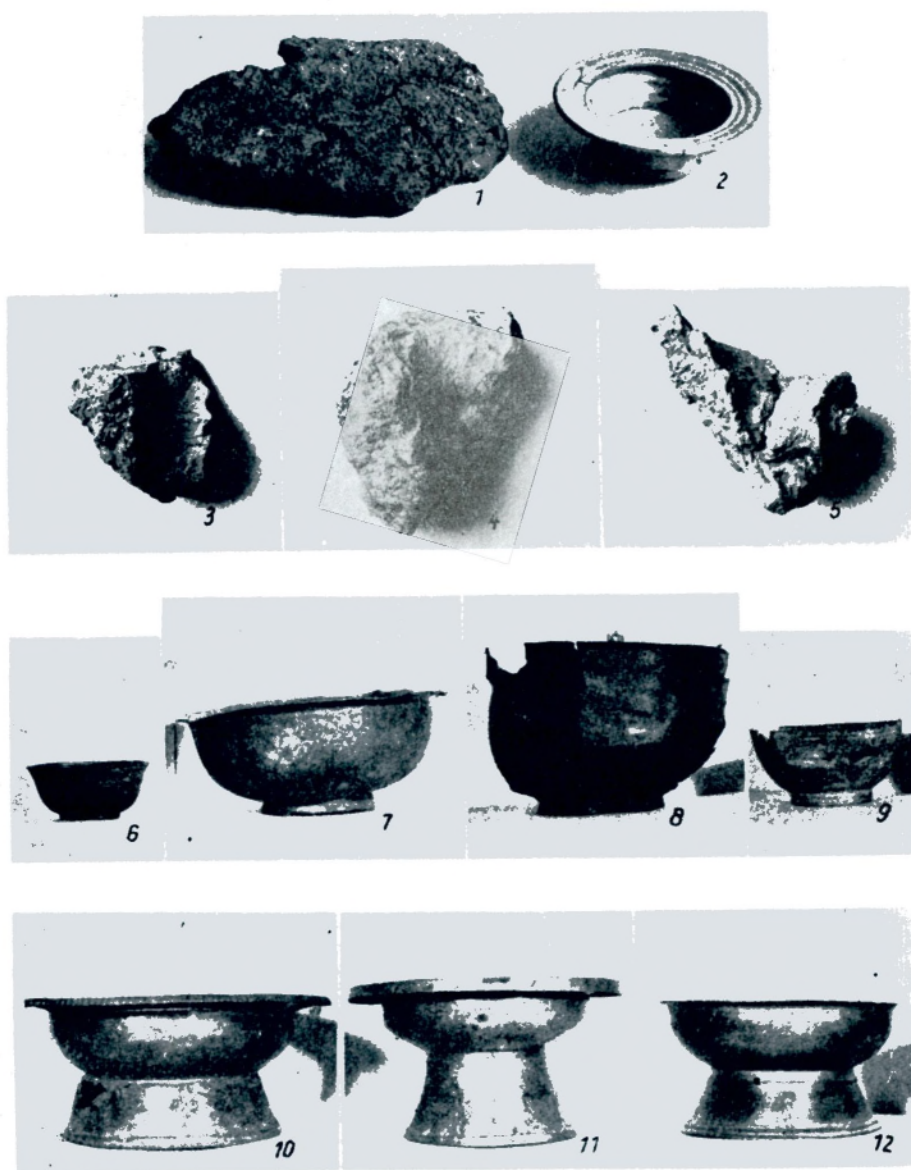

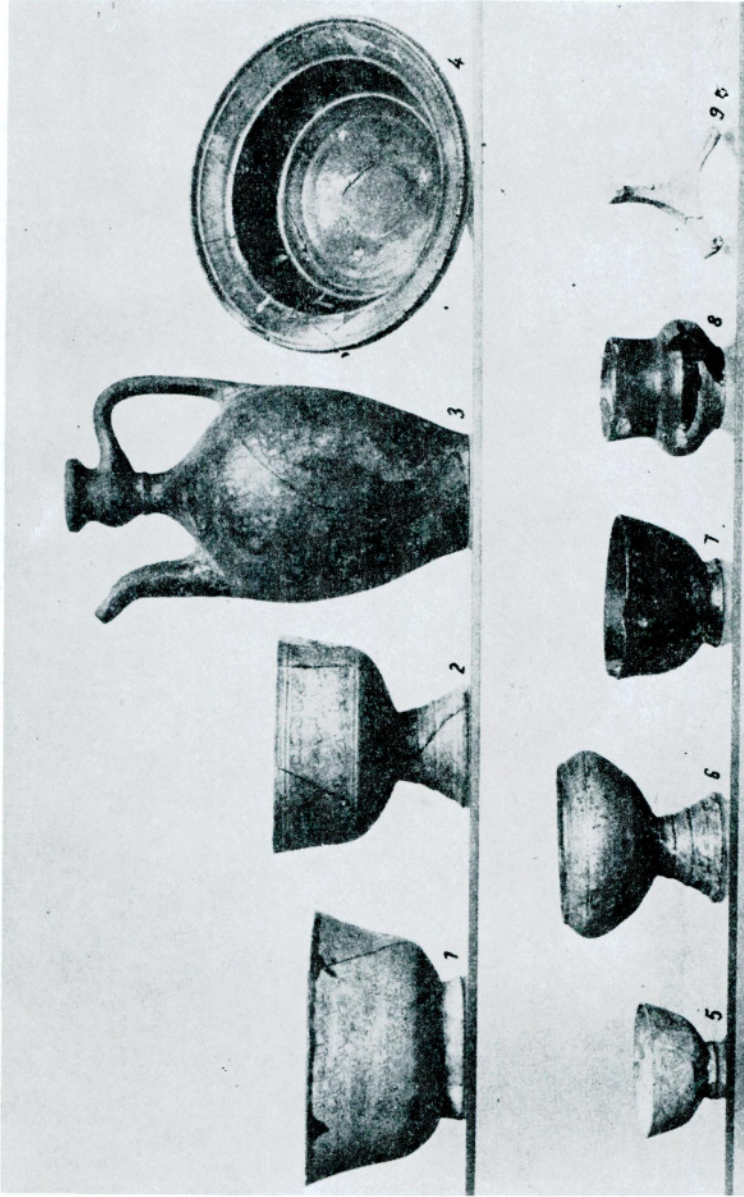
Lev. I — Macar Milli Muzesi sergisinde Türk hakimiyeti devri hatıralarını gösteren vitrin.

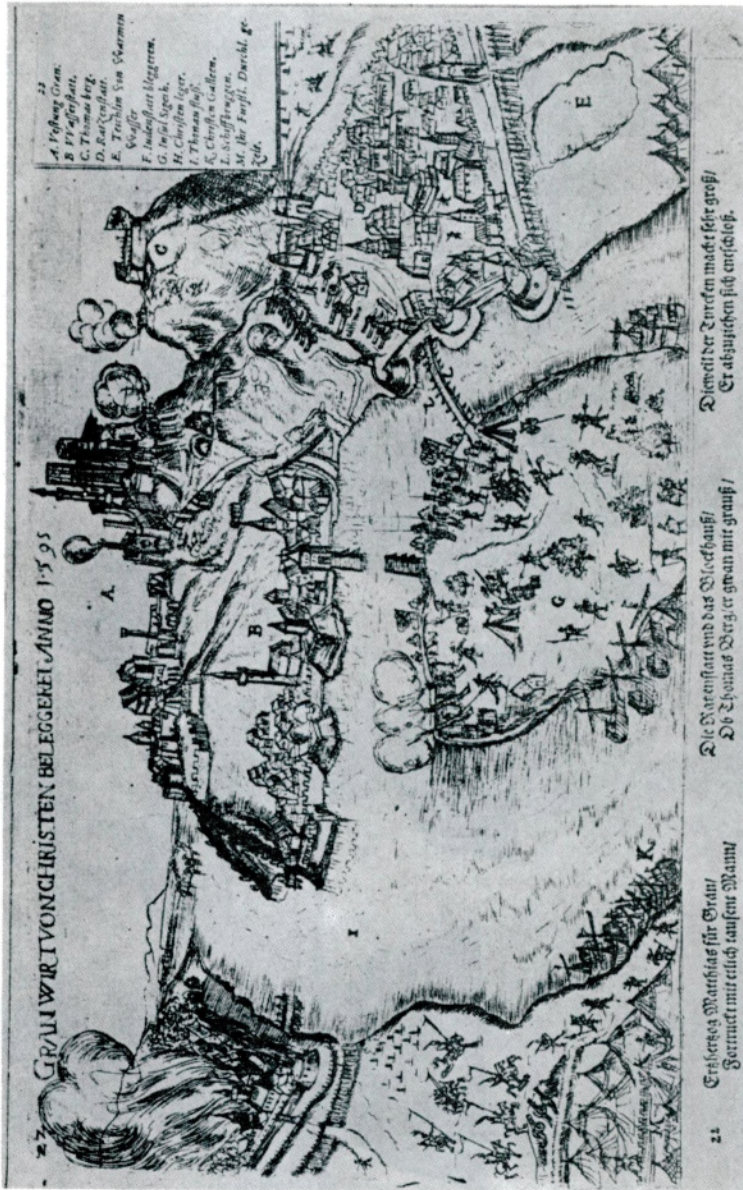
Lev. II — Estergon - Szenttamaşhegy'de XVI. yüzyıldan kalan Türk çanak çömlek fırını kalıntıları.

Lev. III — Esztergon - Szenttamashegy. 1. kil zemin kaidesi, 2. Fırn ağzı, 3-5. kil isgara kalıntuları.

Lev. IV — Esztergon - Szenttamashegy. 1-8. Písmíş toprak kaplar, 9. Kapların píşirilmesinde kullanılan ayakçık (schpacık).

Lev. V — Zimmermann'ın XVII. asrda 1594 te Estergon'un muhasarasını gösteren gravürü. Yurarıda (C) işaretli yerde Szenttamaşhegy - Tepedelen kalesi. Resmin unvanındaki 1595 senesini gösteren rakam hatalıdır.

ANADOLU'YA YALNIZ GÖÇEBE TÜRKLER Mİ GELDİ ?

FARUK SÜMER

Türkler'in *yerleşik yaşayış* ve onun faaliyetleri ile yakın bir münasebet kurmalarının bilhassa Gök Türkler çağında olduğu anlaşılıyor. Bunda şüphesiz Gök Türkler'in bir yandan komşuları Çinliler ile yakından temasa gelmeleri, öte yandan kültürü yüksek bir kavim olan Suğdaklar'ın (Soğd) Gök Türkler'in uyrukları arasında bulunmaları başlıca âmiller olmuşlardır. Türkler, Suğdaklar'dan birçok kültür unsurları aldılar. Buna karşılık Suğdaklar da Türk çoğunluğu içinde türkleşmeye başladılar. XI. yüzyılda onların önemli bir kısmı türkleşmişti¹.

Çin kaynaklarına göre, Gök Türkler Orta Asya'nın siyasî hâkimiyetini ellerine geçirmeden önce, *Altay* dağlarındaki yurdlarında *demircilik* yapmakta idiler². Bu husus, Bizans kaynaklarında da teyid edilmektedir. 568 yılında Bizans İmparatoru Justin'in Batı Gök Türk hükümdarı İstemi Kağan'a yolladığı Zemark'ın başkanlığında bulunan elçilik heyeti *Mâveraunneh'r'e* (Sogdian) gelince, birçok Türk ellerindeki demirleri Bizanslılar'a göstererek; bundan satmak istediklerini söylemişlerdi³. Bazı Türk ellerinin demiri kutsal saydıkları anlaşılıyor. Kâşgarlı Mahmud⁴, Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve daha bazı Türk ellerinin and içtiklerinde yahut sözleştiklerinde, demiri ululamak için kılıcı çıkararak yanlamasına öne koyup: "*bu, gök kirsün kızıl çıksun*" dediklerini, bunun da sözünde durmaz isen kılıç kanına bulansın, demir senden öcünü alsın, anlamına geldiğini söylemekte ve bu ellerin demire karşı saygı duyduklarını yazmaktadır.

¹ *Divanu lûgat it-Türk*, T. D. K., türkçe tercümesi Besim Atalay, Ankara, 1939, I, s. 471.

² Stanislas Julien, *Documents historiques sur les Tou-kioue* (Turcs), *Journal Asiatique*, 1864, s. 327; A. N. Kurat, *Göktürk kağanlığı*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, X, sayı 1-2, s. 11.

³ Edouard Chavannes, *Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux*, Paris, 1941, s. 235.

⁴ I, s. 361-362.

Gök Türkler'in, göçebe olmakla beraber, çiftçiliğe ehemmiyet verdikleri görülüyor. Gök Türk kağanı Kapağan (691-716), barış andlaşmasının yapılabilmesi için ileri sürdüğü şartlar arasında —topraklarını ektirmek gayesi ile— Çin'den bir milyon kile darı, üç bin adet çiftçilik aleti ve çok miktarda demir istemişti⁵. Türkler'in tahıl bitkilerinden ilk defa *darı*'yı tanıyıp ektikleri anlaşılıyor. Dilimizdeki *tarla* sözünün *tarığ-lak* (yani darı biten yer)dan gelmesi de bunu gösteriyor. Darının *arpa* ve *buğdaya* nazaran daha kısa bir zamanda bitmesi onun tercih edilmesinde başlıca sebep olsa gerektir.

Gök Türkler şimdi söylediğimiz şehre karşılık *balık* kelimesini kullanıyorlardı. Bu kelime daha sonraları da kullanılmakta devam etmiştir. Ancak XI. yüzyılda balık, *Orta Asya*'nın batı ülkelerinde yani Kara Hanlılar ve Oğuzlar çevresinde unutulmuş ve Kara Hanlılar'da onun yerine *suğdakça*'dan alınmış olan *kend* sözü geçmişti. Kâşgarlı, bize balık'ın eski bir kelime olduğunu bildiriyor⁶. Kara Hanlılar'ın doğu komşuları olan Uygur Türkleri'nde ve Moğollar'da *balık*, anlamını muhafaza ederek yaşamakta idi.

Orkun kitâbeleri'nde balık kelimesi, Kutlug-Elteriş Kağan'ın Gök Türk devletini yeniden kurmak için yaptığı ayaklanma dolayısıyla geçiyor: “*Akanım kağan yeti yirmi eren taşıkmuş taşra yoruyor tiyin kü eşidip balıkdaki taşıkmuş tağdaki inmiş tirilib yetmiş er bolmuş*”⁷.

Burada geçen *balık* nerede bulunmaktadır, bilinmiyor. Kitâbe-lerde, *Ötügen*, bir şehir değil, ormanlık bir yerin adı olarak zikrediliyor⁸. Burada bir şehir var mı idi bu hususta bir şey söylene-miyor. *Ötüken*, bir yer adı olarak varlığını veya ününü yüzyıllar boyunca muhafaza etmiştir. XI. yüzyılda Kara Hanlılar ülkesinde *Ötügen*,

⁵ S. Julien, aynı eser, s. 417. Çin İmparatoriçesi barış yapması için, Kapağan Kağan'a 300 bin kile darı, elli bin parça türlü renkte ipekli ve üç bin çiftçilik aleti vermeyi kabul etmişti. Ayrıca kendisine bir Çin prensesi de vadedilmişti (aynı eser, s. 422).

⁶ I, s. 344.

⁷ Yani “*Babam Kağan on yedi er ile dışarı çıkmış. Dışarıya yürüyor diye haber işidib şehirdekiler dağa çıkmışlar, dağdakiler şehre inmişler, derlenip yetmiş erkek olmuşlar*” (H. N. Orkun, *Eski Türk yazıtları*, T. D. K., İstanbul, 1936, I, s. 34).

⁸ Aynı eser, s. I, s. 22, 24, 26, 40, 104, 106, 170, 172. Kağanların oturduğu *Ötügen* dağı Çin kaynaklarında da geçiyor (S. Julien, aynı eser, s. 335).

Tatar bozkırında, Uygur iline yakın bir yerin adı olarak biliniyordu⁹.

Gök Türk hükümdarı Bilge Kağan Türk budununun, *Ötügen* ormanında (yış) oturup kervan (erkiş) sevkederse sıkıntı çekmeyeceğini söylüyor¹⁰. Yani o, kavmine ticaret yapmayı tavsiye ediyor.

Yine Bilge Kağan kitâbesinde *Toğu balık* ve *Beş balık* adları geçiyor. Bunlardan *Toğu balık*'ın *Tula* ırmağı (Toğla üzüg) yakınında olduğu anlaşılıyor. Bilge Kağan bu şehir civarında Oğuzlar ile savaşmıştı¹¹. Böylece *Toğu balık* asıl Gök Türk yurdunda bulunan bir şehirdir. *Beş balık*'a gelince, Bilge Kağan 30 yaşında iken bu şehre sefer yaptığını ve altı yıl savaşmak suretile burayı düşmandan kurtardığını söylüyor¹². Bu husus, *Beş balık*'ın daha o zamanlar ehemmiyetli bir şehir olduğunu ve Gök Türk kağanlarının bu şehrin kendi hâkimiyetlerinde bulunmasına büyük bir önem verdiklerini gösteriyor¹³.

Yenisey (Kem) kitâbelerinin de, o bölgedeki Türk asilzadelerine ait olduğu malûmdur. Bunların hepsi de ölen beylerin ağzından yazılmış mezar kitâbeleridir. Bu kitâbelerin birçoğunda ölen beye, *kuy* (koy)daki *konçuy*'una (prenses), *yazı*'daki (yayla) veya *öz*'deki oğluna dayanmadığı sözleri söyleniyor¹⁴. Bu sözlerdeki *kuy* (koy), dere veya vâdinin (öz) dibi demek olup¹⁵, Türkiye türkçesinde şimdi köylerde kullanılan *koyak* sözü, şüphesiz buradan geliyor. *Koyak*, bir ucu dağda son bulan —yani kapalı— boğaz, dere ve vâdiye denilmektedir¹⁶. *Öz*'e gelince, bu kelime iki dağ arasındaki dereyi

⁹ Kâşgarlı, I, s. 138. *Kutaadgu bilig*'de “*Ötügen beği*” sözü geçiyor. Müellif Yusuf Has Hâcib bize, “*Ötügen beği*”nden hikmetli sözler naklediyor (Reşid Rahmeti Arat, yay., T. D. K., İstanbul, 1947, s. 214 beyit 1962, 281 beyit 2682).

¹⁰ H. N. Orkun, aynı eser, I, s. 26.

¹¹ Aynı eser, I, s. 48, 62.

¹² Aynı eser, I, s. 62.

¹³ *Beş balık*, yine Gök Türk beylerinden Kuli Çur'un kitâbesinde (I, s. 137; II, s. 108, 109) de geçiyor.

¹⁴ H. N. Orkun, aynı eser, III, s. 39, 62, 63, 64, 104, 115, 117, 119, 123.

¹⁵ Kâşgarlı, III, s. 142.

¹⁶ *Tanıkları ile tarama sözlüğü*, T. D. K., 1943-1953, İstanbul-Ankara, I, s. 488-489, II, s. 655; *Söz derleme dergisi*, T. D. K., İstanbul, 1941, II, s. 967-968.

ifade etmektedir¹⁷. Türkiye’de bu kelime de, aynı veya ona yakın anlamlarda kullanılmaktadır¹⁸.

Anlaşıldığına göre, *Yenisey*’deki Türk beyleri, aile ve uşakları ile kışın *öz* yani dere veya vâdideki *kuy*’da (öz’ün dibinde) oturmakta¹⁹ ve *ordası* yani karargâhı da burada bulunmaktadır. Şimdi bizim dilimizdeki *derebeyi* sözü, işte bu hayat tarzından çıkıyor²⁰. Beylerin boy ve oymakları da yine kışları özde yaşamaktadır. Yaz gelince, beyler boy ve oymakları ile yüksek yerlere yani yaylaya çıkmaktadırlar. İşte Türk göçebe yaşayışının en belli başlı vasıflarından birisi budur, yani kışın *kışlak* denilen öz yani vâdi, ırmak kıyısı gibi alçak yerlerde yaşamak, yazın da *yaylak* adı verilen dağ etekleri ve dağ yamaçları gibi yüksek yerlerde oturmak. Kışlak ve yaylaklar, umumî olarak, muayyen idi. Yani göç, belli iki yer arasında yapılmaktadır. Bu iki yer de, orada göçen *han*, *bey*, *el*, *boy*, *oba* (oymak)ın yurdunu teşkil etmektedir.

Yenisey’deki Türk beylerinin *kuy*’larının bulunduğu özler de çiftçilik yapıldığına kuvvetle ihtimal verilebilir. Nitekim, onlara ait kitâbelerin birinde *tarlag* sözü geçiyor²¹, yine *Yenisey* kitâbelerinin birinde de *balık* yani şehir kelimesi görülmektedir²².

Eski Türk yurdu olan *Moğolistan*’da, Gök Türkler’e Uygurlar’ın halef olduğu malûmdur. Uygurlar’ın ikinci kağanı Tanrı da Kut Bulmuş İl Etmiş Bilge Kağan (Moyunçur, 745-759), kendi zafer âbidesinde Suğdak (Soğd) ve Tabgaçlar’a (Çinliler) *Selene* (Selenge) ırmağı kıyısında bir şehir yaptırdığını söylüyor²³. Bu şehirin adı *Ordu balığ* idi. Bu kağanın halefi Alp Kutlug Bilge Kağan (Tong-li Meu-yu, 759-780), Mani dinini kabul etmiş ve bunun sonucunda Uygurlar arasında *yerleşik* kültür faaliyetleri gelişmeye

¹⁷ Kâşgarlı, I, s. 46.

¹⁸ *Tarama sözlüğü*, II, s. 763; *Söz derleme dergisi*, III, s. 1124.

¹⁹ Dilimizdeki *kuytu* sözünün, *koyak* gibi, *kuy* ile ilgili olduğu muhakkaktır. *Koyak* herhalde, *kuy*’un bulunduğu yer anlamına gelse gerektir. Nitekim, *koyak*’ın anlamı, söylendiği gibi, kapalı boğaz, dere demektir. Bir de eskiden *Türkiye Türkçesinde* kullanılan ve ikamet yeri anlamına gelen *kuytul* kelimesinin (*Tarama sözlüğü*, III, s. 492) *kuy*la ilgili olup olmadığını bilmiyoruz.

²⁰ *Derebeği* sözünü, XV. ve XVI. yüzyıllardaki eserlerimizde göremedik.

²¹ III, s. 53.

²² s. 79.

²³ H. N. Orkun, aynı eser, I, s. 180-181.

başlamıştır. Lâkin komşu göçebe Türk ellerinin sürekli saldırıları, Uygurlar'ın burada geniş ölçüde oturak yaşayışa bağlanmalarına engel olduğu gibi, onları Tarım bölgesine göç etmek zorunda da bırakmıştır. *Orkun*, *Selenge* ve *Tuğla* boylarında yerleşik kültür faaliyetlerinin sürekli bir gelişme gösterememesinde, şüphesiz bu husus, yani göçebe ellerin saldırıları ve onların yaptıkları tahripler de başlıca âmillerden birisi olmuştur.

Tarım bölgesine gelen Uygurlar, burada yerleşik yaşayışa geçerek kısa bir zamanda yüksek bir kültür seviyesine ulaştılar. X. yüzyılda Türk âleminin en kültürlü eli onlardı. Uygurlar burada eski yurdlarından getirdikleri Gök Türk yazısını bir müddet kullandılar, sonra yazılarını kendi adları ile anılan başka bir alfabe ile yazmaya başladılar ki, bu alfabe *suğdak* yazısı esas olmuştur. Kâşgarlı'ya göre XI. yüzyılda Uygurlar'ın beş şehri olup adları şunlardı: *Sülmi*, *Koçu*, *Canbalık*, *Beşbalık*, *Yeñibalık*²⁴. Uygur kültürünün Kara Hanlılar devleti idaresindeki Türkler üzerinde de önemli bir tesir yaptığı biliniyor. XI. yüzyılda Kara Hanlı Türkleri de yüksek bir kültür seviyesine ulaşmışlardı. *Kutadgu bilig* ve *Divanu lûgat-it-Türk*'ten bu husus iyice anlaşılmaktadır.

X. yüzyıl İslâm coğrafyacıları Türkler'i hem göçebe hem de oturak yaşayan ve şehirleri çok, bir ırk olarak tanımaktadırlar²⁵.

Türkler'in yerleşik yaşayış ile bu yaşayışa ait faaliyet ve münasebetleri üzerinde yukarıda söylenenler sadece bir hatırlatmadan ibarettir. Şüphesiz konumuzun çözülmesinde bizim için önemli olan husus, *Anadolu*'ya gelen Türkler'in buraya gelmeden önce *yerleşik yaşayış* ile münasebetlerini bilmektir. Eğer onlar tam göçebe idilerse, *Anadolu*'ya yerleşik Türkler'in geldiklerini ispat etmek herhalde pek güç olurdu.

Anadolu'ya gelen Türkler, Oğuzlar olup, X. yüzyıldaki beş büyük Türk elinden birisi idiler. Onlar *Sirderya* (Seyhun, İnci) ırmağı boyları ve *Aral* gölü kıyıları ile bunların kuzeyindeki bozkırlarda

²⁴ I, s. 113.

²⁵ Eserini 846-886 yılları arasında yazmış olan İbn Hurdadbih Türkler'in 16 büyük şehri olduğunu söylüyor (*Kitabu'l-mesâlik ve'l-memâlik*, yayımlayan ve çeviren, *Barbier de Meynard*, J. A., V, 1865, s. 51, 268); ayrıca Makdisî, *Kitabu'l-bed'i ve't-tarih*, Paris, 1907, IV, s. 60; Yakubî, *Tarih*, Leyden, 1883, I, s. 204).

yaşıyorlardı. XI. yüzyılda tamamen Müslüman olmuşlar ve bunun sonucunda kendilerine Türkmen adı da verilmişti. Oğuzlar'ın başında *yabgu* (kıral) ünvanlı hükümdarların bulunduğu bir devletleri vardı. Yabgular kışın, *Sir* suyunun ağzına yakın bir yerde bulunan *Yeñi-kend*'de oturuyorlardı.

Kâşgarlı'ya göre²⁶ Oğuzlar ve onlara uyan bazı Türk elleri, Kara Hanlı Türkleri ve diğer Türkler'in aksine olarak, *kend* sözünü, şehir için değil, köy anlamında kullanıyorlardı. Kâşgarlı'nın bu ifadesi belki bir kısım Oğuzlar için doğru olabilir. Çünkü Oğuz kırılları, yani yabgularının oturduğu *Yenikend*, arabça coğrafya eserlerinde *Karyet ül-hâdise* (veya cedîde), farsça bir coğrafya kitabında da *Dih-i nev* yani *Yeniköy* olarak geçmektedir²⁷. Öte yandan Türkiye'de *kend*'in bazan *köy* anlamında da kullanılmış olduğu görülüyor²⁸.

İslâm coğrafyacılardan Mes'udî (ölümü 956 da) *Muruc uz-zeheb* adlı eserinde, *Yeñikend* ve ona yakın yerlerde yani *Sir* suyunun baş yatağında Oğuzlar'ın yerleşik hayatı yaşadıklarını söyler²⁹. Aynı yüzyılda Müslüman olmuş birtakım Oğuz ve Karluklar da, *Farab-Sütkent* yöresinde oturuyorlardı³⁰. XI. yüzyılda da Oğuzlar'dan önemli bir küme aynı ırmağın orta yatağında *Karaçuk* dağları ile ırmağın bu dağların karşısına düşen kısmındaki şehirlerde yaşamakta idi. Göçebe Oğuzlar bu şehirlerde yaşayan

²⁶ I, s. 344.

²⁷ Faruk Sümer, *X. yüzyılda Oğuzlar*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, XVI, sayı 3-4, s. 135 ve not 28.

²⁸ *Tarama sözlüğü*, I, s. 447, II, 616. Bilindiği üzere Türkiye'de *Senirkend*, *Esenkend* gibi asıl adın yanında *kend* sözü de bulunan bir çok köy adı görülmesi herhalde bu husus ile ilgilidir. Lâkin, *kend* sözü, ancak bir kısım Oğuzlar arasında, köy anlamını taşımış olmalıdır. Eğer böyle olmasa idi, şimdi Türkiye'de köy kelimesinin yerinde, *kend(t)* sözünün kullanılması gerekcekti. Türkiye'de *kend*'in kasaba, şehir anlamında kullanılması daha yaygın olmuştur. "köylü, kentli" sözü de bunu gösteriyor. Türkiye'de şimdi kullanılan *köy* sözünün Farsça köy (کوی) dan geldiği kabul edilmiştir (*İslâm Ansiklopedisi*, köy maddesi, cüz 66, s. 924). Fakat Oğuzlar'ın, asıl köy anlamındaki farsça *dih* kelimesi dururken başlıca, *mahalle*, *semt*, *sokak* anlamlarına gelen (aynı madde) *küy* kelimesini almaları izah edilmemiştir. Şimdi kullanılan *köy* kelimesinin Yenisey kitâbeleri ve Kâşgarlı'da geçen *kuy* sözü olup olmayacağı üzerinde söz söylemek bizim için mümkün değildir.

²⁹ F. Sümer, aynı yazı, s. 138 ve not 47, s. 147.

³⁰ Aynı yazı, s. 147.

eldaşlarına istihfafla *yatuk* yani *tenbel* adını vermişlerdi. Çünkü, göçebe Oğuzlar'a göre, bu yerleşik eldaşları şehirlerinden dışarı çıkmazlar, savaş yapmazlardı³¹. *Türkiye*'de de XIV. ve XV. yüzyılda *Orta* ve *Batı Anadolu*'da oturarak yaşayışta çoğunluğu kazanmış olan Türkler, göçebe kavimdaşlarına *yörük* yani *göçebe* demişlerdi³².

Başlıca Oğuz şehirleri şunlardı: *Sepren*, *Karaçuk*, *Karnak*, *Suğnak*, *Sitgün*³³. Bunlardan *Sepren* X. yüzyıl İslâm coğrafya eserlerinde geçen Sabran (Savran)dır. *Karaçuk* ise yine X. yüzyıldaki-Farabî'nin yurdu olan— *Farab* şehrinin türkçe adıdır. Oğuzlar *Farab*'a, bu şehrin karşısındaki kendi ülkelerinden olan *Karaçuk*'un adını vermişlerdir. *Divanu lûgat it-Türk*'de geçen *Sitgün*'ün başka eserlerde görülen *Sütkend* ile aynı olması muhtemeldir. Bunlar ayrı ayrı şehirler olsa bile, *Sütkend*'in de bir Oğuz şehri olduğunu biliyoruz³⁴. Büyük bilgin Birunî *Harizm*'de *mumya* yapmasını bilen *Sütkendli* bir Türkmen kocası (yani ihtiyar bir Oğuz Türkü)nü tanımıştı³⁵.

Kâşgarlı Mahmud, Oğuzlar'ın "Farslar" ile (Sukak, Suğdak) birlikte yaşamalarından, birçok türkçe kelimeleri unutup, yerine farsça sözcükler kullandıklarını yazar ki³⁶, bu birlikte yaşama işte *Sir* suyu boylarındaki bu Oğuz şehirlerinde olmuştur. Böylece, *Türkiye* türkçesinde bulunan *iranca* asıllı bilhassa maddî kültür kelimelerinin hemen hepsi veya pek çoğu *Anadolu*'ya gelmeden önce, *Sir* suyu boylarında iken dilimize geçmiştir. Oğuzlar, şehirlerde birlikte yaşadıkları Soğd yerdeşlerine Sukak demekte idiler³⁷.

Sirsuyu kıyısında bulunan Oğuz şehirlerinin yıkıntılarında bundan 20 yıl önce arkeolojik kazılar yapılmıştır. Elde edilen buluntular bu şehirlerde oldukça yüksek bir kültür hayatının varlığını göstermiştir³⁸.

³¹ Kâşgarlı, III, s. 14; F. Sümer, aynı yazı, s. 148.

³² F. Sümer, aynı yazı, s. 148.

³³ Kâşgarlı, B. Atalay, I, s. 436, 443, 471, 473, 487; F. Sümer, aynı yazı, s. 147.

³⁴ F. Sümer, aynı yazı, s. 147.

³⁵ *Kıtabu'l-cumâhir*, Haydarabad, 1355, s. 205; Şerefüddin Yaltkaya, *Ebü Reyhan'ın bir kitabı*, Türkiyat Mecmuası, V, s. 18.

³⁶ I, s. 431-432.

³⁷ Kâşgarlı, II, s. 287.

³⁸ S. P. Tolstov, *Goroda Guzov*, Sovetskaya etnografya, Moskova-Leningrad, 1947, III, s. 55-102.

Kısaca, yukarıda da kaydedildiği üzere, İslâm müellifleri, Türkler'i, Arablar'a benzeterek, onların hem *göçebe* hem de *yerleşik hayatı yaşayan* bir ırk olduğunu yazarlar.

Bu ırkın önemli bir eli olan Oğuzlar da böyle idi. Yani, onların önemli bir bölümü tam *göçebe*, bir bölümü *yarı göçebe*, bir bölümü de şehir ve köylerde *oturak* hayatı yaşıyordu. Yalnız göçebelerin sayısının oturaklardan daha fazla olduğu muhakkaktır.

Birunî'nin kaydı açıkça gösteriyorki Türkmenler, yani Müslüman Oğuzlar *mumyacılığı* bilmekte ve birçok otlardan ilaçlar yapmakta idiler. Bunlar *otacı* (ot kelimesinden mi geliyor?) ve *emciler* yani Türk tabipleri idiler. Bu keyfiyet bize, Selçuklu devrinde, *Anadolu*'daki sultan, bey gibi Türk büyüklerinin cesedlerinin mumyalanmasının, millî bir menşei olduğuna ihtimal verdiriyor. Oğuzlar, mezarlarının üstüne kubbemsi şekiller yapıyorlardı.³⁹ Bunlar ile Selçuklu kümbetleri arasında bir münasebet olsa gerekir⁴⁰.

Oğuzlar, bilindiği üzere, XI. yüzyılda Selçuklu hânedanı idaresinde *İran*'da bir devlet kurduktan sonra 1071 yılında *Malazgird*'te Bizanslılar'ı kesin bir şekilde yenerek *Anadolu*'da yurt tutmaya başladılar. Bu yurt tutma daha ilk yıllarda o kadar kuvvetli olmuştu ki, 1085 tarihlerinde *Avrupa*'da *Anadolu*'ya *Turquie* denildiği görülüyor⁴¹. Bu böyle olmakla beraber, Oğuz Türkleri'nin *Anadolu*'ya gelişleri kısa bir zamanda olmayıp bu geliş uzun bir müddet sürmüş yani aşağı yukarı iki asır kadar devam etmiştir. Bu arada XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsı sonucunda *Anadolu*'ya *Türkistan* ve *İran*'dan yeni ve kalabalık Türkmen kümeleri geldi. Böylece *Anadolu* kesin ve esaslı bir surette *türklük* hüviyetini aldı. Yine Moğol

³⁹ X. yüzyılda Oğuzlar, s. 141.

⁴⁰ F. Sümer, *X. yüzyılda Oğuzlar*, s. 141. Türkmenler'in, ataları Oğuzlar'a ait rivayetlerinde anlatıldığına göre, Oğuz ilinin ağzına baktığı, yani buyruğunu dinlediği asil soylu hatunlardan birisi de Karmış Bay'ın kızı ve Mamış *مامیش* Beğ'in karısı Barçın Salur idi. Barçın Hâtun, kendisi için *Sir* suyunun (Seyhun) kıyısında gök (yani mavi) çinili güzel bir kümbet yaptırmıştı. Özbekler çağında bu kümbet, "*Barçın'ın kök kâşâni*"si adıyla anılır imiş (Ebulgazi, *Şecere-i Terâkime*, T. D. K. fotokopisi, İstanbul, 1937, 55b). XII. yüzyıldan itibaren *Sir* suyu kıyısında görülen *Barçın'ın kent* adlı şehrin adını, bu Barçın Hâtun'un kümbetinden almış olması ihtimalini ileri sürmüştük (*Oğuzlar'a ait destanî mahiyette eserler*, Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi, XVII, sayı 3-4, s. 394).

⁴¹ Lebeau, *Histoire du Bas Empire*, Paris, 1833, XV, s. 185.

istilâsı sonucunda, doğu Türkleri'nden ve bizzat Moğollar'dan müteşekkil olmak üzere, -mühim bir kısmı işgal kuvvetleri olarak- önemli zümreler de *Anadolu*'ya geldi. Bunların *Orta Anadolu*'da bulunanlarına sonraları Kara Tatar adı verilmiştir. Kara Tatarlar'ın nüfusu XV. yüzyıl başında 40 bin ev olarak hesap edilmişti. Ankara savaşıdan sonra Timur, *Türkiye*'den ayrılırken (1403) Kara Tatarlar'ı birlikte alıp götürdü. Bu tarihten sonra *Türkiye*'de, daima karışıklık ve yağmacı bir unsur olarak yaşamış bulunan Kara Tatarlar'dan bir daha bahsedilmez oldu ⁴².

Oğuz elinin ezici çoğunluğu *Anadolu*'ya geldi ve bu suretle *Türkiye* doğdu. 24 Oğuz boyundan hemen hepsine ait yer adları ve göçebe teşekküllere *Türkiye*'de rastgelinmiştir. Türk ırkının belki en büyük kolu olan Oğuz eli, X. yüzyılda oturmakta olduğu Sirderya boyları ile onun kuzeyindeki bozkırları, muhtelif sebepler ile XI-XIII. yüzyıllar arasında, büyük kümeler halinde terk ederek, *Ceyhun*'un bu tarafına geçti. Bu elden ancak küçük bir parça, *Ceyhun* ile *Hazar* denizi arasındaki bölgede kaldı ki, bugünkü *Türkmenistan* Türkmenleri, bilindiği üzere, bunların torunlarıdır. Önemli bir Oğuz (Türkmen) kümesi de *Batı İran*'da ve bilhassa *Âzerbaycan*'da yurt tuttu ve yine Oğuzlardan bazı bölükler de *Irak* ve *Suriye*'de yaşadılar. Fakat, yukarıda da söylendiği gibi, Oğuz eli'nin asıl en büyük kısmı, yani ezici çoğunluğu *Anadolu*'ya geldi.

Anadolu'ya gelen Türkler'in sayısı üzerinde, takribî de olsa, bir rakam vermek herhalde mümkün olmasa gerektir. Lâkin, pek kesin olarak bilinen bir husus, *bu ülkede yurt tutmuş olan Türkler'in sayısının yerli halklara nazaran kat kat fazla olduğudur* ⁴³.

⁴² Nizam-i Şamî, *Zafernâme*, Felix Tauer, Praga, 1937, s. 275-276; Ş. Ali Yezdi, *Zafernâme*, Kalkuta, 1888, II, s. 501-504. *Türkiye*'den zorla göçürülmüş olan Kara Tatarlar, bu ülkeye dönmek istemeleri yüzünden bir kaç defa ağır şekilde cezalandırılmışlar ve en sonunda öteye beriye dağılarak varlıklarını kaybetmişlerdir. Kara Tatarlar'ın XV-XVI. yüzyıllarda *Türkiye*'de pek az kalıntıları görülmekte olup, bunların mühim bir kısmı da Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed tarafından *Rumili*'ne göçürülmüştü. Kara Tatarlar üzerinde ileride bir inceleme yazısı yayınlamak niyetindeyiz.

⁴³ 1520-1530 yılları arasındaki vergi nüfusu tahrir defterleri üzerinde Ömer Lütfi Barkan tarafından yapılmış olan araştırma, Kars, Artvin, kısmen Erzurum ve Van bölgeleri dışta kalmak üzere, *Türkiye*'nin, *Suriye*, *Filistin*, *Musul*, *Âne*, *Deyr* ve *Rahbe* ülke ve bölgeleri ile birlikte 1.073.750 Müslüman ve 77.266 Hıristiyan vergi nüfusuna sahip olduğunu göstermiştir (Ömer Lütfi Barkan, *Tarihi demog-*

Türkiye'nin bilhassa orta, güney ve batı bölgelerindeki Hıristiyan kavimlerin (Ermeniler, Rumlar) kendi öz dillerini unutarak türkçe konuşmaları, Türk gelenek ve davranışlarını benimsemeleri ve hattâ kendi dinî ve kavmî adları dururken, türkçe adlar da alma-

rafî araştırmaları ve Osmanlı tarihi, Türkiyat Mecmuası, XI, s. 11, Tablo 1). Bu Müslüman vergi nüfusunun 540.963 ü, *Kütahya, Hüdavendigâr* (Bursa), *Karesi* (Balıkesir), *Biga, Kocaeli, Bolu, Ankara, Aydın, Karahisar-ı Sahib* (Afyon), *Kastamonu, Kengiri* (Çankırı), *Alâiyye, Hamid* (İsparta), *Menteşe* (Muğla) ve *Saruhan* (Manisa) sancaklarından müteşekkil bulunan *Anadolu* eyâletinde bulunmakta olup, buna karşılık aynı eyâletteki Hıristiyan vergi nüfusu pek az yani 4.471 idi (gösterilen yer). *Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri* ve *İçel* sancaklarından meydana gelmiş olan *Karaman* eyâletindeki Müslüman vergi nüfusu 143.254, Hıristiyan vergi nüfusu ise 2.448 idi (gösterilen yer). Başlıca *Maraş, Bozok* (Yozgat) ve *Kırşehir* sancaklarını kaplayan *Żulkadriye* yani *Dulkadrlı* eyâletindeki Müslüman vergi nüfusu 66.776, Hıristiyan vergi nüfusu da 2.687 idi. Görüldüğü üzere, Türkler'in yoğun bir halde yaşadıkları bölgelerde Hıristiyan nüfusu pek azdır. Yani aşağı yukarı *Sinop-Kayseri-Mersin* çizgisinin batısında kalan yerlerde 750.993 Türk vergi nüfusuna karşılık 9.606 Hıristiyan vergi nüfusu vardı ki, Hıristiyan nüfusunun nasıl ezici bir azınlıkta olduğunu bu rakamlar pek güzel gösteriyor. Hıristiyan nüfusu doğuya gidildikçe pek fazlalaşıyor: *Sivas, Amasya, Çorumlu* (Çorum), *Tokat, Şarki Karahisar, Canik* (Ordu Giresun), *Trabzon, Malatya, Divriği, Darende, Kemah* ve *Bayburt* sancaklarını içine alan Rum eyâletinde 118.683 Türk vergi nüfusuna karşılık, 55.287 Hıristiyan vergi nüfusu görülüyor (gösterilen yer). Bu Hıristiyan nüfusunun önemli kısmı, *Trabzon, Canik, Kemah, Divriği* bölgelerinde yaşamakta idi. *Âmid* (Diyarbakır), *Mardin, Musul, Sincar, Arabgir, Ergani, Çermük, Siverek, Kığı, Çemişkezek, Harput, Ruha* (Urfa), *Âne, Deyr* ve *Rahbe* sancakları ile *Hısn-keyfa* kazasından müteşekkil olan *Diyârbekir* eyâletinde 72.675 Müslüman ve 11.979 Hıristiyan vergi nüfusu vardı. Yalnız bu eyâletteki Müslüman vergi nüfusu daha fazla olacaktır. Çünkü, burada *Bitlis, Hakkâri* gibi yurdruk ve ocaklık şeklinde idare edilen ve tahrir dahil olmayan bazı yerler vardı. *Suriye, Filistin, Lübnan* ile *Türkiye'nin, Ayıntab* (Antep), *Birecik, Adana, Özer* (Hatay), *Tarsus* ve *Sis* (Kozan) sancaklarında bulunan Müslüman nüfusu 131.399, Hıristiyan nüfusu 444 olarak verilmiştir (gösterilen yer) ki, bu rakamların azlığı, adı geçen yerlerde -yeni fethedilmeleri sebebiyle- tahririn sıhhatlı yapıldığında şüphe ettiriyor. Bütün bu Türk vergi nüfusu rakamlarına askerler ve diğer vazifeli-lerin (tabii aileleri ile birlikte) sayıları dahil değildir.

Kısaca, XVI. yüzyılın birinci yarısının ortalarında, *Türkiye'de Orta* ve *Batı* bölgelerinde yani Türk nüfusunun ve aynı zamanda Türkiye nüfusunun en kalabalık, en sık, en yoğun olduğu yerlerde Hıristiyan nüfusunun pek cüz'i olduğu kesin ve belirgin bir şekilde anlaşılıyor. Böylece, aynı zamanda, Hıristiyanların, ana dillerini unutup *türkçe* konuşmalarının sebebi de yine açıkça ortaya çıkıyor.

Esasen, Türkler'in kendi hüviyetlerini *Anadolu'ya* vermeleri, tabii buradan yani, Türkler ve yerli Hıristiyanların nüfusları arasındaki büyük sayı farkından ileri geliyor.

ları en başta bu husus ile ilgilidir. Yani, yerli Hıristiyan kavimleri, pek ezici Türk çoğunluğu arasında kaldıkları yerlerde zamanla bazı bakımlardan türkleştiler. Bunların aslında Türk ırkından oldukları hakkındaki iddialar bize göre, esaslı delillere dayanmıyor. Şayet bunlar Türk ırkından idilerse, *Anadolu*'nun asıl yerli halkının ne olduğuna cevap vermek güç olacaktır.

*Kaynaklarda bugüne değin, Anadolu'da toplu, kümeler halinde müslümanlığa dönme olaylarına ait bir kayda rastgelinmemiştir*⁴⁴. Esasen böyle bir sonuç, tabii karşılanmalıdır. Çünkü, İslâm devletleri, geleneğe ve türeye uyarak, idareleri altındaki Hıristiyan halkı, İslâmlığı kabul etmeye zorlamadıkları gibi, devlet gelirinin azalması kaygısı ile de, onları bu dine girmeye teşvik etmiyorlardı. *Türkiye*'de, gerek Selçuklular, gerek Osmanlılar zamanında her yerde, Hıristiyanlar, bilhassa vergi meselesi sebebiyle, titizlik ile himaye olunmuşlardır.

Türkler'in *Anadolu*'da yurt tutmaları ile ilgili olarak, kaynaklarda pek az bilgi vardır. Bundan ötürü de *Türkiye*'ye gelen Türkler arasında yarı yerleşik ve tam yerleşik Türkler'in buldukları üzerinde kayıtlar elde etmek mümkün olmuyor. Bu durum karşısında baş vurulması gereken başlıca usul, *Anadolu*'ya Türk göçü başlamadan önce yazılmış eserlerdeki, yerleşik yaşayış ile ilgili sözleri *Türkiye* türkçesinde aramak olsa gerektir. Bu maksatla aşağıda, 1074 yılında, yani Türkler'in *Anadolu*'yu fethetmeye başladıkları zamanda yazılmış olan Kâşgarlı Mahmud'un *Divanu lûgat-it Türk*'ü kullanılmıştır. Eski Türk kitâbeleri, Uygur vesikaları ve *Kutadgu bilig*'deki oturak yaşayış ile ilgili kelimelerin hemen hepsi veya pek çoğu bu eserde yani *Divanu lûgat-it-Türk*'te vardır. Aşağıdaki cedvellerde görüleceği üzere, Kâşgarlı'daki yerleşik yaşayış ile ilgili kelimelerin pek çoğu *Türkiye* türkçesinde bulunmaktadır. Bunlar arasında yerleşik yaşayışın türlü sahaları üzerinde göçebelerin bilemeyecekleri teferuata ait *ütü* kelimesi gibi birçok kelimeler de göze çarpıyor. Mamafih burada yalnız bununla yetinilmeyip, Çağatay türkçesine ait sözlüklerdeki, *Divanu lûgat-it-Türk*'te olmayan, konuya ait kelimeler de

⁴⁴ Selçuklular devrindeki *islâmlaşma* hakkında şimdi elimizde güzel bir inceleme vardır: Osman Turan, *L'Islamisation dans la Turquie du moyen age*, Stvdia Islamica, Paris, 1959, s. 137-152.

dilimizde aranmış ve bulunabilenler ayrı cedvellerde gösterilmiştir ⁴⁵. Yalnız, klâsik Çağatay sözlüklerinin bu Türk lehçesinde bulunan yerleşik yaşayış ile ilgili bütün sözleri ihtiva ettiklerini, yani onların bu bakımdan eksiksiz olduklarını sanmıyoruz. Şüphesiz Çağatayca'ya ait başlıca eserlerin taranmasından ve bugün *Türkistan*'daki Türk halklarının dillerinden konu ile ilgili *türkçe* yeni pekçok kelimeler elde edilmesi ve bunların da önemli bir kısmının *Türkiye* türkçesinde bulunması pek mümkündür. Bir de şu keyfiyete işaret etmeden geçmiyelim ki, bu karşılaştırmada, atlanmış, görülememiş daha bazı veya birçok kelimeler olabileceği gibi, belki tarafımızdan unutulmuş doğrudan doğruya veya daha çok oturak yaşayışı ilgilendiren diğer bazı saha veya hususlar da bulunabilir ⁴⁶.

KISALTMALAR

- A. D. D. = Hamit Zübeyr-İshak Refet, Anadilden derlemeler, Ankara, 1932.
- D. O. = Pavet de Courteille, Dictionnaire Turc-Oriental (*El-Lugâtu-n-Nevâiyye ve'l istişhadât ul-Çağatâiyye*), Paris, 1870.
- D. L. Türk = Kâşgarlı Mahmud, Divanu lûgat-it-Türk (eserin yazılışı 1074 milâdi), türkçe tercümesi Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Ankara, 1939-1941, I-III.
- K. S. = K. K. Yudahin, Kırgız sözlüğü, türkçe tercümesi Abdullah Taymas, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1945-1948, I-II.

⁴⁵ *Türkiye türkçe*'sinin, *Kırım türkçe*'sine olduğu gibi, Çağatay yahut, *Türkistan türkçesi* üzerinde, belki son asır istisna edilirse, bir tesir yapmadığı anlaşılıyor. Bu sebeple, aşağıda görüleceği üzere, bizim türkçemizde olduğu gibi, *çağatayca* sözlüklerde de bulunan, *temel*, *anahtar* ve daha bazı kelimelerin—gerçekten bunlar *çağatayca* metinlerde yoksa—yanlışlık veya başka bir sebeple bu sözlüklere girmiş olduklarına hükmedilmelidir. Yani menşei rumca olduğu muhakkak olan sözlerin gerçekten çağatayca'da da kullanıldığından ve böylece bunların Türkiye ye Orta Asya'dan getirilmiş olduğundan şüphe etmek caizdir. Fakat bu husus iyice tetkik edilmelidir.

⁴⁶ Memlûkler devrinde *Mısır* ve *Suriye*'de, yazılmış olan *türkçe-arabça* sözlüklerde *Divanu lûgat it-Türk* ve Çağatay sözlüklerinde görülemiyen konu ile ilgili birçok kelimeler vardır ki, biz bunları *Türkiye türkçesi*'nde de buluyoruz. Fakat, bilindiği üzere, bu sözlüklerde *Türkiye türkçesi* (türkmence)nin de tesiri olduğu için, onlardaki kelimeler listeye alınmamıştır.

- K. T. = Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî, İstanbul, 1318.
 L. Ç. = Şeyh Süleyman Efendi-i Buharî, Lûgat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî, İstanbul, 1298.
 Nehcul-ferâdis = Kıvameddin, Nehcul-ferâdis'ten derlenen Türkçe sözlükler, Türkiyat Mecmuası, V, s. 169-250.
 R. = Radloff, Versuch eines Wörterbuches der Türk-dialecte, Petersburg, 1893-1905, I-IV.
 S. D. D. = Türkiye'de halk ağzından söz derleme dergisi, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1939-1951, I-IV.
 T. S. = Tanıklariyle tarama sözlüğü (XIII. yüzyıldan günümüze kadar kitaplardan toplanmış) Türk Dil Kurumu, İstanbul-Ankara, 1943-1957, I-IV.
 U. S. = Caferoğlu Ahmet, Uygur sözlüğü, İstanbul, 1934,

A) ÇİFTÇİLİK İLE İLGİLİ SÖZLER

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Ekmek (I, 168)	=Ekmek.
Ekin: çiftlik- oğuzca (I, 78)	=Ekin.
Tarığlag (I, 496)	=Tarla.
Tarığ (I, 373)	=Darı.
Buğday (III, 240)	=Buğday.
Arpa (I, 123)	=Arpa.
Aşlık: buğday-oğuzca- (I, 114, 373)	=Aşlık: dövüldükten sonra kepeği savurularak temizlenen ve kurutulan buğday (S.D.D., I 123; A.D.D., 16).
Tögü: darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü -oğuzca- (III, 229).	=Dügü: bulgurun elendikten sonra kalan en ince kısmı; kızıldarı (S.D.D., II, 480).
Yarmaş: iri öğüdülmüş bulgur ve buna benzer nesnelere (III, 40)	=Yarma: buğday, arpa gibi tahılın iri çekilmesi (S. D. D., III, 1485).
Yorınca (yorinçga) -oğuzca- (I, 431, III, 433)	=Yonca.
Burçak (I, 466)	=Burçak.
Evin (I, 84)	=Evin: tohum; tahıl tanesi (S. D. D., I, 558-559).
Saman (I, 415)	=Saman.

D. L. TürkKüvük: *saman -oğuzca-* (III, 165)

Añız (I, 94)

Kılduruk (III, 417)

Tariğ biti (I, 302)

Kığ: *toprağı kabartmak için kullanılan gübre* (III, 129)Başak: *ok ucu, temren* (I 375)Kavuz: *şaraptaki çörçöp, tortu* (III, 164)Yığın: *toprak ve başkalarının* (I 22)Ok: *paylar ve toprak hisseleri üzerine üleşmek için atılan ok, çekilen kur'a, mirasta düşen pay* (I 37)

Arık (I, 65, 382, II, 10)

Kañlı (III, 383)

Saban (I, 402)

Boyunduruk (III, 179)

Orgak (I, 119)

Tegirmen (I, 369)

Sibek (I, 389)

Çağatay Türkçesi

Tahıl (D.O., 195; L.Ç., 98)

Natas (D.O., 509; L.Ç., 283)

Başak (D.O., 149; L.Ç., 69)

Kılçık (D.O., 450; L.Ç., 284)

Türkiye Türkçesi=Kevik: *iri saman, buğday kavuzu.* (S. D. D., II, 891).=Añız (anız): *ekin biçildikten sonra tarlada kalan kök ve sap parçaları* (T. S., I, 28-29, II, 39, III, 26, IV, 29; S. D. D., IV, 1612-1613).

=Kılçık (buğday, arpa).

=Tahıl biti.

=Kığ: *davar tersi* (T. S., I, 454; S. D. D., II, 897; A. D. D., 229).=Başak (*buğday, arpa*)=Kavız (kavuz, gevüz, geviz): *tahıl yıkanırken ve elenirken, kalan tortu, tahıl tanelerinin kabuğu* (S. D. D., II, 853).

=Yığın.

=Ok: *tarla bölüşmesinde kullanılan ölçü; mirasta toprak payı* (S. D. D., III, 1085; A. D. D., 29).=Arık (ark): *su yolu, su cedveli; kanal, ırmak* (T. S., I 39, II, 51, III 37; S. D. D., I, 113, 114).

=Kañlı (kağrı).

=Saban.

=Boyunduruk.

=Orak.

=Değirmen.

=Sibek: *değirmen taşının üzerinde döndüğü demir* (S.D.D., III, 1225).Türkiye Türkçesi

=Tahıl (T.S., I, 669, II, 871, III, 661, IV, 730; S.D.D., III, 1299).

=Nadas.

=Başak.

=Kılçık.

Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Sap (D.O., L.Ç., 177)	=Sap (ekin).
Kesmük (D.O., 459; L.Ç., 254)	=Kesmik: <i>elek üzerinde kalan iri sert saman parçaları</i> (T.S., I, 450-451, II, 620; III, 449; S.D.D., II, 888).
İsik (D.O. 14)	=İsik: <i>sıcağın tesiriyle sararmış buğday</i> (S.D.D., II, 797).
Kavuz (D.O., 413; L.Ç., 224)	=Kavuz (kavız, keviz, geviz ⁴⁷).
Dönüm (D.O., 328)	=Dönüm.
Çaş (D.O., 276; L.Ç., 140)	=Çeç: <i>tahıl yığını</i> (T.S., I, 15, II, = 215-216, III, 142).
Yarma (D.O., 524)	=Yarma ⁴⁸ .
Kesek (D.O., 486 L.Ç., 266)	=Kesek: <i>tarladaki katı toprak parçası</i> (T.S., I, 448-449, II, 618; A.D.D., 224).
Bulgur (D.O., 177; L.Ç. 85)	=Bulgur.
Zeyrek (D.O., 332; L.Ç., 176)	=Zeğrek (zeyrek, seğrek): <i>keten tohumu</i> (T.S., II, 1089; S. D.D., III, 1573).
Yapa (D.O., 517; L.Ç., 289)	=Yaba (S.D.D., III, 1449).
Ögündüre (D.O., 73; L.Ç., 37)	=Ögendire.
Tikerlek (tikercik, tekrük) (D.O., 261, 263; L.Ç., 135)	=Tekerlek (teker).

B) SEBZELER

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Kabak (I, 382)	=Kabak.
Sarmusak (I, 527)	=Sarmısak (sarımsak).
Soğan (I, 409)	=Soğan.
Keşür (I, 431)	=Keşir: <i>havuç</i> (S.D.D., II, 889).
Turma (I, 366, 431)	=Turma: <i>turp</i> (S.D.D., III, 1399).

⁴⁷ Anlamı için başta D. L. Türk kısmına bk.

⁴⁸ Anlamı için, başta D. L. Türk kısmına bk. *Türkiye'nin* bazı yerlerinde *varmaşt*, aynı zamanda haşlanmış buğday ve az miktarda nohut ile ayrandan yapılan bir yemeğin de adıdır.

D. L. Türk

Pamuk -oğuzca- (I, 380, III) 346)

Kebez: *pamuk* (I 293, 303, 510)

Çiğit (I, 356)

Küc (III, 121)

Kendir (U.S., 81)

Çağatay Türkçesi

Balkabağı (D.O., 154; L.Ç., 72)

Böğrülce (D.O., 173; L.Ç., 83)

Ebem gömeci (D.O., 2; L.Ç. 3)

Çoğundur (D.O., ' L.Ç., 96)

Günçiçeği (D.O., 478; L.Ç., 262)

Küncü (D.O., 479; L.Ç., 262)

Şırlağan (D.O., 380; Ş.S., 205)

Çoğan (D.O., 295; L.Ç., 156)

Çırcır (D.O., 303; L.Ç., 142)

Türkiye Türkçesi

=Pamuk.

=Kepez: *pamuk ekilen yer* (A.D.D., 222).=Çiğit (çevit, çiyit): *pamuk çekirdeği* (S.D.D., I, 362, 363).=Küncü: *susam* (S.D.D., III, 1008).

=Kendir.

Türkiye Türkçesi

=Balkabağı.

=Böğrülce.

=Ebe gömeci.

=Çökündür: *pancar* (T.S., I, 169, II, 248, III, 160; S.D.D., 377).

=Güne bakan, gündöndü, güne-aşık, ay çiçeği.

=Küncü: *susam*.=Şırlağan: *susam yağı* (T. S., I, 664; IV, 723).=Çögen: *çamaşır yıkarken sabun yerine kullanılan bir kök* (S.D.D., 375).=Çırcır: *pamuk tohumunu çekirdeğinden ayıran âlet* (K.T., 508).

C) EKMEK VE YEMEKLER

(D.L. Türk

Un (I, 49)

Etmek (I, 102)

Kağut: *darıdan yapılan bir yemek* (I, 406 III, 163)

Kömeç (I, 360)

Türkiye Türkçesi

=Un.

=Ekmek.

=Kağut(kavut): *kavrulduktan sonra öğütülmüş tahıl ve armut kurusu* (S.D.D., IV, 1682; A.D. S., 211).=Gömec: *küle gömülerek pişirilen ekmek* (T.S., I, 318, II, 447; S.D.D., II, 973; A.D.D., 150).

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Çörek (I, 388)	=Çörek.
Tutmaç (I, 452)	=Tutmaç ⁴⁹
Bulgama (I, 491)	=Bulamaç.
Kuyma: <i>bir çeşit yağlı ekmektir. Hamur, kadayf hamuru gibi ince ince kesilir, tencerede kaynamakta olan yağa atılır, karıştırılır üzerine şeker dökülerek yenir</i> (III, 173)	=Kuyma: <i>şekerli, yağlı un lapası</i> (S.D.D., II, 1001) Kuymak: <i>un, şeker, yağ, süt veya un ile yapılan bir yemek; peynirli omet</i> (S.D.D., II, 1001; A. D. D., 256) ⁵⁰
Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Bazlamaç (D.O., 147)	=Bazlama.
Bulamaç (D.O., 174; L.Ç., 84)	=Bulama.
Unmaç (D.O., 80; L.Ç., 40)	=Umaç <omac> (T.S. II, 728, III, 543, IV, 608). III 543, IV, 608).
Börek (D.O., 166; L.Ç., 78)	=Börek.
Mantuy (D.O., 496; L.Ç., 276)	=Manti.
Kayganak (D.O., 415; L.Ç., 226)	=Kaygana.
Kabusga: <i>lahana</i> (D.O., 422)	=Kabusga: <i>lahana yemeği</i> .
Güllaç (D.O., 474; L.Ç., 260)	=Güllaç.
Kuymak (K.S.; R. 895)	=Kuymak.
Sucuk (D.O., 351; L.Ç., 188)	=Sucuk.
Pastırma (D.O., 147)	=Pastırma.
Dolma (D.O., 322; L.Ç., 173)	=Dolma.
Karnı yaruk (D.O., 403; Ç.L., 219)	=Karnı yarık.
Lapa (D.O., 491; Ç.L., 273)	=Lapa.
Çerez (L.Ç., 150)	=Çerez.
Külçe: <i>bir nev'i ekmek</i> (L.Ç., 254)	=Külçe: <i>çocuklara mahsus küçük ekmek veya pide</i> (S.D.D. II, 1004).
Açar (L.Ç., 6)	=Açar: <i>turşu</i> (S.D.D., I, 69; A.D.D., 2)

⁴⁹ Türklerin milli yemeği olup, *hamur, et, sarmısak* ve *yoğurttan* yapılmaktadır. *Tutmaç* ve Türkler'in diğer başlıca ünlü yemekleri üzerinde ayrı bir yazı hazırlamaktayız.

⁵⁰ *Kuymak* da Türkler'in milli yemeklerindedir.

Ç) IÇKİLER

D.L. Türk	Türkiye Türkçesi
İçkü (I, 128)	=İçki.
Süçük (I, 408)	=Sücü: <i>şarab</i> (T.S., I, 652-653, II, 853; III, 646-647, IV, 835).
Çağır (I, 363)	=Çağır: <i>şarab</i> (T.S., I, 140, II 200; S.D.D., 292).

D) YEMİŞLER

D.L. Türk	Türkiye Türkçesi
Yemiş (III, 12)	=Yemiş.
Alma -oğuzca- (I, 130)	=Elma.
Erük (I, 69)	=Erik.
Armut (I, 95)	=Armut.
Awya (I, 114)	=Ayva.
Aluç (I, 122)	=Alıç.
Yigde (I, 31, III, 31)	=İğde.
Kağun (I, 410)	=Kavun.
Üzüm (I, 75)	=Üzüm.
Bağ (III, 152)	=Bağ.
Bekmes -oğuzca- (I 459)	=Pekmez.
Sirke (I, 430)	=Sirke.
Kak: <i>kurutulmuş et, herhangi kurutulmuş olan bir nesneye de böyle denir</i> (II, 282)	=Kak: <i>yemiş kurusu</i> (T.S., I, 402, II, 563; S.D.D., II, 812).
Sakız (I, 365)	=Sakız: <i>yemiş suyu gibi yapışkan şeyler</i> .

Çağatay Türkçesi

Türkiye Türkçesi

Kayısı (L.Ç., 247)	=Kayısı.
Muşmula (D.O., 502)	=Muşmula.
Asma (D.O., 21; L.Ç., 13)	=Asma (<i>üzüm</i>).
Salkum (D.O., 339; L.Ç., 181)	=Salkım (<i>üzüm</i>).
Koruk (D.O., 428; L.Ç., 234)	=Koruk.

Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Tigek (L.Ç., 134)	=Tevek <tiyek, değek>: <i>asma filizi, asma, asma budakları, üzüm ağacı kütüğü, asma yaprağı, asma dalı</i> (T. S., I, 699, II, 892, IV, 751; S.D.D., III, 1349).
Tut (L.Ç., 113)	=Dut.
Kuş üzümü (D.O., 431; L.Ç., 236)	=Kuş üzümü.
Kovan (D.O., 440; L.Ç., 241)	=Kovan (arı).
Petek (D.O., 156; L.Ç., 95)	=Petek.

E) YAPI VE EV İLE İLGİLİ SÖZLER

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Ev -oğuzca- (I, 32, 516)	=Ev.
Ev bark (I, 384)	=Ev bark.
Eşik (I, 42)	=Eşik.
Tam (I, 153)	=Dam.
Kerpiç (I, 455)	=Kerpiç.
Aşu (I, 89)	=Aşu: <i>evleri badana etmek için kullanılan kırmızı toprak</i> (S.D.D., I, 121).
Kapuğ (I, 375)	=Kapı.
Aşlık (I, 114)	=Aşlık: <i>mutfak</i> (A.D.D., 16).
Serü (III, 221)	=Seri <sergen, serek>: <i>raf</i> (S. D.D., III, 1208-1209).
Yüdrük (III, 45)	=Yüklük.
Kirit (I, 357, III, 345)	=Kilit <kinit>.
Akur (I, 7)	=Ahır.
Sekü: <i>dükkân</i> (III, 437)	=Seki: <i>dükkân, evin önünde bulunan önü açık yer</i> (T.S., I, 611, II, 806; S.D.D., III, 1200).
Çit (I, 320)	=Çit: <i>kamıştan veya çalı ve çöğürden yapılan bahçe duvarı</i> (S.D.D. I, 359; K.T., 525).
Abakı (I, 136)	=Abak: <i>bostan korkuluğu</i> (A.D.D., I).

D. L. Türk

Badıç: *asma çardağı* (I, 295)

Ören -oğuzca- (I, 76)

Sasık (I, 382)

Çağatay Türkçesi

Yapı (D.O., 517; L.Ç., 289)

Yapucu (D.O., 517)

Çatı <çatağ > (D.O., 273; L.Ç., 145)

Baca (D.O., 145; L.Ç., 67)

Temel (D.O., 218; L.Ç., 111)

Tavan (D.O., 382)

Saçak (D.O., 333)

Çekmece (D.O., 285; L.Ç., 151)

Sürgü (D.O., 354; L.Ç., 189)

Sürme kilid (D.O., 354; L.Ç., 6)

Açar (D.O., 6; L.Ç., 6)

Anahtar (D.O., 138; R., Çağ., I 228)

Süye (L.Ç., 195)

Yıkıntı (L.Ç., 313)

Saksık (Nehcül feradis, 602)

Musluk (D.O., 502; L.Ç., 279)

Kireç (D.O., 484; L.Ç., 265)

Alçı (D.O., 31)

Alçı taşı (D.O., 31)

Bor: *tebeşir, alçı taşı, tarla, tuzlu*
(L.Ç., 78)

Türkiye Türkçesi

=Badıç: *bakla, fasülye gibi bitki-
lerin kılıfları ile sıralanmış tane-
leri* (A.D.D., 22).=Ören: *yıkıntı, viranelik* (T.S., I,
568, II, 755; S.D.D., III, 1115;
A.D.D., 302).

=Saksı.

Türkiye Türkçesi

=Yapı.

=Yapıcı.

=Çatı.

=Baca.

=Temel⁵¹.

=Tavan.

=Saçak.

=Çekmece.

=Sürgü (kapı).

=Sürme, sürgü.

=Açar: *anahtar* (S.D.D., I, 69).=Anahtar⁵²=Süye (söge süve): *kapı sürgüsü*
(T.S., I 639; S.D.D., III 1268;
A.D.D., 348)

=Yıkıntı.

=Saksı.

=Musluk.

=Kireç.

=Alçı.

=Alçı taşı.

=Bor: *kireçli, killi toprak, kil ve
kireç kalıntısı* (T.S., I, 113, II,
160-161; S.D.D., II, 218).⁵¹ Bu kelimenin aslı *yunanca*'dır (bk. Kamus-i Türkî, s. 439).⁵² Bu da *yunanca* bir kelimedir (aynı eser, s. 55).

F) KAB KACAK

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Ka (I, 407, III, 211)	=Kab.
Kaca (III, 238)	=Kacak.
Kakaca -oğuzca- (III, 238)	=Kapkacak.
Çanak (I, 84, 384)	=Çanak.
Küp (III, 119)	=Küp.
Kova -oğuzca- (I, 147, III, 237)	=Kova.
Çömçe -oğuzca- (I, 417)	=Çömce: <i>kepçe</i> (T.S., I, 167, II, 245, IV, 181; S.D.D., I, 388).
Sırıçga (I, 489)	=Sırca.
Sır (I, 324)	=Sır. (kub kacak)
Sırlı (I, 324)	=Sırlı.
Tekne (I, 434)	=Tekne.
Saç: <i>tava</i> (III, 147)	=Sac: <i>üzerinde ekmek pişirilen saç</i> .
Yasgaç —yasıyığaç— (III, 38)	=Yasdıgaç (yastağaç yaslaaç): <i>hamur tahtası</i> (S.D.D. III, 1488, 1489).
Soku: <i>havan</i> (III, 226)	=Soku: <i>havan, dibek</i> (T.S., I, 634, II, 832, III, 634, IV, 698; S.D. D., I, 1240).
İwrik (I, 99, 100, III 131)	=İbrik.
Tewsi (I, 423, III, 50)	=Tepsi.
Ayak: <i>çanak, kâse, kadeh</i> (I, 84, 295, 324, 497)	=Ayağ <ayak>: <i>kadeh, kâse</i> (T.S. I, 54, II, 70-71, III, 48; S.D. D., I, 132).
Sagrak (I, 471)	=Sağrak: <i>sürahi, kâse</i> (T.S., I, 589, II, 779-780, III, 587, IV, 651).
Susgak (I, 470)	=Susak (T.S., I, 648, II, 849, III, 643-644, IV, 712; S.D.D., III, 1256-1257).
Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Çömlek (D.O., 298)	=Çömlek.
Saçayağı (D.O., 333)	=Saçayağı.
Oklağu (D.O., 69; L.Ç., 17)	=Oklava.

Çağatay Türkçesi

Pişgeç (D.O. 187)

Süzgüç (D.O., L.Ç., 190)

Türkiye Türkçesi

=Bişirgeç <bişirgeç> : *yufkayı saç üzerinde pişiren aygıt* (S.D.D. I, 209, 210).

=Süzgeç.

G) ÂLETLER

D. L. Türk

Kısgaç (I, 455)

Kesgü (I, 13)

Kürgek (II, 289)

Körpiğ (I, 476)

İgemek (III, 254)

Bıçgu (I, 13, II, 69)

Baldu (I, 14, 418)

Çekük -oğuzca- (II, 287)

İğ (I, 48, 85)

Yigne (III, 35)

Yüksük (III, 46)

Ütü: *mala biçiminde bir demir parçasıdır ki dikiş yerlerini yatıştır-
mak için kızdırılarak elbise üze-
rine bastırılır* (I, 68-69)⁵³

Sındu (I, 418)

Tokımak (III, 177)

Körük (I, 391)

Kömür (I, 506)

Çığrı (I, 421)

Arkağ (I, 118)

Türkiye Türkçesi

=Kısgaç.

=Kesgi.

=Kürek.

=Törpü.

=Eğelemek.

=Bıçkı.

=Balta.

=Çekiç.

=İğ.

=İgne.

=Yüksük (terzi).

=Ütü.

=Sındı: makas (T.S., I, 622, II, 818, III, 621, IV, 685; A.D.D., 338).

=Tokmak.

=Körük (demirci).

=Kömür.

=Çıkrık.

=Arkaç: *bez, kilim, halı gibi nes-
neler dokunurken enlemesine atılan
iplik.*⁵³ Bu, cümlelerin arabçası şudur (I, 66):

اُنْكُ - حَدِيدَةٌ كَالْمِطْيَيْنِ تُحْمَى فَيُحْرَقُ بِهَا زَنْبِيرُ الثَّوْبِ
لِيَتَمَلَّصَ

D. L. Türkiye	Türkiye Türkçesi
Arış-arkag (I, 61)	=Eriş argaç.
Ağırşak (I, 149)	=Ağırşak.
Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Çut: <i>dülger keseri</i> (D.O., 291; L.Ç., 154)	=Çot <çuta>: <i>yüzü geniş keser</i> (S.D.D., 373, 387).
Kazma (D.O., 405; L.Ç., 219)	=Kazma.
Keser (D.O., 459)	=Keser.
Kerki: <i>büyük balta</i> (L.Ç., 253)	=Kerki: <i>keser</i> (S.D.D. II, 823).
İgek (D.O., 120; L.Ç., 55)	=Ege.
Dibek (D.O., 324; L.Ç., 174)	=Dibek.
Sözgüç (D.O., 355; L.Ç., 190)	=Süzgeç.
Kalpur <kalbur> (D.O., 355; L.Ç., 190)	=Kalbur.
Kasnak (D.O., 419; L.Ç., 228)	=Kasnak.
Mala (D.O., 495)	=Mala.
Makara (D.O., 495; L.Ç., 275)	=Makara.
Çerçi (D.O., 284; L.Ç., 151)	=Çerçi.
Biz (K.S., L.Ç., 91)	=Biz.

Ğ) MADENLER

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Temür (I, 361)	=Demir.
Bakır (I, 360)	=Bakır.
Kurugjin (kuşun) -oğuzca- (I, 512)	=Kurşun.
Altun (I, 120)	=Altun, altın.
Kümüş (I, 370)	=Gümüş.
Tuç (III, 120)	=Tunç.
Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Çelik (D.O., 287)	=Çelik.
Teneke (D.O., 219)	=Teneke.
Kuyumcu (D.O., 442)	=Kuyumcu.

H) KUMAŞLAR-GİYİM

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Çit: <i>üzeri alacalı Çin ipeklisi</i> (III, 120)	=Çit: <i>basma; ince ipekli kumaş</i> (S.D.D., I, 359).
Çek: <i>çizgili kumaş gibi pamuklu dokuma</i> (III, 155)	=Çeki: <i>köylü kadınların başlarındaki yazma</i> (S.D.D., I, 316). Çekin: <i>işlemeli elbise</i> (T.S., I 151).
Çapgut (I, 451)	=Çaput
Könglek (III, 350)	=Gömlek
Yaşmak	=Yaşmak
Kaftan (I, 435)	=Kaftan
Bürüncük (I, 510)	=Bürüncek
Börk (I, 349)	=Börk
Etük (I, 68)	=Edik: <i>çizme</i> .
Başmak: <i>ayakkabı-oğuzca-</i> (I, 378, 466)	=Başmak: <i>kadın ayakkabısı</i> .
Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Yağlık (D.O., 529; L.Ç., 295)	=Yağlık: <i>mendil</i>
İpek (D.O., 92; L.Ç., 45)	=İpek

I) DİĞER BAZI KELİMELELER

D. L. Türk	Türkiye Türkçesi
Kemi - <i>oğuzca ve kıpçakça-</i> (III, 253)	=Gemi.
Kaygık (III, 175)	=Kayık.
Kürgek (gemi)	=Kürek.
Bitik (bk. indeks)	=Biti: <i>mektub</i> (T.S., I, 109-110, II, 155, III, 105-106, IV, 115-116).
Okumak (III, 254)	=Okumak.
Yazmak (III, 59)	=Yazmak.
Yazıgı (III, 55)	=Yazıcı.

Çağatay Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Yilken (D.O., 558; L.Ç., 314)	=Yelken
Çekdiri (D.O. 285; L.Ç., 151)	=Çekdiri(T.S.,I,142-XV.yüzyıl).
Büget (D.O., 173; L.Ç., 83)	=Böget < göbet > : <i>bent</i> (T.S., I, 117, II, 167; S.D.D., I 224).
Avgun (D.O., 68)	=Avgun: <i>yeraltındaki su yolu</i> (T.S., II, 68, IV 51; S.D.D., I, 127).

Öyle sanıyoruz ki, bu cedveller bize, *Anadolu*'ya göçebe Türkler'in yanında, önemli sayıda yarı yerleşik ve tam yerleşik yaşayışta bulunan Türkler'in de gelmiş oldukları hükmünü vermeyi müm künkılmaktadır. Dilimizde yerleşiklik ile ilgili türkçe daha pek çok söz vardır. Şüphesiz bu kelimelerin, *Divanu lûgat it-Türk*'te ve *Çağatayca* sözlüklerde görülmemesi, onların hepsinin de, *Türkiye*'de meydana geldiklerini ifade etmez. Öte yandan, yine *Türkiye* türkçesindeki *farsça* maddî kültür kelimelerinden önemli bir kısmı, Anadolu'ya *Türkistan*'dan getirilmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, Kâşgarlı Mahmud, Sir suyu boylarında şehirlerde, bizzat kendilerinin *Sukak* dedikleri Suğdak yani Sogdlar ile bir arada yaşayan Oğuzların, bu yerdeşlerinden yani hemşerilerinden birçok farsça kelime almış olduklarını söylüyor.

X. ve XI. yüzyıllarda *Sirderya* (Seyhun) boylarında ve onun kuzeyindeki topraklarda yaşayan Oğuz eli, ibtidai ve basit bir topluluk olmaktan çok uzaktı. Oğuzlar, Gök Türkler çağında olduğu gibi, bu zamanda da Türk ırkının en başta gelen ellerinden birisidir. Onların X. yüzyılda, komşularının çekindikleri kuvvetli bir devletleri olup, başında *yabgu* (kiral) ünvanlı hükümdarlar bulunuyordu. Yabguların *külerkin* (nâib), *sübaşı* (ordu kumandanı), *tuğracı* (nişancı) gibi yüksek rütbeli memurları vardı. Büyük asîlzadelerin de *beg*, *beglerbeği*, *tarhan* ve *yinal* (inal) gibi ünvanlar taşıdıklarını biliyoruz. Yukarıda görüldüğü üzere, Oğuzlar'ın önemli bir kısmı *Sirderya* kıyılarında bulunan, şehir, kasaba ve köylerde yaşamakta ve çiftçilik, ticaret ve sanatla meşgul olmaktadır. Şimdiyedek yapılmış olana rkeolojik araştırmalar, Oğuzlar'ın şehir ve kalelerinin çokluğu hakkındaki İslâm müelliflerinin sözlerini⁵⁴ teyid etmiş ve elde

⁵⁴ Ünlü coğrafyacı İdrisi'nin (ölümü 1166) eserinde de Oğuzlar'ın birçok şehir ve kaleleri olduğuna dair k ytlar vardır (fransızca tercümesi A. Jaubert, *Geographie d'Edrisi*, Paris, 1840, II, s. 339-341, 342).

edilen buluntular, Oğuz şehirlerinde yüksek bir kültürün varlığını göstermiştir. Yeni arkeolojik araştırmaların bu husustaki bildiklerimize mühim ilâveler yapacak sonuçlar vermesi pek mümkündür. XI. yüzyılda, Oğuzlar'ın konuştukları *türkçe*, Türk lehçelerinin en incisi sayılıyordu⁵⁵. Bu keyfiyet herhalde Oğuzlar'ın tarihlerinin eskiliği ve kültür seviyelerinin yüksekliği ile ilgili olmalıdır. Nitekim Kâşgarlı Mahmud'un Oğuzlar'a ait sözleri ve yine onun birçok kültür kelimelerinin Oğuzca olduğunu söylemesi, bunu teyid ediyor. Oğuzlar aynı zamanda, zengin tarihî destanlara sahip idiler. Oğuzlar'ın devlet idaresini, fertlerin birbirleri ile münasebetlerini ve cemiyet içindeki mevkilerini düzenleyen kaidelerden müteşekkil türeleri de vardı⁵⁶.

1071 yılındaki *Malazgird* savaşıdan sonra *Anadolu* ile *Türkistan* arasında bir göç kanalı meydana geldi. Bu kanaldan aşağı yukarı 200 yıl içinde Oğuz Türkleri'nin büyük çoğunluğu *Anadolu*'ya göç etti. Yine bu ülkeye, Oğuzlar'a nisbetle çok sayıda olmamak üzere, diğer Türk ellerinden de gelenler olmuştur. Böylece *Anadolu*'ya yapılan Türk göçü kısa bir zamanda ve toplu bir halde cereyan etmemiş ve bu göç aşağı yukarı 200 yıl içinde kümeler halinde olmuştur⁵⁷. Esasen *Anadolu*'nun fethi ve bu ülkedeki Türk yerleşmesi

⁵⁵ Kâşgarlı I, 30, 33. Oğuz lehçesinde birçok kelimeler vardır ki, bunu diğer Türkler bilmiyorlardı. Kâşgarlı'nın eserinde, en başta gelen lehçeler olmak üzere, *Karahanlı* ve *Oğuz lehçeleri* zikrediliyor.

⁵⁶ Bütün bu hususlar için, yukarıda adı geçen "*X. yüzyılda Oğuzlar*" adlı yazımıza bk.

⁵⁷ Oğuzlar'ın ana yurtlarından ayrılmalarının sebepleri şunlardır:

a- İç mücadeleler.

b- Kuzeyden komşuları Kıpçaklar tarafından sıkıştırılmaları ve *Sirderya* boylarının Kıpçaklar'ın ellerine geçmesi.

c- Moğol istilâsı. Oğuz göçlerinde nüfus çoğalmasının da bir âmil olup olmadığı bilinmiyor. Göçebe Oğuzlar'ın kümeler halinde yurtlarından ayrılmaları, yarı yerleşik, tam yerleşik Oğuzlar'ı dış saldırılara karşı büsbütün müdafaasız bırakmıştı. *Sirderya* boylarının diğer göçebe Türk ellerinin sonu gelmez saldırılarına ve istilâlarına uğraması, buralarda can ve mal emniyetini ortadan kaldırmış ve meskûn yerlerin tahrib edilmesine sebep olmuştu. Moğol istilâsı ise şehir, kasaba ve köylerin çok daha geniş ölçüde yıkılması, halkın toptan tutsak edilmesi ve öldürülmesi gibi, büyük felâketleri buralara da getirmiş, bu bölge de uzun bir müddet açlık, sefâlet ve zulüm içinde kalmıştı. *Anadolu*'ya yarı yerleşik ve tam yerleşik Türkler'in gelmesi, bilhassa bu husus ile yani *Sirderya* boylarının, yapılan tâhribat, yağmalar ve toptan öldürmeler ile oturak hayata büyük darbeler vuran, göçebe istilâlarına uğraması ile izah edilebilir.

de buna muvazi olarak cereyan etmiştir. Yani göçler ile fetihler arasında sıkı bir münasebet mevcut bulunup, birinci olay ikinci olayın yapılmasında önemli bir âmil olmuştur.

Türkiye'nin kültür ve medeniyet tarihlerinin menşei ve gelişmesini incelerken yalnız Oğuzlar'ın XI. yüzyıldaki kültür seviyeleri ile yetinmeyip, XII. ve XIII. yüzyıllardaki *Türkistan*'ın kültür ve medeniyet durumunu da gözönüne almak zorundayız. Çünkü, *Anadolu*'ya yapılan Türk göçü, söylendiği gibi, 200 yıl sürmüştür. Hattâ, XIII. yüzyıldan sonra da, münasebetler devam etmiş ve bu arada bilgin, edib, şâir olmak üzere aydınlardan, sanatkâr ve tüccarlardan gelenler olmuştur. Ancak XVI. yüzyılın başında *Safevî* devletinin kurulması ile ki bu münasebetler en az bir hadde düşmüştür. Yine kültür ve medeniyet tarihimiz ile ilgili olmak üzere şunu da kaydedelim ki, ana yurtlarından başka başka zamanlarda ayrılan Türk kümeleri, çok defa doğruca *Anadolu*'ya gelmeyip bir müddet *İran*'ın *Horasan* ve *Âzerbaycan* gibi bölgelerinde oturmuşlardır⁵⁸. Öte yandan daha başlangıçtan itibaren, *Anadolu*'ya, aydınlardan, sanatkârlardan ve tüccarlardan olmak üzere İranlılar da gelmişlerdir.

Türkler bu uzun göç zamanı içinde —*göçebe*, *yarı göçebe* ve *yerleşik* hayatı yaşayanlardan olmak üzere— kümeler halinde *Anadolu*'ya gelirken *çadırlarını*, *yetiştirdikleri hayvanları*⁵⁹, *göçebe ve yerleşik yaşayışa ait kültürlerini*, *silâhlarını*⁶⁰, *kıyafetlerini*⁶¹, *edebi değerlerini*,

⁵⁸ *Türkiye*'ye *Horasan*'dan gelişin hâtrısı uzun bir zaman yaşamıştır. Birçok Türk boylarının ve mânevî şahsiyetlerinin *Horasan*, *Harizm* adları ile nisbelenmeleri de bununla ilgilidir. Osmanlı ailesinin mensup bulunduğu oymağın da *Horasan*'dan geldiği üzerinde kuvvetli bir rivayetin varlığını biliyoruz.

⁵⁹ Türkler'de eskiden beri taşıt vasıtası (yüklet) olarak kullanılan *deve* de *Anadolu*'ya onlar ile birlikte gelmiştir.

⁶⁰ Bunların başında millî silâh *ok* geliyordu. *Türkiye* Türklerinde de *delikli demir* yani *tüfek* kullanılmaya kadar, ok savaşlarda en önemli rolü oynamıştır. Türkler'de okçuluk aynı zamanda bir spor olup, İstanbul'da ok meydanında bir de kulübü (okçular tekkesi) vardı. *Tüfek* (tüfenk) kelimesinin aslı da *türkçe* olsa gerektir. Kâşgarlı da (I, 383, 508), *tüwek*, içerisine yuvarlak tane konularak serçe avlanan boruya (patlangıç'a?) denilmektedir.

⁶¹ XIV. ve XV. yüzyıllarda *Türkiye* Türkleri'nin kıyafetleri *Çağatay* Türkleri'ninkinin aynı veya benzeri idi (bu hususta bilgi için, Faruk Sümer, '*Oğuzlar'a ait destanî mahiyette eserler*, Dil ve Tarih-Coğrafya dergisi, XVII, sayı 3-4). Oğuzlar'ın yüz şekillerinin öteki Türk ellerininkinden farklı idiği, onların

türelerini, harşlarını Anadolu'ya getirdiler⁶². Bir yandan nüfuslarının yerlilere nisbetle kat kat fazla olması, öte yandan maddî ve mânevî değerleri yani pek kuvvetli olan harşları ile Anadolu tam bir Türk yurdu hüviyetini aldı ve belirgin ve kesin bir türklük vasıflarını kazandı⁶³.

Türkler Anadolu'ya fâtih bir kavim olarak geldikleri gibi, aynı zamanda Müslüman idiler. böylece onlar, millî kültürlerinin yanında, girmiş oldukları İslâm medeniyetinden aldıkları, unsur ve müesseseleri de birlikte getirdiler. Bu sebeple onlar, ne yerlilerden ne de Bizans'tan herhangi bir nesne almak lüzum ve ihtiyacını duydular. Şu hale göre, Anadolu'daki Türk yerleşmesinin mahiyeti, esas itibariyle, evinden ayrılmak zorunda kalan bir ailenin, sahip bulunduğu her nesnesi ile boş bir eve taşınması olayının aynıdır.

Öyle sanıyoruz ki, şu izahlar ile, Türkler'in ancak Anadolu'da bir millet haline geldikleri veya böyle bir şuuru kazandıkları yolundaki mütalâaların ilmî bir esası olmadığı iyice anlaşılmıştır. Bu hususta söylenebilecek bir şey var ise o da, bize göre, Anadolu'nun Türkler'e kendilerinde esasen mevcut olup birlikte getirdikleri faaliyet ve müesseselerin, tabii olarak, ancak gelişmesini sağlamak imkânlarını verdiğidir.

yüzlerinin düz olup, bâriz olarak, umumiyetle *Moğolluk* vasıflarını taşımadığı anlaşılıyor. XIV. yüzyıl başında bu husus, *Sirderya-Mâveraunnehir* bölgesinin ikliminin tesiri ile izah edilmiştir. Yani eski zamanlarda Oğuzlar'ın yüz şekli diğer Türk ellerininki gibi imiş. *Sirderya-Mâveraunnehir* bölgesine gelince buranın havası ve suyu yüzlerinin şeklini değiştirmiş ve onların yüzü *İranlılarınkine* benzemiş (Reşidüddin, *Câmi ut-Tevârih*, Berezin yay., Petersburg, 1861, s. 26).

⁶² Meselâ millî vezin, *koşma* ve *tuyuğ* gibi nazım şekilleri, kopuz. *Kutadgu bilig* ve *Atebet ül-hakayık* gibi millî eserlerin İstanbul kütüphanelerinde bulunması tabii bir tesadüf değildir. Fatih'in divanında *uygurca* bilen bahşılar bulunduğunu biliyoruz.

⁶³ XVI. yüzyılda dahi Osmanlı sarayında Hunlar devrinden kalma gelenekler yaşıyor ve atalar olan Oğuzlar'a ait hâtıralar anılıyordu. Bu yüzyılda ölen bir *Osmanlı* şehzadesinin, Hunlar'da, Göktürkler'de ve Oğuzlar'da olduğu gibi, atlarının kuyrukları kesilip ve yayları kırılıp nasının üzerine konuyordu. Yine bu yüzyılda Osmanlı pâdişahları yas alâmeti olarak, yine eski Türkler gibi, karalar giyiyorlar ve yaşlı iken bol, bol gözyaşı döküyorlardı. Silâhlara da hânedanın mensup olduğu iddia edilen Oğuz Kayı boyunun damgası vuruluyordu. Bunlar istisnai misaller değillerdir. Araştırılınca, *Türkiye*'de pek eski geleneklerin ve göreneklerin yüzyıllar boyunca yaşamış olduğu görülüyor. "*Oğuzlara ait destanî mahiyette eserler*" adlı yazımızda bu hususta daha birçok misaller verilmiştir.

ŞEHZÂDE SELİM'İN BABASINA MUHALEFET
EDEREK MUHAREBE ETTİĞİ ESNADA AMASYA
VALİSİ ŞEHZADE AHMED'İN VEZİR-İ ÂZAMA
MEKTUBU

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Sultan II. Bayezid son senelerinde hayatta kalan Ahmed, Korkud ve Selim isimlerindeki üç oğlundan yaşca en büyükleri olan Ahmed'i —babasına karşı muti, halim ve çok erkek evlâdi olmasından dolayı— hükümdar yapmak istemiş ve bu yüzden şehzadeler arasında saltanat mücadelesi baş göstermiştir.

Tarihlerde görüldüğü üzere Selim, Kırım üzerinden *Rumeli*'ye geçmiş, Korkud *Istanbul*'a yakın olmak için vali bulunduğu *Antalya*'dan *Manisa*'ya gitmişti. Şehzade Ahmed'in hükümdarlığını temin etmek isteyen Vezir-i âzam Hadım Ali Paşa, Şahkulu isyanında maktul düştüğünden Ahmed, suyun menbaında bulunan bir yardımcıdan mahrum kalmıştı; mamafih devlet ricalinin ekserisi halim olması sebebiyle Şehzade Ahmed'in hükümdar olmasını arzu ediyorlardı.

Selim'in babasının üzerine yürümesi sırasında babasına yardım ve bu suretle saltanatı temin etmek üzere *Amasya*'dan çıkarak Bursa Yenişehir'i'ne kadar gelmiş olan Şehzade Ahmed, Selim'in mağlûp olarak kaçtığından bahis ile geri dönmesi hakkında babasından aldığı emir üzerine pek müteessir olmuş ve mutlak surette babasının elini öpmek üzere *Istanbul*'a gelmesi için müsaade edilmesi hakkında vezir-i âzama —bu sırada Hersekzâde Ahmed Paşa vezir-i âzamdı— suretini aşağıya koyduğum mektubu göndermiştir¹.

Paşa Lalam Hazretleri Muazzam لا زال جناب الشريف منجماً لصالح كافة الامم

Tühaf-ı tahiyât-ı safiyat (dua kısmından sonra) inhâ-y-ı re'y-i âlemâra oldur ki bundan evvel hâmil-i varaka-i mahabbet ve nâkil-i sahife-i meveddet Çaşnigirbaşı Mirza — bendenizle astâne-i saadete mektub gönderilip bu

1 Topkapı Sarayı arşivi, numara 1023.

muhibbiniz varup devletlu Hüdavendigâr hazretlerinin— mübarek elini öpüp hayır duaların aldıktan sonra karındaşım Selim'in fitne ve fesadını def etmeğe hüsn-i icazeti iltimas olunmuş idi. Elhaletühazihi mezkûr bendenizile hükm-i hümayun vârid olup—eğer mezkûr, mukabelede münhezim olmayaydı anın tedibine gelmek caiz olmuş idi ; amma—Elhamdülillah sana lâzım olan hizmet ahsen veçhile def oldu ; şimdi sana münasib, makarrına —avdet etmektir deyu buyurulmuş. Mahfi olmaya ki mezkûr bendeleri avdet edip geldikte bu muhibbiniz —Yenişehir civarında olup benim aksay-ı muradım ki varup hayır duaların almaktır ; bu miktar yakın— yire gelmişken takbil-i eyâdi-i kerime-i şehinşahi ile hayır duaların almaktan red olunup halk içinde hacil olmaktan helâk olmak evlâ olmağın mezkûr bendeniz zikrolunan —muradın husuli için kemal-i şefekat ve inayetinize binaen sâniyen irsal olundu. Mezkûr Selim cemi-i ezmanda muhalefet ve ısyân üzere olup bu muhlisiniz otuz bir yıl hânıma tâat ve inkiyad üzere —sülûk edip kavlen ve fiilen muhalefet vaki olmaduğuna fark ne oldu ? Haşa kemal-i inayet ve himayetinizden ki bu hacalet caiz görüle. İmdi eltâf-ı kâmile ve âtâf-ı şâmilenizden —memul ve mesul oldur ki bu muradı şimdiedek yümn-i himmetiniz ile hâsıl olan cemi-i —muradattan ehem bilip husulünde ne kadar gerekse hüsn-i ikdam ve ihtimam zuhura— getüresiz ki bitmesini mahza bu cânibe olan fart-ı inayet ve himayetinizden ve bitmemesini adem-i mahabbetinizden— bilirüm ; bir türlü dahi değildir ; tahkiken şöyle mülâhaza buyurula. Bir bu miktar dahi ömrüm— olursa bir dahi bunun gibi muradım ve maksudum vaki olacağı malûm değildir— ana göre ihtimam gösterile ; inşaallahü teâlâ. Çün vüfur-ı refet ve inayetinize itimad-i küll-î hasıldır, bu mikdarla ihtisar olundu. Baki zill-i vücud memdud bâd birabbilibad.

Muhibb-i bi minnet

Ahmed

BABASINDAN SONRA SALTANATI ELDE ETMEK
İÇİN KARDEŞ'İ SELİMLE ÇATIŞAN ŞEHZADE
BAYEZİD'İN AMASYA'DAN BABASI KANUNİ
SULTAN SÜLEYMAN'A GÖNDERMİŞ
OLDUĞU ARIZA *

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Osmanlı tarihlerinde görüldüğü üzere daha babalarının sağlığında onun yerine hükümdar olmak için bilhassa Bayezid'in ihtirası yüzünden biraderi Selim ile aralarında rekabet baş göstermişti. Hürrem Sultanın ölümü, Bayezid'in babasından sonra hükümdar olacağı ümidini zayıflatmıştı. 965 H./1558 M. de *Istanbul*'a yakın olarak *Kütahya* sancağında bulunan Şehzade Bayezid'in oradan alınarak *Amasya* sancağına ve *Saruhan* (Manisa) sancağında bulunan Şehzade Selim'in de *Konya* sancağına nakledilmeleri kararlaştırılarak kendilerine bildirilmişti.

Evvelden beri Bayezid ile arası iyi olmıyan Selim emri alır almaz derhal *Konya*'ya gitmiş ise de bu değişikliği kendisinin ümit beslediği saltanat namzetliğinden uzaklaştırıldığına işaret telâkki eden Bayezid, *Amasya*'ya gitmek istememiş ve kendisine nasihat için gönderilen dördüncü vezir Pertev Paşa'ya ağır muamelede bulunmuş ve bundan istifade eden Selim taraftarları da Bayezid aleyhinde tahrikâta başladıklarından neticenin iyi olmayacağını hissedilen Bayezid mecburen *Amasya*'ya gitmiş ve oğullarından *Orhan*'a *Çorum*, *Mahmud*'a *Canik* ve *Osman*'a da *Şarki Karahisar* sancakları verilmişti.

Bayezid'in *Amasya*'ya gitmemek istemesi Selim taraftarlarının propagandalarıyla ısyan mahiyetinde olarak pâdişaha arzedilmiş olmasından dolayı her ihtimale karşı bazı beylerbeği ve sancak beylerine hazır bulunmaları emrinin verilmesine sebep olmuştu. İşte bu hazırlıkları ve biraderinin aleyhindeki faaliyetini haber alan

* Bayezid'in muhtelif mektupları için bk. Şerafettin Turan, *Şehzâde Bayezid'in babası Kanunî Sultan Süleyman'a gönderdiği mektuplar*. Tarih Vesikaları, Yeni Seri I/16 (1955) 118—127.

Bayezid, babasının kendisini affetmiş olduğuna dair mektubunu aldıktan sonra ona karşılık olmak üzere aşağıdaki arizayı takdim ile kendisine *Engürü* (Ankara) sancağının verilmesini istirham etmiştir. Fotoğrafisi de raptedilerek Bayezid'in kendi el yazısı olması muhtemel bulunan arizanın sureti aynen şöyledir¹:

Benim Saadetlü Pâdişahım,

Mektub-ı şerifinizde buyurmuşsuz ki sen de bana inan, sana yaramaz kasdım yoktur deyu. Benim sultanım hak buyurdunuz; Hakteâlâ bir gününüzü bin ide. Sultanım inandım, ama ki etrafta beylerbeyiler cemiyet edince ve Selim Han dahi böyle fitnelik etmek ile âlem yaramaz olmuştur. İle behane gerek, cümle âlem derler ki Pâdişah hazretlerinin Bayezid'e yaramaz kasdı vardır; bu cemiyetler ve tedarik hep yaramaz kasdı olduğundan derler; âlemde bednam oldum; bu bednamlığı kabul edemem; ilde söz çoktur; ekseri hep gerçek oldu. Eğer bana hayırhahsanız Hasan kethüdayı siyaset etmez idiniz ve etraf beylerbeylere ismarlamaz idiniz ki Bayezid'e tâbi olan, münasibet idenleri her kim olursa olsun arzetmeyüp siyaset idesüz deyu.

Benim sultanım söz çoktur, derdim çoktur; eğer dersem yine gücenürsüz; Vallah Billâh bende yaramazlık yoktur hep bu eyledikleri iftiradır; âlem yaramaz olmuştur; görürler, sultanımın bu denli incinmeleri vardır. Size her kim benim için iyilik söyler ise inanmazsuz, incinürsüz, ama ki her kim yaramazlık söylerse inanursuz, nice lûtuflar idersüz ve Selim Han'a bu denli nazarınız vardır; onun için böyle müfsidlik iderler.

Hele gelenden geçtim sana incimem kalmadı demişsiz; bir günün bin ola. Bana hatırlınız hoş olduğunu bundan bilürüm ki beni teselli idesiz; Cümle istediklerimi inayet idesiz ve lala'ya ve defterdara ve Orhan'ın, Osman'ın (Bayezid'in oğulları) lalasına, defterdarlarına verilen terakkileri haslardan viresiz; gerçi terakkidir verdiniz amma ki ortada nesne yoktur on yiladek ala-

¹ Topkapı Sarayı arşivi, numara 1408.

² Bâyezid'in gönderdiği arpa emini Kurt İstanbul'a gelmiş, istintak edilmiş; şehzadenin askeri sorulmuş, onbin olup isterse daha ziyade olur demiş. Şimdiki halde hali eyiliktir diye cevap vermiş, tek oturmaz ise fikri nedir diye sorulmuş; pâdişah Üsküdar'a geçerse yerinden kalkacak fakat memleket dışına gitmez kaadir olursa karındaşı üzerine varır, fakat şimdi sakın durur cevabını vermiş. Askerine ulûfe verir mi diye sorulan suale de askerine ulûfe verir demiş; hiç bu kadar askere ulûfe verebilir mi diye sorulunca Arpaemini, verir diye yeminle cevabı vermiş (Topkapı Sarayı arşivi No. 1966).

mazlar ; hususa ki şimdilik hasların değiştirdünüz, verilen haslar yarusu yarusun tutmaz, hayf yazık değil midir ? Ne diyem derdim çoktur, beyan kabil değildir, eğer dersem yine incinürsüz ; hele bazı haber ve mesalihi arpa emini Kurt kulunuza cümle ısmarladım ; ümittir ki sultanım haber alasız ; korkarım ki haber ağızdan ağıza varınca nice ziyade nesne katarlar ; eğer caiz ise sultanım hazretleri mezkûr Kurt kulunuzu kendunuz çağırıp haber alasız, yahut sultanıma yakın yerde söyledesiz. Ne kim söylese sultanım kendunuz istimâ idesiz ; yine bana cevap gönderesiz ; emri şerifiniz ve rızay-ı şerifiniz her ne ise bildiresiz ; şimdengeru her giz muhalefetim yoktur, evvelden dahi yok idi ; amma ki takdir de böyle imiş, hep pişmanım, ayrık küstahlık etmiyelim. Küstahlığım ne ise ve kangı fülimden incünürsüz bildiresiz, ayrık etmiyeyim ; amma ki bana dahi yazıktır, bu Amasya'da halim mükedderdir ; Allah rızası için beni âzâd idesiz. Bana Engürü (Ankara) sancağın inayet idesiz.

BİRİNCİ MEŞRUTİYETE DAİR BELGELER

BEKİR SITKI BAYKAL

Ocak 1942 tarihinde çıkan *Belleten*'de (Cilt VI, Sayı 21-22, Sahife 45-83) yayınlamış bulunduğum "93 Meşrutiyeti" başlıklı yazının 55 inci sahifesindeki 24 numaralı notta, aynı etütte kullanmış olduğum orijinal vesikaların bir seri içinde Türk Tarih Kurumu tarafından neşredileceğini zikretmiştim. Gerçekten o vakit XIX uncu yüzyılın ikinci yarısına ait birtakım vesikalar toplamış ve bunları Tarih Kurumuna teslim etmiştim. Ancak aradan uzun yıllar geçtiği haldе böyle bir serinin tertip ve yayını tasarısı gerçekleşmedi. Diğer taraftan Osmanlı tarihinin bu devri ile ilgilenen bazı yerli ve yabancı tarihçiler, gerek sözlü olarak ve gerekse yazı ile birçok defalar şahsıma ve Kuruma müracaatta bulunarak neşri vaadedilen vesikaların âkibetini sorup durdular ve eğer yayınlanmayacaklarsa birer suretini istediler. Bu durum karşısında sözü edilen vesikaların 93 Meşrutiyeti makalesinde kullanmış bulunduğum kısmının şimdi *Belleten*'de yayınlanması uygun bulundu.

Bu vesikaların hepsi Başbakanlık Arşivi'nden alınmış olup doğrudan doğruya Osmanlı tarihinde ilk meşrutiyetle ilgili bulunmaktadır ve adığeçen makale ile birlikte mütalâa edilmesi icap eder. Yayın alınmasına konmalarının, elde olmayan sebeplerle, bu kadar geç kalmasından dolayı okuyucularımızdan özür dileriz.

No. 1

MÂBEYN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE İRADE-İ
SENİYYEYİ BİLDİREN TEZKERE

MÂruz-i çaker-i keminelere ki,

Geçende şeref-efzay-i sahife-i sunûh ve sudûr olan hatt-ı hümayun-i hakayik-meşhun-i cenab-i Cihan-baninin ahkâm-i celile-i asliyyesinden bulunan meclisin te'sisine müteallik mülâhazât ve müzakerâtın tesrii ile beraber sair ıslâhat-i mukarrerinin dahi sırasıyle mevki-i fiil ve icraya îsâli esbabının istikmalî şeref-sudur buyurulan

emr ü ferman-i isabet-ayan-i Zillüllahi mantuk-ı münifinden olmağla ol babda emr ü ferman Hazret-i veliyyü'l-emrindir.

3 Ramazan 93
(22 Eylül 1876)*

No. 2

SADÂRETEN MÂBEYN BAŞKÂTIPLİĞİNE ARZ TEZKERESİ

Atufetlû Efendim Hazretleri,

İdare-i umumiyye-i Saltanat-ı Seniyye için te'sisi lâzımgelen Kanun-i Esasî ile teşkili mukarrer olan Meclis-i Umumînin vazâyif-i dahiliyyesine ve vükelâ ve me'murîn için ittihaz olunacak kaide-i mes'uliyete dair yapılacak nizamât lâyhalarının tanzim ve tedvini zımında matlûb-i âli olan sıfat ile mevsuf dâiyân ve bendegândan mürekkeb bir komisyon teşkili evvel ve ahir şeref-sudûr olan irade-i Seniyye muktazay-i celilinden bulunduğuna ve Meclis-i Umumînin bir an evvel teşekkülü maddesine her taraftan intizar olunduğu cihetle komisyonun sür'at-i ictimai ehem ve elzem olduğuna binaen bugün Bablâli'de akd olunan Meclis-i Vükelâda işbu komisyon için hatırlara gelen zevâtın esamisini havi pusula leffen arz ve takdim kılınmış olmağla bunlardan kanglarının zikr olunan komisyon âzalığına alınması ve riyasetinde kangı zatın bulunması hakkında her ne vechilê emr ü ferman-i hümayun-ı Hazret-i Şehinşahî mutaallik ve şeref-sudûr buyurulur ise muktazay-i âlisi üzre hareket olunacağı beyanile tezkire-i senâveri terkim kılındı Efendim.

19 Ramazan 93
(8 Ekim 1876)

No. 3

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ HAMİŞ (NO. 2 YE)

Mâruz-i çaker-i kemineleridir ki,

Reside-i dest-i tâzim olan işbu tezkire-i samiye-i Sadâret-penahileri manzur-i âli-i Hazret-i Padişahi buyurulmuş ve zikr olunan

* Kere içinde bulunan tarihler esas vesikadaki tarihlerin Wüstenfeld-Mahler cetveline göre milâdiye çevrilmiş şekilleridir.

komisyonun Şûray-ı Devlet reisi übbehtlû devletlû Mithat Paşa hazretlerinin taht-ı riyasetinde olmak üzere hemen teşkil ve akdi ve âzalığına dahi matvî pusulada¹ isimleri muharrer zevâtın alınması mutaallik buyurulan emr ü ferman-ı hümayun-i cenab-i Mülükâne muktaza-yi âlisinden olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliy-yü'l-emrindir.

19 Ramazan 93
(8 Ekim 1876)

No. 4

KANUN-İ ESASÎ VE MECLİS-İ UMUMÎNİN
VAZÂYİF-İ DAHİLİYYESİNE... DAİR YAPILACAK NİZAMÂT
LÂYİHALARININ TANZİMİNE MAHSUS KOMİSYON ÂZALARI²

m³

Nâfia Nâzırı Devletlû Server Paşa Hazretleri

m

Maarif Nâzırı Devletlû Cevdet Paşa Hazretleri

m

Devletlû Namık Paşa Hazretleri

m

Devletlû Sami Paşa Hazretleri

m

Devletlû Kâni Paşa Hazretleri

m

Semahatlû Seyfüddin Efendi Hazretleri

m

Semahatlû Hilmi Efendi Hazretleri

m

Uryanızade Semahatlû Ahmed Esad Efendi Hazretleri

m

Fetva Emimi Semahatlû Halil Efendi Hazretleri

m

Şehir Emimi Kadri Beyefendi Hazretleri

¹ Bk. No. 4.

² Bk. No. 2.

³ m mâlûm demektir.

- m
- Mahkeme-i Temyiz âzasından Faziletlü Ramiz Efendi
- m
- Evkaf Müfettişliği Müsteşarı Faziletlü Ömer Efendi
- m
- Üsküdar Hukuk Mahkemesi Reisi Yesarizade Faziletlü Hayrullah Efendi
- m
- Meclis-i tedkikat âzasından Faziletlü Ömer Efendi
- m
- Ferikandan iki zat
- Hâriciyye müsteşarı Atufetlü Alekasandır Efendi Hazretleri
- m
- Adliyye Müsteşarı Atufetlü Vahan Efendi Hazretleri
- m
- Nafia Müsteşarı Atufetlü Odiyan Efendi Hazretleri
- m
- Altıncı Daire Reisi Atufetlü Kostaki Beyefendi Hazretleri
- m
- Maarif Müsteşarı Saadetlü Ziya Beyefendi Hazretleri
- m
- Şûray-ı Devlet âzasından Saadetlü Ohanis Efendi Hazretleri
- m
- Mekteb-i Sultanî Nazırı Saadetlü Sava Paşa Hazretleri
- m
- Borsa Komiseri Saadetlü Abidin Bey⁴

No. 5

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTİPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Mâruz-i çaker-i kemineleridir ki,

Kanun-i Esasî lâyhasını yapacak komisyona Borsa Komiseri Abidin Beyin dahi memuriyyeti irade-i seniyye iktiza-yi âlisinden

⁴ Bk. No. 5.

olarak ismi emr ü ferman-i hümayun üzerine pusulaya ilâve edilmiş
olmağla olbabda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir

Bende Said
19 Ramazan 93
(8 Ekim 1876)

No. 6

DEVLET-İ ALİYYENİN İDARE-İ UMUMİYYESİ HAKKINDA...
KAVANİN VE NİZAMÂTIN MÜZAKERESİNE MEMUR
KOMİSYONUN MAZBATASI

Mütaallik ve şeref-sudur buyurulan emr ü ferman-i hikmet-beyan-i hazret-i Padişahî mantuk-i celili üzere Devlet-i Aliyyenin idare-i umumiyyesi hakkında vaz' ve te'sisi mukarrer olan kavanîn ve nizamâtın usul-i esasiyyesini müzakere etmek memuriyetiyle teşekkül eden cemiyet-i acizanemizde keyfiyyet dermeyan olunarak ve bu madde hakkında mahsûsan ve mufassalan şeref-sânih olan iradât-i celile-i Padişahi tâlimat-i esâsiyye ittihaz kılınarak bu işe kangı mebhasden başlanılması münasib olacağı nazar-ı mülâhazaya alındıkta çünkü bu babda mütâlaa ve te'sis olunacak mevadd-i mütenevvie-i nizâmiyyeden en evvel mevki-i fiil ve icraya konulması lâzımgelen madde hatt-ı hümayunda vaz' ve ihdası irade buyurulan Meclis-i Umumînin suret-i teşkili meselesi olduğundan ve bu madde hakkında verilecek karar üzerine iktiza eden âzanın vilâyâta iş'ar ile intihab ve celb olunacakları zamana kadar mesâil-i sairenin dahi buraca komisyonunda bir taraftan müzakeresi ile kararları verilmek mümkün idüğünden bu madde bi't-takdim meyane-i âcizanemizde uzun uzadı mübâhase ve müzakere ile kaleme alınan tâlimat müsveddesi ol babda vilâyâta yazılacak muharrerât sureti ile beraber takdim kılındı. Ta'limat-i mezkûrede tafsil olunduğu vechile te'sisi mukarrer olan Meclis-i Umumî başka başka iki heyeti câmi' olarak birisinin ismine Meclis-i Mebusan ve diğerine Meclis-i Âyan itlak olunması ve Meclis-i Mebusan âzası umum ahalinin intihabı ile tâyin olunmak mukarrer ise de intihab hususuna dair yapılacak nizamâtın vaz' ve te'sisi vakte muhtac olduğundan ve vilâyâtta mevcut meclis-i idare âzası zaten intihab-i ahali ile müntehab oldukları cihetle istenilecek âzanın bunlar tarafından intihab etdirilmesi bi'l-vasıta ahali tarafın-

dan intihab olunmuş hükmünde olarak şu suret bu senelik maksada bed' ve mübâşeret için kâfi görüldüğünden taşralarca bu seneye mahsus olmak üzere şu usulün ihtiyarı ile beraber Dersaadet'ten alınacak âzanın dahi ana mütenasib bir kaide ile intihab olunması ve memâlik-i mahrûsada mevcut nüfusun mikdarına nisbetle merkezde yapılacak Meclis-i Mebusan birkaç yüz nefer âzayı cami' olmak nizamâtta icabı arız u amîk mütalâa olunarak kararlaştırılmak üzere kezâlik bu senelik yüzyirmi nefer âza ile iktifa kılınması ve Meclis-i Mebusan âzasının her birine müddet-i ictima'larında şehriyye üçer bin kuruş maaş tahsis olunub azimet ve avdet harcırahlarının dahi nizamına ve maaşları nisbetine tevfikân başkaca tesviye edilmesi kararlaştırılmış ve meclis-i mezkûr âzası memâlik-i mahrûse-i şahanede bulunan sunûf-i tab'a ve ahalinin vekilleri olduğu cihetle her vilâyetin mevkiine ve mesâlihinin ehemmiyyetine ve nüfus-i mevcudesinin mikdar-i takribisine nazaran müslim ve gayr-i müslim sunûf-i ahalisinden alınması münasib görünen meb'usanın mikdarını mübeyyin başkaca yapılp leffen takdim kılınan pusula mantukunca yüzyirmi nefer âzanın yetmiş neferi müslim ve elli neferi gayr-i müslim sınıftan olarak bu da memâlik-i mahrûsa sekenesinin mikdar-i sunûfuna mütenasib görünmüş olmağın muvafık-i re'y-i rezin-i isabetkarin-i vekâlet-penahileri buyurulduğu halde zikr olunan tâlimat nüshalarının leffi ile her vilâyetten istenilen âzanın tâlimat-i mezkûre hükmüne tevfikân hemen intihabı ile vakt u zamanında bu tarafa yetiştirilmeleri için vilâyâta evâmîr-i sâmiye gönderilmesi ve Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyeden istenilen âza maddesinin dahi Şûray-ı Devlet ile bi'l-muhabere icray-i iktizâsı için Şehir Emanetine emir verilmesi cemiyet-i âcizanimız müzakerâtından olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

26 Ramazan 93

(15 Ekim 1876)

Midhat	Namık Paşa	Ahmed Cevdet	Server	Mehmed Kâni
	bulunamadı			
Esad Efendi	Halil Efendi	Seyfüddin	Esseyyid Ahmed Hilmi	
mühürlemedi	nâmizac			
Kadri	Zeynelabidin	Mehmed Emin	Mustafa	Hayrullah
Esseyyid İsmail Ramiz		Ohanis Miç	Abdülhamid	Ziyaeddin
Esseyyid Mehmed İzzet		Esseyyid Mahmud Mesud		Kostaki Aristidi
Odiyan	Vahan	Sava ⁵		

⁵ Bunların hepsi mühüredür.

No. 7

6 NUMARADA YAZILI MAZBATAYA HEYET-İ VÜKELÂNIN
DERKENARI

İdare-i umûmiyye-i saltanat-i seniyye hakkında tanzim olunacak kavanin ve nizamât-i esasiyye lâyhalarının müzakeresi için bâ-irade-i seniyye teşkil olunan komisyondan kaleme alınan işbu mazbata lede'l-mütalâa melfuf tâlimatın mevadd-i münderecesi Dersaadet'te teşkil olunacak Meclis-i Umumînin hatt-i hümayun-i şahânedede tâyin buyurulan vazâif-i asliyyesine tevfikân âzasının bu senelik suret-i celb ve ictimâina dair olduğundan kavânin-i esâsiyye lâyhalarının komisyonca bir taraftan tanzimine devam ve müsâraat olunmak üzere mezkûr tâlimatın hemen mevki-i icraya konulması ve Meclis-i Umumînin vakt-i ictimâi Kânun-i evvel olacağı ta'limat-i mezkûreden müstebân olub vakıa sair seneler için bu mevsim meclisin ictimâina pek müsaid ve münasib görünür ise de bu senelik vaktin darlığı ciheti ile ictimâin Marta tehir olunması meyane-i âcizanemizde tasdik ve tensib edilmiş ise de ifay-i muktazası mütevakki'î irade-i seniyye idüğü muhat-i ilm-i âli buyuruldukta herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr Efendimizindir.

Mehmed Rüşdi	Esseyid Hasan Hayrullah	Midhat
Esseyid Mehmed Redif	Rıza Namık Paşa	Esseyid Ahmed
	mühürlemedi	
Safvet	Halil Şerif	Ahmed Cevdet
Esseyid Ahmed Hamdi	Mehmed Kâni	Yusuf Ziya
Esseyid Ahmed Kemal	Mehmed Halet	Her ki hemnâm-ı
		Muhammed şüid Said

No. 8⁶

SADÂRETEN MÂBEYNE TEZKERE-İ MA'RUZA

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

İdare-i umumiyeye-i saltanat-i seniyye hakkında tanzim olunacak kavanin ve nizamât-i esasiyye ile Dersaadet'te teşkili karargir olan

⁶ Başvekâlet Arşivi: Meclisi Umumiye aid karton 5, Kavanin ve nizamât (E) kartonu; intihab-ı mebusân kararnameşi.

Meclis-i Umumînin kavâid-i ictima' ve intihabını müzakere için mütaallik buyurulan emr ü ferman-i hümayun-i hazret-i Şehinşahî ⁷ muktazay-i celîli üzere Şûray-i Devlet reisi übbebetlû devletlû Paşa hazretlerinin taht-ı riyasetinde olarak tertib ve tâyin kılınan komisyondan kaleme alınan mazbata ⁸ ve ta'limat-i umumiyeye encümen-i mahsûs-i vükelâda bi'l-mütalâa münderecâtı tasdik ve zeyli tahtim ile leffen arz ve takdim kılınmış olmağla kavânin-i esasiyeye lâyhalarının yine komisyonca müzakeresine devam olunmak üzere ber mucib-i karar ta'limat-i ma'ruza ahkâmının hemen mevki-i icraya konulması hakkında her ne vechile irade-i isabet-ifade-i cenab-ı şehriyarî şeref-sunûh ve sudûr buyurulur ise mantuk-i münîfi infâz edileceği beyaniyle tezkire-i senâverî terkim olundu Efendim.

28 Ramazan 93
(17 Ekim 1876)

No. 9

MABEYN-İ HÜMAYÛN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ HAMİŞ (NO. 8 e)

Mâruzu çaker-i keminelidir ki,

Ziver-i esâbi-i ta'zim olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsefaneleri ve melfuf mazbata-i müzeyyele ve ta'limat-i muvakkate ile tahrirât müsveddesi ve cedvel manzûr-i şevket-mevfûr-i cenab-ı tacidârî buyurulmuş ve komisyonun mazbatasında muharrer olduğu vechile sene-i âtiyeden i'tibaren meclis-i mebusanın âzası her mahallin nüfus-i mevcude ve ehemmiyet-i mevkiiyesi nisbetiyle ve umum ahalinin intihabiyle tâyin kılınmak üzere bu senelik meclis-i mezkûrun istizân olunan surette küşâdı zımında ta'limat-i ma'ruza ahkâmının hemen mevki-i icraya konulması ve adem-i müsaade-i vakt cihetiyle ictimain dahi kezâlik bu seneye mahsus olarak Marta ta'lik olunması ve bir de cedvel-i mezkûrde suret-i tertibi muharrer olan yüzyirmi nefer mebusun yüzotuza iblâğı ile bundan seksen neferin müslim sınıfına tahsis ve müslim mebusândan dahi beşinin Mısır'dan ve beşinin Tunus'tan celbi suretine teşebbüs edilmesi mütaallik ve şeref-sudûr buyurulan emr ü ferman-i hümayun-i cenab-ı Hilâfet-penâhî mantuk-i münifinden olarak evrak-i mezkûre takımı ile savb-i âli-i Hidi-

⁷ Bk. No. 3.

⁸ Bk. No. 6.

vîlerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyü'l-emrindir.

10 Şevval 93
(29 Ekim 1876)

No. 10

MECLİS-İ UMUMİNİN SURET-İ İNTİHABINA VE TÂYİNİNE
DAİR TA'LİMAT-I MUVAKKATE⁹

Bu defa ittifak-ı âra ile verilen karar üzerine mütaallik ve şeref-sudur buyurulan emr ü irade-i seniyye-i hazret-i padişahî mantuk-i âlisine tevfikân Dersaadet'te teşkil olunacak Meclis-i Umumînin iktiza eden nizâmât-i esasiyye ve dahiliyyesi bir taraftan tedkik ve tanzim olunmakta bulunduğundan anların husûl ve takarruruna kadar bu seneye mahsus olmak üzere meclis-i mezkûr âzasının suret-i intihab ve ta'yinine dair ta'limat-i muvakkatedir.

Birinci madde — Meclis-i Umumî başka başka iki hey'eti câmi' olup birisi sunûf-i ahali tarafından usulü üzere intihab olunan vekillerden mürekkebirdir. Bunun vazâifi ahkâm-ı şer-i şerife ve memleket ve milletin levâzim-i hakikiyye-i meşruasına tevfikân tanzim ve te'sisi iktiza eden kavânin ve nizâmât lâyhalarını müzakere etmek ve devletin varidat ve masarîfâtı muvazenesini tedkik ve cereyanına nezaret eylemek hususlarından ibaret olup âzasının adedi bu senelik lâakal yûzyirmi nefer olacaktır. Meclis-i Umumînin bu heyetine Meclis-i Mebusan denilir. Diğer taraf-ı Devletten nasb olunan âzadan mürekkep olarak anın vazâif-i esasiyyesi dahi Meclis-i Mebusanda müzakere ile karar verilen maddeleri tekrar tedkik ile o babda yapılacak nizâmât-ı mahsusasında tahdid olunan şerâyita tevfikân bunları tasdik etmek veyahud red eylemek veya ta'dil ve tashih için yine Meclis-i Mebusana göndermek hususlarından ibaretdir. Meclis-i Umumînin bu heyetine Meclis-i Âyan tesmiye olunur.

İkinci madde — Meclis-i Mebusana alınacak âzanın sunûf-i tebea-i Devlet-i Aliyye tarafından intihabı için lâzımgelen nizamnameleri yapıp neşr olunacak ise de bu senelik vakit gecikmemek için muvakkaten bir kaide-i intihabiyye tahsisi iktiza eylediğine ve her vilâyet dahilinde bulunan merkez-i vilâyet ve liva ve kazaların idare

⁹ Bu muvakkat tâlimat Takvim-i Vekayi'i, tertib-i evvel, No. 1844'de ve yine Karakoç, Tahşiyeli Kavanin, cilt II, sahife 34-36'da neşredilmiştir.

meclisleri âzası zaten intihab-ı ahali ile mansûb oldukları cihetle merkez-i saltanat'ta yapılacak Meclis-i Mebusan âzasının işbu mahallî idareler tarafından intihabı bilvasıta ahali canibinden intihab olunmuş hükmünde bulunacağına binaen taşralarca emr-i intihab bu senelik işbu kaideye tevfiik kılınacaktır.

Üçüncü madde — Meclis-i Mebusana intihab olunacak âzanın ber mucib-i hatt-i hümayun âsâr ve harekâtı cümlelerin mevsuk ve mu'temedi olmak için şahıs ve zatlarının beyne'n-nas hüsn-i sîret ve ahlâk ile mâruf ve muttasıf ve devletin lisan-i resmîsine vâkıf olması ve sinnen yirmibeş yaşından aşağı bulunmaması ve müddet-i ömründe hiçbir cinayetle veya politika cunhası ile mahkûm olmaması ve memlekette az çok emlâk sahibi bulunması şerâyıt-ı esasiyyeden olmağla sunûf-i tebea-i devlet-i Aliyyeden bu evsafi câmi' olan her şahsın Meclis-i Mebusan âzalığına intihab olunmağa salâhiyyeti vardır. Ve fakat âzalığa intihab olunacak zat bi'l-fiil muvazzaf memurîn-i devletten olduğu ve kendisi intihabı kabul ettiği halde terk-i memuriyyet etmesi lâzımgelur; ve şurası ma'lûm olmalıdır ki her vilâyetten intihab olunacak mebusan yalnız o vilâyetin veyahut bir sınıf ahalinin mebusânı olmayıp memâlik-i devlet-i Aliyye umum ahali-sinin mebusânı olacaklardır.

Dördüncü madde — Bu senelik her vilâyetten istenilecek âzanın aded ve mikdarı başkaca yapılan cedvelde¹⁰ gösterildiği vechile muayyen olduğundan bir vilâyete merbut olan sancaklar dahilinde nekadarkaza var ise anların ve merkez-i liva meclisleri ile merkez-i vilâyet idare meclislerinin intihab-ı ahali ile mansûb olan âzası münferiden Meclis-i Mebusan için müslim ve gayr-ı müslim kaç nefer âza istenilmiş ise anın için dahil-i vilâyette bulunan kazaların kaymakamları ile elviye mutasarıflarına melfuf suret mucibince birer mektup yazılıp mealinde vilâyetten meselâ müslim şu kadar ve gayr-ı müslim şu kadar âza istenilmiş olduğundan bahisle bunların suret-i intihabı ne vechile olacağı ta'rif olunacaktır. Anın üzerine idare meclisleri âzay-i müntehasesinin her biri vilâyet dahilinde olan ve hal ve sıfatı üçüncü maddenin ta'rifâtına muvafık bulunan müslim ve gayr-ı müslim zevâtтан matlûb olan sınıf ve adede müsavi her kimleri münasip görürler ise memurîn-i mülkiyyenin medhali olmayarak isimlerini bir varakaya tahrir ile zeylini imza ve temhir edip

¹⁰ Bk. No. 16

bu varakayı bir zarf derununa vaz' ile üzerini mühürleyüp kaymakama teslim edecek ve her kaza meclis-i idare âzası tarafından bu vechile başka başka zarf derununda memhûren kaymakama ve liva idare meclisi âzaları canibinden mutasarrıfa verilecek evrak zarflarının mühürleri açılmıyarak vali-i vilâyete gönderilecektir. Kaza ve liva meclislerinin evrakı bu vechile merkez-i vilâyete gelip cem' olduktan ve merkez-i vilâyet idare meclisi âzasının dahi merkez-i vilâyet olan kaza için bu kaide üzere reyleri alındıktan sonra vali-i vilâyetin riyaseti altında adedi onbeş kişiyi tecavüz etmemek üzere erkân-ı vilâyetten ve ulemâdan ve milel-i mevcude ruesa-yi ruhaniyesinden mürekkeb bir tedkik meclisi akdiyle orada evrak-ı intihabiyye zarflarının mühürleri küşad olunarak mecâlis-i idare tarafından intihab evrakına yazılmış olan zevât hakkındaki reyler ta'dad ile vilâyetten istenilen âzanın sınıf ve adedine müsavi olmak üzere kaç neferin hakkında ekseriyyet-i arâ hasıl olmuş ise anlar tercih olunarak ve şayed ba'zı isimde arânın müsavâtı görülür ise anlar hakkında dahi kura çekilerek taayyün edecek zevâta derhal beyan-ı keyfiyyet olunacak ve evrak-ı intihabiyye dahi birinci sene Şûray-ı Devlet'te tedkik olunmak üzere başkaca takımı ile ve yapılacak cedveliyle vali-i vilâyet canibinden Babîâlî'ye gönderilecektir.¹¹

Beşinci madde — Meclis-i Mebusanın Dersaadet'te bidâyet-i teşekkülü Kânun-i evvel ibtidasında olmak üzere mukarrer ise de bu senelik ibtiday-i küşadı Mart evâilinde olup müddet-i devamı dahi lâakal üç ay olmak mukarrer bulunduğundan intihab olunacak âzanın başka başka tahrirât-ı mahsûsa ile bu tarafa gönderilmeleri ve her birinin kaç rey içinde ne mikdar rey ile tercih olunduklarını mübeyyin yedlerine Tedkik Meclisi âzasının mühürleri ile birer mazbata verilmesi iktiza eder.

Altıncı madde — Meclis-i Mebusana Dersaadet'ten alınacak âzanın intihabı için nefis-i şehir ile mülhakatı yirmi daireye taksim olunarak her daireden âza intihabına vekil olmak üzere ikişer zat istenilecektir. Binaenaleyh her dairede o dairenin mütemeyyizân-i ahalisinden mürekkeb birer komisyon teşkili ile o daire ahalisinden ve tebea-i devlet-i âliyyeden emlâke mütasarrıf olan yirmibeş yaşını mütecaviz bulunan mezkûr ahali mahalleleri i'tibariyle ayrı ayrı da'vet

¹¹ Esâmi-i mahallâtı mübeyyin defter: Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanin, cilt II, s. 43-59'da neşredilmiştir.

olunarak Meclis-i Mebusan için âza intihab etmek üzere taraflarından ikişer vekil intihab edeceklerinden herkes işbu vekâlete kimi intihab edecek ise komisyonda tutulacak deftere kayd olunup hitamında her kimin isminde ekseriyyet hasıl olmuş ise anlardan iki kişi vekâlete tercih ve tâyin olunacaktır. Yirmi daireden bu vechile tâyin olunan vekiller devlet tarafından tahsis kılınacak bir mahalde ictima' ederek vilâyetlerde mecâlis-i idarenin icra edecekleri intihab usûlüne tevfikân Meclis-i Mebusana istenilen âzanın adedine müsavi ve üçüncü maddede muharrer ta'rifâta muvafık bulunmak üzere her bir vekil Dersaadet ahalisinden kimleri tensib eder ise isimlerini bir varakaya tahrir ve zeylini imza veya temhir edip ve bu varakayı bir zarf derununa vaz' ile mühürleyüp bunlar takımı ile Şehir Emaneti tarafından Şuray-ı Devlete gönderilecek ve merkez-i vilâyâtta cari olan usul vechile evrak-ı merkume Şuray-ı Devlette bi't-tedkik isimlerinde ekseriyyet hasıl olan zevât tercih ile memuriyyetleri ilân olunup yedlerine şahadetname verilecektir.

Yedinci madde — Meclis-i Mebusan âzasının her birine Dersaadet'e yevm-i vurûdlerinden i'tibaren şehriyye üçerbin kuruş verileceği ve taşralardan gelecek olanların avdet harcırahları tesviye olunacağı gibi mahallerinden Dersaadete kadar masârif-ı seferiyyeleri için dahî üçer bin kuruş aylık hesabı ile ve mesafe i'tibariyle bir muvazzaf memura nizâmen ne kadar harcırah verilmek lâzımgelur ise ana tevfikân bi'l-hesab ol mıkdar akça mahalleri mal sandıklarından i'tâ kılınacaktır; ve âzay-i matlubenin iki sülüsü Dersaadet'de ictima ettikte Meclis-i Mebusan âzay-i bakıyyenin vürûduna birağılmayub bi'l-istizân sâdır olacak irade-i seniyye mucibince meclis-i mezkûr hemen küşad olunacaktır.

10 Şevval 293
(29 Ekim 1876)¹²

¹² Bu tarih İrade-i seniyye tarihi olup neşr ve ilân tarihi 17 Şevval 1293'tür.

No. II

MECLİS-İ MEB'USAN İÇİN DERSAADET VE VİLÂYETLERDEN
İNTİHAB OLUNACAK ÂZANIN ADEDİNİ GÖSTEREN CEDVEL¹³

	Müslim	Gayr-i müslim
Edirne vilâyeti	4	4
Tuna vilâyeti	3	3
Selânik vilâyeti	3	3
Sofya vilâyeti	2	2
Bosna vilâyeti	3	3
	<hr/>	<hr/>
	15	15
Hersek vilâyeti	2	2
Manastır vilâyeti	2	2
İşkodra vilâyeti	2	2
Yanya vilâyeti	3	3
	<hr/>	<hr/>
	24	24
Hüdavendigâr vilâyeti	2	2
Kastamonu vilâyeti	2	0
Ankara vilâyeti	2	1
Sivas vilâyeti	2	1
	<hr/>	<hr/>
	32	28
Trabzon vilâyeti	2	1
Erzurum vilâyeti	2	2
Diyar-ı Bekir vilâyeti	2	1
Aydın vilâyeti	3	2
	<hr/>	<hr/>
	41	34
Adana vilâyeti	2	1
Konya vilâyeti	2	1
Halep vilâyeti	3	1
Suriye vilâyeti	4	3
	<hr/>	<hr/>
	52	40
Bağdad vilâyeti	2	1
Basra vilâyeti	2	0
Cezayir-i Bahr-i Sefid vilâyeti	2	3

¹³ Bu liste Karakoç Serkis, Tahşiyeli kavanin cilt II, s. 36-37'de çıkmıştır, bk. haşiye 21.

	<u>Müslim</u>	<u>Gayr-i müslim</u>
Girid vilâyeti	1	1
Hicaz vilâyeti	2	0
Yemen vilâyeti	2	0
Tarablus-ı Garp vilâyeti	2	0
	<hr/>	<hr/>
	65	45
Dersaadet	5	5
Tunus vilâyeti ¹⁴	5	
Mısır vilâyeti ¹⁵	5	
	<hr/>	<hr/>
	70+10=80	50
	Yekün:	
Müslim	(70)	80
Gayr-i müslim	50	
	(Umumî yekün=130)	

No. 12

SADÂRETEN MÂBEYNE TEZKERE-İ MÂRUZA

Atufetlü Efendim Hazretleri,

Nizamât-ı esâsiyye müzakeresi için Şûray-ı Devlet dairesinde mün'akid olan komisyona bir kaç zatın daha alınması iktiza eylemiş ve sudûrdan semahatlû Asım Efendi ve İstanbul payelûlerinden ve Şûray-ı Devlet âzasından faziletlü Sahib Beyefendi ile yine Şûray-ı Devlet âzasından saadetlü Kemal Bey ve Yanko Efendi hazarâtı münasib görünmüş olduğundan müşarünileyhimin mezkûr komisyon âzalığine memuriyyetleri hakkında her ne vechile irade-i seniyye-i hazret-i Padişahî mütaallik ve şeref-sudur buyurulur ise mantuk-i celili icra olunacağı beyanı ile tezkere-i senaverî terkîm kılındı Efendim.

14 Şevval 93
(4 Kasım 1876)

¹⁴ Arşivdeki vesikada Tunus ve Mısır vilâyetleri yazılı değildir; Mezkûr vilâyetler Karakoç Serkis, cilt II, s. 37'ye ilâve edilmiştir ki ba-irade-i seniyye yapılmış olduğu anlaşılıyor, bk. No. 12.

¹⁵ Arşivdeki vesikada bu 80 rakamı kurşun kalemle yazılmış olup irade-i seniyye mucibince ilâve edilmiş bulunduğu anlaşılmaktadır.

No. 13

MÂBEYN-İ HÜMAYÛN BAŞKÂTIPLIĞINDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ HAMİŞ (NO. 12 YE)

Ma'ruz-i çaker-i keminelidir ki,

Reside-i dest-i tâzim olan işbu tezkire-i sâmiye-i vekâlet-penahîleri manzur-i şevket-mevfur-i hazret-i padişahî buyurulmuş ve müşarünileyhimin ber mucib-i istizân mezkûr komisyon âzalığına me'muriyyetleri mütaallik ve şeref-sudur buyurulan emr ü ferman-i hümayun-ı cenab-i mülûkâne mantuk-i feyzinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

14 Şevval 93
(4 Kasım 1876)

No. 14

MECLİS-İ UMUMİNİN NASBÎ VEYA İNTİHABÎ OLMASI
HAKKINDA REY PUSULASI

Hatt-i Hümayunda münderic Âzasından cümlesi intihabî olmak Meclis-i Umumînin âzasından bir üzere teşkil olunması: kısmı nasbî ve bir kısmı intihabî olmak üzere teşkil edilmesi:

Ziya, Kâmil, Rauf, Mustafa, Nesim, Kadri, Ömer, Ahmed Celâl, Salâhaddin el-Mevlevî, Hakkı, Halim, İrfan, Hasan, Ahmed, Hamdi, Server, Kâni, Ahmed, Safvet, Mustafa¹⁶, Asım, Eminü'l-Fetvâ.

No. 15

MECLİS-İ UMUMİNİN NASBÎ VEYA İNTİHABÎ OLMASI
HAKKINDA REY PUSULASI

Hatt-i hümayunda münderic Mec- Âzasının cümlesi intihabî olmak lis-i Umumînin âzasından bir üzere teşkil olunması

¹⁶ Bütün bu isimler imza şeklinde olup yalnız Mustafa (Nail-i Lüt'î Hüda ola dâim Mustafa şeklinde) mühürdür. Yedi imzanın karşısında: "Şer'-i şerife tevafuk eder vecihle" kaydı vardır.

kısmı nasbî ve bir kısmı intihabî
olmak üzere teşkil edilmesi:

İbrahim Salih

Âşır (?) Rasım¹⁷ Lütfi Halid
Tahir¹⁸ Hilmi¹⁹ Nazif²⁰ Şerif (?)²¹
Seyfüddin (?) Akif Kâni²² Cema-
leddin Sahib Hadi²³.

No. 16

MECLİS-İ UMUMİNİN NASBÎ VEYA İNTİHABÎ OLMASI
HAKKINDA REY PUSULASI

Hattı hümayunda münderic Mec-
lis-i Umumînin âzasından bir kısmı
nasbî ve bir kısmı intihabî olmak
üzere teşkil edilmesi:

Galib Halid Kemal Mehmed
Hurşid Subhî Ârifi Yusuf? Rıza
Redif Mahmud Midhat Hayrul-
lah Mehmed Rüştü Necib Ahmed
Esad? İzzet Mahmud²³.

No. 17

HEYET-İ MEBUSÂNIN BİRİNCİ SENE-İ
İCTİMAİYYESİ İÇİN DERSAADET VE MÜLHAKATINDAN İNTİHAB
OLUNACAK MEBUSLARIN SURET-İ İNTİHABINA
DAİR BEYANNÂME²⁴

İşbu bin ikiyüz doksan dört senesi Saferinin yirmiyedisine ve
Mart ibtidâsına müsâdıf olan salı günü ictimai mukarrer olan Heyet-i

¹⁷ Karşısında "kısım-i küllisinin intihabî şartıyla" kaydı vardır.

¹⁸ Karşısında "intihab-i şer'î üzere" kaydı vardır.

¹⁹ Karşısında "Hatt-i hümayunun havi olduğu şeyden intihabî" kaydı vardır.

²⁰ Karşısında "Bu meclis şer'-i şerife muvafık olmak ve âzasız" kaydı vardır.

²¹ Karşısında "Hatt-i Hümayunda mevcut şer'-i şerife muvafık olmak" kaydı vardır.

²² Karşısında "Merbut varaka mucibince" kaydı vardır.

²³ Bütün bu isimler imza şeklindedir.

²⁴ Bu vesika Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanin, cilt II, s. 38-42 de neşrolun-
muştur.

Mebusan için yalnız bu defaya mahsus olmak üzere Dersaadet ve mülhakatından beşi müslim ve beşi gayr-i müslim olarak intihab olunacak mebusların suret-i intihabına dair beyanname:

1 — 10 Şevval 93 tarihiyle neşr olunan tâlimat-ı muvakkatede²⁵ beyan olunduğu ve işbu beyannamenin zeylinde²⁶ gösterildiği vechile Dersaadet ve mülhakatı yirmi daire i'tibar olunarak İzmid ile Kazay-i Erbaa sancakları dahi doğrudan doğruya Dersaadet'ten idare olunduğu cihetle bunlardan herbiri dahi bir daire-i mahsûsa olarak zikr olunan yirmi daireden ma'dûd olacak ve işbu iki sancakta icra olunacak usûl-i intihab ayrıca mahallerine tebliğ olunacaktır.

2 — Zikr olunan İzmid ve Kazay-i Erbaa'dan maada İstanbul ve tevâbü onsekiz daireye taksim olunup bu dairelerin her biri nekadar mahallâtı müştemil ise bunların eimme ve mevcut olan cemaatların muhtarânı işbu gelecek şehr-i Şevvalın beşinci gününe tesadüf eden Teşrin-i evvel-i rumînin beşinci cumartesi gününden i'tibaren nihayet bir hafta zarfında kendi mahallelerinde mukim olan nüfus-ı zükûrden ve tebaa-i osmaniyyeden emlâke mutasarrıf ve yirmi-beş yaşını mütecaviz nekadar adam var ise anların defterini iki nüsha olarak tanzim edecekler ve ba'dehu her cemaatın mu'teberânından birer zat ile birleşip ve yapılan defterleri meydana koyup bi'l-müzakere tedkik ve icabına göre ta'dil ve islâh eyledikten sonra her defterin zirine "sakin olduğumuz... mahallede tebaa-i osmaniyyeden ve eshab-ı emlâktan yirmibeş yaşını mütecaviz olan yalnız bu defterde muharrer olan kimselerdir" ibaresini tahrir ile temhir eyleyecekler ve bu defterler her mahallede nihayet Şevvalın onbeşinci gününe kadar hazırlanacak ve işbu defterleri eyyam-ı mahsusa-i mezkûrede tanzim etmeyen eimme ve muhtarân mes'uliyet-i şedideye duçar olacaklardır.

3 — İşbu deftere dahil olmak için taşra ahalisinden olup da Dersaadet'te sakin olanlar lâakal bir seneden beri ikamet etmiş olmak ve gerek Dersaadet ve gerek taşralar ahalisinden sakin olduğu mahallede emlâki bulunmayanlar âhar mahalde emlâki bulunduğunu nizâmen isbat eylemek ve asâkir-i nizamiyye ve zâbıtan bulunanlar eshab-ı emlâktan olmağla beraber lâakal mülâzim rütbesini haiz olmak lâzımdır.

²⁵ Bk. No. 15.

²⁶ Bk. Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanin, cilt II, s. 43-59.

4 — İşbu intihab usulünün icrasına nazâret etmek için sabıkta icra olunduğu gibi Şehir Emaneti tarafından her daireye birer me'mur ile lüzumu kadar kâtip tâyin ve irsâl ve dairenin dahilinde münasib bir mevki' dahi ittihaz ve tahsis olunarak şehri mezkûrün onaltıncı günü her dairenin me'muru muayyen olan mevki'de, hazır bulunacak ve her daire dahilindeki mahallât tarafından hazırlanmış olan defterleri eimme ve muhtarân saat beşten sekize kadar merkeze götürüp me'muruna teslim edecektir.

5 — Emr-i intihaba bir gûna fesad karışmamasına ve usulünde cereyan etmesine nezâret etmek için her dairenin me'muru hazır olduğu halde ahalinin intihabiyle mansûb ve muteberândan mürekkebi bir komisyon heyeti bulunacaktır. Bu komisyon âzasının tâ'yininde her mahallenin defterini tanzim ve temhir edenler kendu mahallelerinde emniyyet ve i'timada şayan mu'teberândan iki zatın ismini şâmil memhûr bir pusulasını hazırlayıp yevm-i mezkûrde oradaki me'mura i'ta edecekler ve bu vechile kaç mahalleden ne kadar pusula gelmiş ise cümlesi sırasıyla defter edilip ba'dehu eimme ve muhtarândan mevcut olanlar huzurunda sekiz nefer için kur'a keşide olunup ismine isabet edenler komisyon âzalığına nasb olunacaktır.

6 — Elli haneden az olan mahalleler teshil-i muamelât için civar ve ittisalinde bulunan bir mahalleye iltihak edeceklerdir.

7 — Komisyon âzalığına tâ'yin olunan zevâta me'mur tarafından tezkereler gönderilip tâ'yin edeceği bir günde komisyona gelmeleri için da'vet olunacak ve komisyon mün'akıd oldukta içlerinden birini ekseriyyetle reis intihab ederek ve eğer âzalığa intihab olunanlardan istinkâf etmişler bulunur ise mukaddemce tanzim olunan mu'teberân defteri üzerine komisyon huzurunda tekrar kur'a usulü icra olunarak noksan olan âza ikmal olunacak ve mahalleler tarafından verilecek memhûr defterlerin birer nüshası merkezde hıfz olunub diğer nüshalar o mahallelerde bulunan bir cami' veya kilise veyahud zabtıye merkez mahalli gibi tensib olunacak bir mahallin duvarına ta'lik ile emr-i muhafazası zabtıye me'murlarına ve mahalle bekçilerine tevdi' kılınacaktır.

8 — Defterlerin ta'lik olunduğu günden itibaren beş gün müddette komisyon âzası lâakal sülüsünden ziyadesi mevcut olmak üzere bi'l-münâvebe beher gün saat altıdan ona kadar merkezde ictima'

ederek bu defterlerde bulunan bir ismi ilga veya sehven unutulmuş olan diğerinin ilâvesi için ahali tarafından vuku'bulacak ihtarât ve i'tirazâtı istima' ve tedkik ve icabına göre mu'terez olan defteri tanzim edenleri celb ile keyfiyeti bi'l-etraf tahkik ettikten sonra iktizasını icra edecektir.

9 — Zikr olunan beş gün tamam oldukça komisyon tarafından her mahallenin gelmesi için birer gün tâyin ve her mahalle ahalisinin tâyin olunan günlerde merkeze gelmeleri lâakal üç gün evvel her mahalleye ihbar ve i'lân olunacaktır.

10 — Her dairenin komisyonu merkezinde tûlü iki ve arzı ve umku birer arşun vüs'atında muhkem timur çenberli ve başka başka anahtar ile açılır iki kilidli ve üzerlerinde ince bir mektub sığacak kadar yarıklı birer ağaç sandık bulunacak ve ahali-i mahalle takım takım geldiklerinde mahallenin eimme ve mu'htarânından biri mahalle defterini açarak ve her gelip rey verenlerin isimleri nezdine câize çekerek bu vechile herkes bulunduğu daire ahalisinden veyahut Dersaadet devâiri ahalisinden biri müslim ve diğeri gayr-i müslim olarak münasib gördüğü iki zatın meskenini ve san'at ve şöretini beyan ile beraber isimlerini bir kâğıda yazıp ikiye bükerek kimseye göstermeksizin mezkûr sandığın yarığında içeru atacaktır. Eğer o daire mahallâtı ziyade olup da emr-i intihabın bir günde ikmal olunamayacağı komisyonca ma'lûm olur ise ânifen denildiği gibi mahallâtın gelmesini müteaddid günlere ta'lik ve her mahallenin kangı gün geleceğini evvelce tâyin ile ilân edeceğinden birinci gün kaç mahalle ahalisinin re'yi alınabilir ise anınla iktifa ve ahşam üstü mezkûr sandığın iki kilidi komisyon âzası huzurunda kilidlenüb anahtarın biri me'murda ve diğeri komisyon reisinde kalacak ve sandığın üzerinde bulunan yarık mahalli bir kâğıd ile kapanub dört tarafı me'mur ve reis ile hazır bulunan âzanın mühürleriyle temhir kılınacak ve ertesi sabahleyin komisyon âzası hazır oldukları halde mezkûr kâğıd fekkolunup kemâ fi's-sâbık intihaba başlanacak ve hitam-i intihabda ve tâyin olunacak bir günde komisyon âzası ve ahali-i mahallâttan mevcut bulunanlar huzurunda sandık açılarak verilmiş olan isimler sayılıp biri müslim ve diğeri gayr-i müslim olarak en ziyade ekseriyet kazananlardan iki zat o dairenin vekilleri olacak ve bir dairede sınıf-ı âhardan şayan-ı intihab kimse bulunmaz ise ahar mahalle ve daire ahalisinden dahi intihab caiz olacaktır. Ve ekseriyet kazananlar arasında tesâvi-i âra vuku'bulur ise kur'a usulü

icra olunacaktır. Ve eğer isimlerin ta'dadı bir günde hitam bulamaz ise o gün ahşama kadar ta'dad olunan isimlerden ne kadar isim sayılabılmış ise bir muhtasar mazbataya derc olunub âza tarafından bi't-temhir sandığa konulacaktır ve sayılmamış isimler ile mazbata sandığa vaz' ile kapanıp keza ba'de't-temhir ertesi günü tekrar ta'dad-i esamiye ibtidâr ile ikmaline kadar bu kaideye riayet olunacaktır.

11 — Şurası malûm olmalıdır ki her daire ahali için dâvet olunduğu günden i'tibaren beş gün intihaba hakkı olup bu müddette gelmeyenlerin hakk-ı intihab iddiasına salâhiyetleri kalmıyacak ve bizzat gelemeyen tahriren dahi rey verebilecektir. Tahriren rey verecek olan kimse rey varakasını bir zarf derununa koyub ve reise hitâben yazacağı tezkere ile bu zarfı diğer bir zarf derûnuna vaz' edip gönderecektir. Bu misillü muharrerât eshabının sakin oldukları mahallât sırasıyla rey verdikçe her tezkerenin fakat üst zarfı açılıp iç zarfı açılmaksızın ol zat namına câize çekilerek reis yediyle mezkûr zarf sandığa atılacaktır. Bu varakaların hangisinde muharrer bulunan isimler okunamıyacak surette yazılmış bulunur veyahud şöhret ve sanatı yazılmamakla ismin şahsında tereddüd vuku'bulur veyahud matlûb olan iki isimden ziyade ve eksik isim yazılmış olur ise o varaka komisyonca keenlemyekûn add olunup hesaba idhâl olunamıyacaktır

12 — Herkes vekili hakkında olan reyini bizzat komisyon huzurunda veyahud komisyon reisine hitâben yazdığı memhûr tezkere ile i'ta etmeğe mecbur olup rey vermek üzere kimsenin kimseyi tevkil etmesi câiz olmayacaktır.

13 — Bir dairenin emr-i intihabı hitam buldukta o daire tarafından vekil olan iki zatın her biri ne miktar rey istihsâl etmiş olduğunu mübeyyin komisyon tarafından bir mazbata tanzim ve memur tarafından tasdik edilerek Şehir Emanetine gönderilecek ve keyfiyyet vekillere Emanet-i müşarünileyha tarafından tezkere-i resmiye ile beyan ve gazetelerle dahi ilân olunacaktır.

14 — Vekil intihap olunanlardan biri isti'fa ettiği veyahud bir sebep-i kanunî ile vekâlet münhal olduğu halde kendisinden sonra ekseriyyet kazanmış olan kim ise anın vekil olduğu kezalik komisyon mazbatasıyla Emanet-i müşarünileyhaya beyan ve bend-i sabık mucibince muamele olunacaktır.

15 — Zikr olunan yirmi daire vekillerinin emr-i intihabı nihayet şehri-i Şevvalin yirmidördüncü gününe tesadûf eden Teşrin-i evvelin yirmiikinci cumartesi gününe kadar hitam bulmak mukarrer ol-

duğundan bi'l-cümle vekillerin falan gün falan mahalle gelmeleri için Şehir Emaneti tarafından dâvet olunup Dersaadet ve mülhakatından matlûb olan üç nefer mebusun intihabı orada işbu vekiller tarafından ber vech-i âti icra olunacaktır.

16 — Vekiller dâvet olunan mahalle ictima' ettiklerinde kur'a keşidesiyle içlerinden birini reis intihab edüp 21 inci maddede beyan olunduğu vechile Şehir Emanetinde mahfûz bulunan mebus namzedlerinin defteri kendilerine arz olunarak işbu defterde isimleri muharrer olan zevât bizzat ve bilvasıta mebus olmak için izhar-i rağbet etmiş olduklarından gerek işbu namzedlerden ve gerek sairinden olarak madde-i âtiyede zikr olunduğu üzere mebus olmak evsaf ve haysiyetini câ'm'i zevâtın diledikleri adamları intihab etmek için muhtâr bulunacaklardır.

17 — Tâlimat-i muvakkatenin²⁷ dördüncü maddesinde mu-sarrah olduğu vechile Meclis-i Mebusana intihab olunacak âzanın asâr-ı harekâtı cümlelerin mevsuk ve mu'temedi olmak için şahıs ve zatlarının beyne'n-nas hüsn-i sîret ve ahlâk ile mar'uf olması ve sinnen yirmibeş yaşından aşağı bulunmaması ve müddet-i ömründe hiç bir cinayetle mahkûm olmaması ve memlekette azçok emlâk sahibi bulunması şerâit-i esasiyyedendir. Ve fakat âzalığa intihab olunacak zevât muvazzaf me'murîn-i devletten ise intihab olundukta terk-i memuriyyet etmesi lâzımgelur ve her vilâyetten intihab olunacak mebusân yalnız o vilâyetin veyahud bir sınıf ahalisinin mebusu olmâyub memâlik-i Devlet-i Aliyye umum ahalisinin mebusânı olacaklardır.

18 — Emr-i intihabın işbu beyannâme ahkâmına tevfikân hüsn-i cereyanına nazâret etmek üzere şehir emini hazır bulunduğu halde mübâşeret olunub her vekil mezkûr namzed defterinde muharrer olan zevâtın veyahud evsaf-ı meşruhayı câmi' sairinden beşi müslim ve beşi gayr-i müslim on nefer intihab ile isimlerini bir varakaya tahrir ve bu varakayı ortada mevzu' çekmece derununa vaz' ederek hitamında cümle huzurunda reis tarafından çekmece açılacak ve varakalar birer birer okunup her kimin isminde ekseriyyet-i mutlaka yani yirmi reyden ziyade bulunur ise mebus olacak ve bu def'ada matlûb olan mikdar mebus çıkamaz ise ikinci ve üçüncü defa tekrar tekrar âray-i hüzzâra ve her def'asında def'a-i evvelde cereyan eden

²⁷ Bk. No. 15.

usûle riâyet olunup bu suretle matlûb olan on âzanın intihabına o gün hitâm verilecektir. Ve sonraya kalan isimler hakkında verilen reyler mütesâvi olursa kur'a atılıp hangisine isabet ederse o mebus intihab olmuş addolunacaktır.

19 — Bu vechile taayyün eden on mebusun isimleri ve şöhetleri yazılıp suret-i intihabları beyan olunarak bir mazbata kaleme alınacak ve orada bulunan vekiller bi'l-cümle temhir ettikten sonra müşarünileyh Şehir Emni ve reis vasıtasıyla Şuray-i Devlet Riyasetine takdim olunacak ve oradan matbuat idaresine verilerek her lisanda bulunan evrak-ı havadisle ilân olunacaktır.

20 — Dersaadet ve mülhakatı tarafından mebus intihab olanlardan birinin isti'fasına veyahud sair bir sebebe mebni âzalık mahalli münhal olur ise Şehir Emaneti ma'rifetiyle zikr olunan kırk nefer vekil cem' olunarak ber vech-i meşruh yerine diğeri intihab olunacaktır.

21 — Mebus olmak için namzedliğe rağbet eden kimse kendi namı dahi Meclis-i Mebusan âzalığına namzed olanların defterine kayd olunmak için resmen bir takrir yazıp vekillerin intihab için toplanacağı günden evvel Şehir Emanetine irsâl eylemek veya bi'l-vasıta namzed olmak için ahıbbâsı tarafından "falan zatın mebûs luğa chil olduğunu tasdik ederiz" mealinde bir varaka taħrîr ve İstanbul ve mülhakatı ahalisinden ve hakk-i intihaba sâlih olanlardan lâakal üçyüz kişi temhir ettikten sonra bu varaka Emanet-i müşarünileyhaya resmen tebliğ edilmek lâzımdır. Ve bir zatın intihabı üzerine rey cem'i için gazeteler vasıtası ile i'lân-i keyfiyyet dahi edilir.

22 — Ber vech-i muharrer mebus olmak için resmen müracaat edenlerin isimleri ve suret-i müracaatları Şehir Emaneti tarafından mütemediyen her lisanda bulunan gazeteler vasıtasıyla ilân olunacağı gibi vekillerin ictimâında arz olunmak üzere cümlesi bir defter-i mahsusa kayd edilecek ve hîn-i iktizada ibraz olunmak üzere evrak-ı müteferriası dahi mahfûz bulunacaktır.

23 — Namzed olan zevâtın isimleri ber minval-i muharrer Şehir Emaneti tarafından her gazete vasıtasile ilân olunacağından bunlardan ba'de'l-i'lân bir hafta zarfında red ettiklerini Emanet-i müşarünileyhaya resmen beyan etmeyenler namzedliği kabul etmiş addoluna-

²⁸ Bu tarih beyannamenin Matbaa-i Âmirede risale şeklinde basıldığı tarihtir.

caklardır ve istinkâf edenler tarafından adem-i kabulü müş'ir vürüd edecek evrak dahi Emanet-i müşarünileyha tarafından ilân olunacaktır.

No. 18

SADÂRETTE N MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTİPLİĞİNE
TEZKERE-İ MÂRUZA

Devletlû Efendim Hazretleri,

Malûm-i Âli buyurulduğu vechile geçende neşr olunan ta'limat-i muvakakate mucibince Meclis-i Umumînin bu seneye mahsus olmak üzere Mart ibtidasında küşadı mukarrer bulunduğundan heyet-i mebusâna vilâyetden intihab olunan zevât peyderpey Dersaadete gelmekte ise de henüz arkası alınmamış ve ezcümle Bağdad ve Erzurum gibi vilâyât-i baide mebusanı daha vürüd etmeyüp Martın duhûlüne ise iki gün kalmış olduğuna ve halbuki heyet-i mebusânın huzûru mültezem olan ekseriyeti hasıl olmaksızın Meclisin açılması münasip olamayacağına binaen bilâd-i baideden vurûdu muntazar olan mebusânın dahi ictimâına bir az zaman verilmiş olmak için Meclis-i mezkûr resm-i küşadının bi-mennihi Taalâ şehr-i Rebiulevvelin dördüncü ve Martın yedinci pazartesi gününe te'hir edilmesi ve çünkü bu Meclis veli-i ni'met-i bî-minnetimiz şehinşah-i adalet-iktinah Efendimiz hazretlerinin tecdid-i esas-i devlet ve te'min-i hukuk-i saadet-hal-i millet hakkında bizzat ve bilhassa ihsan ve inayet buyurdukları Kanun-i Esasînin muktazây-i mehasin-intimâsından olmak üzere teşekkül eyleyeceği cihetle erkân ve âzasının vükelâ ve daiyân ve bazı mütemeyyizân-ı ümerâ ve bendegân ile beraber huzur-i feyz-neşûr-i hazret-i Hilâfet-penahide iktibas-i envâr-i tevfiikat etmeleri için resm-i küşadın Beşiktaş Sahilsaray-i âlisinin divan-ı Hümayun mahallinde icrası karin-i müsaade-i keremkâr-meade-i cenab-i padişahî buyurulur ise keyfiyyetin şimdiden ilâmı ile icray-i müteferriatuna ibtidar kılınacağı beyanile tezkire-i senâveri terkim olundu Efendim.

25 Safer 94

(10 Mart 1877)

No. 19

MÂBEYNDEN SADÂRETE İRADE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ
DERKENAR (NO. 18 E)

Ma'ruz-i çaker-i keminelidir ki,

Ziver-i enmile-i tâzim olan işbu tezkire-i samiye-i Sadaret-penahî-leri manzur-i şevket-mevfur-i hazret-i Şahane buyurulmuş ve Meclis-i mezkûrun ber vech-i istizân Martın yedinci pazartesi günü küşad edilmesi ve resm-i küşadın Beşiktaş Sahilsaray-i âlisinin Divan-ı Hümayun mahallinde icrası şeref-mutaallik buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı Mülûkâne mantuk-ı celilinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

26 Safer 94
(11 Mart 1877)

No. 20

SADÂRETTEEN MÂBEYNE TEZKERE-İ MÂRUZA

Devletlü Efendim Hazretleri,

Malûm-i âli buyurulduğı üzere Kanun-ı Esasînin kırküçüncü ve kırkdördüncü maddeleri hükmünce Meclis-i umumînin beher sene Teşrin-i sâni ibtidasında tecemmu' edip Mart ibtidasında kapanması ve devletce görünecek lüzum üzerine vaktinden evvel küşad ve müddet-i muayyene-i ictimain tenkis veya tezyîd olunması irade-i seniyye-i hazret-i padişahîye mufavvez olduğu misillû bu seneye mahsus olarak tanzim ve ilân olunan ta'limatın beşinci maddesinde Meclis-i Umumînin Mart evâilinde açılıp üç ay devam etmesi mu-sarrah bulunduğu ve resm-i küşad Martın yedinci günü icra olunduğuna binâen Meclis-i mezkûrün şimdiki ictimai için muayyen olan üç ay müddet işbu Haziranın yedinci ve şehri Cemaziyüssaniyenin sekizinci salı günü munkazi olmak lâzımgelecek ana ise beş altı gün kadar zaman kaldığından ve egerçi bu seneye yetiştirilebilen kavanîn lâyhaları sırası ile meclise gönderilip ve bazısının müzakerâtı hitam bulup bazısı henüz ikmal olunmamış ise de gavâil-i hazıra-i harbiyye Devlet-i Aliyyeyi bir takım ahvâl ve muamelât-ı fevkalâde içinde bulundurmakta iken meclisin temdid-i müddet-i inikadı faide yerine müşkilât vereceğinden ve her hükûmet-i meşrutada bu türlü ahvâl-i fevkalâde mebusân meclislerinin devamına

mâni-i tabîî olduğundan zikr olunan salı günü Meclis-i Umumînin ta'tili muvafık-ı emr u ferman-i Hümayun-i hazret-i Hilâfet-penahî buyurulur ise iki heyetde kıraat olunmak üzere şeref-sudûr olacak irade-i seniyyeyi havi re'sen bir kıt'a tezkire-i âliyelerinin tastiri mütevakkıf-ı himem-i devletleridir Efendim.

No. 21

MÂBEYNDEN SADÂRETE İRADE-İ SENİYYEYİ
MÜBELLİĞ HAMİŞ (NO. 20 YE)

Ma'ruz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Reside-i dest-i tâzim olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadaret-penahileri manzur-i meâli-mevfur-i Hazret-i Şehinşahî buyurulmuş ve ber mucib-i istizân yevm-i mezkûrde Meclis-i Umumînin ta'tili şeref-sudûr buyurulan emr ü ferman-i hümayun-i cenab-i padişahî iktizay-i âlisinden olarak Meclis-i mezkûrün iki heyetinde kıraat olunmak üzere irade-i seniyyeyi havi tezkire başkaca²⁹ savb-i sâmi-i Vekâlet-penâhilerine irsâl kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

4 Cemaziyelâhır 94
(16 Haziran 1877)

No. 22

SADÂRETEN MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTİPLİĞİNE

Arıza-i mütekaddime-i âcizanemde beyan ve istizân olunduğu üzere Meclis-i Umumînin salı günü ta'tili emr ü ferman buyurulduğu halde şeref-sadır olacak irade-i seniyyeyi iki heyete tebliğ için lüzûm-i tastiri gösterilen tezkire-i âliyelerinin beyne'l-havâs cereyan eden mütalâata tevfikân yapılan müsveddesi leffen irsâl-i savb-ı devletleri kılınmağla ol suretle veyahud irade buyurulacak tashihât ve ta'dilât ile isdâr ve tesyîri mütevakkıf-ı himem-i sâmiyeleridir Efendim.

2 Cemaziyelâhır 94
(14 Haziran 1877)

²⁹ Bk. No. 23, 24.

No. 23

MABEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE

Bu babda şeref-sadır olan ta'rifat ve iradât-ı isabet-ayât-i cenab-i padişahîye tatbikan yazılan tezkire-i âcizî esbâbı ve müsvedde-i mezkûre iade kılındı ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Bende Said (imza)

6 Cemaziyelâhır 94

(18 Haziran 1877)

No. 24

Veli-i ni'met-i bî-minnetimiz padişah-i ma'dalet-iktinâh efendimiz hazretlerinin ihsan-i mahsus-i hümayunları olan Kanun-i Esasî mucibince beher sene ictimâ mukarrer bulunan Meclis-i Umumî vakt u maslahatın icabatından olmak üzere bu sene Martın yedinci günü küşad olunmuş ve tanzim ve ilân olunan ta'limat-ı mahsusanın beşinci maddesi hükmünce şimdiki ictimân müddeti üç aya münhasır olarak müddet-i mezkûre dahi Haziranın yedisi ve şehr-i Cemaziyüssaniyenin sekizi olan işbu salı günü hîn-i küşadında irad buyurulan nutk-ı hümayun-ı hazret-i padişahînin şâmil olduğu kavanin-i tâliyeden bu sene yetiştirilebilen lâyhaların tedkikat ve müzakerâtında iki heyet erkân ve âzasının devam ve ihtimamları ve ale'l-husus Devlet-i Aliyye'ye gavâil-i azîme-i harbiyye ilcaatından olan masarifât-ı fevkalâdenin idare ve tesviyesi için dâhilen taht-i mecburiyyette görünen tedâbir-i külliyye-i maliyye hakkında heyet-i vükelâ tarafından vukubulan teklifâtın teshîl ve tervici emrinde meşhûd olan mesâi-i müttefika-i hamiyet-mendaneleri nezd-i âli-i Hazret-i Mülûkânede karin-i takdir olduğunun kendülerine bilhassa tebliğ ve ifadesi ve çünki nuhbe-i âmâl-i mâfî'l-bal-i cenab-i Şehinşahî Devlet-i Aliyyenin intizam-i hal ve idaresi ve sunûf-i tebaa-i osmaniyyenin temin ve terakki-i refâh ve âsâyîşi maddeleri olup Meclis-i Umumînin vazâyif-i müzakerelerine vakt-i müsaid olmyan levâyihin gelecek ictima'da mevki-i bahs ve tedkike konulmaları mukarrer bulunduğunun dahi beyan ve ilâvesi ve medeniyet ve mâmuriyyetce muhtac olduğumuz terakkiyât-i asriyyenin saye-i mahasin-vaye-i Hazret-i Şehinşahîde peyderpey fi'l ve vücûda gelmesi mücerred vazâyif-i hükûmet ve tâbiyyetin bihakkın ifasına manût olup zat-ı şevket-simat-i cenab-ı Mülûkânenin

müsellem-i enâm olan ikdamat-ı mahsusa-i şahaneleri her daire ve idarece umur-i devletin temin-i hüsn-i cereyanı ve vazâyif-i müte-rettibenin temâmi-i icrası için delil-i tarik-i selâmet ve muvaffakiyet olduğu gibi sunûf-i tebaa-i osmaniyyenin dahi kavanin-i müessese ahkâmına mutavaat ve imtisâl ile vatan ve memleketlerinin istihsal-i saadet-i hali vazifesini icraya çalışmağı levazım-i sahâbet ve müsâdâkattan bilmelerinin müekkilleri olan ahaliye tefhimi zımında heyet-i mebusane mahsusana tebliğ-i vesaya olunması irade-i seniyye-i cenab-i Padişahî muktazay-i âlisinden olmağıla ol babda.

No. 25

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Ma'ruz-i çâker-i keminelidir ki,

Meclis-i Umumînin bu seneki müddet-i kanuniyye-i ictimaiyyesi şehr-i cârinin sekizinci salı günü inkıza ettiğinden meclis-i mezkûrun ta'tiline irade-i seniyye-i cenab-ı Padişahî müteallik buyurulmuştur. Cümlelerin malûmu olduğu üzere veli-i nimet-i bî-minnetimiz Padişah-i hakayık-penâh efendimiz hazretlerinin taht-ı maali-baht-ı hümayunlarında culûs-ı feyz-me'nus-i padişahîlerinde en evvel ibraz buyurdıkları amâl-i aliyü'l-eâli memâlik-i saltanat-i seniyelerinin mes'udiyet-i ahvâline ve sunûf-i tebaanın tevhid-i hak ve menfaatına kefâlet edecek bir hükûmet-i muntazama te'sisi maddesi olup bu babda zahir olan her türlü müşkilât ve i'tirazâtı galebe-i ikdamât-ı bâliğa-i şahaneleriyle izâle ve evvelce tertib olunan kanun lâyhâsının istifay-i ihtiyacata adem-i kifayetinden nâşi kariha-i isabet-sariha-i melik-dârîlerinden olmak üzere Kanun-i Esasî ünvanı tahtında tertib kılınan lâyhânın tedkikatını yine kariha-i şahanelerinden olarak mütemeyyizân-ı vükelâ ve sudûr-i ulemâ ile ricâl-i devletten müntahab bir cemiyet-i mahsusaya havale buyurmuşlar idi. Cemiyet-i mezkûre âzasının selâmet-i memleket ve devlet için vesile-i mahza olan işbu lâyhânın tedkik ve telakkisince izhar etmiş oldukları hüsn-i taviyyet ve usul-i siyasette gösterdikleri meleke ve kudret gibi ictima' eden meb'usînin dahi nazar-ı dikkat ve temyizlerine muhavvel ve bidayet-i te'sisât cihetiyle bir çok mevadd-i mühimme-i vâkifeyi muhtevi olan kavanîn ve nizamâtı hakkıyla tedkik ve bunları bir taraftan usul-i

umumiyye dairesinden çıkılmamakla beraber diğer taraftan ihtiya-
cât-ı memlekete tevfiik eylemekte iktidar-i sarîh ibraz eylemiş olma-
ları memâlik-i mahrusanın usul-i meşrûtiyyete kabiliyyeti hakkında
mine'l-kadim râsih olan efkâr-ı isabet-âsar-î mülk-darîlerinin isabetini
te'yid ve mebusîn-i mumaileyhimin gavâil-i hazıra arasında devlet
ve memleketlerinin hukuk ve menâfi-i meşruasını hissiyyât-i müm-
taze-i vatan-perverane ile ve her birinin yekdiğerine takaddüm ve
müsabakatla muhafaza eylemeleri dahi kendülerinin sohbet ve mu-
habbet-i vataniyyelerini isbat eylemekle her biri suret-i mahsusada
teveccühât-i ülya-i şehriyariye mazhar olduklarından suret-i halin
mumaileyhime tebliğ ve tebşir ve mesai-i vâkıalarından dolayı Heyet-i
Âyan erkânına dahi beyan-ı mahzuziyyet-i seniyye olunması ve gelecek
sene dahi ıslah-ı idare-i umumiyyeye aid olmak üzere Heyet-i Mebu-
sana birçok kavanîn-i mühimme havale olunacağından gerek sene-i
merkumede ve gerek sinîn âtiyede ictima' edecek mebusînin yine
memleketin saadet-i haline lâzım olan esbâbı takdir edecek ve uhde-
lerine ihale olunan vazife-i mühimmeyi edaya liyakatlarını isbat
eyleyecek zevâtın intihab ve tâyin olunmaları müvekkillerinin
efkâr-i vatan-perverânelerinden me'mul-i kavi-i âli olduğunun dahi
ilâve-i tebliğat kılınması şeref-sunuh buyurulan irade-i isabet-âde-i
cenâb-ı Tacdarî iktizay-i celilinden bulunmuş olmağla ol babda
emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

6 Cemaziyelâhır 294
(18 Haziran 1877)

No. 26

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Ma'ruz-ı çâker-i keminelidir ki,

Meclis-i Umumînin bugün hitam bulmuş olan müddet-i icti-
maiyyesinin elde olunan bazı mevadd-ı mühimme müzakeratının
ikmalî zımında bugünden itibaren on gün daha temdidiyle anın hi-
tamında ta'til olunması mütaalik buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı
mülükâne iktizay-i âlisinden olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i
veliyyü'l-emrindir.

8 Cemaziyelâhır 94
(19 Haziran 1877)

No. 27³⁰

MECLİS-İ MAHSUS-I VÜKELÂ MAZBATASI

Malûm-ı âli buyurulduğu üzere Kanun-ı Esasînin kırk üçüncü ve yetmişbirinci maddeleri hükmünce Meclis-i Umumînin beher sene Teşrin-i sâni ibtidasında tecemmü' ederek Mart ibtidasında kapanması ve mebusların intihab-i umumîsine Teşrin-i saniden lâakal dört mah mukaddem başlanılması mukarrer olduğuna ve Teşrin-i saniye ise ikibuçuk ay kadar zaman kaldığına binaen icab-ı maslâhat mevki-i müzakereye konuldu. Çünkü bu hususta evvel-be-evvel yapılacak şey intihab-ı mebusân maddesi olup egerçi buna dair Meclis-i Umumînin ta'dilen kabul eylediği kanun lâihyası elde ise de anın ahkâm-i münderecesinin tamamen icrası nevâhi daireleri teşkilâtını havi tanzim olunan diğer kanun lâihyasının mevki-i icraya konulmasına mütevakkıf bulunduğu misillü zikr olunan intihab kanunu mucibince Mayısta nüfus defterlerinin tanzimine bed' olunup Haziran nihayetine kadar ikmâl edilmek ve Temmuz ibtidasında intihaba şuru' ve mübâşeret kılınmak lâzım gelur iken kanun-ı mezkûr lâihyası Meclis-i Umumîden Haziran evasıtında çıkmış ve binâen aleyh intihaba esas olan defâtirin tanzimine vakt u zaman kalmamış olmasıyla beraber nevâhi daireleri teşkilâtının gavâil-i hazıra-i harbiyye arasında vücuda getirilmesi mümkün olamayacağından ve bu kanunların şimdi icraatına şuru' olunamamak ma'zeretiyle Kanun-ı Esasînin en büyük bir eseri olan Meclis-i Umumînin te'hiri-küşadı ise tecviz olunamayacağından ictima-i sâbıkta müttehaz olan ta'limat-ı mahsusanın intihab-ı mebusâna dair hükmünü bu defalık dahi esas ittihaz etmek zaruret-i vakt u maslâhattan görünmüş olmağla yine anın mer'iyü'l-icra tutulması ve fakat Kanun-ı Esasî mucibince Meclisin Teşrin-i saniden bed' ile Mart ibtidasına kadar dört mah müddet-i devamı mukarrer olmasına mebni vakt-ı küşad ve müddet-i devamın ana tevfiğ edilmesi zımında şimdiden vülât-i vilâyâta icray-i tebligat olunması müttehiden tezekkür kılındı ise de katibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr Efendimizindir.

14 Şaban 94

(24 Ağustos 1877)

İbrahim Edhem	Esseyid Halil	Mahmud Celâleddin
Server	Ahmed Cevdet	Kadri
Esseyid Mehmed Asım	Esseyid Ahmed Hamdi	Mehmed Kâni
Mehmed Hurşid	Esseyid Abdullah	Esseyid Ahmed Kemal
Esseyid Mustafa	Muhammed Tahî Münif	Ohanıs Miç
Esseyid Mahmud Celâleddin ³¹		

³⁰ Bu vesika Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanîn, cilt II, s. 60'da neşredilmiştir.

³¹ Bütün bu isimler mühürdür.

No. 28³²

SADÂRETEN MÂBEYNE TEZKERE-İ MÂRUZA

Devletlü Efendim Hazretleri,

Kanun-i Esasî hükmünce Meclis-i Umumînin vakt-i küşadı takarrüb etmesine mebni intihab-i mebusânın suret-i icrasına dair cereyan eden müzakerâtı havi encümen-i meşveretten kaleme alınan mazbata leffen arz ve takdim kılınmağla ber mucib-i karar ifay-i muktazay-i maslâhata ibtidar olunması hakkında her ne vechile emr ü ferman-i hümayun-i Hazret-i Şehriyarî mütaallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantuk-i münifi infaz edileceği beyanile tezkire-i senâveri terkim kılındı Efendim.

14 Şaban 94
(24 Ağustos 1877)

No. 29³³MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE İRADE-İ
SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Ma'ruz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Reside-i dest-i ta'zim olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhî-leriyle melfûf mazbata manzur-i âli-i Hazret-i Şehriyarî buyurulmuş ve gelecek senenin intihabları kanun-i umumîsine tevfiik olunmak üzere bu senelik dahi mebusânın mazbata-i ma'ruzada beyan olunan surete tevfiikan da'vet ve cem'i şeref-sadır olan emr ü ferman-i maali-ünvan-i cenab-i Cihan-bânî mantuk-i münifiden olarak mezkûr mazbata savb-i sami-i asafilerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

15 Şaban 94
(25 Ağustos 1877)

³² Bu iki vesika Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanîn, cilt II, s. 61 de çıkmıştır.

³³ Bk. No. 26.

No. 30

HEYET-İ MEBUSÂNIN İKİNCİ SENE-İ İCTİMAİYYESİNDE DERSAADET VE
MÜLHAKATINDAN İNTİHAB OLUNACAK MEBUSLARIN SURET-İ
İNTİHABINA DAİR BEYANNÂME³⁴

İşbu binikiyüz doksan dört senesi Zilkadesinin yedisine ve Teşrin-i sani ibtidasına müsadıf olan salı günü ictimai mukarrer olan Heyet-i Mebusan için ber sabık Dersaadet ve mülhakatından beşi müslim ve beşi gayri-müslim olarak intihab olunacak mebusların suret-i intihabına dair beyanname.

1 — Dersaadet ve mülhakatı ber sabık yirmi daire-i intihab ad-dolunarak İzmid ile Kaza-i Erbaa sancakları dahi doğrudan doğruya Dersaadet'den idare olunduğu cihetle bunlardan her biri dahi bir daire-i mahsusa olarak zikr olunan yirmi daireden ma'dud olacak ve işbu iki sancağın usul-i intihabı ayrıca beyannâme ile mukaddemâ mahallerine tebliğ olunduğu vechile icra kılınacaktır³⁵.

No. 31

SADÂRETEN MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNE
TEZKERE-İ MÂRUZA

Devletlû Efendim Hazretleri,

Kanun-ı Esasî hükmünce Meclis-i Umumînin beher sene Teşrin-i sani ibtidasında küşad olunup Mart ibtidasında kapanması mukarrer olmasına ve geçende şayan buyurulan müsaade-i seniyye üzerine Dersaadet ve vilâyâtca mebusân intihabları bi'l-icra şimdiye kadar tecemmü' eden mebuslar bu sene dahi meriyet-i cereyanı iktizay-i halden görünen ta'limat-ı muvakkatenin yedinci maddesinde muharrer olduğu üzere heyet-i umumiyyenin sülüsânı mikdarına bâliğ olup Meclisin mebd-i vakt-i küşadı olan Teşrin-i sani dahi hitame takarrüb eylemesine binaen saye-i tevfi-k-vâye-i Hazret-i Mülükânede

³⁴ Bu beyannâme Karakoç Serkis, Tahşiyeli Kavanin, cilt II, s. 62'de neşredilmiştir.

³⁵ Beyannâmenin diğer maddeleri 16 (24?) Zilhicce 94 tarihli beyannâmenin (bk. No. 17) aynıdır.

Meclis-i mezkûrün ictima-i sabıkada ittihaz olunan usul-i teşrifatiyye üzere Beşiktaş Sahilsaray-i âlisinin Divan-ı Hümayun mahallinde kangı gün resm-i küşadinin icrası muvafık-i emru ferman-i isabet-ünvan-i cenab-i Cihanbânî buyurulur ise muktazay-i münifine tev-fik-i hareket olunacağı ifadesiyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı Efendim.

26 Zilkade 94
(2 Ekim 1877)

No. 32

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Mâruz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Hame-piray-i tâzim olan işbu tezkere-i sâmiye-i vekâlet penahîleri manzur-i hümayun-ı Hazret-i Padişahî buyurulmuş ve Meclis-i mezkûrün şehr-i Kânun-i evvelin birinci pencuşenbih günü usul-i teşri-fatiyye-i müttehazesî üzere Beşiktaş Sahilsaray-i âlisinin Divan-ı Hü-mayun mahallinde resm-i küşadinın icrası mütaallik buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı Mülükâne mantuk-i münifiden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyül'l-emrindir.

27 Zilkade 94
(3 Ekim 1877)

No. 33

SADÂRETEN MÂBEYNE TEZKERE-İ MÂRUZA

Devletlû Efendim Hazretleri,

Şayan buyurulan müsaade-i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî iktizay-i âlisi üzere bi-mennih-i taâlâ şehr-i şerif-i cârinin birinci pencuşenbih günü Meclis-i Umumînin mukarrer olan resm-i küşadına mütaallik tertibât-ı müttehazeyi havi Teşrifat Nâzaretinden tanzim ve i'tâ kılınan müzekkere³⁶ manzûr-i hümayun-i cenab-i Padişahî buyurul-mak için leffen arz ve takdim olunduğu beyanile tezkere-i senâveri terkîm kılındı Efendim.

2 Zilhicce 94
(8 Ekim 1877)

³⁶ Bk. No. 33.

No. 34

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTIPLIĞINDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ HAMİŞ, (NO. 33e)

Mâruz-ı çâker-i keminelidir ki,

Reside-i dest-i tâzim olan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadaret-penâhîleriyle müzekkere-i mâruza manzur-i maali-mevfur-i Hazret-i Şehriyarî buyurularak savb-i âli-i âsafânelerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyül'l-emrindir.

3 Zilhicce 94
(9 Ekim 1877)

No. 35

MECLİS-İ UMUMÎ RESM-İ KÜŞADI HAKKINDA OLACAK
TEŞRİFAT-İ HÜMAYUN

Meclis-i Umumînin resm-i küşadı Beşiktaş Sahilsaray-i hümayununun Divan Yerinde icra olunacaktır.

Taht-ı Hümayun mu'tad olan mahall-i âliye konulup kurenay-i şahâne muayede resimlerinde buldukları gibi hazır olacaklardır.

Taht-ı Hümayunun sağ tarafında zat-ı âli-i Sadâret-penâhî ve alt tarafında sırasıyla vükelây-i devlet bulunacaklardır. Zat-ı vekâlet-penâhinin arkasında Rum patriki efendi ve anın alt tarafında sırasıyla sair rüesay-i ruhâniyye bulunacaktır.

Taht-ı Hümayunun sol cânibinde sırasıyla sudûr-i izâm ve bi'l-fiil İstanbul kadısı ve anların arkasında ferikan-ı kirâm bulunacaktır.

Taht-ı Hümayunun karşusunda Heyet-i Âyan ile Heyet-i Mebusan iki kol olarak sağ tarafında Âyan ve sol tarafında Mebusan dizeceklerdir.

Şûray-ı Devlet âzasından ve mahâkim reislerinden rütbe-i müşirîyi haiz bulunanlar vükelâ tarafında rütbe-i bâlânın fevkinde bulunacaklardır.

Şûray-ı Devlet âzası vükelânın arka tarafında bulunacaktır.

Muayede-i Hümayun resm-i âlisinde olduğu gibi hademe-i hassa elbise-i resmîyeleri ile mahallerinde bulunacaklardır.

Vükelâ ve Meclis-i Âyan âzası rütbelerine mahsus üniforma ile

ve Meclis-i Mebusan âzası siyah elbise ile bulunup içlerinde nişanı olanlar nişanlarını ta'lik edecektir.

Divan-ı Hümayunun hazır olduğunu Teşrifât nâzırı hakipay-i Şahaneye arz edip zat-ı Hazret-i Şahanenin Taht-ı Hümayun-i Şehinşahîlerini teşriflerinde hademe-i hassa tarafından resm-i alkış icra olunacaktır.

Ba'dehu taraf-ı Şahaneden bir nutk-i hümayun irad buyurulacaktır. Hitamında Nakib Efendi tarafından hafiyen bir dua olunacaktır.

Ve o esnada verilecek işaret üzerine donanmay-i hümayundan toplar endahtiyle ve işaret sancakları keşidesiyle armalar donadılıp resm-i küşad ilân kılınacaktır.

Sair devletlerde olduğu misillü nezd-i Şahanede bulunan süferay-i ecnebiyyenin da'vetleri resm-i rehin-i tensib-i âli buyurulur ise med'û olacak süferaya bir mahall-i mahsus tâyin buyurulup fakat Zat-ı Hazret-i Mülûkâne ile mülâkatları icab etmeyeceğinden Harbiyye nâzırı devletlû Paşa hazretleri vasıtasıyla kendileri taltif buyurulmak emr ü ferman-ı hümayuna manûtdur.

No. 36

MECLİS-İ UMUMİNİN FESHİNE DAİR MAZBATA

Malûm-u âli buyurulduğu üzere Meclis-i Umumînin vazâyif-i asliyyesi kavanîn lâyhalarının tedkik ve müzakeresinden ibaret olarak bunun tamami-i cereyanı ise ahvâl ve ezmine-i âdiyede vükelây-i devletle heyet-i âyan ve mebusan beyninde taati-i efkâr ve âra ile hasıl olmak emr-i tabîi bulunduğ ve ma'haza Devlet-i Aliyyenin uğradığı politika buhranı bugünkü günde her türlü hal ve hareketi fevkalâde bir şekilde koyup evkat-i âdiyede kabil-i icra olan muamelâtı îfa eylemek mümkün olamayacağı ve ale'l-husus Meclis-i Umumî devam ettikçe her gün ve belki her saat zuhûra gelen vukuâtın gerek politikaca ve gerek idare-i dahiliyyece beyne'l-vükelâ ittihaz olunan kararlarını heyet-i mebusan ve âyana tebliğ eylemek lâzımgelerek buna ise vakt-u maslâhat müsaid olmadıktan kat'-ı nazar böyle fevkalâde ahvâl içinde müştereklerimiz olan devletlerle cereyan etmekte bulunan muhaberât netâyicinin vakt ü zamanı gelmeksizin Meclis-i Umumîye arzı âlemin hiçbir tarafında caiz olmadığı ve bu cümle ile beraber Meclisin şimdiki ictimai müddetinin hitamına bir

ay kalarak Edirne'de henüz mübâşeret olunan mükâlemat-i sulhiyenin itmâmı için andan ziyade zaman iktiza edeceği ve Kanun-i Esasî hükmünce zat-ı şevket-simat-i Hazret-i Padişahî Meclis-i Umumînin vaktinden evvel küşadı ve zaman-ı ictimanın temdid veya tenkisi hukuk-i âliyesini haiz buldukları mülâbesatiyle Meclis-i mezkûrun mücerred ahvâl-i hazıra ve esbâb-i ma'ruza muktaziyâtından olmak üzere muvakkaten tâtili bi'l-ittihad tezekkûr ve tensib olundu ise de icray-ı icabı manût-ı irade-i seniyye-i Cenab-ı Şehinşahî olmağla ol babda ve katıbe-i umurda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr Efendimizindir.

10 Safer 95
(13 Şubat 1878)

Esseyyid Ahmed Vefik	Esseyyid Halil	Mehmed Rauf
Muhammed Namık	Esseyyid Mehmed Said	Memduh Rüşdi
Mehmed Kâni	Abdullah Subhi	Ohanis Miç ³⁷

No. 37

MÂBEYN-İ HÜMAYUN BAŞKÂTİPLİĞİNDEN SADÂRETE
İRÂDE-İ SENİYYEYİ MÜBELLİĞ TEZKERE

Mâruz-ı çâker-i keminelidir ki,

Meclis-i Umumînin müddet-i ictimai Kanun-i Esasî hükmünce Mart ibtidasında munkazi olmak tabîi bulunup Meclis-i mezkûrun hîn-i küşadinde i'lân buyurulan nutk-ı hümayun-ı Hazret-i Şehinşahî meâl-i âlisinden dahi müstebân olduğu vechile veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz zat-ı şevket-simat Efendimiz hazretleri bizzat ve bil-hassa te'sis buyurdıkları usul-i meşveret iktizasınca devlet-i âliyelerinin fevkalâde bir politika buhranı içinde bulunduğu halde dahi islâhat-ı dahiliyyece terakkıyyât-ı maddiyyesi arzusuna delil-i âlenî ve fi'lî olmak üzere Heyet-i Âyan ve Mebusanın ifay-i vazâife devamlarını ferman buyurmuş olduklarına ve Meclis-i Umumî dahi yine hüsn-i icray-ı me'muriyyet ve ibraz-ı âsar-ı musâdatkat ve hamiyete

³⁷ Bütün bu isimler mühürdürler.

gayret eylediğine binaen şu mesai-i cemile nezd-i dakayık-vefd-i âlide bâis-i kemal-i takdir ve memnuniyyet olmuştur. Kaldı ki bugünkü günde ahvâl-i umumiyemizin kesb eylediği şekil ve suret her devlet-i meşrûtada mer'iyü'l-cereyan olan usul ve taamül ile dahi karin-i vusûk olduğu üzere Meclis-i Umumînin tamami-i cereyan-ı vazâifine müsaid olmadığından ve Kanun-ı Esasî mantukunca Meclis-i mezkûrün icabât-ı zamaniyyeye göre müddet-i ictimainın temdid veya tenkisi hukuk-ı mukaddese-i Şehriyarî cümlesinden bulunmuş olduğundan Heyet-i Âyan ve Mebusanın mücerred ahvâl-i hazıra-i fevkalâde muktazasınca bugünden i'tibaren ta'tili ve hususât-i vakiada gösterdiği mesai-i hamiyet-mendâne ve meham-perverânenin müstelzem olduğu takdir-i âlinin iki heyet rüesa ve âzasına tebliği emr ü ferman-i Hazret-i Şehinşahî iktizay-i celilinden olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Bende Lebib
10 Safer 95
(13 Şubat 1878)

“BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ”NİN HUKUKÎ STATÜSÜ VE İHTİLÂLCİ KARAKTERİ

TEVFİK BIYIKLIOĞLU

I.

Birinci Dünya Harbini (1914-1918), Osmanlı devleti için bir yenilgi ile kapayan *Mondros Mütarekesi* (30 Ekim 1918), Türk milletine en ağır şartlar altında bir *Kurtuluş savaşı* (1919-1923) yüklemiştir. Bu savaşın lideri yenilmez kumandan Mustafa Kemal (1881-1938), kahramanı Türk milleti ve onun ülküsünü gerçekleştiren de *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi*'dir (23 Nisan 1920-11 Ağustos 1923).

Tarihte Convention (Konvansiyon) ihtilâl meclisi gibi benzerlerinin yanında gerçekten büyük ve yapıcı bir meclis olarak yer alan T. B. M. M. nin ¹ hukukî statüsünü ve ihtilâlci karakterini incelemeye girişmeden önce, onun ne gibi şartlar altında ve niçin toplandığı bilinmelidir.

Böyle bir meclisin toplanmasını gerektiren ve onu, yüklediği tarihî ve millî vazifelerle karşı karşıya getiren zaruretler nelerdir? Asıl konuya girmeden bu noktalar üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Batı edebiyatında, ikinci Viyana bozgunu (1683) sıralarında ² ve bir az sonra ³ Osmanlı İmparatorluğu, *Hasta Adam* olarak damgalanmıştır. Fakat, Osmanlı devletinin, diplomatik münasebetlerde *Hasta Adam* muamelesi görmesi Kırım harbinden bir az önce, Rus Çarı I. Nikola ile İngiliz elçisi Seymour arasında, 14 Ocak ve 20 Şubat 1853 günlerinde Rusya'nın o zamanki başkendi Petersburg'ta, geçen bir konuşma ile başlar ⁴.

¹ Prof. Tarık Z. Tunaya, Osm. Imp. dan T. B. M. M. ne geçiş, 1956, s. 18.

² Les Voyages du Marquis de Nointel, Paris, 1900, s. 356.

³ E. Driault, Devant Constantinople, Paris, 1919 s. 19 “Şark meselesinin tarihi, Hıristiyan tepkisi karşısında Türklerin geri gelişlerinin tarihidir.”

Zoosmanns, Zitate der Weltliteratur, s. 65; Montesquieu, Fars mektupları.

⁴ E. Driault, La Question d'Orient; Enver Ziya Karal, Hasta Adam, Tarih Notları, Ülkü Basımevi, 1941, s. 189.

Osmanlı devleti, ikinci Viyana bozgunundan sonra, öz yatağına çekilmeye başlayan bir taşkın su gibi, gerilemeye başlar. Artık *Osmanlı meselesi*, askerî olmaktan çok bir diplomasi problemi olmuştur.

Batının karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gerilemesinin sebebi, maddî zaafından ziyade, Batının yapısını kuvvetlendiren, onu yeni bir yaşayış ve anlayış yoluna sokan Rönesans, Humanism, din islâhatı, aydınlanma ve uyanış hareketlerine, kısaca yeni Batı yaşayış düzenine, *taassub ve cehalet* yüzünden uzak kalmasıdır. Ne XVIII. yüzyıldan bu yana girilen askerî yenilikler, ne Tanzimat ve ıslahat, ne 1876 birinci, ne de 1908 ikinci meşrutiyet, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarabilmiştir. Afrika'da Cezair'den (1830) sonra Mısır (1841) ve Garp Trablus denilen bugünkü Libya (1911) kaybedilmiştir. Devlet, Balkan harpleriyle de (1912-1913), Avrupa'da Meriç'e kadar çekilmiştir. Birinci Dünya harbi başlarında, Osmanlı devleti, Anadolu, Irak, Suriye, Filistin ve Arap yarımadasından ibarettir.

Bununla beraber, Avrupa emperyalizm ve kapitalizmi, yarı sömürge haline soktuğu Osmanlı devletiyle birlikte, *Doğu Trakya, İstanbul ve Anadolu*'ya sığınan Türk milletini de yok etmek ve bu Türk topraklarını parçalamak amacını gütmektedir.

II.

Osmanlı devletine, son yumruğu, Türkiye'yi merkez devletleri safında (2 Ağustos 1914) ve vakitsiz harbe sokan (29 Ekim 1914 Karadeniz hareketi) *İttihad ve Terakki Komitesi* indirmiştir.

İtilâf devletleri, daha harb içinde, Osmanlı devletinin yalnız Arap kısımlarının değil, aynı zamanda Türk olan Anadolu'nun ve Boğazların, kendi aralarında paylaşılmasını sağlayan tek taraflı gizli anlaşmalar ve anlaşmalar yaptılar⁵. Başkumandan vekili Enver Paşa'nın, harbi, amatörce, Osmanlı devlet ve ordusunun takati dışında, her türlü akıl ve mantık kaidelerine aykırı olarak romantik bir tarzda idare etmesi, Türk milletine çok pahalıya mal olmuş ve Türk ordusunu çok yıpratmıştı. 1917 *Rus İhtilâli*, Kuzey doğudaki baskıyı kaldırmakla beraber mukadder felâketi ancak kısa bir süre

⁵ Tefvik Biyiklioğlu, Atatürk Anadolu'da, 1959, s. 40-41.

için geriletebilmiştir. Osmanlı devleti Türk ordusunun Çanakkale'de, denizde (18 Mart 1915) ve Karada (25 Nisan 1915-8/9 Ocak 1916) çok üstün kuvvetlere karşı kazandığı zaferlere ve diğer savaş cephelerindeki başarılı savunmalara rağmen müttefikleriyle birlikte yenilmiş ve pek ağır şartlarla bir mütareke yapmıştır (30 Ekim 1918).

Birinci dünya harbine son vermiş olan Mondros mütarekesi, aynı zamanda 600 yıllık Osmanlı devletini de ortadan kaldırmış bulunuyordu.

Mütareke gününde, daha sonra, *Erzurum ve Sivas kongreleri* ile *Millî Misak*'da, *Millî Hudud* olarak kabul edilen ve içinde çoğunlukla Türklerin yaşadığı topraklar Türk ordusunun elinde idi. Mütarekenamenin 7 inci maddesi, mütarekename ile işgali kabul edilmiş olan yerler dışında hemen bütün Türk topraklarının işgal edilmesine açık kapı bırakıyordu.

İtilâf devletleri, Türkiye'nin can damarı ve Avrupa-Asya arasındaki kara ve deniz yollarının kavşağı Boğazlar'dan (6-15 Kasım 1918) başka, mütarekenameye aykırı olarak dünya hâkimiyetinin merkezi İstanbul'u (13 Kasım 1918), Adana (9 Kasım-26 Aralık 1918) ve Musul (8-30 Kasım 1918) vilâyetlerini, Urfa (24 Mart 1919 İngilizler, 30 Ekim 1919 Fransızlar), Maraş (22 Şubat 1919 İngilizler, 22 Kasım 1919 Fransızlar), Anteb'i (1 Ocak 1919 İngilizler, 25 Ekim 1919 Fransızlar), Konya'yı (24 Nisan 1919 bir İtalyan taburu), Karadeniz kıyılarında Zonguldak (8 Mart 1919) ve Ereğli'yi (8 Haziran 1920 Fransızlar), Samsun (9 Mart 1919) ve Merzifon'u (30 Mart 1919 İngilizler) işgal ettiler. Bundan başka, bütün Türk demiryollarına, muhabere vasıtalarına el koydukları gibi İstanbul'daki Osmanlı hükümetini de kontrollerine aldılar.

Doğu Trakya ile geniş Anadolu'ya dağılmış olan Osmanlı ordusu da 42 bin kişiye indirilmiş ve bu zayıf birlikler için ayrılanlardan başka, bütün silâh ve cephanesi İtilâf kontrolünde depolanmıştı.

Bu durumda, yalnız Lloyd George, Wilson ve Clemanceau'nun bulunduğu müttefikler meclisinin 6-11 Mayıs 1919 kararları⁶ ve İtilâf devletlerinin fiilî yardımıyla İzmir ve civarı Yunan ordusuna işgal ettirildi (15 Mayıs 1919).

⁶ R. Davison, Mondros'dan Lozan'a Türk diplomasisi, s. 175. Elaine Diana Smith, Kemalist hareketin kaynakları ve Büyük Millet Meclisi hükümeti, 1959, s. 8. Prof. Jäschke, Mitteilungen, Yunanlıların İzmir çıkarması, s. 52-55.

İtilâf devletleri yukarıda sözü geçen mütarekenameye bir tecavüz teşkil eden işgalleri yaparlarken Osmanlı devleti tarafından fiilî mukavemet şöyle dursun ciddi bir güçlük bile görmemişlerdir. Bundan başka, Doğu Anadolu vilâyetlerinin Ermenilere bırakılması için içeride ve dışarıda zehirli propaganda ve hazırlıklar korkunç bir şekil almıştı.

İzmir'e yapılan Yunan çıkarması ve Kilikya'da Fransız ilerlemesi ve tecavüzleri, bir az sonra, buralarda *Mahallî halk mukavemet hareketi* doğmasına yol açmıştır.

Padişah-halife ve Osmanlı hükümeti bu tecavüzler karşısında bile, hayat ve rahatlarını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.

Türk halkı, karanlık, müphemiyet ve şaşkınlık içinde kadere bel bağlamaktan başka bir şey düşünecek halde değildi. Felâketi anlamağa başlayan bazı aydınlar, muhitlerine ve o zamanki şartlara göre, kurtuluş çarelerine baş vurmaktan geri kalmıyorlardı⁷. Mütarekeden sonraki İtilâf tecavüzleri ve Trakya, Doğu Anadolu, Kilikya ve İzmir mukadderatı hakkında barış konferansının düşünceleri halk arasında mahallî *Müdafaa-i Hukuk* cemiyetlerinin kurulmasına yol açmıştır. Bununla beraber bu cemiyetler arasında, ilk zamanlarda, hiçbir bağlantı ve müşterek bir yönetim yoktu⁸.

İç huzur ve asayiş bile koruyamayacak bir duruma düşürülmüş olan *Türk Ordusu* savaş kıymetini kaybetmiş kadrolardan ibaretti. Bununla beraber, İtalyan, Balkan ve Birinci Dünya harplerinin tecrübeleri içinde yuğurulmuş olan Türk ordusu, mütareke devrinde, siyaset alanında en çok güvenilecek bir unsurdu. *Kumandanlar ve subaylar* yorgun olmakla beraber, vatanın parçalandığını görmekten içleri kan ağlarken kurtuluş çaresi aramaktan da geri kalmıyorlardı. Yakın Türk tarihinde görüldüğü gibi, *Kurtuluş dâvası'nı*, ilk ağızda, yine Türk ordusunun yüklenmesinden başka çıkar bir yol yoktu. *Ordu Subayı*, XIX. yüzyıldan beri, Türkiye'de, en çok batılılaşmış bir unsurdu. Memleketi kurtarabilecek bir baş, bir kumandan bulunduğu takdirde, ordu, vatan ve istiklâl uğurunda, yeniden silâha sarılabilir, müttefiklere ve gerekirse Osmanlı hükümetine karşı da müca-

⁷ K. Atatürk, N. C. I, 1950, s. 2-6.

⁸ Prof. Tarık Z. Tunaya, Türkiye'de siyasî partiler, 1952, s. 472-514.

C.H.P. 25 inci yıl (1923-1948), Ulus Basımevi, 1948, s. 5. Bu eserin tarih kısmını Prof. Enver Ziya Karal yazmıştır.

dele edebilirdi. Memleketin uğradığı felâkete ve silâhsızlandırılmış olmasına rağmen ordu, disiplinini ve emir ve kumandaya bağlılığını koruyabilmişti.

İstanbul'da, müttefikler Osmanlı hükûmetini, serbest hareket etmekten alıkoyacak kadar kuvvetli idiler. Fakat, Orta ve Doğu Anadolu'da, fiilî kontrol elde edecek durumda değildi.

Anadolu'da, İtilâf kontrolü İstanbul-Adana demiryolunun batısındaki bölgeye münhasır gibiydi.

Orta ve Doğu Anadolu'da, fiilî kontrol, her türlü güçlülere rağmen, 6 Türk kolordusunun (XV, III, XIII, XII, XX ve XIV. kolordular) elinde idi. Bu bölgelerde, İtilâf kontrol subaylarından başka, silâhlı İtilâf kuvvetleri yoktu. Kuzeyden deniz, diğer üç taraftan sarp sıra dağlarla çevrili olan bu geniş saha, tarih boyunca, bir çok devletlerin nisbî bir güvenlik içinde kurulmasına ve yaşamasına imkân verdiği bilinen bir gerçektir. Şimdi de, her türlü, Türk mukavemet hareketlerine emniyetli bir üs olabilecek şartları haizdi.

Doğu Trakya'da ise, demiryolunu tutan bir Yunan taburu, bu bölgede, I. kolordumuz için ciddi bir engel değildi⁹.

Müdafaai Hukuk Cemiyetleri arasında olduğu gibi, Trakya ve Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin tümünü, belli bir millî gayeye doğru yönetecek azimli ve güvenilir bir kumandan yoktu. İşgal altındaki Osmanlı genel kurmayının bütün gayreti, Anadolu'daki birliklerle depolardaki silâh ve cephaneyi İtilâf makamlarına teslim hususunda güçlük çıkarmak ve askerî kadroları korumaktan ileri gidemiyordu. O zaman için bu kadarı bile bir başarı sayılmalıdır.

III.

1919 yılı başlarında, memleketin uğradığı çeşitli tecavüz ve hakaretler, özel olarak Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri, İstanbul mitingleriyle harekete geçen Türk gençliğinin¹⁰, Türk ordusunun ve bütün Türk milletinin sabrını tüketmişti. Sınırlar, son haddine kadar gerilmişti. Herkes, bir kurtarıcı, bir lider, bir kahraman arıyordu. Ünlü bir tarihçi bu durumu çok önceden sezmişti :

⁹ Prof. D. Rustow, World Politics, 1959, The Army and the Founding of the Republic, (Türk ordusu ve Cumhuriyetin kuruluşu); Tefvik Bıyıklıoğlu, Trakya'da Millî Mücadele C. I, 1955, s. 209-378.

¹⁰ Halide Edip, Türkün ateşle imtihanı.

“—*Türklerin, sade, kanaatli, dürüst insan olarak aslanlar gibi dövüşükleri iyi günlere tekrar kavuşacaklarına inananlar vardır. Türk milletinde, hâlâ bunu yapacak cevher ve faziletler bulunmaktadır. Fakat, liderleri nerededirler? Milleti, bu kurtuluş yoluna götürecektir bu kahraman çıkıncaya kadar böyle bir uyanış ve dirilişten bahsetmek bir hayaldir.*”¹¹

Beklenen kahraman, *Mustafa Kemal*'den başkası olamazdı¹².

1908 ihtilâlini, on yıl içinde, parlâmanter meşrutiyetten partizan ve şahsî diktatörlüğe çeviren *İttihad ve Terakki idaresi*'ni beğenmeyenler arasında en tanınmış asker Mustafa Kemal'di. Arıburnu ve Anafartalardaki parlak kumandanlığı, Filistin, Suriye çekilmesindeki hizmetleriyle, Mustafa Kemal, mütarekeden sonra, *Millî İstiklâl* hareketi için rakipsiz bir lider olarak görünüyordu. 1919'da, hiç bir kumandan, onun kadar sevgi, güven ve şöhrat kazanmamıştı. Mustafa Kemal'in 9 uncu ordu müfettişliğine tâyin olunmasını (30 Nisan 1919)¹³ ordu, memleket, iç ferahlığı ve büyük ümitlerle karşılamıştır. O, daha, İstanbul'dan ayrılmadan önce *Millî hâkimiyete dayanan kayıtsız ve şartsız müstakil bir Türk devleti* kurmağa karar vermişti. Ona göre, o vakit, Osmanlı devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Padişah, halife medlûlu kalmamış boş lâflardı¹⁴. 19 Mayıs 1919'da Samsun'da bu görevine başlayan 9 uncu ordu müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın idaresinde yirmi gün (19 Mayıs-8 Haziran 1919) içinde, görünüşte bir *askerî ayaklanma* olarak başlayan *Millî hareket*, onun askerlikten ayrılmasından sonra (8 Temmuz 1919) Erzurum kongresiyle (23 Temmuz — 7 Ağustos 1919) ilk halk teşkilâtını kurmuştur¹⁵.

Doğu Anadolu, millî mukavemetin başlangıç sahası olmak için çok kolaylıkları olan bir bölge idi. En güvenilir Türk silâhlı kuvvetleri (Dört Tümen) orada duruma hâkimdiler. Karşılarında, zayıf menşevik ve Batı taraflısı zayıf Ermeni ve Gürcü kuvvetlerinden başka bir düşman kuvveti yoktu. Mütareke ile boşaltılan Kars, Ardahan ve Batum'da yerli *Türk Şûra hükümetleri* bu bölge ile Doğu Anadolu

¹¹ Stanley-Lane Poole, *The Story of the Nations, Turkey*, 1903, s. 365.

¹² Tevfik Biyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, 1959, s. 27, 32, 37-64; R. Davison, *Mondros'tan Lozan'a Türk diplomasisi*, s. 173.

¹³ Harb Vesik. Dergisi, sayı 1, 1952.

¹⁴ K. Atatürk, N., C. I, s. 12. 1950.

¹⁵ K. Atatürk, N. C. I, s. 64-71. F. R. Unat, Ta. V. C. I, Sayı 2'den ayrı basım, A. v. R. M. H. C. Kuruluşuna ait vesikalar, II.

arasında bir bağlantı sağlıyorlardı. Kemalist ihtilâlin ilk prensiplerini ve ideolojisini tesbit eden *Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, bir ay sonra yerini, bütün memleket dâvasını benimseyen Sivas kongresiyle (4-11 Eylül 1919) kurulan *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'ne bırakmıştır¹⁶. Kongreden sonra, bu cemiyetin kabul ettiği esasları yürütmekle görevlendirdiği Mustafa Kemal'in reisliğindeki *Temsil heyeti*¹⁷, *fiilî bir hükümet* olarak millî idareyi eline almıştı. Bu heyetin Sivas ve Ankara'da geçen yedi aylık bir faaliyet süresi içinde millî hayatımızı ilgilendiren başlıca olaylar (Damat Ferid hükümetinin düşürülmesi, Ali Rıza Paşa kabinesinin İstanbul'da iktidara gelişi, Amasya mülâkatı, son Osmanlı mebuslar meclisinin İstanbul'da toplanması ve bu mecliste millî misakın kabulü), millî hareketin kuvvetini ve bu hareketin bütün milletçe benimsendiğini gösteren başarılarıdır. Bu olayların en önemlisi, son Osmanlı meclisi için yapılan 6 ncı genel seçimi ezici çoğunlukla AN. V. R. M. H. C. nin kazanmasıdır. Bu sonuç, Anadolu millî hareketini fiilîlikten kurtarmıştır. Bu bakımdan, resmî İstanbul, Padişah, Hürriyet ve İtilâf partisiyle İtilâf mümessilleri bu meclisin düşmanı kesilmişlerdir¹⁸. Osmanlı Âyan meclisinin görüşü "*Yenilmiş olan Osmanlı devletinin muzaffer İtilâf devletlerinin arzularına boyun eymesi zaruretine dayanmaktadır. Bunlar arasından Damad Ferit:*

"İnsanlığın eski kanunudur. Yenilenler, galiplerin arzularına boyun eğmek zorundadırlar" diyordu.

İtilâf devletlerinin, İstanbul'daki durumlarını ve itibarlarını sarsmaya başlayan bu millî başarılar, düşmanlarımızı daha ağır ve sert tedbirler yoluna götürmüştü. Onlarca, Türk milletini ürkütecek tedbirlerin başında, İstanbul'un, İtilâf kuvvetlerince resmen işgali (16 Mart 1920) ve Mebuslar meclisinin tecavüze uğraması geliyordu. Her türlü insan haklarına aykırı olan bu barbarca hareket karşısında, İstanbul meclisinin, *umumî oturumların tehirine* karar vermesi (18 Mart 1920), Mustafa Kemal'e, Anadolu'ya geçtiği ilk günlerden beri düşündüğü *Yeni Türk Devleti*'ni kurmak imkânını veriyordu. İstanbul'un resmen işgali, Mustafa Kemal'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'na

¹⁶ K. Atatürk, N. C. I, s. 83-168.

¹⁷ F. R. Unat Ta. V. C. I, Sayı 1'den ayrı basım, A. V. R. M. H. C. nin kuruluşuna ait vesikalar, s. 6.

¹⁸ Prof. Tarık Z. Tunaya, Osm. Imp. T. B. M. M. H. geçiş, s. 18; C. H. P., 25 inci yıl, s. 5.

fiilen de, son vermiştir. Mustafa Kemal, bu maksatla *Ankara'da, salâhiyet-i fevkalâdeye malik bir meclisi, devlet işlerini yürütmek ve murakabe etmek üzere vazifeye çağırıldı*¹⁹. İstanbul'un işgali üzerine, Mustafa Kemal'in Anadolu'da aldığı ilk tedbirlerden ürken İstanbul hükümeti, önce Ankara'ya dört kişilik (Yusuf Kemal, Doktor Rıza Nur, Eskişehirli Abdullah Azmi ve Konyalı Vehbi hocalar) bir *heyet-i nasiha* gönderdi. Bu heyetin Ankara'ya katıldığı ve hiçbir iş göremediği anlaşılınca daha şiddetli vasıtalarla, *fetvalar ve hilâfet ordusu* ile millî hareketi bastırmağa kalkıştı.

İstanbul'un resmen işgali, Mustafa Kemal'e, millî mücadeleyi, Padişah adına da yürütmek imkânını veriyordu. Padişahın millet aleyhindeki bütün davranış ve beyannameleri, düşman baskısıyla ona zorla yaptırılmış gibi gösterildi. Ankara'nın, bilhassa, 1920 de verdiği bütün emirler ve aldığı kararlar *Padişaha sadakat ve müslümanlık duygularıyla birlikte milliyetçi Türk damgasını* da taşımaktadır. Mustafa Kemal, bir az yukarıda sözü geçen beyannamesinde (19 Mart 1919) bu meclise "*Kurucu Meclis*" diyecekti. Fakat, ilk günden, fikirleri ürkütmemek için adına *fevkalâde salâhiyetli meclis* demişti ki bu da, güttüğü amacı sağlıyordu. Meclisin 23 Nisan 1920'de açılacağını bildiren 21 Nisan 1920 tarihli beyannamede Mustafa Kemal, yeni meclisin, *Vatanın istiklâli, hilâfet ve saltanat makamının kurtarılması*'nı sağlamak gibi hayati vazifeleri yapacağını açıklamıştı²⁰.

Yeni meclisi davet ettiği sıralarda, iç durum çok gergin ve tehlikeliydi. İstanbul'da, yeniden iş başına getirilen 4 üncü damat Ferid hükümeti (5 Nisan 1920) işgal kuvvetleriyle birleşerek Ankara'ya düşman muamelesi yapmağa başlamıştı. İstanbul, Ankara'da toplanacak meclisin fiilî olduğunu ilân etmek ve toplanmasına mâni olmak gayretiyle, Osmanlı Mebuslar meclisinin, dört ay içinde, yeniden seçim yapılarak toplanmak üzere, fesih iradesini de çıkarmıştı (11 Nisan 1920). Düşmanlar, Ankara'yı yenebilmek için *Din ve şeriate* dayanıyorlar ve Mustafa Kemal'le arkadaşlarını, fetvalarla, *âsi* ilân ediyorlardı. Böylece, din ve şeriat, halife ve Damad Ferid'in elinde, İngilizlerle Yunanlıların yararına, millî mukavemeti boğmak için âlet ediliyordu. İstanbul'un çıkardığı *uydurma fetvalara* karşı,

¹⁹ K. Atatürk, N., C. I, s. 421; Prof. Tarık Z. Tunaya, Osmanlı İmparatorluğundan T. B. M. Meclisine geçiş s. 2-5. C. H. P., 25 inci yıl, s. 5.

²⁰ Atatürk, N. C. I, s. 431.

Anadolu uleması da, isnadları yalanlayan karşı fetvalar yayınlamışlardır. Bu suretle de, Ankara ile İstanbul arasında şiddetli bir boğuşma, ölüm-dirim kavgası bütün hızıyla başlamış oluyordu.

Mustafa Kemal, Ankara'da, yeni meclisin bir an önce açılmasıyla uğraşırken, İstanbul fetvalarıyla Anadolu'da patlayan *iç ayaklanmalar*, özel olarak *Anzavur'un ve hilâfet ordusunun* yarattığı buhranlar, havayı çok ağırlaştırıyordu. Batı Anadolu'daki millî cephemizin arkasında, Gönen ve daha sonra İzmit bölgesinde harekete geçen Anzavur:

“*Yunanlılar, bizim dostumuzdur, onlara silâh çekmek küfürdür*” diyordu²¹. Anzavur'u, ilk defa, Gönen'de yenen *Çerkes Edhem* müfrezesi de Adapazarı'na yöneltildi. Ayrıca ele geçen bazı muvazzaf ve millî kuvvetler de buraya gönderildi. Adapazarı'ndan Bolu ve Gerede'ye kadar uzanan, Ankara'nın kuzeyindeki bütün bölge isyan kaynıyordu. Bütün Batı cephesi gerileri bir savaş cephesi halinde, bir hercü mercü içinde idi.

Bütün ümitler, Ankara'da, ve bütün işleri yürüten Temsil Heyeti karargâhında, açıkçası Mustafa Kemal'de idi. Onun, bu ümitsizlik ve kargaşalık içinde:

“*Behemehal, Yunanlıları denize dökeceğiz*” demesi, herkese kuvvet veriyordu.

Meclis toplanmadan önce *Ankara, insana bir boşluk, bir çöl* duygusu veriyordu. Görünürde, bir ordu da yoktu. Bu yokluk, her şeyi bozabilirdi. Mustafa Kemal, bu çölden, bu çözüntüden hayat fişkirtmak için çalışıyor, bu boş görünen sahanın dolu olduğunu söylüyor. “*Çöl sanılan bu âlemde, saklı gür bir hayat vardır. O hayat, Türk milletindedir. Eksik olan teşkilâttir. Biz, onun üzerindeyiz*”, diyordu. Mustafa Kemal, Ankara'nın, o sıralardaki insanı korkutan boşluğuna ve felâketli çözüntüye kendi şahsiyetiyle, büyüklük ve heybet veren büyük insandı. Sırtında *avcı elbisesi*, etrafında yalnız bir iki arkadaşı vardı. Meclis açılmadan önce ve hattâ açıldıktan sonra onun mümtaz şahsiyeti olmasaydı, ortadaki perişan hayat levhası, insanları ümitsizlikten çıldırtmaya yeterdi. O, bir kaç maiyetiyle Ankara'nın Çubuk çayına bakan bir küçük tepedeki Ziraat Okulunda, ümitli bir varlık olarak yaşıyor ve etrafındakilere bir mesih, bir peygamber, bir kurtarıcı gibi,

²¹ Yunus Nadi, Birinci Millet Meclisi, Sel yayınları.

gelecek günler için ümit ve kuvvet aşıyordu. Kuvvetsizlikten, millî cepheler için kaygılananlara, o, şunları söylüyordu:

—“*Bu cephelerin işlerini, orada çözmek mümkün değildir. Aydın, Manisa ve bütün Yunan cephesi ve diğer cepheler, memleket ve vatan cephesidir. Bu cephelerin gerçek kavramları anlaşıldığı gün, karşısındaki düşman cephesinin yıkılması mukadderdir. Bütün prensiplerimizi ifade eden millî misakımızı, istiklâlimizi, vatanın son kayası üzerinde savunacağız ve eminim ki ölmeyeceğiz ve memleketi kurtaracağız.*”²²

Yeni Meclis ve ordu hakkında da şöyle düşünüyordu:

—“*Şimdi, her iş meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet, ancak millî kararlara, milletin temayüllerine dayanmakla elde edilir. Türk milleti, esaret ve zilleti kabul etmez. Millet tehlikeyi açıkça görünce en doğru kararı verecektir. Meclis, nazariye değil, bir gerçektir. Gerçeklerin en büyüğüdür. Önce meclis, sonra ordu! milletin azim ve kararı yüzbinlerce insan, milyonlarca para demek olan orduyu yaratacaktır.*”

Olaylar, Mustafa Kemal’in haklı olduğunu göstermiştir.

Anadolu’da, büyük ölçüde başarılı askerî hareketler, ancak, Ankara’da sivil hükûmet müesseseleri kurulduktan sonra yapılabilmıştır. Bu da, meclisin kurtuluş savaşımızdaki müstesna rolünü belirten en kuvvetli bir delildir.

O sıralarda, bir İngiliz gazetesinde çıkan *Sopa siyaseti* başlıklı bir yazıyı okuyan Mustafa Kemal şöyle bağırıyordu:

—“*Bizim de, kendileri kadar, medeni olduğumuzu anladıkları gün, bize, baş egeceklerdir. En son insana kadar, onların medeniyetlerini başlarında parçalamak için can vereceğiz.*”²³ Bütün şarkın, Mustafa Kemal’in bu sözleriyle ve sesiyle konuştuğu duyuluyordu.

Mustafa Kemal, Millet Meclisinin Ankara’da biran önce, toplanması için yapılmakta olan seçimleri takip ediyor, bir taraftan da İstanbul’dan kaçarak Ankara’ya gelmek üzere yolda bulunan İstanbul meclisi mebuslarının durumlarıyla ilgileniyordu.

Seçimler, bütün Anadolu’da şevk ve heyecanla yapılırken bazı yerlerde²⁴, hattâ bir iki kolordu kumandanlıklarında tereddütler

²² Yunus Nadi, Ankara’nın İlk günleri, Sel yayınları, 1957.

²³ Halide Edib, Türkün Ateşle imtihanı. s. 101.

²⁴ K. Atatürk, N., C. I, s. 427.

ve ayrılıklar belirmişti. Konya, yeni bir seçim yapmakta ağır davranıyordu. Bandırma'daki XIV. Kolordu kumandanı ise, Konya'daki XII. Kolordu ve Balıkesir'deki 61 inci tümen ve millî heyetle mutabık olduğunu iddia ederek 22 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle yazıyordu :

—“*Tekmil Anadolu'da, mülkî ve askerî bütün icra kuvvetlerinin üstünde, fevkalâde salâhiyet tesis ve deruhte ederek bir çeşit ikinci bir hükûmet şekli ihdasına teşebbüs etmek ve sükûnet halindeki zayıf İtilâf kuvvetlerine karşı muntazam kuvvetlerle tecavüzde bulunarak yeniden bir harb açmak kanuna ve duruma uygun değildir.*”

Mustafa Kemal, her vakit olduğu gibi bu durumda da soğukkanlı davrandı. Bu düşüncede olanları Ankara'ya getirterek onlarla açıkça görüştü. Gelenler Mustafa Kemal'in istediği seçimi yapmak kararıyle işlerinin başına döndüler.

O, Nisan başlarında, Ankara'ya gelmeye başlayan İstanbul meclisinin mebuslariyle uzun uzadıya konuşuyor, dikkatle fikirlerini anlamağa ve daha çok kendi düşüncelerini onlara telkin etmeye çalışıyordu. Bir yandan da, yeni meclisi açış nutkunu hazırlıyor ve yeni devletin Anayasası üzerinde bile bazı çalışmalarda bulunuyordu. Bu konuşmalar arasında yeni meclisin adı konmuştu: *Türkiye Büyük Millet Meclisi*.

Yeni meclis, önce düşünüldüğü gibi, 22 Nisan 1920 perşembe yerine, halkın temayülü gözönünde tutularak, bu olaya dinî bir renk ve kutsallık vermek mülâhazasıyle 23 Nisan 1920 Cuma günü parlak dinî merasimle açıldı.

Ankara'ya ilk gelenler arasında bulunan son Osmanlı Mebuslar Meclisi reisi Celâleddin Arif Bey, kendini hâlâ yeni millet meclisinin de reisi sayıyordu. Onun düşüncesine göre, Ankara meclisi, İstanbul'dakinin bir devamı olacak, kendisi de bir devre için onun reisi olacaktı. Bu görüş, yeni meclisin karakteri problemini ortaya atıyordu. Eğer, Celâleddin Arif'in istediği yapılırdı, yeni meclis ve yeni rejim daha doğmadan ölmüş olacaktı. Bu güçlük, Mustafa Kemal'in, son Osmanlı meclisine reis seçilmemiş olmasından ileri geliyordu ²⁵.

²⁵ K. Atatürk, N., C. I, s. 424-427; Yunus Nadi, Ankara'nın ilk günleri, Birinci Millet Meclisi. Halide Edip, Türkün ateşle imtihanı.

IV.

Yeni meclis nasıl bir meclis olacaktı?

Milletin ve kemalist ihtilâlin yaratmak istediği yeni yapının karakteri bu soruya verilecek cevapta gizli idi. Mustafa Kemal, bunu, Anadolu'ya ayak bastığı günlerden başlayarak düşünmeye başlamış ve buna kendi içinden cevap vermişti. Yeni meclisin vazifesi, memleketin içine düştüğü felâketle izah olunabilirdi. Açış nutkunda da belirttiği gibi “*Vatanın yok olmak tehlikesinden kurtarılması için, millet, kendi mukadderatını eline almış bulunuyordu*”²⁶. Dağıtılan Osmanlı meclisinin reisi Celâleddin Arif Beye göre “*Yeni meclis, yeni üyelerin de katılımıyla İstanbul'dakinin bir devamı olmalıdır.*” Böyle olunca da, tarihe karışmış olan Osmanlı devletini, Ankara'da toplanacak yeni meclisle yaşatmak gibi sakat bir dâva güdülmüş olacaktı. Gerçekte, Ankara meclisiyle *Anadolu'da yeni bir Türk devleti* doğuyordu. Mustafa Kemal, meclisin açılışından önce, İstanbul'dan gelen mebuslarla yaptığı hususî konuşmalarda bile, bu konu üzerinde fazla durulmasını, bu problemin vakitsiz tartışılmasından, alaşmazlık çıkmasını uygun bulmuyordu. Asıl, ilk iş olarak yeni meclisin nasıl olacağı proleminin çözülmesi gerekiyordu. Yukarıda temas edildiği gibi, adına, daha toplanmadan önce *Türkiye Büyük Millet Meclisi* denilen yeni meclis, millete izafetle memleketin en büyük ve tek hâkimi olmalıydı.

Bu bakımdan, yeni meclisin *fevkalâde salâhiyet*'li olarak seçilmiş olması, karakterinin de en büyük sembolü idi. İhtilâl kuruculuğunu da üzerine alması gerekiyordu. İki seçimle gelen mebuslarda çoğunluğun yeni seçilenlerde olması (İstanbul'dan gelenler 92, Malta ve Yunanistan'dan gelip katılanlar 14, yeni seçilenler 232) meclise yeni bir çehre ve mâna veriyordu. Yeni seçime, ikinci seçmenlerden başka Müdafaai Hukuk Cemiyetleri, belediyeler ve idare meclisleri de katılmışlardı. Bu nokta da, seçim tekniği bakımından ayrı bir özellik taşıyordu.

Her halde, birinci Büyük Millet Meclisiyle, Kemalist ihtilâl fiilîlikten kurtulmuş ihtilâli yürütecek kanunî bir organa sahip olmuştur.

Birinci Büyük Millet Meclisi'ni, Osmanlı meclisinden ayıran ve ona özel, ihtilâlcî ve yapıcı karakterini veren özellikler, toplu olarak şu suretle sıralanabilir²⁷.

²⁶ Z. C. C. I., s. 8-30.

²⁷ Tarık Z. Tunaya, T. B. M. M. nin kuruluş ve siyasi karakteri, s. 4-5.

1 — *Yeni Meclisin kuruluş ve yapısındaki özellikler :*

a) Meclis, Dünya Anayasa tarihinde pek benzeri olmayan *iki seçimle* (7 Ekim 1919 ve 19 Mart 1920) kurulmuştur.

b) Mebuslar, çeşitli mesleklere ve siyasî partilere mensup olmakla beraber *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*'nin temsilcileridirler. Eski İttihad ve Terakki mensupları bile mecliste bir partili değildirler. *Yapıcı rol* Müdafaa-i Hukuk teşkilâtındadır.

2 — *Meclisin adındaki ve çağırılışındaki özellikler bakımından ayrılıklar :*

Meclisin adı *Büyük Millet Meclisi*'dir. Adındaki *büyük* vasfı, meclisin üstünde bir Padişah otoritesinin olmadığını gösterir. Meclis, Osmanlı Anayasasına göre, Padişah tarafından değil, *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal tarafından İstanbul'da değil, Ankara'da toplanmak üzere çağırılmıştır. *Âyan Meclisi* de yoktur. Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisinin toplandığı günlere kadar *Osmanlı Devleti* terimini kullanmıştır. Bu davranışı, onun da XIX uncu yüzyıl Osmanlı ıslâhatçıları gibi *Hanedan* mefkûresine bağlılığının bir delili olarak gösterilemez. O, daha Anadolu'ya geçmeden, Osmanlı devletinin sona erdiğine inanmıştır. Zaman zaman, *Osmanlı devletini ve Padişah-Halife*'yi kurtarmaktan söz etmesi, sırf, vakitsiz ve mücadeleyi zayıflatabilecek yersiz tartışmaları önlemek içindir.

Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan Cuma günü açılacağını bildiren 21 Nisan tarihli genelgesine ek olarak, 22 Nisan 1920 de de sivil ve askerî makamlara yaptığı tebliğde :

“23 Nisandan itibaren bütün mülkî ve askerî makamların ve bütün milletin mercii *Büyük Millet Meclisi*'dir”²⁸. demesi, Osmanlı hükûmetinin karşısında, bütün siyasî ve hukukî yetkileri kendinde toplamış olan yeni bir meclisin ve yeni devletin yer aldığını açıkça göstermektedir.

Osmanlı Padişahı, 5 Nisan 1920 tarihli hatt-ı hümayuniyle:

“... Millet namı altında ika edilen iğtişâşların siyasi vaziyetimizi vahim bir hale götürdüğünü” söylemekte ve “... Buna karşı şimdiye kadar ittihazına çalışılan muslihane tedbirler semeresiz kalmıştır... Bu isyan halinin devamı... barış şartlarının hafiflemesine ve barışın bir an evvel akdine...” mâni olduğunu açıklamaktadır.

²⁸ Atatürk, N. C. I, s. 432.

Buna karşılık, Sivas kongresi beyannamesinin 2 inci maddesi şudur:

“Osmanlı camiasının temamiyeti ve millî istiklâlimizin temini ve hilâfet ve saltanat makamının masuniyeti için millî kuvvetleri âmil ve millî iradeyi hâkim kılmak kesin esastır.”²⁹

Yukarıda görüldüğü gibi, Padişah, Anadolu hareketini bir isyan saymakta ve sadece barış şartlarının hafifletilebilmesini amaç edinmektedir.

Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa ise, *Sivas Kongresi Beyannamesi* ve bunun İstanbul meclisinde, 28 Ocak 1920’de kabul olunan bir benzeri olan *Millî Misak*’la, Türk milletinin meşru haklarını savunmaktadır. Bu dâva, *Millî hudutlar içinde bağımsız ve hür bir Türkiye* kurmak şeklinde açık ifadesini bulmaktadır³⁰.

Kemalist ihtilâlin amacı konusunda aşağıdaki hususların bilinmesinde fayda görmekteyim:

Kemalist ihtilâlin mücadelede esas ve ideolojisi *Müdafaa-i Hukuk Hareketi* ile en derli toplu bir şekilde tarif olunabilir. İttihadçılıkla ve particilikle hiçbir münasebeti yoktur. İhtilâl, düşmanlar tarafından iddia olunduğu gibi, İttihad ve Terakki hükûmetinin harb gayretinin bir devamı değildir. Mustafa Kemal, ittihadçı liderlerin, bilhassa Enver Paşa’nın Anadolu hareketine karışmalarını başarıyla önlemiştir. Bununla beraber, dışarıdan silâh ve cephane tedarikinde yardım etmesi için, memleket dışında bulunan Enver Paşa’ya da başvurulduğu gibi³¹ Enver Paşa’nın amcası Halil Paşa (Rahmetli General Halil Kut) da özel bir görevle Sovyet Rusya’ya gönderilmiştir³². Genel olarak, eski İttihad ve Terakki’nin Talât Paşa’dan

²⁹ Atatürk, N., Vesikalar kısmı, C. III, vesika numarası 130.

³⁰ Atatürk, N., C. I, s. 12.

Tarik Z. Tunaya. Osmanlı İmparatorluğundan T. B. M. M. hükûmetine geçiş s. 8, 9, 19.

R. Davison, Mondros’tan Lozan’a kadar Türk diplomasisi 1953, s. 172-173. (İngilizce).

D. Smith, Kemalist hareketin kaynakları ve B. M. M. hükûmeti, 1959, IV ve VIII. fasıllar (İngilizce).

³¹ Mustafa Kemal Paşa’nın, Moskova Ateşemiliteri Saffet Bey’e Almanya’da malzeme ve mühimmat tedarikinde yardım etmesi için Enver Paşa’ya yazdığı tarihsiz bir mektup. Bu mektup, Saffet Bey’in Kasım 1920’de Ankara’dan hareketi sırasında kendisine verilmiştir.

³² Tefvik Biyıklıoğlu, Atatürk Anadolu’da, 1959, s. 65.

başka hemen bütün liderleri İzmir suikası mahkemesi vesikalarının da gösterdiği gibi, Mustafa Kemal'e düşman göziyle bakmışlar ve kendisini yok edip kurtuluş hareketinin başına geçmek istemişlerdir. Mustafa Kemal ise, memlekette kalan eski ittihadçılardan, her alanda faydalanmış, fakat, ittihadcılığın hortlmasına fırsat vermemiştir. İstanbul hükümetinin ve İtilâf devletlerinin Kemalist ihtilâli bir *İttihadçı hareketi* gibi göstermeleri Anadolu ihtilâlini içeride ve dışarıda gözden düşürmek ve kötölemek için buldukları binbir bahane-den birisidir. İttihadçılıkla Kemalizm arasındaki temel görüş ve davranış ayrılıkları çok derindir. İttihadçılar *Meşrutiyetçi ve Parlâmanter bir hükümet* kahramanı olarak işe başlamışlar, sonunda mebuslar meclisini bir tarafa atarak bütün otoriteyi tek bir askerin eline vermişlerdir. Kemalist ihtilâl ise bir askerî hareket olarak başlamış, fakat, hemen arkasından sağlam bir halk teşkilâtının güvenilir müesseselerini kurmuştur.

Anadolu ihtilâlinin ele aldığı ilk dâva . . . *müstemleke olarak yaşatılmak istenilen Türklerin, millî müstakil bir devlet olarak yaşamak hakkını, fiilî bir mücadele sonunda, Osmanlı hükümetine, İmparatorluğun diğer unsurlarına ve bu hakkı tanımayan emperyalist devletlere tanıtmaktı*³³.

Mustafa Kemal bu fikrini şu şekilde açıklamıştı:

*"Türkiye'nin mevcudiyet ve istiklâline hürmet eden milletlere Türkiye halkı; derin ve samimî muhabbetini izhar ve ispatta kusur ertmez"*³⁴.

3 — *İlk yönetim organının kuruluşundaki özellikler*

Osmanlı devleti, birinci dünya harbi içinde, millet meclisini toplamamış, harbin idaresi, kontrolsüz olarak, bir kaç kişinin elinde kalmıştır. T. B. M. M. eski Osmanlı meclisine benzemediği gibi, yeni meclisin kuracağı *Yönetme organı* da Osmanlı kabinelerinin bir taklidi olamazdı. Kurulacak yeni hükümet, meclisin istediği bir hükümet olmalıydı. Dâva, normal bir parlâmanter sistem kurmakla çözülmeydi. Meclisin, fiilen, işleri eline alması gerekiyordu. *Yasama ve yönetme yetkileri* meclisin kendi elinde bulunmalıydı.

Bu düşünce ile, B. M. M., Türk hukuk tarihinde ilk defa olarak *Millî hâkimiyet prensibi*'ni, siyasî ve hukukî temel edinerek, Osmanlı kanunu esasasına aykırı olarak *Meclis hükümeti* şeklini kabul etmiştir.

³³ Z. C., C. I, Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekeden meclisin açılmasına kadar geçen zaman zarfındaki olaylar hakkında nutku, s. 8-30.

³⁴ Tevfik Bıyıkhoğlu, Atatürk Anadolu'da, s. 64.

Pratik olarak bu hükümet nasıl kurulacaktı? Bu konuda, Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa'nın, meclisin 24 Nisan 1920 günkü üçüncü oturumunda okuduğu teklifin anahtarları şu idi³⁵:

“... Memleketi parçalanmaktan ve dağılmaktan kurtarmak için, derhal bütün millî kuvvetleri, esaslı teşkilâtla birleştirmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzımgelir? İşte mesele buradadır.

Gayrı meşru ve gayri mesul kuvvetlerin tahkimiyle devlet kuvvetlerini birleştirmeye imkân yoktur. Esasen yüksek meclisininin varlığı, önce, meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe de kabul olunduğunun delilidir. Bunun için mesuliyeti tesbit edeceğimiz bir kuvvetin, işleri idare etmesi zaruridir. Bu kuvvetin tabii şekli ise bir hükümettir. . . Hükümet, hükümet reisi tarafından seçilecek ve meclisin itimad ve muvafakatına müstenid bir icra kuvveti olacaktır.

Hilâfet ve saltanat makamı kurtarıldıktan sonra, padişah ve halife, hür ve müstakil olarak kendini milletin sinesinde gördüğü gün, meclisininin düzenliyeceği esaslara göre muhterem durumunu alacaktır. Meclisininin, bir kontrol organı değildir, fiilen millî mukadderatla uğraşacaktır. Bunun için, biz, ittifak-ı cumhura, salâhiyet bahşeden islâmiyet esaslarını da dikkate alarak meclisininin, milletin bütün işlerini eline alması taraflısızız. Bu esas kabul olunduktan sonra, meclisininin umumi heyeti bütün işleri inceleyip yürütemeyeceğinden muhterem heyetinizden ayrılarak vekil seçeceğimiz üyelerin hükümet teşkilâtına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve hepsinin müştereken umumi heyetiniz önünde sorumlu olması maksadı temine kâfidir. Meclis reisinin de, hükümet heyetine riyaset etmesi ve meclis adına imza etmeye ve kararları tasdik yetkili olması ve icra işlerinde, diğer hükümet üyeleri gibi meclise karşı sorumlu olması zaruridir. Hükümet üyelerinin adları da vekil olacaktır. Anadolu'da, geçici bir süre için olsa da bir hükümet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek caiz değildir. Reissiz bir hükümet kurmak zarureti vardır.... Yüksek meclisininin, haiz olduğu fevkalâde salâhiyete binaen, bir icra kuvvetini yalnız murakabe etmek ve icra kuvvetiyle mücadele etmek gibi hudutlu bir teşrii vazife ile değil, idareyi fiilen deruhte ve memleketin ve hilâfetin salâmetini bizzat temin ve müdafaa vazife ve salâhiyetiyle kurulmuştur. Ve artık meclisininin üstünde bir kuvvet mevcut değildir. . .”.

Bu teklife göre, Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa, meclis reisinin, aynı zamanda İcra Vekiller Heyetinin de reisi olmasını ve

³⁵ Z. C. C. I, s. 30-32. Mustafa Kemal Paşa, Meclisin, 24 Nisan 1920 günkü dördüncü son oturumunda (saat 15,5) Büyük Millet Meclisi Reisi seçilmişti (Z. C. C. I, s. 38). Reis seçildikten sonra söylediği nutuk için Bk. Z. C., C. I., s. 39.

C. H. P., 25 inci yıl, s. 7.

vekillerin de hükümet reisi tarafından seçilmesini istiyordu. Hükümet reisi ve vekiller ayrı ayrı ve hepsi birden meclise karşı sorumlu olacaklardı.

Bu teklif meclisin aynı günde (24 Nisan 1920) dördüncü gizli oturumunda tartışıldı.

Gizli oturumdaki çok uzun ve sert tartışmalarda iki teklif beliyordu :

a) *Tam bir meclis hükümeti* kurularak, başkanın, meclis encümenleri vasıtasıyla hükümeti idare etmesi. İcra kuvvetinin, yalnız kendinde olduğunu kabul eden meclis, bu vazifeyi kendi arasından seçeceği bir heyete bile bırakmak istemiyordu. Fakat, bunun güçlüğü çabuk anlaşılacak bundan vaz geçildi.

b) İkinci bir teklif olarak, her idare şubesine seçilecek bir veya bir kaç vekilin kendi şubesine tekabül eden encümenle birlikte idare etmesi ileri sürüldü.

c) Tartışma sonunda, vekillerin, teker teker, doğrudan doğruya meclis umumî heyeti tarafından seçilmesinde fikirler birleşti. Bu suretle vekillerin, meclisten kuvvet aldıkları belirtilmiş olacaktı.

Bu teklif kabul olunmakla beraber *İcra Vekilleri Heyeti kanununu* hazırlamak üzere 15 kişilik bir lâyiha encümeni kuruldu³⁶. Fakat, lâyiha encümeninin, İcra Vekilleri Heyeti kanununu hazırlaması ve vekillerin meclisce seçilmesi için geçecek süre içinde memleketi hükümetsiz bırakmamak ve idare işlerini yürütmek üzere 7 kişilik bir *geçici icra encümeni* de seçildi³⁷.

Meclis, lâyiha encümeninin hazırladığı *İcra Vekilleri Heyeti kanunu*'nu, 2 Mayıs 1920 günü kabul etti³⁸. Vekillerin seçilmesi de 4 Mayıs

³⁶ Lâyiha encümeni üyeleri şunlardır: Celâleddin Arif, Dr. Rıza Nur, Yusuf Kemal, Yunus Nadi, Hamdullah Subhi, Hakkı Behiç, Sırrı, Refik, Şeyh Servet, Haydar, Emir Paşa, Abdülhalim Çelebi Efendi (İstifası üzerine yerine Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir), Besim Atalay, Ferit, Abdülkadir Kemali. Z. C., C. I, s. 53, 60, 97 ve Jäsche, Cumhuriyet yolu üzerinde, s. 210.

³⁷ Z. C., C. I, s. 59, 67. Mustafa Kemal Paşa'nın reisliğindeki 7 kişilik icra encümeni üyeleri şunlardır:

Celâleddin Arif, Cami, Bekir Sami, Hakkı Behiç, Hamdullah Subhi, Fevzi Paşa ve Erkanharbiyei Umumiye Reisi Albay İsmet Beyler.

³⁸ İcra Vekilleri Heyeti kanunu için Bk. Z. C., C. I, s. 185, 198, 216 ve F. R. Unat, Ta. V. C. I, Say. 6. T. B. M. M. Hükümetinin kuruluşuna ait bazı vesikalar.

1920 de tamamlanabildi. Bu suretle geçici icra encümeni 24 Nisan - 4 Mayıs 1920'de, hükümet işlerini yürütmüş oluyordu.

Mustafa Kemal Paşa, 4 Mayıs 1920 tarihli bir tamimiyle, Büyük Millet Meclisinin mahiyetini, İcra Vekilleri kanununu ve bu kanuna göre seçilen vekiller heyeti listesini yeni devletin ilk kuruluş ve çalışma esası olarak bütün sivil ve askerî makamlara açıklamaya çok önem vermiştir.

İcra Vekilleri Heyeti kanuniyle, ilk icra vekilleri listesi meclis tutanaklarında (Z. C. C. 1) basılmış olduğu için burada tekrar vermeye lüzum görmedik. Meclis zabıt ceridesinde bulunmayan Mustafa Kemal Paşa'nın sözü geçen tâtimiyle meclisin mahiyeti hakkındaki açıklamasını sayın Faik Reşit Unat arkadaşımız meclis dosyalarıyla gizli oturum tutanakları üzerindeki araştırmaları sonucunda tarihe mal etmiş bulunmaktadır³⁹. Biz; bu iki kıymetli vesikayı burada olduğu gibi, bir daha vermeyi faydalı bulduk :

“Büyük Millet Meclisi'nin mahiyet-i esasiyesini tesbit eden ve ikinci ictimada ittifakla kabul olunan hususların mühim noktalarını birinci suret, icra vekillerinin intihabı hakkında yine meclisce tadilen kabul olunan kanun ikinci suret ve bu kanuna göre meclis umumi heyetinde yapılan intihap neticesinde belli olan vekilleri listesi de üçüncü suret olarak aşağıda arz olunmuştur.

Emir ve kumanda salâhiyeti ise meclisin mânevi şahsiyetinde olup bu işleri meclisce seçilen İcra Vekilleri Heyeti arasında bulunan Erkânıharbiyei Umumiye Reisi tedvir eder. Her idare şubesinin bundan böyle kendi mercileri olan vekâletlere müracaat eylemesi tâtimimen tebliğ olunur. 4 Mayıs 1920 Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”.

Birinci Suret

“1 — Millî iradenin bilfiil vatan mukadderatına vazülyed (elkoymuş) tanınması esas umde olarak kabul olunmuştur.

2 — Büyük Millet Meclisi, teşri ve icra kuvvetini (yasama ve yönetme gücünü) nefsinde toplamış ve milletin umumi iradesini fülân üzerine almıştır.

3 — B. M. M., kendi arasından vekil olarak seçeceği âzasını icra vazifesiyle memur etmiştir. Vekillerin her biri ayrı ayrı ve cümlesi müştereken umumi heyete karşı mesuldür.

³⁹ F. R. Unat, aynı eser.

4 — *B. M. M. Reisi, aynı zamanda, İcra Vekilleri Heyeti'nin de reisi-
dir. Meclis reisi sıfatıyla, meclis namına imza koymağa ve kararları tasdik
etmeye salâhiyetli olmakla beraber icraya ait meselelerde de umumi heyet nez-
dinde tamamıyla mesuldür.*"

Mustafa Kemal, 22 Nisan günü bütün mülkî ve askerî makamların her bakımdan ertesi 23 Nisan günü açılacak Büyük Millet Meclisine müracaat etmelerini istemişti. Artık, 4 Mayıs 1920'de, İcra Vekilleri Heyeti kurulmuş olduğundan bütün askerî ve mülkî makamların, ilgili vekâletlere başvurmalarını bildirmiştir. Bunun için, 4 Mayıs 1920 günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin fiilen işe başladığı bir gün olarak kabul olunabilir.

Bundan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi devletinin Anayasasını hazırlamak işi geliyordu. Bu iş, İcra Vekilleri Heyeti teşkilinden daha çok zor olmuş ve ancak dokuz ay sonra, 20 Ocak 1921'de Türkiye devletinin ilk anayasası Büyük Millet Meclisince kabul olunmuştur. İlk Anayasanın hazırlanması için mecliste geçen tartışma ve fikir ayrılıklarına geçmeden önce Meclisin yayınladığı *beyannamelerle* ihtilâlcî karakterini belirten bazı kanunlar üzerine de dikkati çekmek yerinde olacaktır.

5 — Büyük Millet Meclisinin yayınladığı ilk beyannamelerle ihtilâlcî bir karakter taşıyan özel kanunlar :

Bu ilk beyannameler şunlardır :

- a) B. M. M. nin memleketeye beyannamesi 26 Nisan 1920.
- b) İrşad encümeninin beyannamesi 9 Mayıs 1920.
- c) Şer'îye encümeninin beyannamesi 9 Mayıs 1920.

Bunlardan başka, meclis adına, Padişaha çekilen bir telgraf (27 Nisan 1920) vardır ⁴⁰.

Düşmanlarımız, kurtuluş mücadelesini Padişahla milletin bir ihtilâfî, bir anlaşmazlığı gibi gösterdiklerinden bu düşman oyununu akim bırakmak gerekiyordu. Bu maksatla memleketeye yayımlanan beyannamede, özel olarak şu hususların belirtilmesine önem verilmişti :

“... *Dindaşlarınızı yine size yok ettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi, Halife ve Padişahımızı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun şunun bunun elinde parça parça kalma-*

⁴⁰ Z. C., C. I, s. 60, 248, 123, 246. Yunus Nadi, Birinci Büyük Millet Meclisi, Sel yayınları, 1955.

sına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. . . Padişaha, Halifeye isyan sözü bir yalandır; Bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan müslümanların elleriyle yok etmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. . .”

Şer'îye encümeninin beyannamesi özel olarak Kuvay-ı Milliye hareketinin, Kur'an âyetlerinin delâletiyle şer'-i şerife de uygun olduğunu memleket efkârına anlatıyordu. İrşad encümeninin beyannamesi, istiklâl mücadelemizde, islâm âleminin mânevî müzaheretini sağlamak amacını güdüyordu.

Padişaha çekilen 27 Nisan 1920 tarihli telgrafta da şu noktalar dikkati çekmektedir:

“... İstanbul mâbedleri etrafında düşman askeri gezdikçe, öz vatanın toprakları üstünden yâd adamların ayakları çekilmedikçe biz mücadelemizde devam etmeye mecburuz. . . . Kalbimiz bağlılık duygularıyla dolu olarak tahtınızın etrafında her zamandan ziyade daha sıkı bir rabita ile toplanmış bulunuyoruz. . . .”

Meclisin çıkardığı ihtilâlcî karakter taşıyan ilk kanunlardan aşağıdakiler sayılabilir:

Hiyânet-i vataniye kanunu ⁴¹ (29 Nisan 1920. Kanun numarası 2).

İstanbul hükûmetiyle resmî muhaberatın yasak edilmesi (Mayıs 1920).

İstanbul hükûmetininin 16 Mart 1920 den itibaren akdettiği ve edeceği bütün mukavele, ahidler vesairenin hükümsüz olduğuna dair kanun (7 Haziran 1920).

Saltanat Şûrasında (22 Temmuz 1920) Sevr muahedesinin imza edilmesine karar ve rey verenlerle muahedeye imza koyanların ihanet-i vataniye ile itham olunması ve haklarında gıyabî hüküm verilmesi ve isimlerinin her yerde lânetle anılması takarrür etmiştir. (19 Ağustos 1920).

İstiklâl mahkemeleri teşkili hakkında umumi heyet kararları (18 Eylül 1920) ⁴².

Büyük meclis, *Hiyanet-i vataniye kanunu* ile, millete karşı, kendi meşru durumunu teyit etmiş ve milletin yüksek menfaatlerine yapılacak hareketlerin bu kanunla, fakat mahkemeler tarafından verile-

⁴¹ Z. C., C. I, s. 137-145. K. Atatürk, N. C. I, 441.

⁴² Kılıç Ali, İstiklâl Mahkemeleri Hâtıraları, Sel yayınları, 1955.

cek hükümlerle cezalandırılması esasını koymuş oluyordu. Halife ve Padişahın, Anadolu'yu âsi ilân ve isyana teşvik ettiği olağanüstü zamanlarda, yine olağanüstü tedbirlere başvurmak zaruriydi. Daha başlangıçta, millî mukadderata hâkim yüksek bir heyet olduğunu bu suretle de anlatıyordu.

Diğer cihetten, İstanbul hükûmetinin de, 16 Mart 1920'den sonra yaptığı ve yapacağı bütün mukavele ve anlaşmaların hükümsüzlüğünü de ilân ediyordu. Aynı zamanda, mütarekeden sonra İstanbul hükûmetince akdedilmiş olan bütün gizli andlaşmaların-yabancılar verilmiş olan imtiyazlar, maden ferağ ve intikal ve ruhsatnameleri de hükümsüz ilân olundu.

6 — T. B. M. M. nin ihtilâlcî ilk Anayasası: 20 Ocak 1920, Kanun numarası 85.

B. M. M.'nin ilk Anayasası, kuruluşundan (23 Nisan 1920) ancak 9 ay sonra hazırlanıp kanunlaşabilmiştir. Bu süre içinde, meclisin yetkilerini ve karakterini tesbit eden diğer karar ve kanunlar meclisin ve hükûmetin, millî dâvayı gerçekleştirmekle ifade olunan amacını, mümkün olduğu kadar, aksatmadan sağlayacak bir yeterlikteydi.

Meclisin ve hükûmetinin çalışmalarına bir istikamet veren kararların başında Mustafa Kemal'in 24 Nisan 1920 tarihli tavrındaki prensipler gelmektedir. Yukarıda daha geniş olarak açıklanan bu esaslar, ilk günden itibaren uygulanmış ve *Geçici bir Anayasa* vazifesini görmüştü.

Asıl Anayasanın hazırlanması çalışmalarına, 15 Mayıs 1920'de, mecliste bir *Kanunu Esasî Encümeni* kurulmasıyla başlanmıştır. Bu encümen üç ay kadar çalışarak, meclisin 18 Ağustos 1920 günü ikinci oturumunda *Büyük Millet Meclisi'nin şekil ve mahiyetine dair kanun maddeleri* başlıklı ve 8 maddeli teklifini meclise sundu⁴³. Bu kanun lâyihasının ruhuna göre, Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti geçici olacaktı. Gaye elde edilince, yerini, Padişah ve halifeye ve Osmanlı hükûmetine bırakacaktı⁴⁴.

Padişahın, millî mücadeleyi boğmak için, düşmanlarla birlikte Anadolu'ya karşı giriştiği öldürücü davranışları bilindiği halde

⁴³ Z. C. C. 3, s. 280-283.

⁴⁴ K. Atatürk, N. C. II, s. 564-65.

C. H. P., 25 inci yıl, s. 7, 8.

meclise, böyle bir sakat, muhafazakâr ve geri zihniyetli bir kanun lâyihası getirilmesi sebepsiz değildi. Meclisteki geri zihniyetli zümrenin bu teşebbüsünü, 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan taarruzuyla Batı Anadolu'da, Balıkesir, Bursa, Alaşehir ve Uşak gibi büyük şehirlerimizi içine alan geniş bir bölgenin düşman işgaline düşmesine bağlamak hiç de yanlış değildir. Bir çokları millî ordunun zaferine inanmamakta olduklarından böyle bir intikal rejimi projesi teklif etmeyi duruma uygun bulmuşlardı. Mustafa Kemal şuna kuvvetle inanıyordu ki bütün düşman cepheleleri, zamanla yıkılacak ve düşmanlar millî hudutlar dışına atılacaktır. Büyük Millet Meclisi'nin ve ordularının bu gayeyi gerçekleştirecekleri günler, pek uzak değildir. Onun için, bu gaye elde edilinceye kadar *Padişah ve Halife işinin çözümlenmesini daha ileriye bırakmak ve günün meselesi olarak koyacağımız kanunî esaslarla varlığımızı ve istiklâlimizi kurtaracak Büyük Millet Meclisi'ni ve hükümetini kuvvetlendirmek ön plânda gelen bir iştir.*

Kanunu Esasî Encümeninin hazırladığı bu ilk tasarı meclis umumî heyeti tarafından, 22 Ağustos 1920 günü red olunmuştur⁴⁵. Bununla beraber bu olaydan iki hafta sonra, mecliste, 5 Eylül 1920 günü kabul olunan *Nisab-ı müzakere* (müzakere yeterliği) kanununun birinci maddesiyle *Hilâfet ve saltanatın, votan ve milletin kurtarılmasından ve istiklâlinde ibaret olan gayesi* elde edilinceye kadar Büyük Millet Meclisi'nin müstemirren (aralıksız) in'ikad (toplantı halinde) edeceği kabul olunmuştur⁴⁶.

Mustafa Kemal'in hazırladığı 13 Eylül 1920 tarihli *Teşkilât-ı Esasiye kanunu lâyihası*'nın mecliste konuşulmasına 18 Eylül 1920'de başlandı⁴⁷. 31 maddeli lâyihanın 1-4 üncü maddeleri esas maddelerdi. 5-17 inci maddeler kısa bir anayasa hükümlerini, 18-31 inci maddeler ise iç idare ile ilgili yeni hükümleri açıklamakta idi.

Bu lâyiha, incelenmek üzere, 25 Eylül 1920'de, Özel bir encümene verildi⁴⁸.

⁴⁵ Z. C. C. 3, s. 387.

⁴⁶ Z. C., C. 3, s. 455, 466, 473, 506. Büyük Millet Meclisi'nin âzasının sayısı, İstanbul'dan gelenlerle birlikte 360'ı aşmıştı (Z. C., C. 3, s. 467).

⁴⁷ Z. C., C. 4, s. 179-186. Atatürk, N., C. 2, 567, 594, 595, 596 ve 600. Jäschke, Cumhuriyete doğru (Almanca) s. 211-212. Tarık Z. Tunaya, T. B. M. M. Hükümeti, 1958, s. 12. E. D. Smith, Kemalist hareketin ve Büyük Millet Meclisi hükümetinin kaynakları, 1959, s. 51.

⁴⁸ Z. C., C. 4, s. 283.

B. M. M. Reisi Mustafa Kemal'in imzasını taşıyan bu 13 Eylül 1920 tarihli *siyasî, içtimâî, idarî ve askerî programın* ileri sürdüğü esaslar şunlardı:

“... *Meclis, Halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak idare ve hâkimiyetinin hakikî sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatinde* (2 inci madde).

Dış düşmanlarla birleşip milleti işgal ve ifsada çalışan iç hainlerin tedibi için orduyu kuvvetlendirmeyi ve orduyu istiklâlini dayanağı bilmeyi vecibe sayar (3 üncü madde).

İçtimar meselelerinde, B. M. M. Hükümeti milletin gerçek temayülât ve ihtiyaçlarını gözönünde tutmaktadır (4 üncü madde).

Hilâfet ve saltanat kurtarıldıktan sonra Padişah ve Halife esas kanunlara göre, muhterem yerini alır (5 inci madde).

Hâkimiyet, kayıtsız ve şartsız milletindir (6 ıncı madde).

Türkiye Halk Hükümeti, B. M. M. tarafından idare olunur ve adı “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” dir (8 inci madde).

Ordu, B. M. M. nin ordusudur (16 ıncı madde).”

Bundan sonra, Özel Encümen'in hazırladığı, 21 Ekim 1920 tarihli Esbab-ı Mucibe, Büyük Millet Meclisi'nin Beyannamesi ve Teşkilât-ı Esasiye Kanun lâyihası, 18 Kasım 1920 günü, mecliste müzakere olundu ⁴⁹.

Bu arada, İcra Vekillerinin, B. M. M. Reisinin, meclis üyelerinden göstereceği adaylar arasından mutlak çoğunlukla seçilmesi kabul olunmuştu ⁵⁰.

Yukarıda sözü geçen Anayasa lâyihalariyle 18 Eylül 1920 tarihli halkçılık beyannamesinde, Batı ve Doğu tezlerinin etkisi açıkça görünmektedir ⁵¹.

Meclis konuşmalarının bu noktaya ulaştığı sıralarda batı cephesinde geçen iki olay, Anayasanın son şekli ve kabulü üzerinde kesin sonuçlu bir etki yapmış gibi görünmektedir. Bu iki olaydan birincisi, Yunanlılara karşı 10 Ocak 1921'de kazanılan *Birinci İnönü zaferi*, ikincisi Yeşil ordu ve gizli komünist partisinin dayanağı olduğu anlaşılan Çerkes Edhem kuvvetlerinin dağıtılmasıdır.

⁴⁹ Z. C., C. 5, s. 363-371.

⁵⁰ Z. C., C. 5, s. 259.

⁵¹ Batı ve Doğu tezleri için Bk., Tarık Z. Tunaya, T. B. M. M. hükümetinin kuruluşu ve siyasî karakteri, s. 14.

C. H. P., 25 inci yıl, s. 7, 10, 12. Tarih, C. 4. s. 87.

Bu mutlu iki olayın da yardımıyla, B. M. M. nde, 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasamız kabul olunmuştur⁵².

Bu ilk Anayasamızın başlıca hükümleri şunlardır:

“*Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir* (1 inci madde).

İcra kudreti (yönetme gücü) ve teşri salâhiyeti (Yasama yetkisi), milletin yegâne mümessili Büyük Millet Meclisindedir (2 inci madde).

Türkiye devleti, B. M. M. tarafından idare olunur ve hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır (3 üncü madde).

... *Kanun koymak, andlaşma ve barış yapmak ve vatan müdafaası ilânı gibi esas haklar B. M. M. ne aittir* (7 inci madde).

B. M. M. Umumi heyeti tarafından seçilen reis, bir intihap devresi için, B. M. M. reisi dir. Bu sıfatla, meclis adına imza etmeye ve Vekiller Heyetinin kararlarını tasdiğe yetkilidir.

İcra Vekilleri, kendi aralarından birisini reis seçerler. Ancak, B. M. M. reisi, Vekiller Heyetinin de reisi dir (9 uncu madde).

Bu kanunla Ankara'daki *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti* Türkiye'nin yegâne meşru hükümeti olarak şerefli yerini alıyordu. Ankara için, Padişah - Halife ve Osmanlı hükümeti diye bir varlık yoktu.

Bu ilk Anayasamız, Büyük Millet Meclisi tarafından aşağıdaki şekilde mânalandırılmıştır:

“... *Türk milleti saray ve Babîâli'nin hiyanetini gördüğü zaman 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye kanununu çıkararak onun birinci maddesiyle hâkimiyeti Padişah'tan alıp bizzat millete ve ikinci maddesiyle icrai ve teşrii kuvvetleri onun eline vermiştir. Yedinci maddesiyle de harb ilânı, sulh akdi gibi bütün hükümranlık hakları millette toplanmıştır... Binaenaleyh bu tarihten itibaren eski Osmanlı İmparatorluğu tarihe intikal edip yerine yeni ve millî bir Türkiye devleti, yine o zamandan beri padişahlık kalkmış olup yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi geçmiştir... Millet, şahsî saltanat yerine halk kitlesinin ve köylünün haklarını koruyan ve saadetini tekeffül eden bir halk hükümeti idaresi kurmuştur... ”⁵³.*

⁵² Düstur, 3. tertip, Teşkilâtı Esasiye Kanunu, kanun numarası 85, Kanun lâyihasının tevdi tarihi 13 Eylül 1920, müzakere tarihi 18 Eylül-23, Aralık 1920 ve 10, 17, 20 Ocak 1921. İlân tarihi 7 Şubat 1921.

⁵³ T. B. M. M.'nin hâkimiyet ve hükümranlık hakkının gerçek mümessili olduğuna dair 1-2 Kasım 1922 tarihli beyanname ve kararının ilk parçası. Düstur, 3. tertib, C. 3, s. 102.

Londra konferansına, Ankara heyetiyle İstanbul'dan da bir heyetin katılması etrafında Mustafa Kemal'le İstanbul'da Tevfik Paşa arasında geçen muhabere, ilk defa, ciddi olarak Padişah-Halifenin ve İstanbul hükûmetinin de durumlarını ortaya atmış oluyordu. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa (Padişahlık sadrazamı) vasıtasıyla Padişaha *Şekil ve mahiyeti hazırasıyla Büyük Millet Meclisi'ni tanımaması ve Ankara hükûmetine katılmasını* teklif etti. Kabul edilmezse *Padişahın durumunun sarsılmasından korkulur*, dedi⁵⁴.

Bu teklif kabul olunmadı. Vahideddin'in ve İstanbul hükûmetinin İngilizlere ve Batı Anadolu'yu hâlâ işgalleri altında tutan Yunan ordularına, yâni yabancı işgal kuvvetlerine dayandığı ve bunlardan ümit beklediği anlaşılıyordu. İstanbul'un Ankara'ya tâbi olması için daha büyük ve kesin zaferler kazanılması ve Yunanlıların bütünü memleket sınırlarından dışarı atılmaları gerekiyordu.

Mustafa Kemal'in Başkumandanlığı altında kazanılan Sakarya zaferi (23 Ağustos 11 - Eylül 1921) bile beklenen siyasî değişikliği sağlayamamıştır.

1922 yılında, millî ordunun taarruz hazırlıklarının uzaması meclisteki havayı bozar gibi olmuştu. Bu olayın tesiri altında, Malta mevkuflarının meclise katılmasından sonra İcra Vekillerinin ve İcra Vekilleri reisinin, ilk İcra Vekilleri Heyeti kanununa uygun olarak (1 Mayıs 1920) gizli reyyle meclisce seçilmeleri kabul olundu (8 Temmuz 1922). Bu suretle, İcra Vekilleri için aday göstermek yetkisi elinden alınan meclis reisinin nüfuz sahası daraltılmak istenmişti. Büyük Millet Meclisi ordularının, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığı altında ve idaresinde yaptıkları büyük taarruz ve kazandıkları kesin zafer (30 Ağustos 1922) bütün siyasî problemlerle birlikte Padişah-Halifenin ve İstanbul hükûmetinin de, 16 Mart 1920'den beri belli olmuş olan akibetlerini çözmüş bulunuyordu.

Bu büyük son zaferin sonucu olarak 11 Ekim 1922'de, Mudanya'da İtilâf devletleri ve Yunanlılarla, *Türkiye büyük Millet Meclisi* ve orduları için çok şerefli bir mütareke imzalanmıştır.

B. M. M., hemen bunun arkasından 1 Kasım 1922'de, resmen ve fiilen şahsî saltanatı kaldırmıştı. Bütün ümitleri ve hayalleri birden-

⁵⁴ Atatürk, N. C. 2 s. 554-563.

bire yıkılan Vahideddin bir yabancı harb gemisiyle canını kurtarmaktan (17 Kasım 1922) başka bir şey yapamamıştır.

Türk topraklarını yabancıların elinden kurtarmak ve vatanın istiklâlini sağlamaktan ibaret şerefli ve tarihî vazifesini Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, yerine getirmiş olan birinci Büyük Millet Meclisi 1 Nisan 1923'de yeni seçim yapılmasına karar vermiş ve yerini 11 Ağustos 1923'de toplanan ikinci Büyük Millet Meclisi'ne bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilânı şerefi (29 Ekim 1923) İkinci Büyük Millet Meclisi'ne kalyordu.

BU İNCELEMEDE FAYDALANILAN VE ADI GEÇEN KİTAPLARIN ALFABETİK LİSTESİ VE KISALTMA

- ATATÜRK, KEMAL, *Nutuk* (N.), T. Devrim Enstitüsü, C. I, 1950, C. II, 1952, C. III, 1959.
- AFETİNAN, Prof., *Kemal Atatürk'ü anarken*, 2 inci baskı, 1956.
Atatürk hakkında hatıralar ve belgeler, 1959.
- ABALIOĞLU, YUNUS NADI, *Mustafa Kemal Paşa Samsun'da*. Sel yayınları, 1955.
Birinci Büyük Millet Meclisi, Sel yayınları, 1955.
Ankara'nın ilk günleri, Sel yayınları, 1955.
- ATAY, FALİH RIFKI, *Mustafa Kemal'in Mütareke defteri*, Sel yayınları, 1955.
Atatürk'ün bana anlattıkları, Sel yayınları, 1955.
19 Mayıs Ankara, 1944.
- ADIVAR, HALİDE EDİP, *The Turkish Ordeal*, New York, the Century Company, 1928.
(Türkün ateşle imtihanı). Türkçesinin bütünü henüz yayınlanmamıştır. Hayat dergisinde bir çok parçaları çıkmıştır.
- C. H. P. *25 inci Yıl* (1923-1948). 60 sayfa, Ankara, Ulus Basımevi. Yazarı belli değil. 1-32 sayfalık tarih kısmının Prof. Enver Ziya Karal tarafından yazıldığı anlaşılmıştır. Ankara, Ulus basımevi. 1948.
- BİYİKLİOĞLU, TEVFİK, *Trakya'da Millî Mücadele*. C. I., sayfa 566, T. Tarih Kurumu 1955. C. II, 155 sayfa, resimler ve haritalar. 1956.
Atatürk Anadolu'da, 106 sayfa. T. Tarih Kurumu Basımevi. 1959.
- DAVISON, RODERIC, Prof. *Turkish Diplomacy from Mudros to Lausanne* (Mondros'tan Lozan'a kadar Türk Diplomasisi), Princeton, 1953.
Middle East Nationalism: Lausanne thirty years after (Orta Doğu milliyetçiliği: Lozan'dan otuz yıl sonra).
The Near and Middle East (Yakın ve Orta Doğu), Washington, 1959.
- HOWARD, HARRY, *The Partition of Turkey* (Türkiye'nin taksimi), 1931.
Harb Tarihi Vesikalari Dergisi, 1-30 ıncı sayıları, 1953-1960.

- JAESCHKE, Prof. *Die Türkei seit dem Weltkrieg* (Dünya harbinden beri Türkiye) 1918-1923; *Der Freiheitskampf des türkischen Volkes* (Türk halkının hürriyet savaşı), 1932.
Mitteilungen (tebliğler), *Landung der Griechen in Smyrna* (İzmir'e Yunan çıkarması). *Mustafa Kemals Sendung nach Anatolien*, (Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesi), 1949. *Mitteilungen, aus der Endzeit des Osmanischen Reiches* (Tebliğler, Osmanlı devletinin son zamanları), 1952.
The Moral Decline of the Ottoman Dynasty (Osmanlı hanedanında moral düşüklüğü), 1955.
Geschichte der Türkei seit dem Waffenstillstand von Mudros (Türkiye'nin Mondros mütarekesinden bu yana tarihi), 1959.
- KARAL, ENVER ZİYA, Prof. *Tarih Notları*, 1941.
- SMİTH, ELAİNE DIANA, *Türkey: Origins of the Kemalist Movement and the Governement of the Grand National assembly* (1919-1923). (Türkiye, Kemalist hareketinin kaynakları ve Büyük Millet Meclisi hükümeti [1919-1923], 1959).
- TUNAYA, TARIK ZAFER, Prof. *Türkiye'de siyasî partiler*, 1952. *Osmanlı İmparatorluğundan Büyük Millet Meclisi Hükümetine geçiş*, 1956.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu, 1958.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt cerideleri 1-9 (Z. C.)
- UNAT, FAİK REŞİT, *Tarih vesikaları, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin kuruluşuna ait vesikalar* (A. V. R. M. H. C.). 1941.
Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kuruluşuna ait vesikalar. Tarih vesikaları, Cilt 1, Sayı 6.
-

B İ B L İ Y O G R A F Y A

V. MINORSKY, *The Chester Beatty Library, A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, with an Introduction by the late J. V. S. Wilkinson*, Dublin 1958.

Bay Chester Beatty'nin sahibi bulunduğu minyatürlü Türk yazmalarının Prof. V. Minorsky tarafından hazırlanmış olan bu kataloğu, Osmanlı-Türk minyatürü hakkında müteveffa J. V. S. Wilkinson'un yazmış olduğu bir "Giriş" ile adı geçen zatın yazma ve minyatür koleksiyonları hakkında hazırlanmış olan katalokların ikincisi olarak yayınlanmış bulunmaktadır. Bilindiği üzere bunlardan Türk-Moğol devrine ait olan birincisi 1936'da basılmıştı. İran'a ait olacak üçüncü cildin de hazırlanmakta olduğu bildirilmektedir. Minyatürlü 93 yazma eserin tanıtılmış bulunduğu bu katalogda Bay Chester Beatty de kısa bir önsöz yazmıştır. Bu önsözü tanıtılan yazmaların listesi ile levhalar tablosu takip etmektedir. Daha sonra II. Mehmed'den II. Abdülhamid'e kadar Osmanlı padişahlarının bir listesi ile hüküm sürdükleri yıllar verilmektedir. Tanıtılan eserlerin en eski tarihli olanları XV. yüzyıla ait bulunmaları ve en muahhar eserin de 1903 tarihini taşıması dolayısıyla adı geçen listenin eklenmesine lüzum görülmüş olsa gerektir. S. XIX'dan itibaren ise J. V. S. Wilkinson'un Osmanlı Türk minyatür sanatı ve katalogta tanıtılan minyatürler hakkındaki girişi başlamaktadır. Müteveffa Wilkinson, sözlerine Farsça yazıldığı halde Türk sanatının, buna karşılık yazıları Türkçe olduğu halde İran san'atının örneği durumunda olan eserler bulunduğunu işaret ile başlamakta, konunun bu bakımdan arzettiği güçlüğü dikkati çekmekte, bundan sonra da "Türkler dünyanın san'atkâr milletleri arasında yer almamış bulunmakla beraber, bu onların estetik duygulardan yoksun bulunduğu mânasına gelmez" diyerek Türk minyatür sanatının açıklanmasına girişmektedir. Bu maksatla kaleme alınmış olan sözler, gerçekte bir ilgisi olmayıp batı dünyasında çok söylenmiş bulunan indî görüşlerin bir tekrarından ibarettir. Wilkinson'a göre, gerek Osmanlı-Türk ve gerekse Hind-Moğol minyatür san'atları İran sanatı örneklerinden yapılan kopyelerle bu sanatın, adı geçen yabancı ülkelerde geliştirilmeye çalışılması teşebbüslerinden ibarettirler. Öyleki hususiyle Osmanlı san'atı, esas itibarıyla İran san'atının bir eyâlet çeşidinden başka bir şey değildir. Üstelik asıl İran san'atının inceliğinden de mahrum olan bu İran san'atının taşralı örneği (!?), bu hususiyetleriyle XIX. yüzyıla kadar devam etmiş gitmiştir. Wilkinson bundan sonra bu mesnetsiz sözlerini, âdeta yalanlamak istercesine, Türk minyatürünün özelliklerinden bahsetmektedir. Doğru olarak söylediği üzere, Türk san'atkârları, deniz savaşlarını mükemmel bir şekilde tersim etmişlerdir. İran san'atında ise böyle bir hal görülmemektedir. Diğer taraftan Türk kitap resimlerinde bir özellik olarak coğrafi konuların, yarı resim, yarı plân halinde savaş ve kuşatma resimleriyle bina resimlerinin yer aldığı görülmektedir. Türk paletinde kuvvetli renkler ve koyu tonlar daima tercih edilmişlerdir. Tezhip de ise, Türkler, tamamiyle orijinal eserler yaratmışlardır. Türk san'atı hakkında böyle doğru sözler de söyleyen Wilkinson, söylediği bu özellikleri Türk san'atına fazla bulmuş olacak ki, bundan sonra hiç de yeri

değilken hemen “ama İranlı örnekler asla gözden uzak tutulmaz” deyivermek lüzümünü hissetmiştir. Böylece müteveffa üstadın nasıl tezatlar içinde bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu bakımdan onun aşağıdaki sözleri de ilgi vericidir: Türkler, yazıya da büyük önem vermişler, Arap yazısının dekoratif değerini onlar ortaya koymuşlardır. Ebrûlu (Hâreli) kâğıd, bir Türk icadıdır. Bu sözlerden sonra şimdi bir de üstadın hükmüne bakalım: “Türkler, kitap sanatını en yüksek derecesine değilse de, gene de yüksek bir dereceye çıkarmışlardır”. Bu satırları yazarken müteveffa üstadın nasıl bir ruh hali içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Üstad, incelediği eserlerin sanat değeri karşısında gerçeği anlatmaya başlamakta ancak bunları Türklere maletmek hususunda nedense güçlük çekmekte, bu sebeple de bu eserlere yerli yersiz bir İranlı menşeyi bulmaya çalışmaktadır. Şah Kulu ve Veli Can gibi san’atkarların Tebriz’den İstanbul’a gelmiş bulunmaları, onun bu konudaki iddialarını destekler gibi görünmektedir. Ancak esas itibariyle Safeviler devrine kadar “İran San’atı” deyimi ile ne kasdedildiğinin, bunu kullananlar tarafından ciddi bir şekilde açıklanması gereken önemli bir mesele olması hali bir yana, değil o zamanlardaki Tebriz’in, hattâ bugünkü Tebriz ve civarının etnik durum itibariyle İran ve İranlılıkla ilgisinin İran’ın siyasi hâkimiyeti altında bulunmaktan ibaret olduğunu, diyelim ki, Wilkinson bilmiyor, bu hususları şüphesiz çok iyi bilen Prof. V. Minorsky’nin onu bu konularda ikaz etmemiş olmasını anlamak cidden güçtür. Türk san’atının aleyhine olarak bu şekilde rahatça hükümler veren bir araştırmacının, bir vesile ile adını andığı Nakkaş Osman’ın sanatı üzerinde durmayı ise, herhalde iyi bir niyetin ifadesi olmasa gerektir.

Osmanlı-Türk minyatür sanatı hakkındaki bu “Giriş”ten sonra, 93 yazma eseri üzerine alan katalogun takdimi mahiyetinde Prof. V. Minorsky’nin bir önsözü bulunmaktadır. Burada söylendiği üzere, bu eserlerden üçü Farsça, ikisi Arapçadır. Diğer eserler tamamıyla Türkçedir. Ancak bunların da, üçü Çağatay, ikisi Azerî lehçesi ile yazılmıştır. Bundan sonra kronolojik bir şekilde en erken tarihli olandan başlanarak yazmaların tavsifi yapılmakta, yazarlar ve diğer nüshalar hakkında bilgi verilmektedir. Katalogta bulunan eserler arasında hususiyetle Sayyid Loğmân’ın *Sulaymân-nâma* ve *Zubdat al-Tawârîh* adlı iki eseri ile yazarın bazı ilâvelerini de muhteva olan Nau’i-zâde’nin Taşköprü-zâde’nin *Şakâ’ik*’ine zeyli, *Al-Sab’ al-Sayyâr* adlı Kırım tarihini doğru ve tam bir nüshası, Anadolu Türkçesinin ilk örneklerinden biri olan Darîr’in 790/1388 yılında yazmış olduğu *Siyar-i Nabî* adlı eseri ile Akkoyunlular zamanında yazılmış nadir eserlerden biri olan Hidâyât’ın *Divân*’ı ve Osmanlı-Türk edebiyatının ilk örneklerinden Âşık Paşa’nın *Garîb-nâma*, Âhmadî’nin *İskandar-nâma*, Bursalı Üzûn Firdavsi’nin *Sulaymân-nâma*, Hamd Allah Çalabî’nin *Yusuf va Zülayhâ*’sını zikredebiliriz. Biz, bu vesile ile Üzûn Firdavsi’nin eserine ait, bu katalogta kaydedilmemiş olduğunu gördüğümüz nüshaların TSMK’nde bulunduğunu işaretleyerek (bak. Hazine kısmı, No. 1520-1537), bir iki müphem noktanın aydınlatılmasına imkân verdiğini tahmin ettiğimiz için kısaca Sayyid Loğmân’ın *Sulaymân-nâma* ve *Zubdat al-Tawârîh* adlı eserleri üzerinde duracağız. Bilindiği üzere Osmanlılar devrinde *vak’anüvislik*’in ihdasından önce bu hizmet, *şehnameciler* tarafından yerine getirilmekte idi. Fatih devrinde ihdas edildiği anlaşılan *şehnamecilik*, *vak’anüvislik* gibi resmî bir memuriyetti. Sayyid Loğmân’ın bu görevde bulunması, (977/1569-1005/1596) yılları

arasına rastlamaktadır (bak. Loğmân, *Hunar-nâma*, II, varak 12b, TSMK, Hazine 1524). Halbuki Loğmân, *Salim-nâma* adlı eserinde ise bu tarihi 976 olarak kaydetmiştir. Necib Asım, bu durumu, 976'da onun şehnameci Eflâtun'a yardımcı olarak, 977 yılında da bu yıl ölmüş olan Eflâtun'un yerine asaleten tâyin edilmiş olabileceği şeklinde açıklamış bulunmaktadır (bak. *Osmanlı Tarihçüvisleri ve Müverrihleri*, TOEM, sayı 7-12, s. 430, not 1). F. Babinger (*G.O.W.*, s. 164-167) ve ondan naklen V. Minorsky (p. 19), bu tâyini 976 olarak kabul etmişlerdir. Prof. V. Minorsky, bu katalokta tanıttığı Loğmân'ın *Sulaymân-nâma* (*Tatimma-i Ahvâl-i Şahinşah-i huld-âşiyân Sultân Sulaymân Hân*...) adlı eseri hakkında bilgi verirken, onun Kanunî devri tarihi ile müteaddit defalar uğraştığına işaretle Ord. Prof. Babinger'den naklen 985/1577 de *Hunar-nâma*'ye başladığını, 992/1584 yılında Osmanlı sultanları hakkındaki *Mucmal al-Ṭumar* adlı telifini, 999/1590 tarihinde de *Şahnâma-i Al-i 'Osmân* adındaki eserini tamamlamış olduğunu söylemektedir. Loğmân kendisi, birinci cildi Osmân'dan Yavuz Selim'e kadar gelen (bak. TSMK, Hazine 1523), ikinci cildi de Kanunî devri üzerinde duran (bak. TSMK, Hazine 1524) *Hunar-nâma* adlı eserinin ikinci cildinin baş tarafında eserleri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“... ve bazı Türki neşri tawârlî ve *Risâla-i Alât al-Raşadiyya* ve *Risâla-i Şamâil al-Salâtin al-'Osmâniyya* ve *Tomâr-ı Nasabnâma-i Humâyûn* ve *Hâmsa* mukabelesinde *Maḥzan al-Asrâr* bahrinde *Lam'at al-Anwâr*'dan bir mikdar ve Mehmed 'Uşşar'ın *Mihr u Muştari* tercümesi... Âdemden âhîr-i ahd-i padişah-ı cennetmekân Sultân Süleymân Hân 'aleyhi'r-rahme ve'l-gufranadek *şahnâma tarzı ile* bahr-i mütekaribde beş cild ki *Salaf-nâma* ve *Halaf-nâma* ve *Mu'aşır-nâma* ve *Möğöl-nâma* ve andan cenk-i Konya-i şehriyar huld-âşiyân Sultân Salim Hân anarallahu burhanahu için bir cild *Zâfar-nâma* ve andan sonra cülûs-ı 'aliyyelerinden nihayet-i ahd-i şeriflerinedek... *Salimşâh-nâma* deyu nazm ve tesvid kılınmıştır... ba'dehu (Sultan Murad Hân) hazretlerinin cülûs-ı hümâyûn sa'adet makrunlarından dahi ma-vaka' hâlâtı birkaç bin beyitle nazm ve mecmu'una *Şahinşâh-nâma* deyu tesmiye kılınup... ve *Şahinşâh-nâma-i hümâyûnun tetimmesi* tekmi olunmaktan gayri işbu kitab-ı *Hunar-nâma* ki...” (bak. *Hunar-nâma*, II, varak 11a-12b).

Böylece görülüyor ki Loğmân, tarihe ait iki cild halindeki *Hunar-nâma* adlı eserinden başka, bu eserin ikinci cildinin başında bu konudaki diğer eserlerinin adlarını da sıralamış bulunmaktadır. (Loğmân bahsini yazarken Bursalı M. Tahir'in de *Hunar-nâma*'nın ikinci cildini okumuş olduğu anlaşılmaktadır. Bak. *Osmanlı Müellifleri*, III, 135, 136; aynı zamanda bak. Ahmed Tevhid, *Hunar-nâma*, TOEM, I, 103-111). Biz burada bir ilâve ve bir tahminde bulunmak istiyoruz: TSMK'nde (Hazine 1517) varak I b'sinde bulunan zahriye içinde *Şahnâma-i Al-i 'Osmân*'ın beşinci cildi olduğu belirtilen Farsça manzum minyatürlü bir eser bulunmaktadır. 617 varaklık büyük bir cild halindeki bu eserde 926/1520 den 965/1557 yılına kadarki Kanunî devri olayları *şehnâme tarzında* kaleme alınmış bulunmaktadır. Bu eserin 965/1557 yılına kadar gelmesi, Loğmân'ın Chester Beatty koleksiyonundaki *Tatimma-i Ahvâl-i... Sultân Sulaymân Hân* adlı manzum Farsça telifinin ise 30 Mayıs 1559'da bastırılmış olan Şehzade Bayezid isyanı ile başlayarak *şehnâme tarzında* Kanunî'nin ölümüne kadarki olaylar üzerinde durmuş bulunması, bizde, bu iki eserin birbirinin devamı olabileceği intibahını uyandırmaktadır. Öyle

görünüyor ki birbirini tamamlayan bu iki eser, Loğmân'ın *şehnâme tarzında* beş cild halinde telif ettiğini söylediği, diğer dördünün adını bildirdiği halde sonuncusunun adını vermediği büyük eserinin beşinci cildini teşkil etmektedirler.

Bu katalogta, işaret edildiği üzere, Loğmân'ın diğer bir eseri olan *Zubdat al-Tawârih*'in minyatürlü bir nüshası da tanıtılmaktadır. *Hunar-nâma*'da zikredilen *Ṭomâr-ı Nasab-nâma-i Hümayûn* adlı eser, bu *Zubdat al-Tawârih*'den başkası değildir. Zira *Zubdat al-Tawârih*'in baş tarafında belirtildiği üzere, bu eserin ilk adı *Nasab-nâma* şeklinde idi (bak. varak 4b). Loğmân'ın bu eserinin minyatürlü diğer bir nüshası da İstanbul'da TİEM'nde bulunmaktadır (Nu. 1973). Her iki yazmada da ifade edildiği üzere, Âdem'den III. Murad'a kadar gelen bu eserin telifine Kanunî devrinde başlanmış, 991/1583 yılında tamamlanarak III. Murad'a takdim edilmiştir. Bu bakımdan Prof. V. Minorsky'nin F. Babinger'den naklen Loğmân'ın ayrıca *Mucmal al-Ṭümâr* adlı Osmanlı sultanlarını konu olarak almış olan bir eserinden bahsetmesi doğru değildir. Chester Beatty nüshasında III. Murad için "merhum" denmesi, TİEM nüshasının mukaddemesinde ise onun yaşayan bir hükümdar olarak adının anılması, TİEM nüshasının eskiliğini göstermektedir. Kemal Çığ, müellifini meçhul kabul ettiği bu eserin, TİEM'nde bulunan diğer minyatürlü yazmalarla birlikte güzel bir tasvifini yapmıştır (bak. *Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu, Şarkiyat Mecmuası*, III (1959), s. 59. Bu vesile ile bu eserin TSMK'nde *Silsilanâma* adı ile kayıtlı iki nüshası daha bulunduğunu zikretmek yerinde olur (bak. III. Ahmet 3599; Emanet Hazinesi 1432).

HÜSEYİN G. YURDAYDIN

NİYAZI BERKES, *Turkish Nationalism and Western Civilization, Selected Essays of Ziya Gökalp*, Institute of Islamic Studies McGill University, London, 1959, George Allen And Unwinltd, 356 Sayfa.

Niyazi Berkes'in, McGill Üniversitesi İslâmî Tedkikler Enstitüsü tarafından basılan *Türk Milliyetçiliği ve Garb Medeniyeti* adlı bu İngilizce eserinin esasını, Ziya Gökalp'tan seçilen makalelerin tercemeleri teşkil etmektedir. Eser *Önsöz*'den sonra, mütercimim *Mukaddime*'si ve makale tercemeleri olmak üzere başlıca iki bölüme ayrılabilir.

I. A. ÖNSÖZ

Önsöz'den anlaşıldığına göre, N. Berkes bu eserini, Türk mütefekkiri Ziya Gökalp'tan seçilen örnekler vasıtasıyla Türk milliyetçiliği, bunun İslâm ve Garb medeniyeti şartları içinde ifade ettiği mâna hususunda İngiliz okurlarına fikir vermek maksadıyla hazırlamış, bu yüzden, bu cilde Gökalp'ın bütün yazıları değil, bu fikri aydınlatma bakımından mühim olanlar alınmıştır. Gökalp'ın yazılarını kaba-taslak olarak a) edebî eserleri, b) folklor, tarih ve sosyoloji sahasında yazıları, c) kültür mes'elelerini içine alan makale nev'inde kısa nesirleri olmak üzere üçe ayıran N. Berkes, ilk iki kısmı tamamıyla bu cildin dışında bırakmakla Garb okuyucularının pek birşey kaybetmeyeceğine inanmaktadır : çünkü şiirleri san'attan uzak, fikirlerini yayma maksadıyla yazılmış, didaktiktir; ilâhilerinde, çocuklar için yazdığı halk hikâyelerinde de aynı hususiyet görülür. Tarih, sosyoloji sahasındaki yazıları ise, meselâ ölümünden sonra bir cildi basılan *Türk Medeniyeti Tarihi* gibi çok uzun olduğu, ayrı bir nevi teşkil ettiği için alınmamıştır. Kitabın bu birinci cildinde, Gökalp'ın dayandığı ve daima tekrarladığı esas fikirlerini en iyi surette içine alan, bu fikirlerindeki değişmeleri, tenakuzları gösteren makalelerin seçildiği kaydolunuyor. Tek görüşlü olarak, bir cebheden alınmadığı için bu cilt bázılarınca noksan telâkkî edileceği fikrinde bulunan N. Berkes, Gökalp'ın, Turancılık'ın peygamberi olduğuna inanıldığını, makalelerini tercemeye başladığı zaman kendisinde de mevcut bu inancın dağıldığını, tamamıyla Turancılık fikrini içine alan hiçbir makalesine rastlamadığını, bu mevzuda ancak kısa iki makalesi bulunduğunu (*Türk Milleti ve Turan, Türk Yurdu*, c. VI, nu. 62, 1914; *Turan Nedir, Yeni Mecmua*, nu. 37, Şubat, 1918), Turancılık tarafını tutmakla beraber bunları da Turancılık fikrini yayma maksadıyla yazmadığını ileri sürüyor ve bizim *Ziya Gökalp Külliyyatı*'nın birinci cildinin *Önsöz*'ündeki, 1915'den sonra şiirlerinde Turan kelimesini kullanmadığı hususundaki fikrimize iştirâkle, bu milliyet anlayışından vazgeçtiği için, Turancılık mefkûresine temas ettiği bu iki makalesini almaya da lüzum görmemiştir.

Seçilen makaleler neşredildikleri zaman sırasına ve mevzularına göre sıralanmıştır; Gökalp'ın fikrî tekâmülünün zamana uygunluğu, böyle bir tasnifi güçleştirmemiş, ancak bir-iki makalesi bu tasnifin dışında kalmışsa da, bunlar okuyanları

.tam mânasiyle aydınlatacak mahiyette değildir. Makalelerinin çoğunun tamamı alınmakla beraber, bâzılarında çıkarılan kısımlar mevcuttur; aynı ifadelerin tekrarı, Türk okuyucularını bâzi fikirlerden tasfiye maksadiyle mevzu dışına çıktığı yerler, diğer eserlerinde gayet mufassal işlenen fikirleri içine alan kısımlar alınmamıştır. İngiliz okuyucuları gözönünde tutularak, bir cümleyi tamamlamak, daha anlaşılır hâle getirmek için parantez içerisinde tafsilâta da rastlıyoruz. Makale ve neşredildiği gazete, mecmua adları bibliyografyada Türkçe olarak yazılmış, fakat makale başlıkları terceme olunurken İngiliz kaidelerine uydurulmak, fihristte cildin muhteviyatının daha açıkça görülmesi için değiştirilmiştir. Tercemede, bâzi kelimeler, meselâ *sultan*, *Osmanlı*, *halife*, İngilizce'deki imlâsiyle, Sultan, Ottoman, caliph), Türkçe, Arabça, Acemce bâzi kelimeler—esasen Gökalp de bunları Türkçe telâffuz şekliyle kabul ettiğinden (msl., *bey*, *Hadis*, *levend*)—bugünkü Türkçe'deki imlâsiyle yazılmıştır (S. 7-10).

B. MUKADDİME

I. N. Berkes, eserinin, bu *Önsöz*'den sonra yer alan ve altı bölümden ibaret *Mukaddime*'sinin birinci kısmında Gökalp'ın fikirlerine esas teşkil eden mes'eleler, bâzi hususiyetleri, şahsiyeti ve te'siri, gayesi üzerinde duruyor: Ölümündenberi yirmibeş yıl geçmesine rağmen te'siri hâlâ devam eden Gökalp, esas yazılarını 1911-18 ve 1922-24 yılları arasında neşretmiş, bunlarda bilhassa, Türkler'in, Türk milleti ve İslâm ümmeti olarak Garb medeniyetine nasıl uyacakları hususunu ele almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmak, yeni milliyetçi rejimin doğmak üzere bulunduğu sırada meydana gelen bu fikirlerinin tatbiki için İkinci Cihan Harbi'nden sonraki yıllar elverişli bir zemin hazırlamıştır; Atatürk inkılaplarının başlangıcında vefat eden Gökalp, Garblılaşıma ve demokrasi, siyâsî ve iktisadî istiklâl v. b. hususlarda, Türkiye Cumhuriyeti'nin aldığı yeni istikamette mânevî bir teşkilâtçıdır. Birinci Cihan Harbi'nden önce ve sonra bâzi siyâsî hareketlere fikren iştirâkle beraber, daima siyasetin dışında kalmış, bir hoca, bir muharrir olarak yaşamış, ne mes'uliyetli bir resmî vazife almış, ne de şahsî ve siyâsî bir menfaate yardım etmiştir; mahcup, münzevidir ve yaradılış bakımından bir iş adamı isti'dadında değildir. Bütün bunlara rağmen Türkiye gençliği, bilhassa İttihad ve Terakkî politikacıları üzerinde müstesna bir nüfuzu haizdir. Şark'ta pek az rastlanan mânevî nüfuza sahip, tefekkürü ile şöhret kazanmış, âdeta bir müşid tanılan Gökalp'ın, hayatında olduğu gibi bu gün de aynı te'siri muhafazasına rağmen, bâzi dağınık neşriyat istisna edilirse, birçok mühim tarafları meçhul kalmıştır. Birçok kimseler onu, kendi temayüllerine göre farklı cephelerden ele almış, maddecilik veya sendikacılık, hilâfet hulyası fikirleri unutulmuştur. Fikirlerinin meçhul kalmasının başka sebepleri de vardır: Yazılarının Orhan Cavid Tütengil tarafından hazırlanmış iyi bir bibliyografyası mevcutsa da, tam ve güvenilir bir bibliyografyası yoktur; nesirlerinin çoğu mecmua ve günlük gazetelerde çıkmış kısa makaleler hâlinde olup, hayatında ve ölümünden sonra basılan eserleri bunlardan bâzılarının bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş, birçok makaleleri, bulunamayan bâzi gazete ve mecmualarda dağınık hâlde kalmıştır. Fikirlerinin bu gün tamamıyla bilinmemesinde, Türkiye'de harf değişiminin de mühim te'siri vardır; Türk Tarih Kurumu tarafından külliyyatının bası-

lacağı va' dedilmekle beraber, bunun ancak birinci cildi, *Şiirler ve Halk Masalları*, epeyi evvel, 1952'de basılmış, diğer ciltleri çıkmamıştır. Gökalp'in fikirlerinin meçhul kalması içtimaî-ruhî sebebe de bağlıdır: Yazı hayatı, Türk tarihinin kararsız, buhranlı bir devresine rastlamıştır; kendisinin de itiraf ettiği gibi, kitap yazmağa, ayrı ayrı şeyler üzerinde durmağa elverişli olmayan böyle bir devirde tarihî, içtimaî ve felsefî fikirlerini geniş ölçüde işleyen eserler vermeğe zaman bulamamıştı. Gökalp'in, bulunduğu devir Türkiye'sinin siyasî ve içtimaî dilinde bir inkılâbı hissetmesi, bunda, mevcut ıstılahlara pek az ehemmiyet vererek bunları kendi verdiği mânalarda kullanması, yeni ıstılahlar icadı, bu gün bile onun kullandığı *ırk ve milliyet, kültür ve medeniyet* ıstılahları arasındaki farkın anlaşılmasını, fikirlerinin kavranılmasını güçleştiren sebeplerdendir (S. 13-16).

II. İşte, N. Berkes, Gökalp'in kısaca şahsiyeti, fikirleri ve bu fikirlerinin neden meçhul kaldığı hakkındaki bu mütalâalarından sonra, onun karşılaştığı mes'eleler, bunları ilk felsefî görüşleri ve kendi malzemesiyle yarattığı yeni ıstılahlarla nasıl i'mal ve izah ettiği, nihayet, Türkiye'nin iktisadî, siyasî, dinî ve kültürel mes'elelerinde bir *action* programı olarak vardığı neticeyi izah edecektir.

Gökalp'in temas ettiği büyük mes'elelerin başlangıcı, XIX. asrın ilk yarısında Tanzimat devrinde mevcuttur. XVIII. Asırda Garb medeniyeti ile temas edilmekle beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasî, içtimaî veya fikrî bir değişme görülmez; siyasî sahada sultanlık hüküm sürüyor, onun dayandığı iki esas, arpalık sahibi yeniçeri ve sipahî teşkilâtı hâlâ yaşıyordu. Ancak Tanzimat'la, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, hukukî, idarî yapısında teşkilatlanma gayreti görülür; fakat başlıca iki mes'ele Tanzimat hareketini memnuniyet vermeyici yola götürdü: Kanunların kökten değişmesi, idareyi pratik hâle koymak gerekiyordu. Başka bir deyimle, bu, Rusya tarihinde görülen bir hâl, müstebit padişahlığın kendi kendisini demokratize etmesiydi. İkinci mes'eleyi, bu Ortazaman cemiyetinin Avrupa ile iktisadî ve siyasî rabıtası lüzumu teşkil eder. Bu güçlüklerin baskısı altında Tanzimat'ın başta gelen şahsiyetleri içtimaî inkılâbın tabiat ve maksadını anlamakta, muasırlaşma programlarını tatbikte başarı gösteremediler. Bu tereddüt onları taklide, eski ile yeni arasında mücadeleye sevketti. Eski ile yeninin her sahada yanyana bulunmasının, muasır bir hükümet teşebbüsüne doğru terakkî yolunda bir engel teşkil ettiğini anlayan N. Kemal'di. N. Kemal'e göre İslâmiyet, cemiyetin ahlâkî ve hukukî temellerini teşkil edecek, Osmanlı İmparatorluğu'nun millî ve dinî olmayan kozmopolitlik ve müsamahalî idarî basireti Osmanlı hükümetinin siyaseti olacak, Garb medeniyetinden alınan metod ve teknik, kuvvetin ve iktisadî terakkînin muasır dünyasında bu sistemi ayakta durmağa muktedir kılacaktır. Ona göre, Tanzimat'ın muvaffak olamayışının esas sebebi, bu üç hususa farklı bir görüşle bakmaktır.

Vak'aların akışı, başlangıçta, N. Kemal'in fikirlerine aykırı cereyan ettiyse de, 1908 Meşrutiyeti'nden sonra bunlar yeniden canlandı; tahlil ettiği bu üç mefkûrevî unsurdan hangisinin tercih edileceği mes'alesi ortaya çıktı. İslâmcılar, misyonerliğe karşı Renan gibi Avrupa müsteşriklerinin, mütefekirlerinin artan tenkidlerine mukabil, Abdülhamid'in Pan-İslâmist idaresine yardım maksadıyla İslâmiyet'i müdafaa ettiler. Diğer taraftan, Avrupa edebiyat ve fikir hayatı te'siri ile

sayısı gittikçe artan münevverler arasında Garblılaşıma cereyanı kendini gösterdi. Bunlara karşılık, yeni bir tasavvurla alâkalı küçük bir gurup ortaya çıktı: Türkçüler... Bunu, XIX. asırda Rus hâkimiyetinde bulunan, Türkçe konuşan halk arasındaki iktisadî ve edebî uyanma harekete getirdi. Léon Cahun gibi Avrupalı muharirlerden ilham alındı. Bu arada Şinasî'nin halkçılığından, istibdad devrinde başka memleketlerde faaliyette bulunan Genç Türkler'in faaliyetinden de bahseden N. Berkes, yeni milliyetçilerin siyasî sahada görüşlerini Yusuf Akçura'nın aksettirdiğini, İslâmcı ve Osmanlıcılar'ın gayesi Avrupa tecavüzüne karşı birlik yaratmak olduğunu gösterdiğini, Türk ittihadı fikrini müdafaa ettiğini, yarattığı bu Türk ittihadı fikrinin Türkler için nisbeten daha faydalı olduğu kadar, zamana da uygun bulunduğunu izah ediyor (S. 16-20).

III. *Mukaddime*'nin üçüncü bölümünde, Gökalp'in mefkûresinin hangi te'sirlerle, nasıl meydana geldiği ve bunun mahiyeti üzerinde durulmuştur. N. Berkes'in ifadesine göre, Gökalp, küçük bir şehirde, Diyarbakir'de talebe iken de idealist, şiddetli bir vatanperver olmakla beraber, İstanbul'un Türkçü âlimlerinden, ifsad edici Turancılık emellerinden, Avrupa'daki sürgünlerden habersizdi; 1896'da İstanbul'a geldiği zaman münevverler arasında Osmanlıcılık, Türkçülük, İslâmcılık fikirleri münakaşa ediliyordu. N. Kemal'in, Fikret'in te'sirinde şiirler yazıyor, münevverlerle siyaset adamlarının anlaşmaması onu zihnen mücadeleye sevk ediyordu. Yaradılışı, doğduğu şehir muhiti ve tahsili üç kuvveti (tasavvuf, din, tabiat ilmi) birbiriyle mücadeleye getirdi; sonra yazılarında bunların yerini Türk kültürü, islâmiyet, muasır medeniyet tâbirleri aldı. 1908'den önce şöhret kazanmamış, bu tarihten sonra hiç olmazsa küçük bir muhitte, Selânik'te İttihad ve Terakkî partisine refakati dolayısıyla meşhur olmuştur. Bu sırada etrafında yeni bir hayatı arzulayan, fakat bunun nasıl tahakkuk edeceğini bilmeyen genç bir münevverler gurupu bulan Gökalp, Türkiye'yi yalnız bozulan işleri, zulüm, iktisadî iflâs değil, ahlâkî ve fikrî bakımdan da iyi yola sevk için fevkalâde gayret göstermiştir. Gerileyen imparatorluğun Türk olmayan unsurları arasındaki milliyet hareketine karşılık, şiddetli bir vatanperverliğin, heyecanlı bir mâzî hasretinin uyandırdığı bu zamanda, ictimâî ve fikrî inkılâp olmaksızın siyasî inkılâp olamayacağına inanan Gökalp, bu sıradaki fikir cereyanlarının, İslâmcılar'ın, Garbcılar'ın, kavmî birliğe ve İslâm'dan önceki mâziye dönmeğe tarafdar Türkçüler'in gayelerinden hiçbirisiyle uyuşmadı ise de, hepsinde bir hakikat buldu. Kısmen N. Kemal'in ancak materyal bakımından Avrupa medeniyetinden faydalanma fikrinden, daha çok Tanzimat milliyetçileri gibi XVIII. asır Avrupası'nı aydınlatan Garb mütefekkirlerinden, XIX. asır romantik düşünüşünden ilham aldı. Gerek İslâmcılar'ın, gerek Garbcı ve Turancılar'ın fikirleri içtimaî hakikatleri görmekten uzaktı. Alman romantiklerinin, Rus halkçılarının te'siriyle ictimâî realiteyi gözönüne alma lüzumuna, halkın kolektif vicdanının kabul ettiği şeyin normal, aksinin marazî olduğuna inandı. Türkler için mühim olan, uyanarak kendilerini muasır medeniyet şartlarına uydurmaktı; Turancılar'ın siyasî hayallerinden değil, kültürel sahadaki fikirlerinden faydalandı.

Bu içtimaî görüşle, sosyolojide müspet ilme fevkalâde bir sadakatle bağlanan, Emile Durkheim'in sosyoloji anlayışını, metodunu v. b. şeyleri kendi düşüncesine

uygun bulan Z. Gökalp, bu ilmin birinci vazifesi olarak, muasır millet olmak için Türk halkının nelere muhtaç ve malik bulunduğu ta'yinini hissetti (S. 20-22).

IV. Memleketimizin içtimai hayatındaki esas hastalığı, her sahada görülen ikilik teşkil ediyordu: Kendilerine has âdet ve an'aneleri, düşünüş tarzı, san'atı ile kaynaşmış olan halk, Şark ve Garb medeniyetinden alınmış sun'î, resmî nizamlara dayanan münevver sınıfın fıkıhı, Divan edebiyatı, dili ile anlaşmıyordu. Bu ikiliğin sebebi, her iki sınıfın müşterek lüzumlu nizamlardan mahrumluğu, içtimai hayat-taki hars ve medeniyet farkı idi. İşte böylece hars ve medeniyet fikirleri, Gökalp'ın düşüncelerinde en büyük yeri aldı. Onun *hars (Culture) ve medeniyet* arasında kesin bir fark görmeğe çalışması, hâlâ birçok münekkidler için çözülemeyen bir muamma olduğuna işaret eden N. Berkes, onun, hars ve medeniyet, bunlar arasındaki müşterek ve farklı hususlara dair fikirlerini hulâsadan sonra, harsa ait kıymetlerin esasını teşkil eden *millet* anlayışını izaha geçiyor: Gökalp'ın millet anlayışında Türk-lük fikri mühim yer alır. O zamanda millet (nation) mefhumu, basit mânasıyle dinî topluluk (ümme) anlamını ifade ediyordu. Önce N. Kemal, memleketinde millî duyguları uyandırmış, onun İslâmiyet hulyası, böyle bir hayalin muasır medeniyet çerçevesi içinde hakikate uymadığını görerek, sukût etmişti. Gökalp, millet anlayışında kendinden öncekiler değil, çağdaşlarından da ileri gitti; dinî milliyet anlayışını yıkmaya çalıştı. Hizmeti, o zamana kadar kendini bir Osmanlı milletinin ferdi olarak tanıyanlara, Türk olduklarını anlatmaktır; biri, beynelmilel dinî bir cemiyet olan ümme; diğeri siyasi bir teşekkül, dinî cemiyet gibi birçok milliyet-leri içine almıştı. Buna ilâve olarak Türkçülük ve Garbcılık hayalleri ile millet mefhumunun nasıl anlaşıldığını da gösterdi: Irk veya kavmi soy, milletlerarası çağ-daş medeniyet.. Ancak, hakikî millet bunların birleşmesiyle de meydana gelemezdi.

Bu gün anladığımız mânada millet, çağdaş medeniyetin sınırları içinde müs-takil kültürel birliktir; fakat Gökalp da, birçok muasırları gibi bu medeniyetin milletlerarası sesine kıymet vermemiştir. Gökalp için ancak milletler içtimai bir realitedir, tıpkı kültürel birlikler gibi.. Gökalp'ın temas ettiği başlıca şey, muasır milletlerin, milletlerarası çağdaş medeniyet içinde mes'eleleri değil, daha çok, Türkiye'nin, karşılaştığı Garb medeniyeti sebebiyle âcil mes'eleleridir. Maksudı, hars ve medeniyet münasebetlerinde, bilhassa bir medeniyetten diğere geçildiği, harsın yakasını kurtarmağa çalıştığı zamanda nizamların islâhında başgösteren güçlük dolayısıyla hars ve medeniyet arasında uyuma çarelerini araştırmaktır. Türkiye'ye ait mes'elelerde birbirine uymayan şeylerin feci bir hâlde oluşu, onu, Avrupa Hıristiyanlık câmiası dışındaki diğere devletlerden ayırıyordu. Türkler, Şark medeniyetiyle sıkı temaslarına rağmen, kavmi kültürlerini, mâziye bağlılıklarını kaybetmemişti. Mâzide olduğu gibi hâlde de, Türkler'in sığınağı olan bu kültür birliği kalmıştı; aynı zamanda Şark milletlerinin din ve siyaset sistemine de vâristiler. Türkler, halk kültüründe derin kökler salan dinî te'sirden i'mal-i fikr etmekle, ilim kuvvetiyle kurtarılamazdı; buna, onun fıkıh ve medresesi muktedir değildi; fakat, bir millet olarak kendilerini bir asırdanberi te'sirinde kaldıkları Garb medeniyetine de uydurmaları lâzımdı. Mâzide bağlandıkları medeniyet, çağdaş milliyetçiliğe tatbik edilemiyordu. İşte böylece, Gökalp'ın halle çalıştığı *Cultural criticism* mes'elesi ortaya çıkmış oluyordu (S. 22-26).

V. İçtimai̇ positivism'e dayanarak, sosyolojinin İçtimai̇ Kültür diyebileceğimiz bir şubesini kurduğuna inanan Gökalp, bu içtimai̇ kültür prensiplerine bağlı kalarak, üç mefkûrenin esasını teşkil eden İslâmcılık, Garbcılık, Türkçülük mefkûrelerinin hakikatte biri diğeri ile uyuşmadığı, millî içtimai̇ hayatı böldüğü, fakat bunların millet çerçevesi içinde birbirini tamamlayıcı olacağı neticesine vardı.

İslâmcıları yaniltan hususlar Gökalp'a göre, millet realitesini dinî ümmetten farklı görmeyişleri, islâhata tarafdar görünmekle beraber ümmet medeniyetine uyan kanunlara dönmek istemeleri, İslâm dinindeki herkesçe müteber hakikatlerden yalnız içtimai̇ ve zamana uygun olanları ayırdetmekte hataya düşmeleri, islâmiyeti sofi, iyi adam ahlâkı için bir vasıta görmeleri, böylece mânevî rehavetle dinin yanyana bulunmasına yol açmalarıdır. Bâzi İslâmcılar, dini, hukuk kanunlarının icrasına vasıta sayıp, hayatı bu dinî kaidelerle birleştirerek, muâsır şartlar altında artan terakkiye rağmen her yeniliğe karşı durmuşlardır. İşte böylece, Garbcılar'ın dayandığı esas inaniş, İslâmiyet ile çağdaş medeniyetin uyamayacağı fikri ortaya çıktı; fakat Gökalp'a göre bu müfrit İslâmcılar kadar, Avrupalılaşıma'ğı ifrat dereceye götüren Garbcılar da yanılmakta idiler:

Tanzimat'ın Avrupaî zihniyette öncülerinin, büyük hizmetlerine rağmen, kültürel şartlar dahilinde ilerlemeyi gözönüne almayışları, topluğu müteharrik bir kitle saymaları, halkı, Osmanlı cemiyetinin bir millet olduğuna inandırmaya çalışmaları, dinî esaslara dayanan sistemin yarı Avrupalılaşıma, yarı değışme ve sun'î formaliteler ile muasır şartlara uydurulabileceğini düşünmeleri yanıldıkları başlıca hususlardır. Hakikatte, Garbcılık, Türkiye'nin millî kültürü ile uyuşmuyor değil, bilâkis, onun beslenmesi için de şarttı; onun kavmî ve folklor malzemesi, birçok milletlerin payı bulunan bu medeniyetin yeni tekniği ile işlenmeliydi. Gökalp'ın reddettiği bir başka görüş, İslâm medeniyeti İslâm dini demek olmadığıdır; tıpkı Garb medeniyeti denilince Hıristiyanlık anlaşılacağı gibi.. Bu bakımdan iki medeniyet arasında uyuşmazlık olamaz, muâsır medeniyetin kabulünün dinle alakası yoktur. Bu noktada karışıklığa sebep, *kültür* ve *medeniyet* mefhumlarının karıştırılmasıdır.

N. Berkes, kültür ile medeniyetin uyuştuğu mes'lesi ortaya çıktığını, Gökalp'ın, Türk milliyetçiliğinin kabul ettiği kültürel ve dinî mâzisi ile, Garb medeniyeti arasındaki yakınlığın derecesi ne olduğu hususunu cevaplandırmadığına temas ediyor. Gökalp, devrinin Avrupa tarafdaları aksine olarak, bu iki mefhumun uyuşabileceğini, Garb medeniyetinin kabulünde Türk harsının bilâkis yardımcı olacağını düşünmüş, halk arasında mevcut âdet ve an'anelere değil, daha çok, tarihe başvurmayı tercih etmiştir. Bunun için, Türk kavminin kendine has kaidelerini araştırmağı lüzumlu buldu. Zamanın türkoloji sahasında başlangıçta olan çalışmaları, Gökalp'ın bu hususta şüphe götürür salâhiyeti, bu günün âlimleri arasında otorite olan Fuad Köprülü ile mukayese edilirse, kullandığı malzemenin kifayetsizliği, bu malzemeyi kullanmaktaki inhirafı, bulduğu şeylerin itimada değer olduğunda şüphe uyandırır. Bununla beraber, vardığı netice, çağdaşlarına göre tamamıyla yeni ve câzip olabilirdi: Muâsır medeniyetle bağdaşmadığı ileri sürülen poligami, kadınların inziva hayatı ve aşağı görülmesi, ifrat sôfilik, fatalizm v. b. Şark'a ait şeylerin hiçbirinin Türkler'e mahsus olmadığını cesaretle ileri sürdü; Yakın-Şark an'anelerinden süzülerek fıkıh kitapları, medrese tedarisi, Enderûn, Divan san'atı yoluyla,

fakat Türk halk tabakası değil, Osmanlı münevverleri arasında yer aldığını cesaretle ortaya koydu. Türk halkı arasında mevcut, muâsır medeniyete uymayan âdet ve an'anelerin, fikirlerin, ölü bir teşkilâtın bir fosili andıran bu kalıntılarının kolayca sökülüp atılabileceğine, bu sebeple içtimaî bünyede bir sarsıntı olmaksızın islâhatın korkusuzca meydana getirilebileceğine inandı. Gökalp bu noktadan hareketle, Türk harsına esas teşkil eden menkıbeleri bulmağa, kendi anladığı mânada bunların iyilerini fenalarından, akla uyanını uymayanından ayırdetmeğe çalışmıştır. Halkın kalbi, muhayyesei asırlar boyunca kendi dinleri, kendilerine mahsus zengin halk-bilgisi vasıtasıyla edindikleri tecrübelerle, güzellik anlayışıyla beslenmiştir. Garb medeniyetini getirecek, istikbalin muâsır millî kültürünü yaratacak olan münevverlere düşen vazife, Garb medeniyetine ve buna mensup milletlere ait *cultur* mahsullerini körükörüne taklit, veya papağan gibi tekrarlamak değildir; münevverler için gereken, bu muâsır millî kültürün yaratılması için bâkir, kuvvetli tohumlardan ibaret halka ait bu şeyleri öğrenmek, bu ham malzeme anbarında buldukları şeyleri, Garb medeniyetinden almağa muhtaç olduğumuz bilgi, teknik ve san'atla işlemektir (S. 27-36).

VI. İşte Gökalp'ın bu *cultural* tahlilleri, Türk inkılabı öncülerine yol gösterici olmuştur. Vardığı netice: (1) *Halk kültürüne doğru*, (2) *Çağdaş Garb medeniyetine doğru*-dur. Asıl medeniyete erişmek için kültürü keşfetmek.. Bu iki direktif, terakkîde, emin bir temele dayanan hakikî zafere götürecektir.

N. Berkes, Gökalp'ın fikirlerini yukarıda hulâsa ettiğimiz tarzda tahlilden sonra, hizmetleri ve şahsiyeti hakkında şu hükümlere varıyor: Milleti ve halkı kültürel, siyasî, iktisadî birlik telâkkisi sayesinde, Türkiye'yi bir millet, millî bir hükümet olarak görüşün, demokrasinin temelini attı. Dine dayanan ümmet anlayışını değiştiren, Türkleri, asırlarca süren din, kültür ve medeniyetlerini görmeğe ve atılacak Türk kültür temelini imkân nisbetinde Garb medeniyetinin de mezciyle dinamik bir hükümet idaresi için yol hazırlamıştır. Türkler'in İslâmlıktan önceki tarih ve ictimaiyatını, İslâmiyet'e ait olup şeriat çerçevesi içinde yanlış idrâk olunan şeylerin aksine işe yarayan kaidelerin aslını öğreten, halk kültürüne karşı canlı bir alâka uyandıran Gökalp'tır. Tarih, folklor ve içtimaiyat çalışmaları zamanının Türk, yabancı ilim adamlarının eserleriyle karşılaştırılınca az bir kıymet ifade ederse de, bu onun araştırmacı ve yol buluculuk bakımından ifade ettiği mânaya hâlel vermez. Fikirlerinin bâzıları bugünkü Türkiye'de unutulmuşsa da, o devir için yeni olan bazı fikirleri tatbikat sahasına geçtiğinden bu gün meşhur olmuştur. Bütün bunlar, Gökalp'ın te'sirinin, görüş sahasının derinliğini gösterir. Bu yüzden Gökalp, bir felsefeci değildir; ictimai düşüncesinin temelinde bir felsefe vardır. O aynı zamanda, hakikî mânasiyle bir içtimaiyatçı, bir tarihçi, bir hatip, bir profesör, resmî bir iş adamı da değildi; dersleri gibi, yazılarını da halk düşünüşüne yeni bir dönüş vermeğe hasretti. Bundan maksadı, bir medeniyetten diğerine geçiş hâlinde zafer kazanmak için yeni hedefler göstermekti. Gökalp, bir filozof ve içtimaiyatçı olarak kusurları ne olursa olsun, Türk tarihinde gerçek bir mütefekkir olarak kalacaktır; mevcut me'eleler ve daha aydınlık bir gelecek hususunda müstesna bir görüşe sahiptir (S. 30-31).

II. GÖKALP'İN İNGİLİZCE'YE TERCEME EDİLEN MAKALELERİ

Eserin iki forma *Önsöz* ve *Mukaddime*'sinden sonra geri kalanı, Gökalp'in makalelerinin tercemesine, başlıca dört kısma, her kısım da hususî başlıklar altında muhtelif bahislere ayrılmıştır. Birinci kısmın *Otobiyografiye Ait* başlıklı bölümünde *Babamın Vasyeti, Hocamın Vasyeti, Pîrimin Vasyeti, Millet Nedir* adlı makaleler vardır. *Bu günkü Felsefe, Muhiddin Arabî, Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler, Tarihî Maddecilik ve İhtimai Mefkûrecilik, Mefkûre* adlı makalelerin tercemesi *Kıymetler ve Mefkûreler Felsefesi* başlıklı ikinci bahsi; bu birinci kısmın *Milliyetçilik Mefkûresi* adlı üçüncü bahsini ise, *Üç Cereyan, Millet ve Vatan, Milliyet Mefkûresi, Lisan* teşkil etmektedir (S. 35-85).

Kültür ve Medeniyet başlıklı ikinci kısım, dört makale tercemesinden ibarettir: *Halk Medeniyeti, An'ane ve Kaide, Cemaat ve Cemiyet, Kültür ve Medeniyet* (S. 89-104). Eserde en çok yer alan üçüncü kısımdır ve yirmi dört makaleyi içine alan üç bahse ayrılmıştır: 1) *İhtimai İnkılâp* bahsinde, *Bir Kavmin Tedkikinde Takibolunacak Usûl, İhtimai Nev'iler, Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tedkikler, Millet Nedir, Şehir Medeniyeti, Köy Medeniyeti, Türkiye Asrî Bir Cemiyet mi, Tevfik Fikret ve Türk Renesansı*; 2) *İhtimai Kıymetler ve Usûller* bahsinde, *Kıymet Hükümleri, Ahlâk İhtimai midir, Örf Nedir, İhtimaiyat ve Fikriyat: Cemiyette Büyük Adamların Te'siri, Millî İhtimaiyat*; 3) *Din, Terbiye ve Aile* başlığı altında *Dinin İhtimai Vazifeleri, Fıkıh ve İhtimaiyat, İhtimai Usûl-i fıkıh, Diyanet ve Kazâ, İttihad ve Terakkî Kongresi Münasebetiyle, İslâmiyet ve Asrî Medeniyet, Hilâfet, İslâm Terbiyesinin Mahiyeti, Millî Terbiye, Asrî Aile ve Millî Aile, Türk Ailesinin Temelleri* adlı makalelerin tercemeleri mevcuttur (S. 113-255). Dördüncü kısım *Yeni Hedefler, Türkçülük Programı* olmak üzere iki bahisdir. İlkinde *Halka Doğru, Dehâya Doğru, İnkılâpçılık ve Muhafazakârlık, Medeniyetimiz, İlme Doğru, Kültür ve Tehzib*, ikincide ise *Türkçülük Nedir, Hars ve Medeniyet, Lisanî Türkçülük, Edebiyatımızın Tahris ve Tehzibi ve Millî Musıktı, Dinî Türkçülük, Ahlâkî Türkçülük, Hukukî Türkçülük, Siyasî Türkçülük, İktisadî Vatanperverlik, İktisadî Mücize, İktisada Doğru, İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız, İktisadî Türkçülük* başlıklı makalelerin tercemelerini buluyoruz (S. 259-313).

Makalelerin nerede neşredildiğini gösteren bibliyografya ve bâzı izahlar (*Mütercimnin Notları*, s. 314-322) ile, metinlerde geçen Türkçe, Arapça, Farsça olup İngilizce'ye çevrilmeyen kelimelere ait *Lûgatçe* (S. 323-327) ve *Index* (329-336), eserin sonuna ilâve edilmiştir.

*

Buraya kadar N. Berkes'in *Turkish Nationalism and Western Civilization* adlı ve memleketimizde milliyet, garblaşma fikirlerinin gelişmesi hakkında İngiliz okuyucularına bilgi verme maksadıyla hazırladığı eserinin muhteviyatını tanıtmaya çalıştık. Makalemizin bu kısmında, *Önsöz* ve *Mukaddime*'deki bilgi ve tahliller ile, seçilen metinler ve tercemeleri hakkında tenkidlerimize yer veriyoruz:

N. Berkes, *Türk Milliyetçiliği ve Garp Medeniyeti*'nin ifade ettiği mânayı Gökalp'in makalelerine dayanarak izah ederken, *Önsöz*'de kaydettiği gibi, onun edebî yazılarından, san'attan mahrum ve fikirlerini yayma maksadıyla kaleme alındığı için; Folklor, tarih, içtimaiyat sahasındakilerden ise, msl., *Türk Medeniyeti Tarihi* gibi çok uzun eserler olduğu için faydalanmamıştır. Bu fikirlerde tenakuza düşüldüğünü,

delillerin zayıflığını, Gökalp'ın şiirlerini fikir propagandası maksadıyla yazması, bunlarda millî, ahlâkî muhtelif düşüncelerine yer vermesi gösterir; folklor, tarih, içtimaiyat sahasındaki yazılarının hepsi çok uzun bile olsa, msl., *Türk Medeniyeti Tarihi*'ndeki ırk, hars, medeniyet hakkındaki fikirlerinin gözönüne alınıp, mevzu ile alakalılarından dolayı bir kısmının tercemesi mümkündür.

Birçok kimselerin Gökalp'ı kendi temayüllerine göre ele aldığını, bu sebeple bâzı cephelerinin ihmal edildiğini çok güzel tahlil eden N. Berkes, onun, *Turanlılık* fikrini tutmakla beraber, buna *Türk Milleti ve Turan*, *Turan Nedir* makalelerinde temas ettiği, diğer yazılarında bu hususta fikirlerine rastlanmadığı için bu iki makaleyi de tercemeye lüzum görmediğini kaydediyor (S.7 v. d.). Turanlılık mefkûresini târif ve izah ettiği ve *Yeni Mecmua*'da çıkan (Nu. 37, 28 Mart, 1918), *Milletçilik ve Cemaatçilik* dışında, birçok yazılarında, msl., *Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı* adlı makalesinde de *Turanlılık* fikirleri yer alır; *Türkler'in umumî ve ebedî vatanı olan Turan'da* yaşayan Türkler'in siyasî hayatlarını izah ederken, "Altıncı devir, Rus devridir ki, Rus istilâsından bu güne kadar devam eder. İşte şimdi de Rus Çarlığı'nın inhilâlê uğramasıyla *Turan* yeniden Türkler'in hâkimiyetine geçtiği için, Dördüncü Türk Devri'nin, yâni *Turan* hâkimiyetinde yedinci bir devrenin başladığını görüyoruz. Binaenaleyh Türkler'in dördüncü defa olarak Ergenekon'dan çıkmasına tesadüf eden gün, bizim için yeni bir Ergenekon Bayramı olacaktır" diyor (*Yeni Mecmua*, nu. 38, 4 Nisan, 1918). Biz, Türk Milliyetçiliğini mevzu alan bir eserde, bunun safhalarından birini teşkil eden *Turanlılık Mefkûresi*'ne ait fikirlerin ihmal edilemeyeceği düşüncesindeyiz. Diğer taraftan Gökalp'ın makalelerine dayanılarak Türk Milliyetçiliği izah edilirken, onun *kızıl tehlike* dediği komünizm aleyhinde fikirlerini, milliyet anlayışını geniş ölçüde içine alan makalelerinin de gözönüne alınmasını lüzumlu görüyoruz (Msl., *İki Tehlike*, *Yeni Mecmua*, nu. 36, 21 Mart, 1918; *Türkçülük ve Türkiye'cilik*, ayn. mec., nu. 51, 4 Temmuz, 1918).

N. Berkes, Gökalp'ın fikirlerinden bir çoğunun bu gün bile açıkça anlaşılmadığı, bunun bir sebebi de istilâhlar icadetmesi, msl., *ırk ve milliyet, kültür ve medeniyet* mefhumları arasındaki farkını anlamadığı mes'elesine temas ediyor. *İrk, milliyet* mefhumları arasındaki farkı bir tarafa bırakalım; fakat Gökalp, *hars* ile *medeniyet* mefhumlarını karıştırmamış, aradaki farkı açıkça izah etmiştir. N. Berkes'i yanıltan, *hars* mefhumunu *Culture* kelimesiyle tercemesidir. Kendisinin çok iyi bildiği *Türkçülüğün Esasları*'nda Gökalp, *hars*'a yanlış mânalar vermenin Fransızca'daki *culture* kelimesinin *hars* ve *tehzib* mânalarını ifadesinden ileri geldiğini bizzat kaydeder (Ankara, 1339, s. 88 v. d.) ve *kültür* kelimesini hemen hiç kullanmaz. N. Berkes, makaleleri terceme ederken *irfan* karşılığı olarak parantez içinde ve *c* harfi küçük olarak "*culture*", *hars* karşılığı olarak büyük harfle başlayarak *Culture* kelimesini kullanmıştır. Gökalp'ın izah ettiği gibi, *hars* karşılığı *millî kültür* kullanılsa bir mâna karşılığına meydan kalmaz düşüncesindeyiz.

N. Berkes, *Mukaddime*'nin 11. bölümünde, Tanzimat devrinde eski ile yeninin yanyana bulunmasının her sahada ilerlemeğe engel teşkil ettiğini, bunu N. Kemal'in anladığını, onun İslâm, Osmanlı, Garb medeniyetlerinden neler almamız gerektiğine dair fikirlerini kaydediyor (S. 18). N. Kemal'in yaşadığı devirde İslâmcılık, Osmanlıcılık, Garblılaştırma mefkûreleri muhtelif zamanlarda kendini göstermiş, bunların imtizacıyle bir orta yol bulunamamıştır. N. Berkes'in, kaynak gösterme-

diği için bu fikirleri nereden aldığını bilmiyoruz; yalnız buna benzer bir hata, Gökalp'ın 1896'da Diyarıbekir'den İstanbul'a geldiği zaman münevverler arasında Osmanlılık, Türkçülük, İslâmcılık mefkûrelerinin münakaşa edildiği mes'alesidir. 1896'da, Abdülhamid Devri'nde Şark ve Garb medeniyetinden faydalanma mes'alesi üzerinde münakaşalar cereyan etmekle beraber, Türkçülük fikirlerine ait münakaşalar, bu tarihten epeyi önceye, Abdülaziz'in son devirlerine rastlar. Türkçülük, Osmanlılık, İslâmcılık mefkûreleri ancak 1908'den sonra bir arada münakaşa mevzuu teşkil etmiştir.

Makalelerin birkısmı aynen, birkısmı hulâsa, veya bâzı kısımları çıkarılarak İngilizce'ye çevrilmiş, başlıklarında da bâzı değişiklikler yapılmıştır. Meselâ *Örf Nedir, Asrî Aile ve Millî Aile, Lisanî Türkçülük, Dinî Türkçülük, Hukukî Türkçülük* başlıkları yerine *Örf, Asrî Aile ve Millî Kültür, Lisan, Din, Hukuk (Mores, Modern Family and National Culture, Language, Religion, Law)* başlıkları konulmuştur. Bu, mütercimim ifadesine göre İngiliz okuyucularınca ve fihristte mes'elelerin daha iyi anlaşılması için yapılmakla beraber, msl., *Millî Aile* yerine *Millî Kültür* konulmakla, fikir tahrif edilmiş oluyor ve *Millî Aile*, İngiliz okuyucularının yadırgadığı bir tâbir de olmasa gerektir. Bâzan da birçok makaleden seçilen kısımlar tek başlık altında toplanmıştır; msl., *İktisadî Vatanperverlik, İktisadî Mûcize, İktisada Doğru, İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız* adlı makaleler *İktisad (Economy)* umumî başlığı altında toplanmıştır.

Notlar kısmında pekçok ihmal ve eksiklere, yanlış hükümlere rastlıyoruz. *An'ane ve Kaide (Tradition and Formalism, p. 92-6)* adlı makalenin, *Türk Yurdu* neşri kaydediliyor, *Türkleşmek İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak* adlı eserde neşrinden (İst., 1918, s. 14 v. d.) bahs olunmuyor. Yine *Türk Yurdu*'nda çıktığı (herhâlde tertip yanlış olarak basım yılı 1913 yerine 1919'dur; bk. s. 97 v. d.) kaydedilen *Cemaat ve Cemiyet (Community and Society)* adlı makalenin, *T. İ. Muâsırlaşmak*'da basıldığı gösterilmektedir.

Notlarda, bâzı kelimeler Türkçe harflerimizle yazılırken, Farsça tamlamalarla ismin "i" hâli, "*İçtimâî usul-u fikh, Mecelle-i umur-u belediye* (Doğrusu: *İçtimâî usul-i fikh, Mecelle-i umûr-ı belediye*) tamlamalarında görüldüğü gibi karıştırılmıştır (S. 319, not, 4, 6).

N. Berkes, *Türkçülüğün Esasları*'ndan, "Servet-i fûnun Mektebi, Osmanlı edebiyatının en parlak bir devridir. Bu mektebe mensup olan ediblerle şairler ekseriyetle ribî, bedbîn, ümitsiz, hasta ruhlar suretinde tecellî etmişlerdir. Hakikî Türk ise yakînli, nigbîn, ümitli ve sağlamdır" (S. 22) cümlelerini terceme ederken son cümleyi almamış, bu cümlelerle aslında Fikret'i îma ettiğini kaydetmiştir (S. 106, 316, not-13); halbuki bu vasıflar Fikret'te değil, Gökalp'ın da açıkça ifade ettiği gibi Servet-i fûnun şairlerinin ekserisinde görülür. *Tevfik Fikret ve Türk Renesansı* adlı makale münasebetiyle de Gökalp'ın, Fikret'i ve idealini şartsız olarak beğenmekten uzak olduğu ileri sürülmüştür (S. 144, 318); makalenin bu bakımdan alâka çekici ve mânalı olduğu da zikredilir; fakat hangi idealini, niçin beğenmediği tevsih edilmiyor. "Cosmopolite'ler, *milletim nev'-i beşerdîr, vatanım rûy-i zemin* diyen dünyacılar"dır" cümlesi (*Türkçülüğün Esasları*, s. 81), terceme edilirken de, *cosmopolite olan bir adam (Türk şairi Tevfik Fikret'in ifade ettiği gibi): Milletim nev'-i beşerdîr, vatanım rûy-i zemin'e inanır* şeklinde izahlı terceme edilmiştir (*A cosmopolitan is a man who*

believes : (as Tevfik Fikret, Turkish poet, expressed it) : "My people is mankind and my homme the earth" (S. 281). Pek çok vatanî, millî şiirleri olan Fikret'in, bu mısraına dayanılarak *cosmopolite* olduğu hükmüne varmanın yersizliği üzerinde izahlara lüzum bile görmüyoruz; kaldı ki bu mısra Fikret'in de değil, Şinasî'nindir (*Divan-ı Şinasî*, İst., 1303, s. 54). N. Berkes'i, Şinasî'nin mısraına dayanarak Fikret'in *cosmopolite*'liğini izah ederken yanılta cihet, bu mısra ile, *Halûk'un Âmentüsü*'ndeki ve Fikret'i komünist, *cosmopolite* saymak isteyenlerin bir bayrak gibi kullandığı "Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim. . . İnsan * İnsan olur ancak bunu iz'anla, inandım" beytini karıştırmıştır.

N. Berkes, *Türk Milliyetçiliği ve Garb Medeniyeti* ile, çok geniş, işlenmesi derin vukufa muhtaç bir mes'eleyi ele almış bulunuyor. Daha önce Uriel Heyd de, *Türk Milliyetçiliğinin Temeli (Foundation of Turkish Nationalism)*, London, 1950) adlı eserinde bu mevzuu ele almıştı. N. Berkes, Gökalp'a ait neşriyatı tedkik neticesinde değil, herhâlde bunların pek mühimlerini göremediği için, Enver Behnan'ın neşriyatını ve bilhassa ona dayanan Uriel Heyd'in kitabını en iyi olarak vasıflandırmaktadır. Yabancı dilde bir-iki makale dışında birkaç yerde E. Behnan Şapolyo'nun ve Uriel Heyd'in yazılarından faydalandığını kaydeden N. Berkes'in, fikirleri umumiyetle mesnetsizdir. Me'haz zikretmemekle beraber, memleketimizde milliyet fikirlerinin inkişafına dair bilgi verirken, Gökalp'ın *Türkçülüğün Esasları* ile *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak* adlı eserindeki Türkçülüğün Tarihçesi'nden ve terceme ettiği elli altı makaleden faydalandığı anlaşılıyor. Zaten eserin adı *Türk Milliyetçiliği ve Garb Medeniyeti* olmakla beraber, aslında Gökalp'ın bu husustaki fikirleridir; fakat bunun bile, mahdut bir daire içinde kalmıp, sade onun yazılarına dayanılarak aydınlatılmayacağı düşüncesindeyiz. Kaldı ki N. Berkes, pek de objektif bir görüşle seçilmediği yukarıdaki izahlarımızdan anlaşılacak elli altı makale dışında bu mevzu ile alakalı birçok makalelerini, hattâ *Yeni Gün* gazetesinde basılan ve Hikmet Tanyu tarafından kitap hâlinde topluca neşredilenleri görememiştir. Gökalp'ın fikirleri, asırlar boyunca kendinden öncekilerin, hattâ çağdaşlarının araştırma ve fikirlerinin bir terkibi, bir neticesidir; halbuki N. Berkes'in eserinde bir Süleyman Paşa'nın, Bir Ahmed Vefik Paşa'nın, bir Mehmed Emin'in v. b. adı bile geçmiyor.

Bütün bunlara rağmen, N. Berkes'in *Önsöz* ve *Mukaddime*'deki tahlilleri, bilhassa Gökalp'ın şahsiyet ve te'siri hakkındaki çok isabetli bazı hükümleri eseri kıymetlendirmektedir. Gerek bu sebepten, gerek Gökalp'ın mecmua ve gazetelerde dağınık hâlde bulunan makalelerinin birkismini toplayıp mevzularına göre tasnif ederek İngiliz okuyucularına onu tanıtmak maksadıyla tercemesinden dolayı N. Berkes'in bu çalışmasını, *Turkish Nationalism and Western Civilization*'ın neşrini şükranla karşıyoruz.

CHIANG KAI SHEK'İN YENİ BİR KİTABI “SOVYET RUSYA İÇİNDE”

(Su - lien Tsai Chung - Kuo)

D. MUHADDERE N. ÖZERDİM
Sınoloji Doçenti

1946 yılında Türkçeye çevirdiğimiz Chiang Kai Shek'in "Çin'in Mukadderatı (Chung-kuo Chih-ming-yun)" adlı kitabı son devir Çin tarihi için değerli bir kaynaktı. Chiang-Kai-Shek burada, Çin'in bir devlet olarak meydana gelişini, tarihi seyrini, daha sonra yabancı devletlerle yapılan kapitilasyonları ve son bölümde de ikinci büyük cihan harbi karşısında Çin'in ve Asya devletlerinin durumunu anlatıyor.

Chiang-Kai-Shek, Türkçeye çevirdiğimiz "Sovyet Rusya Çin'de" adlı yeni eserinde ise Çin'in son devirlerinde komünizmin başlangıcını, gelişmesini ve sonuçlarını bütün teferruatıyla açık ve samimi bir üslûpla anlatıyor. Bugün bütün dünyayı tehdit eden komünizmin Çin'de ne şekilde başladığını ve ne şekilde bir yol takibettiğini anlatması bakımından bu eserin de tarihi değeri büyüktür diyebiliriz. Bugün dünyanın dikkat nazarını üzerine çekmiş olan Kızıl Çin'nin bir gün gelip bu kızıl rejimden kurtulup hür devletler arasına katılıp katılamıyacağı üzerinde bu kitap bir bakımdan bir fikir verebilir kanaatindeyiz.

Üç bölümden ibaret olan bu kitabın biz daha önemli olan 1. nci bölümüne ait bahislerin hülâsasını vereceğiz.

Sovyet Rusya Çin'de (Su-lien Tsai Chung-kuo)

Yazan: Chiang-Kai-Shek (Chung Cheng)

Yazıldığı tarih: 1/12/1956

Yayınlandığı tarih: 24/6/1957

Sahife 204. Bölüm III.

Yazarın önsözü: 2 sahife.

Chiang-Kai-Shek, kitabını yazmağa başladığı 1956 yılında 70. nci yaşını doldurmuş, aynı zamanda 30. ncu evlenme yılını da kutlamış bulunuyordu. Ta çocukluk yıllarından beri gerek Madame Chiang ve gerekse kendi annesi tarafından aşılınmış olan yüksek idealin, yani "millî ihtilâlin" hâlâ tamamlanmamış olduğu ve bunu gerçekleştiremeyecekleri endişesi içinde bulduklarını kaydetmekte, fakat sonunda muhakkak başarı kazanacaklarına bir delil olarak bu kitabı annelerinin mukaddes hâtûralarına ithaf ettiklerini ilâve etmektedir.

14 sayfalık bir fihristen sonra gelen I. bölüm 17 bahisden ibarettir. Bunları sırası ile görelim:

I. Bölüm: Çin-Sovyet Rusya arasında sulhçu işbirliğinin başlaması, gelişmeleri ve sonuçları.

Bahis 1: Giriş.

1776 Amerika İstiklâli ve sonra 1789 Fransa İhtilâli ile beslenen fertlerin özgürlük ve eşitlik ve sonra Asya memleketlerinde milliyetçilik duygularıyla dolup taşan bir şuurun uyanışı neticesinde, Çin'in devlet babası Dr. Sun-Yat-Sen 1891 de Honolulu'da ilk Çin İhtilâl partisini kurmuştu. Daha sonra Abraham Lincoln'ın, "Halk hükûmeti, Halk tarafından, Halk için" sözlerini esas tutan Sun-Yat-Sen, "üç halkçılık prensibini" ortaya koymuş ve 1911 de bir cumhuriyet hükûmeti kurmağa muvaffak olmuştu. Fakat bu hükûmetin iç kargaşalıklar yüzünden başarılı olmadığı, birçok mücadelelere yol açtığı, nihayet Sun-Yat-Sen ve arkadaşlarının Kanton'da bir "ihtilâl hükûmeti" kurduklarını burada görüyoruz. Bu sırada Lenin Rusya'da hümanistik dünyaya meydan okuyan bir rejim kurmuştu. Rus komünistleri bu rejimi tatbik edecek en uygun bölge olarak Asya'yı bulmuşlardı.

O zamanda Çin eşit olmayan muahedeler altında eziliyordu. 1919 Karahan beyanatiyle Çin'e her türlü yardımın yapılacağını bildirilmesi üzerine bu rejim Çin'de büyük bir sempati kazanmaya başladı. Rusya hükûmetinin yardımı ile Çin komünist partisi kuruldu ve Çin'e her türlü malî yardım sağlandı.

İşte ilerideki bahislerde, bu komünist partisinin, o günden bugüne kadar ne yolda çalıştığını, milyonlarca Çinliyi ne şekilde çalıştırdıklarını ve neticede bu muazzam kitleye hâkim olmuş olan bu rejimin ne şekilde başarı elde ettiğini Chiang-Kai-Shek gayet açık bir ifade ile anlatmaktadır.

Bahis 2: Çin-Rus sulhu işbirliğinin başlangıcı. Çin'de ihtilâl ve millî kalkınma hareketleri:

Birinci devir (1917-1924) (s. 9-56).

Bu bölümde Chiang-Kai-Shek, Rusya'nın Çin'de komünist partisinin kurulmasını sağlamaıyla Uzak-Doğu'da ve Çin'de neler yapmak ve nelere sahip olmak istediğini anlatmaktadır. Çin komünist partisi yerli bir parti değildir. Sovyet Rusya ile komünist dünyanın meydana getirdiği bir varlıktır. İlk günlerde Kuomintang'a karşı gizli bir şekilde çalışmış ve genişliyerek işçileri, çiftçileri ve halk kitlelerini yetiştirmişti. Rusya da daimî olarak Çin komünistlerini desteklemiş ve onlara her türlü yardımı yapmıştı. Onun gayesi Çin'in birleşme ve bağımsızlık mücadelesinde bir kukla rejim kurmak ve Asya'da ilk peyki yaratmaktı.

Görülüyor ki daha o zamanlar (1919 larda) Çin'in daha cumhuriyet rejimini tam mânasiyle hazmedmeden atılan bu tohumların yavaş yavaş olunlaşmış ve halk kitlelerinin bünyesine bütün tesiriyle nüfuz etmiş olduğunu 1948 den sonraki olaylar göstermektedir. Komünizm, Çin'in siyasi bünyesine uygun değildir. Zira komünizm aileyi yıkar, dini inkâr eder ve her türlü mülkiyeti ortadan kaldırır. Hiç şüphe yok ki, geleneğe çok bağlı, ailevi bağları vatan sevgisinden üstün gören, her türlü dinin yaşadığı bir ülkede bunlara sonsuz derecede saygısı olan, nihayet birkaç dönümlük toprağına candan bağlı bir Çinli için komünist rejimin kabulü imkânsızdır diye düşünürüz. Fakat yine Mareşal Chiang'ın anlattıklarından bütün bu değerlerin nasıl yok olduğunu, bu muazzam kitlenin afyondan daha zehirli olan bu rejimin arkasından nasıl sürüklendiğini öğreniyoruz.

Chiang bu sayfalarda, Sovyet rejiminin kuruluşunu, Batılı müstemlekecilere karşı Sovyetlerin Çin'e iyi niyetlerle yaklaşımını nihayet Rus ihtilâlinin totaliter

karakter taşıyan emperyalist rejimi yok edip eşitlik ve iyi niyetler üzerine kurulan yeni rejime Çin milletinin nasıl inandıklarını ve bunun neticesi olarak Sino-Sovyet anlaşmasının 31 Mayıs 1924 de imzalandığını anlatıyor.

Komünizmin Çin'de asla yer alamıyacağına iman etmiş olan Dr. Sun-Yat-Sen bu anlaşma ile Sovyet Rusya'nın Kuomintang'a her türlü yardımda bulunmasını iyi niyetle kabul etmiş, Çin'in millî birliğe ve tam bağımsızlığa kavuşması dâvasını başarı ile tamamlamasında yardımcı olacağına inanmıştı.

Bundan sonraki bahiste, bu anlaşmadan önce Dr. Sun-Yat-Sen'in isteği üzerine Chiang'ın Moskova'da yaptığı üç aylık gezisini, oradaki parti sistemini, siyasi, askerî teşekkülleri incelemesini ve bunlara dair verdiği raporları anlatıyor. Chiang, Çin'in üç halkçılık prensiplerine dayanan Kuomintang partisinin siyasi sistemi yanında, Sovyet Rusya siyasi teşekküllerinin zulüm ve terör üzerine kurulmuş olduğunu bu kısa zamanda anlamış bulunuyordu. Dr. Sun-Yat-Sen'e verdiği raporda, "Rus komünist partisine asla itimat edilemeyeceğini ve bu partinin yegâne gayesinin Çin komünist partisini kendi aleti yapmak olduğunu, Rus rejiminin Çarlığın diğer şeklinden başka bir şey olmadığını" bildiriyordu.

Fakat, Sun-Yat-Sen, Chiang-Kai-Shek'in bu raporlarını biraz mübalâğalı bulmuştu. Zira, Çin komünistlerinin Kuomintang partisinin liderliği altında serbest hareket edemeyeceklerine, sonra üç halkçılık prensibi gerektiği şekilde tatbik edilirse sınıf mücadelesi yaratmayacaklarına ve millî ihtilâlimizi sabotaj etmeyeceklerine dair sağlam inancı vardı. Bunun içindir ki, Sovyet Rusya ile işbirliğini ve Çin-Komünist partisinin Kuomintang'a girmesini kabul etmişti.

Bundan sonraki bölüm, "Üç Halkçılık Prensibini ve bunlar hakkında Dr. Sun-Yat-Sen'in seri halindeki konferanslarını, millî kalkınma hareketleri üzerindeki çalışmaları ve Çin Sosyalist Gençlik Kurullarının faaliyeti, Sun-Yat-Sen'in Peking'e gezisi ve orada ölümü, parti iç mücadelesi, Çin-Komünist partisinin daimî tecavüzleri, sabotajları, kuzeyde Çin harb beylerinin durumu, bunların birbirleriyle mücadelesi, bunlara karşı millî hükümet kuvvetlerinin faaliyeti" anlatılmıştır.

Çin komünistleri, Millî ihtilâl hareketinden faydalanarak sistemli çalışmalara başlamıştı. Şehirlerde köylerde halkı, daha ziyade ayak takımını, işçi birliklerini, çiftçi kurullarını elde ederek kendilerine bir ordu yapmışlardı. Diğer taraftan partide karışıklık çıkararak nüfuzlarını çoğaltmak ve kontrolü ellerinde tutmak için silâhlı birlikler içinde muhalefet yarattılar. Bu durum karşısında Chiang hem orduyu idare, hem de komünist hareketine karşı koymak gibi iki önemli vazifeyi üzerine almıştı. Diğer taraftan Rusya da gizli olarak Çin komünistlerine her bakımdan yardım ediyordu.

1927 ağustos ayında, komünist parti Mao-Tse-tung'u, güya yerli asileri bastırmak için Changsha'ya gönderdi. Fakat asıl maksatları, mevcut işçi ve çiftçilerden mürekkep bir ordu ile bir Sovyet rejimi kurmaktı. Fakat ne şehirlerde işçileri tahrike ne de köylerde çiftçileri teşvike muvaffak oldular. Bununla beraber, evleri yakmaktan, yağma etmekten önlerine gelenleri öldürmekten geri aklamadılar. "Sonbahar mahsulü" diye adlandırdıkları bu hareket tamamıyla bir başarısızlıktı. Mao bir avuç adamları Huanan, Kiangsu hududunda Chinkan tepelerine sığınmak zorunda kaldı.

Son bölüm: Rusya ile diplomatik münasebetin kesilmesi ve sulhçu işbirliğin sona ermesi.

Nanchang isyanındaki başarısızlığa rağmen Moskova, Çin komünistlerine Kanton ve diğer şehirlerde aynı şekilde isyanlar çıkarmalarını teşvik etmişti. Bunların parolası, “işçiler için ekmek, köylüler için toprak” idi ki, bu Rusya’nın “Ekim ihtilâl”inden alınmıştı. Fakat millî hükümet kuvvetleri bu ihtilâlleri de bastırmağa muvaffak oldu.

Kanton ihtilâli esnasında Rus konsolosluğunda ele geçen gizli vesikalarda, Rus konsolosluğunun ve Rus ticaret şubelerinin casusluk için çalıştıkları anlaşıldı. Bunun üzerine millî hükümet memleket içindeki bütün Rus konsolosluklarının kapatılmasını ve Rus ticaret müesseselerinin çalışmalarına son vermelerini tebliğ etti. Böylece Rusya ile Çin arasındaki diplomatik münasebetler sona ermiş oldu. Bu aynı zamanda, Çin’i komünistleştirme plânında komünistlere karşı bir darbe oldu. Fakat, Çin’deki komünist kontrolünün 23 yıl sonra tekrar başlamasına mâni olamadı.

Bahis 3: Çin-Sovyet Rusya sulhçu işbirliğinin gelişmesi

İkinci devre: (1932-1945) (s. 57-128)

Çin Doğu demiryolu olayı şehir ve köylerin ayaklanması.

1928’den sonra Çin komünistleri yine ayaklandırma siyasetine devam etmekten geri kalmadılar. Bu arada Çin komünist partisi kongresinde millî hükümeti yıkmak, memleketi beylerden temizleme, Sovyet rejimine benzer bir hükümet kurma prensiplerini içine alan “Büyük İstekler”i ilân etti. 1929’da Çin demiryolu hâdisesi oldu. Rus ordusu Manchuli ve Haiları (Mançurya’da) işgal etti. Bu olay, Çar Rusya’sında olduğu gibi Sovyet Rusya’nın da Çin’i istilâ siyasetine devam ettiğine bir delildi. Bu arada Çin komünistleri Rusya’yı kendilerine örnek alarak, onlar gibi çalışmağa başladılar.

Şehirlerde “Kızıl işbirliği” adıyla işçilerin esas teşkilâtını kurdular. Daha sonra silâhlı isyanlar hazırlamak üzere parti üyelerine askerî talimat verdiler. Rusya’da olduğu gibi “Çiftçiler komitesi” kurdular. Mahalli askerî birlikleri silâhlarını alarak çiftçi ordusuna verdiler. Bu şekilde onlar bir nevi “Çiftçiler birliği diktatörlüğü”nü kurmuş oldular. Ve Çin tarihinde “gezginci silâhlı haydutlar”ın kullandığı şiddet metodunu tatbik etmeye başladılar. Öldürme, kundakçılık, zorbalık para toplama, halk arasında fesat çıkarma, arazi sahiplerini öldürerek topraklarını dağıtmak, böylece bir Sovyet rejimi kurmak “siyasi programı” içinde idi. Mülk sahipleri ile kiracıları arasında eskiden beri mevcut olan bağılılığı koparmak için bu gezginci haydutlar faaliyete geçtiler. Zengin çiftçilerin evlerini yakmak için fakir halkı teşvik ettiler. Böylece zengin ile fakir tabakanın arasını açtılar. Gizlice fakirlerin evlerini yakarak onları evsiz bıraktılar, onları bu gezginci haydut zümresi arasına kattılar. Diğer taraftan, Çin komünist askerleri bir köyü yakıp soyduktan sonra tahsil görmüş olanları ve kuvvetli erkekleri beraberlerinde götürdüler, geride kalan ihtiyaçları, sakatları, kadın ve çocukları bıraktılar. Bunlar komünist mücadelesine karşı gelemiyerek onlarla az çok birleşmiş oldu.

Kontrolları altındaki bölgelerde Çin komünistleri halka modern işkence aletlerini tatbik ediyorlardı, bunlar 72 çeşit idi. Onları öldürmeden, bedenini olduğu kadar akli muvazenesini de bozacak en şiddetli işgenceleri yapıyorlardı.

Böylece her yerde, köylerde, şehirlerde halk arasında büyük bir korku yaratarak halkı sindirmeye muvaffak olmuşlardı.

Bundan başka Mançurya'yı işgal eden Japonlara karşı güya beraber mücadele etmek için Shanghai ve Nanking'deki öğrencileri millî hükümete karşı faaliyete getirmek için teşvik ettiler. Aynı zamanda, "Chiang Kai-Shek boşuna çalışıyor, Japonlarla döğüşmek yersizdir" şeklinde beyanat vererek hükümet ile mahalli makamlar arasına şüpheler sokuyorlardı. Japonlar, 1932 de Shanghai'ya hücum ettikleri zaman, bundan faydalanan komünistler Hunan, Kiangsu, Kwantung ve Fukien eyâletlerinde kendi Sovyet bölgelerini genişletmeye başladılar. Hattâ Juichin de muvakkat bir hükümet kurdular. Bu sıra Mao-Tse-Tung yine ortaya çıkıyor. Fakat Millî hükümet ordularının her yerde komünist kuvvetlere karşı başarı elde etmesi neticesinde Mao Shensi'ye kaçtı. Burada Liu-Tse-tan idaresindeki mahalli komünist kuvvetlere katıldı. Komünistlerin bu başarısızlıkları neticesinde ellerinde sadece 5000 silâhlı kuvvet kalmıştı; bu askerî bakımından ciddi bir tehlike sayılmazdı.

Çin komünistleri askerî cepheden mağlûp olduklarını anlayınca siyasi vasıtalarla kendilerini kurtamağa çalıştılar. Japon harbi onlar için bir vesile oldu. Ve "Japonlara karşı işbirliği yaparak milleti kurtarmak" parolasını kullanmağa başladılar. Mao-Tse-Tung ve arkadaşları Shensi'de ciddi bir açlık tehlikesi görünce, "kızıl ordu anti-Japon kolu" adını taşıyan birlikleri bol buğday bölgesi olan Shansi'nin batısına gönderdi. Fakat bunlar Millî hükümet kuvvetleri tarafından yine mağlûp edildi. Mao ve arkadaşları artık herhangi bir askerî harekette bulunamayacak duruma gelmişti. Teslim olmağa karar verdiler ve bir anlaşma yapılması için hükümete yanaştılar. "İç savaşa son verelim, Japonlara karşı birlikte mukavemet edelim" parolasını yaymağa başladılar. Fakat bu kararın Japonlarla harb etmeden ziyade kendilerini toplamak için bir hareket olduğunu diğer taraftan Rusların zaman zaman Çin'e tecavüzlerde bulduklarını görüyoruz. Fakat Japon istilâsı, Marco-Polo köprüsü olayı Rusya ile anlaşmayı icabettirdi. 1937'de Rusya ile bir saldırmazlık paktı imzalandı.

Bundan sonraki bölümlerde, Sian olayı, Chiang'ın Çin komünistleri tarafından hapsedilişi ve hazırladıkları 8 isteği "Chiang-Kai-Shek'e zorla kabul ettirmek isteyişleri, bundan başka Çin komünist partisi merkez komitesinin "Millî felâketi önlemek için bütün halkla birlikte çalışmağa hazır olduklarını bildiren" 4 maddelik beyanâtı izah edilmiştir. Chiang bu "4 madde" ile Çin komünistlerinin hakikaten pişman olduklarına, istilâya karşı bütün halkla birlikte karşı koymağa hazır olduklarına dair ifadelerinde samimî olduklarına inanmıştı. Zira onları Çinli olarak düşünmüş ve bir gün Çin milletine yeniden sadakat göstereceklerini ümit etmişti. Bu beyanâtı memleket içindeki bütün vatanseverler ve ileri görüşlü insanlar da Millî Hükümetin siyasetinin başarılı bir neticesi olarak kabul etmişlerdi. Hiç kimse, Çin komünistlerinin bu ciddi anda aykırı hareket edeceklerine evvelden hüküm veremezdi. İşte bu sonradan trajik neticeler doğurdu. Onlarda millî şuur diye bir şeyin mevcut olmadığını gösterdi. Chiang bu bölümü şu sözleriyle bitiriyor: "Bundan bahsetmek benim için bir utanç meselesi ise de, bugün hür dünyanın komünizme karşı mücadelesinde bir değeri olabilir".

Bundan sonraki bölümlerde, hükümetin komünist askerlerini yeniden teşkilâtlandırması ve millî ihtilâl kuvvetlerine katılması, halk siyasi meclisinin kuruluşu

ve mukavemet programı, komünistlerin meclis çalışmalarını sabotaj etmeleri ve Mao Tse-tung'un tekrar faaliyete geçmesi, Avrupa harbinin başlaması, Sovyet Sovyet Rusya'nın durumu" anlatılmıştır. Bu arada komünistler Moskova'ya ayak uydurarak Sovyet Rusya tarafını tutmuşlar, Rus-Alman mukabil yardım paktının imzalanmasını Rusya'nın büyük bir zaferi olarak kabul etmişler ve bunu övücü yazılar yayınlamışlardır. Daha sonra Avrupa harbi başlayınca Mao-Tse-Tung, bu harbin bir emperyalist harbi olduğunu ve böylece Amerika-İngiliz emperyalizmine muhalif olduklarını ilân ediyordu. Millî hükûmete Amerika ve İngilizlerle işbirliği yaptığı için hücumlarda bulunuyordu.

Diğer taraftan Çin komünist kuvvetleri, mahalli askeri kuvvetlerin silâhlarını alarak birçok eyâlet hükûmetlerine hücum ediyorlardı. Nihayet Shensi, Kansu hududunda mahalli bir hükûmet kurdular. Chiang-Kai-Shek, onlara, taahhütlerine sadık kalmalarını ihtar ediyor ve Millî Hükûmetin emirlerine itaate davet ediyordu. Aralarında yine bir anlaşma imzalandı. Fakat neticede Çin komünistlerinin bu anlaşmaya da sadık kalmadıklarını görüyoruz.

Rus-Japon bitaraflik paktı —Alman-Rus harbi —Dış Moğolistan'da Rus istilâsı:

1944'de Alman-Rus harbi devam ederken, Sovyet Rusya, Çin'in dış Moğolistan'daki Tannu Tuva'yı işgal etti. Ve burada bir kukla hükûmet kurdu. Daha sonra burası Sovyet Rusya'nın ilk peyki oldu. Böylece Sovyet Rusya 1929'da Çin ile yaptığı anlaşmayı bozmuş oluyordu. Çok geçmeden, Dış Moğolistan da Rusya'nın ikinci peyki oldu.

Pasifik harbinin başlaması ve Amerika-İngilizler tarafından Çin'deki özel imtiyazların kaldırılması:

Amerikan ve İngilizlerin Pasifik harbi dolayısıyla işbirliği teklifi, Çin'in yıllardan beri üzerine yüklenmiş "eşit olmayan muahedeler" in kaldırılmasına yol açmıştı. Bu, Çin'in bağımsız ve hür vatandaşlar ülkesi olarak ayakta durabilmesini sağlamıştı. Fakat Stalin'in plânları Çin'in bağımsız ve birleşmiş, kuvvetli bir millet olarak yükselmesine mâni olmuş ve Mao-Tse-Tung da Moskova namına çalışarak Çin'i evvelkinden daha ağır bir duruma sürüklemişti. Bundan başka milletlerarası komünistlerin gezginci yoldaşları, Amerikan-İngiliz-Çin anlaşmasına, "Çin'in hükümdar tabakasını yatıştırma siyaseti" damgasını vurmuşlar ve bu hareketi de, "Çin hükûmetinin Japonya'ya teslim olmasına mâni teşebbüs" olarak izah etmekle, Çin komünistlerine büyük yardımlarda bulunmuş oluyordular.

Bundan sonraki bölümler, "Çin komünistleriyle tekrar müzakerelere başlanması, komünistlerin yeniden tecavüzleri, yeni bir anlaşmaya varılması, komünist kominterinin feshi, Stalin'in Amerikalılarla işbirliği yapması, komünist kominterinin yine gizli gizli çalışmaları, Amerikan komünist partisinin Sovyet Rusya'nın gizli ajanı olduğu ve Sino-Amerikan dostluğunu bozmaya çalışması ve Rusların Çin aleyhinde, yayınları" hakkında bilgi veriyor. Milletlerarası komünistlerin Amerika umumi efkârını Çin hükûmeti aleyhine çevirmeğe çalıştığı yazılarda, Çin Japon harbinin bir an önce sona ermesini ve Çin komünistlerinin idareyi ellerine alması isteniyordu ki, bu Moskova'nın plânı idi. Fakat bunu o zaman pek az kimse anlayabilmişti.

Bu sırada Japonlarla Rusların gizli anlaşma yaparak Çin topraklarını kendi aralarında taksim yoluna gittiklerini görüyoruz. Diğer taraftan Amerika da general Stiwel'i askerî hareketi idare için Çin'e göndermişti. Fakat Stiwel Çin komünist propagandasının tesiri altında kalmış ve Çin komünist ordularının eşit şartlar altında yeniden tanzimini, harbe iştirakini ve mobilize edilmiş hükümet kuvvetlerini Japonlara karşı kullanılmasını istemişti. Komünist plânlarının ne olduğuna dair bir bilgi sahibi olmadığı için Çin-Amerikan işbirliğinin bozulma yoluna gittiği anda, Amerika Stiwel'in yerine general Wedemeyer'i gönderdi. Bundan sonra Çin-Amerikan işbirliğinde bir gelişme görülüyor.

Bundan sonraki bölüm, Çin'le komünist Çinlilerin arasında yapılan anlaşmayı izah etmektedir. Amerikan generali Hurley'in ve Mao-Tse-Tung ile kaleme aldığı bu anlaşmanın en önemli maddeleri şunlardır: "Millî Hükümet, bütün anti Japon partilerin ve partisiz siyasi bir iklerin mümessillerinden müteşkil olarak bir "Koalisyon hükümeti" kuracak. Bu Koalisyon Hükümeti Dr. Sun-Yat-Sen'in üç halkçılık prensibini" kabul edip, halktan, halk tarafından ve halk için bir hükümet kuracak. Demokrasi yolunda ilerliyecek ve terör yerine özgürlüğü sağlayacak". Chiang - Kai - Shek, o zaman Doğu Avrupa'da tatbikini görmeğe başladığımız Moskova'nın diğer memleketleri esareti altına alma formülünden başka bir şey olmadığı düşüncesiyle bilhassa koalisyon hükümeti maddesi üzerinde durarak bu anlaşmayı kabule yanaşmadı. Diğer konuşmalardan da bir netice çıkmadı.

Meşrutî Hükümetin çalışmaları —Sulhçu işbirliğinin sona ermesi:

Daha 1937'de Anayasanın kabulü düşünülmüştü. 1945 Temmuz ayında bu meselenin görüşülmesi için Millet Meclisi toplantıya davet edilmişti. Fakat Çin komünistleri bu toplantıya gelmediler ve "bağımsız bölgeler halk mümessili meclisini" kurdular. Anayasalı demokrasi sistemi onlara uygun gelmiyordu.

Çok kısa olan son bölümde birkaç satırla Chiang, Çin komünistlerinin Moskova'nın tahrik ve teşvikiyle Millî Hükümeti yıkmak hususundaki gayretlerinin boşa çıktığını, Millî Hükümetin Çin halkının mâneviyatını kuvvetlendirmekteki gayretini, askerî kontrolü elinde tutarak zafer kazandığını fakat harpten sonra Moskova'nın Çin'i yıkmak için yeniden plânlar kurduğunu anlatmaktadır.

Bahis 4: Çin-Sovyet Rusya sulhçu işbirliğinin sona ermesi:

3. ncü devir: (1943-1949) (s. 129-194).

İkinci Cihan harbinin sona ermesi, Çin komünistlerinin kuvveti ellerine alma şansını kaybettirmişti. Sovyet Rusya ve Çin komünistleri "sulhda beraberlik" havasına bürünerek Çin-Amerikan birliğini bozmak için çalışmaya başladılar. Bu bahis, bu konuya dair teferruatı vermektedir.

Çin hükümetinin Japon teslimini kabulü —Çin komünistlerinin 6 isteği:

Japonların teslimi kararının alınması üzerine Millî Hükümet hiçbir şekilde askerî harekete geçilmemesini bildirmişti. Fakat Çin komünistleri bu büyük emre itaat etmediler. Yine her türlü kötülüğü yapmak için faaliyete geçtiler. Bu "7 emir"den başka "6 isteği" de hükümete sundular. Bu isteklerin arkasında komünistlerin maksadı aşıkardı. Japon kukla ordularını silâhtan tecrit ederek münakalât hatlarını ele geçirmek, böylece Mançurya, Yehol, Chanhar ve Suiyuan'a askere göndererek Sovyet ve Moğolistan kuvvetlerine katılmak için bu bölge-

lerdeki kontrollerini genişletmekti. Aynı zamanda koalisyon hükümetinin teşkili ile de bu siyasi tecavüzlerini yapmak hususunda askerî bir taktik ileri sürmüs oluyorlardı.

Sulhu yeniden kurma programı —Sino-Sovyet arkadaşlık paktının imzalanması:

Japon emperyalizminin yıkılması, Çin'de üç buçuk milyon insan kaybına ve birçok maddî zararlara malolmuştu. Buna mukabil yıllardan beri Çin'in yüklen-diği "eşitsiz muahedeler" ortadan kalkmış, Çin hür ve eşit bir devlet olmuştu. Bu yeniden kalkınma işinde başarı elde etmek için evvelâ sulhçu kalkınma programını ortaya koymak gerekiyordu. Burada Chiang-Kai-Shek, memleketi sulh içinde yaşat-mak, modern demokrasiyi kurmak, yeniden kalkınma programını tamamlamak ve üç halkçılık prensibini yerine getirmek ve halkın seviyesini yükseltmek için gereken tedbirlerin alınması hususunu anlatıyor. Dış ve iç siyaset bakımından Millî Hükü-met bu program gereğince çalışacaktı. Fakat komünistler ve onların milletlerarası arkadaşları entrikalarla bu gayretleri sabotaj etmekte devam ettiler. Diğer taraftan Amerika, İngiliz ve Sovyet Rusya "Yalta'da gizli anlaşma"yı yaptı. Çin burada tem-silen bulunmadı. Hattâ sulhun hatırı için bazı feragatlarda da bulunmak zorunda kaldı. Fakat Rusya da Çin'e maddî mânevi yardımda bulunacaktı. Bunun neticesi Sovyet Rusya ile Çin arasında yapılan anlaşma Sovyetlerin askerî ve diplomatik işlerde Çin'e karşı çalışmasını kolaylaştırmış oluyordu.

Çin-Sovyet anlaşmasının neticelenmesi ve sulhta beraber olma işinin tahakkuk etmesi için Çin hükümeti Çin komünistleriyle de ayrı konuşmalar yapmakta idi. Mao-Tse-Tung'da bu anlaşmaya katılmıştı. Yennan'a döndüğü zaman Mao verdiği bir nutukta, "Çin'in önünde tek bir yol vardır. O da sulh yoludur. Sulh her şeydir, bütün diğer nazariyeler yanlıştır. Beraber çalışırken komintang, Çin komünist partisi ve diğer partiler bütün güçlükleri sulh-demokrasi ve tesanüt yoluyla yene-cektir. Cumhurbaşkanı Chiang-Kai-Shek'in liderliği altında birleşecektir. Üç halkçılık prensibi tatbik edilirse bu güçlüklerden korkmalarına lüzum kalmaz" demişti. Fakat ileride Mao'nun bu anlaşmayı tamamen bozduğunu görüyoruz. Komünistler bu anlaşmadan hemen sonra, birçok şehirleri, demiryollarını ellerine geçirerek Kuzey Çin ile merkezi Çin arasındaki münakale hatlarını kapamışlardı. O sırada hükümet, memleketin muhtelif bölgelerindeki Japon ordularını teslim alma işiyle meşguldü. Diğer taraftan Çin komünistleri, Chahar, Hopei, Shantung ve Kuzey Kiangsu'da silâhsızlandırdıkları 30.000 Japon askerini alıkoymuşlardı. Böylece, komünistler hükümet kuvvetleri tarafından Japonları teslim alma işine mâni olurken, diğer taraftan da memleket içinde Amerikan aleyhdarlığı propagan-dası kampanyasını açtılar. Amerikalıların, bir taraftan Çin'e yardım ederken diğer taraftan da Çin'in iç işlerine müdahale ettiklerini ve Kuzey Çin'de yerleşmekte olduklarını ileri sürdüler. Bundan başka Çin komünistleri memleket dahilinde münakale hatlarını bozdular. Honan eyâletinde Sarı Nehrin hendeklerini yıkarak yüzlerce kilometrelik araziye sular altında bıraktılar. Fabrikaları yaktılar, birçok şehir ve köyleri yakıp yıkarak yerle bir ettiler. Kalgan'da kitle katliamı yapıldı. 15 yaşından yukarı herkes askere alındı. İlim adamları da dahil bütün kabiliyetli, yüksek tahsil görmüş adamlar orduya gönderildi. Sınır bölgesi parası çıkararak bunu zorla halka kabul ettirdiler. Böylece millî para sistemini de sabotaja muvaffak oldular.

Mançurya'da Sovyet Rusya'nın muahedeyi ihlâli ve Dış Moğolistan, Yehol ve Chahar'ı işgali:

Sovyetler Japonya'nın tesliminden faydalanarak Mançurya'ya girdiler. Burada Japonların silâhlarını alarak onları harb esiri olarak alıkoydular. Sonra Dairen limanının Sovyet malları için açılmasını istediler. Çin hükûmeti burada asker bulundurmıyacaktı. Böylece, Sovyet Rusya, Japonlara karşı müşterek harb esnasında Çin'le yaptığı Sino-Sovyet dostluk anlaşmasını bozmuş oluyordu.

Sovyetler aynı zamanda, Yehol Chahar ve Mançurya'da güçlükler çıkarıyorlardı. Chiang-Kai-Shek, Çin topraklarının bütünlüğünün bozulduğunu Doğu Asya'da sulh ve nizamın ciddi şekilde tehdit edildiğini ve ileride herhangi bir kötü duruma mâni olmak için Çin'in ve Amerika'nın beraberce harekete geçmeleri gerektiğini Truman'a bildirdi. Truman bunu çok müspet olarak karşıladı. Bunun üzerine Ruslar dostça hareketlere başladılar. Chiang-Kai-Shek'in oğlu Rusya'ya gitti. Stalin bu konuşmada, Kuomintang ile komünist parti arasında bir sulh birliği ümidini beslediğini söylemiş ve Çin-Amerikan ve Sovyet Rusya arasındaki işbirliği lehinde, fakat Amerika'nın Mançurya'ya üçüncü bir kuvvet olarak müdahale etmesini hoş karşılamadığını ilâve etmiş. Sağa sola eğilmeyen bir siyaset takibetmesi tavsiyesinde bulunmuş. Chiang-Kai-Shek'ı Rusya'ya davet etmişti. Chiang bu daveti reddetti.

Chiang bu daveti kabul etseydi, diplomasi bakımından yegâne yolun Rus komünistlerinin Çin'e karşı olan sabit manevralarını yani, Kuomintang ile Çin komünist partisi arasındaki işbirliği neticesinde bir koalisyon hükûmetinin kurulmasını kabul etmiş ve Rusya'ya tam bir güvenle bağlanmış olacaktı.

Diğer taraftan dünya umumi efkârı komünist propagandasının etkisi altında idi. Ekseri demokratik milletler Çin-Rus mücadelesinde Sovyet Rusya'yı yatıştırılmayı tercih etmişti. Çin de bu durum karşısında dış siyaseti önde tutarak sesini çıkarmamıştı.

Bütün bunlara rağmen Moskova'nın tesiri ile Sino-Amerikan dostluğuna darbe indiriliyordu. Sovyet Rusya'ya karşı Amerika ile müştereken bir siyaset takip etmenin imkânı yoktu. Chiang-Kai-Shek Sovyet Rusya'nın tecavüzüne karşı yalnızca mücadele edecekti. Bunun içindir ki Stalin'in ikinci davetini Chian-Kai-Shek kabul etmedi. Eğer bu daveti kabul etseydi, Çin komünistleriyle müştereken bir koalisyon hükûmeti kurulacaktı ve çok geçmeden bütün memleket bir Sovyet peyki olacaktı. Bundan sonra Sovyet Rusya bir damla kan dökmeden bütün Çin'i kontrolü altına alacak, yalnız Asya'yı değil Pasifik'in de bir Rus gölü haline getirecekti. Bütün bunları teferruatı ile düşünen Chiang, Stalin'in teklifini kabule yanaşmadı.

Uluslararası komünistlerin tecavüz propagandası —Çin komünistlerinin taraf-sızlık manevraları:

Sovyetler, Çin'e komünist hükûmeti getirmedikçe plânlarını tatbik edemeyeceklerini ve Çin'de Amerika'nın nüfuzunu yok etmedikçe Asya'da hâkimiyet kurma ihtiraslarını gerçekleştiremeyeceklerini biliyordu. Chiang-Kai-Shek sulh yolunu tercih ederken herhangi bir komünist ihtilâlini yatıştıracağına emindi. Siyaset bakımından Çin komünistlerinin ihtilâli, Sovyet Rusya'nın Çin'e karşı

tecavüz harbi mahiyetinde idi. Uluslararası komünistler bu tecavüzün çirkin tarafını maskeleyişler ve bunu "Çin hükümetinin sebebiyet verdiği bir iç harb" şeklinde yorumlamışlardı. Çin hükümeti siyasi ve sosyal nizamı kurmak için bu ihtilâli bastırma hareketine geçti. Uluslararası komünistler, gerek dahilde gerek memleket dışındaki halkı, hükümetin otoritesinin sarsıldığına, Çin komünistlerinin Çin'de demokrasi rejimini kurmakta olduklarına inandıрмаğa çalışıyorlardı.

Amerika'nın Çin dâvasına karşı hareketi önemli olduğundan Çin hükümetinin her şeyden önce uluslararası anlayışı kazanması gerekiyordu. O zaman Çin hükümetinin, savunma durumunu muhafaza etmesinden ve mesuliyetin nereden geldiğini dünyayı ikna için Çin komünistlerinin harekete geçmelerine müsaade etmekten başka çaresi olmadığını Chiang-Kai-Shek itiraf etmektedir.

Neticede ihtilâl çabuk genişledi. Hükümet, memleketteki nizamı ve kanunları idare edecek kuvveti kaybetmişti. Böylece komünist kuvvet dünya sulhünü tehdit edici şekilde büyümüştü. Bu sırada Çin komünistleri tarafsızlık taktiklerini yeniliyorlardı. "Demokratik Birlik" adlı bir birlik kurarak, millî sulhu ve birliği sağlayacaklarını ilân ediyorlardı. Yayınladıkları yazılarda, "Çin'de bu iki parti yani, Kuomintang ve komünist partiler birbirine muhaliftir. Bu muhalefet iç harbi tehlikesini yaratmıştır. Eğer bu temayül yok edilmezse, Çin'de sulhtan, birlikten ve demokrasiden konuşmak boşunadır. Millî ve demokratik bir kolalisyon hükümetinin kurulmasının yegâne yol olduğunu ileri sürüyorlardı. Böylece Çin komünistleri ile hükümetin arası büsbütün açıldı.

Amerikan aracılığının başlaması:

Bu bölümde, General Marshall'ın Çin'e arabuluculuğu için gönderilmesi (1945), komünistlerle Millî Hükümet arasında ateş kes emrinin verilmesi, siyasi-istisari konferansda ileri sürülen millî kalkınma hükümetinin yeniden organize edilmesi, askerî meseleler ve millet meclisi ile ilgili 24 maddelik anlaşma üzerinde bilgi verilmiştir.

Çin komünistleri bu birinci ateş kes emrine itaat etmemişler ve Sovyet ordusu Changchun'dan çekilir çekilmez burasını işgal etmişlerdi. Millî Hükümet ateş kes emrini nazarı itibare alarak hiçbir harekette bulunamamıştı. Diğer taraftan Ruslar da ellerinden geldiği kadar General Marshall'ın arabulucu gayretlerini baltalamağa çalışıyorlardı, Çin komünistlerinin de anti-amerikan propagandasına yeniden başlamışlardı. Sovyet Rusya'nın yardımı ile Çin komünistleri Mançurya'da birçok şehirleri işgal etmişti. Bunun üzerine ikinci ateş kes emri verildi.

Chiang-Kai-Shek, bu ikinci ateş kes emrinin verilmesi neticesinde Millî Hükümet kuvvetlerini komünistlere karşı harekete geçirmemişti. Onların Çinli ve vatansever olduklarını düşünerek bu emre itaat edeceklerine, yeniden faaliyete geçmiyeceklerine inanmakla bir kere daha hata işlediğini söylüyor.

Sovyet Rusya'nın Kuzey-Doğuda fabrika ve madenleri yağma etmesi, komünist askerlerinin tecavüzü:

Burada, Sovyetlerin Mançurya'da fabrika ve madenleri yağma etmesi, komünistlerin ikinci ateş kes emrine rağmen birçok cephelerde millî hükümet kuvvetlerine hücumlarda bulunması, birçok şehirleri yakıp yıkmaları, Millet Meclisi toplantılarının geri bırakılması, komünistlerin Amerikan arabuluculuğunu kabul etme-

mesi anlatılmıştır. Çin komünistlerinin “Millet Meclisinin ancak hükümet yeniden kurulduktan sonra toplanmasını ve meclisteki üye adedinin kendi isteklerine uygun olmasını ve veto hakkının konulmasını” istemeleri üzerine Millet Meclisinin toplanması geri bırakıldı. Böylece general Marshall'ın Çin'i sulha kavuşturma gayretleri boşa çıkıyordu.

Üçüncü ateş kes emri —Millet Meclisini toplanması —Çin komünistlerinin arazi reformu —Amerikan düşmanlığı:

Çin komünistlerinin anlaşmaya yanaşmaması neticesinde Millî Hükümet kuvvetleri Galgan'ı aldı. Hükümet Çin komünistleriyle sulhçu bir anlaşmaya varmak istedi ise de, komünistler kabul etmediler. Daha sonra meclisin açılışına partili, partisiz bütün delegeler geldiği halde onlar gelmediler. Yennan'da “arazi reformu üzerinde” bir program hazırlamak için toplandılar. 1947'de “arazi kanununun ana hatları” başlıklı bir kararlar arazi beylerini ortadan kaldırıyor, araziye müsavi olarak fakir çiftçiler arasında taksim ediyorlardı. Bu çiftçiler aynı zamanda orduya da girebileceklerdi. Bu şekilde “arazi islahı” bir nevi askerî seferberlik demektir.

Amerikan düşmanlığı —Sovyet Rusya'nın Amerikan arabuluculuğunu sabotaj etmesinin sebepleri —Sulhçu işbirliğinin neticeleri:

1946'da Çin komünistleri General Marshall'ın arabuluculuğunu reddetkten sonra her türlü Amerikan aleyhdarlığına, propagandalarına başladılar. Bunun üzerine Amerika para ve askerî yardımı kesti, ve Peiping Tientsin, Tsingtao'daki askerlerini geri aldı. Böylece Sino-Amerikan işbirliği, Çin komünistlerinin sabotajlarıyla sona ermiş oldu. Bu arada (1947) Millî Hükümet anayasayı kabul etti. Çin komünistleri Millî Hükümetin çalışmalarını durmadan baltalıyordu. En büyük yardımcıları Sovyet Rusya idi. Çin komünistlerinin “Chiang-Kai-Shek çekilmeden sulha kavuşamayız” parolası her tarafa yayılmıştı. Bunun üzerine Chiang-Kai-Shek 21 Ocak 1949 da Cumhurbaşkanlığından çekildi. Siyasi ve sosyal durum Çin komünistlerinin kontrolü altına girdi.

Hülâsa:

İkinci cihan harbi neticelendikten sonra Çin, Japonya ve Rusya ile dostluk muahedesi imzalamış ve Çin komünistleriyle sulh konuşmaları yapmağa çalışmıştı. Fakat Çin komünistlerinin gayesi bütün Çin'i kontrolleri altına almak ve Rus İmparatorluğu'nun yeni bir kolonisi haline getirmektir. Amerika'nın arabulucuğu sırasında Çin komünistleri tarafsızlık rolünü oynamış bunu askerî manevraları için iyi bir fırsat bilmişlerdi. Chiang-Kai-Shek bu sırada Sovyet Rusya'nın arabuluculuğu teklifini, Çin'i ikinci bir Polonya durumuna düşürmemek için kabul etmemişti. Sovyet Rusya bu yoldan hedefine varamayınca Çin komünistlerini her bakımdan desteklemeğe başlamıştı. Bir taraftan sulh konuşmaları yapılırken, diğer taraftan iç harb bütün hızıyla devam ediyordu. Moskova da Amerikan aleyhtarlığını teşvikten geri kalmıyordu. Böylece, Çin komünistlerinin devamlı sabotajları, iftiraları, zulümleri ve sonra memleket dışındaki gayet iyi plânlanmış propagandaları Çin Millî Hükümetini başarısızlığa kadar götürmüş ve iktidarı Çin komünistlerinin eline teslimine sebebiyet vermişti. Chiang-Kai-Shek, bu bölümü şu satırlarla bitiriyor: “Fakat, Sovyet Rusya, Çin'i yeni bir kolonisi yapma hülyasını asla tahakkuk ettiremeyecektir. Bunu yapmağa kalktığı takdirde, Çin halkının darbesiyle parça parça olacaktır”.

Tebliğler :

ANKARA ÜNİVERSİTESİNDE MUHAFAZA EDİLEN
FOSİL FİL KALINTILARINA DAİR BİR NOT

Dr. MUZAFFER ŞENYÜREK

Anadolu'da bulunmuş olan Pleistosen çağa ait bazı fosil fil kalıntıları Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Paleoantropoloji kürsüsünde muhafaza edilmektedir. İncelemekte olduğum bu kalıntıları ve bunların buldukları yerleri kısaca bildirmeyi faydalı buluyorum.

AKDOĞAN (ANKARA) — Kızılcahamam'ın 9 kilometre güney doğusunda bulunan Akdoğan köyü ilkokulunun 150 metre kadar kuzeyinde şose kenarındaki yarmada kırık bir moler bulunmuştur. 1957 yılında bulunan bu molere ait parçalar Dr. Oğuz Erol ve daha sonra tarafımdan toplanmıştır.¹ Ankara-Kızılcahamam şosesinin batı kenarında bulunan bu yarmanın alt kısmında kumlu ve tüflü bir kil tabakası ve üstünde de bir konglomera örtüsü görülmektedir. Fosil diş yarmanın alt kısmında bulunmuştur.

Aşınmış olmakla beraber brachyodont olduğu açık bir şekilde görülen bu fosil diş *Archidiskodon* Pohlig cinsine aittir. Brachyodontism'e ilâveten, minesinin kalınlığı (ortalama 5 milimetre) ve mine levhası frekansının 10 santimetrede $4 \frac{1}{2}$ olması bu fosil dişi *Archidiskodon planifrons*'un (Falconer ve Cautley) molerlerine yaklaştırmaktadır. Mamafih, dişin tam olmaması kesin bir spesifik teşhisi güçleştirmektedir. *Archidiskodon* Pohlig cinsine mensup iptidai bir file ait olan bu fosil diş yol kenarındaki yarmanın Villafranchian çağa, yani Alt Pleistosen'e ait olduğunu göstermektedir.

Akdoğan köyü ilkokulunun 200 metre kadar doğusunda bulunan ve köylüler tarafından Kaypak denilen yerde kazı yaptım ve bazı fosil memeli hayvan kalıntıları buldum. Bu mahalde fosiller bir miktar tuf ihtiva eden ve aralarında çakıl şeritleri bulunan sarı renkli kil tabakaları içinden çıkmaktadır. Yol kenarındaki kesitten biraz daha eski olan bu kil tabakaları görüntüye göre ya Pleistosen'in hemen başlangıcına veya Pliosen'in sonuna aittir. Burada bulduğum fosiller üzerinde yapmakta olduğum incelemeler tamamlanmadığı için daha kesin bir tarih vermek şimdilik mümkün değildir.

SİVRİHİSAR (ESKİŞEHİR) — 1954 yılında Kaymaz ilkokulu başöğretmeni Bay Hasan Ayhaner tarafından bulunmuş olan bir fosil diş Millî Eğitim

¹ Akdoğan ve Üçbaş köyleri civarındaki fosil yatakları 1957 yılında Doç. Dr. Oğuz Erol tarafından bulunmuştur. Dr. Oğuz Erol'un bu hususu bana bildirmesi üzerine 1957, 1958 ve 1959 yıllarında bu bölgede kazı yaptım. Bu bölgede fosillerin bulunduğunu bildirmiş olması dolayısıyla Doç. Dr. Oğuz Erol'a burada teşekkür ederim. Yine bu münasebetle, Akdoğan köyü civarında yaptığım kazılar için gereken tahsisatı vermiş olan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine teşekkürü bir vazife bilirim.

Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğü tarafından kürsümüze havale edilmiştir. Bay Hasan Ayhaner'in bana verdiği bilgiye göre bu fosil dış Sivrihisar Kazasının Nasriye ve Selimiye köyleri arasında kumlar içinden çıkmıştır.

Nasriye ve Selimiye köyleri arasında bulunmuş olan bu fosil dış iyi muhafaza edilmiş bir molerdir ve *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) türüne aittir. Akdoğan köyünde bulunmuş olan örnekten daha mütekâmil bir türe ait olan bu fosil moler de Villafranchian çağa, yani Alt Pleistosen'e aittir.

SARAYKÖY (DENİZLİ) — 1954 yılında Denizli Vilâyetinin Sarayköy Kazasının Demirli köyünde o zamanki Kaza Kaymakamı Bay Orhan Zaim tarafından satıhta bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğüne gönderilen fosil kalıntılar Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğü tarafından kürsümüze havale edilmiştir.² Bay Orhan Zaim tarafından bulunmuş olan fosil kalıntılar moler parçalarıdır ve yine *Archidiskodon meridionalis* (Nesti) türüne aittir. Böylece, bu bölgede bulunmuş olan fosil kalıntılar da Villafranchian çağa, yani Alt Pleistosen'e aittir.

ALPU (ESKİŞEHİR) — 1959 yılında Eskişehir Valiliği Alpu'da bazı fosil kalıntılarının bulunduğunu Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğüne bildirmişti. Bu hususun Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğü tarafından kürsümüze yazılması üzerine Eskişehir'e ve oradan Alpu'ya gittim.³ Fosil kalıntılar Alpu'nun biraz kuzeyinde bulunan akarsu menşeli kum ve çakıl tabakaları içinden çıkmaktadır. İlk çıkan kalıntılar Devlet Su işleri sürveyanlarından Bay Gazi Yeşil ve topograf-ressam Bay Enver Pazarhoğlu tarafından toplanmışlardır. Alpu'ya yaptığım kısa ziyaret esnasında bir iki küçük parça buldum.

Alpu'da bulunan ve kürsümüzde muhafaza edilen kalıntılar fosil bir file ait moler parçalarıdır. Aşınmamış olan mine levhalarının genişliklerine nazaran yükseklikleri *Archidiskodon meridionalis* 'inkilerden daha fazladır.

GAZİ ORMAN ÇİFTLİĞİ (ANKARA) — 1958 yılında Ankara'nın batısında ve Gazi Orman Çiftliği civarında bazı fosil kalıntılarının bulunduğu Bay Şevket Yavuz tarafından Ankara Arkeoloji Müzesi Direktörü Bay Raci Temizer'e bildirilmişti. Bay Raci Temizer'in bu hususu bana bildirmesi üzerine Doç. Dr. Enver Bostancı ile birlikte bu mevki ziyaret ettim. Bu ziyaret esnasında aynı fosil hayvandan arta kalan bazı küçük parçaların henüz daha yerlerinde durduklarını gördüm. Fosil kalıntılar Fişek Fabrikasının biraz batısında seki çakılları (vadi tabanından itibaren ikinci seki) içinden çıkmıştır.⁴

² Bu münasebetle, Sivrihisar ve Sarayköy'de bulunmuş olan kalıntıları kürsümüze gönderen Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Genel Direktörlüğüne teşekkürü bir vazife bilirim.

³ Eskişehir'e yaptığım bu seyahat Türk Tarih Kurumu adına yapılmıştır. Bu münasebetle, gereken tahsisatı vermiş olan Türk Tarih Kurumuna teşekkürü bir vazife bilirim.

⁴ Ankara civarındaki dere sekileri için bak: Pfannenstiel, M. 1941. (Çeviren T. Tansu). Ankaranın Diluvyal moloz-sekileri ve Avrupanın Quartaer kronolojisine göre tasnifleri. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü çalışmalarından, sayı 120. Ankara; Erol, O.1956. Ankara güneydoğusundaki Elma Dağı ve çevre-

Bu mahalde bulunmuş olan fosil kalıntılar bir file ait iyi muhafaza edilmiş iki molerle küçük bir defans parçasından ibarettir. Molerler *hypsodont*'tur ve *Elephas* Linnaeus cinsine aittir. Bu molerler bazı hususlarda *Elephas trogontherii* Pohlig türünün dişlerine yaklaşmaktadır. Gazi Orman çiftliği civarında bulunan *Elephas* dişleri ve bunların spesifik durumu ileride etraflı bir şekilde incelenecektir. Mama-fih, molerlerin gösterdiği evrim safhası bu *Elephas* dişlerinin ve 2'nci sekinin muhtemel olarak Orta Pleistosen'e ait olduklarına işaret etmektedir.

sinin jeoloji ve jeomorfolojisi üzerine bir araştırma. Maden Tetkik Arama Enstitüsü yayımlarından, seri D, sayı 9, s. 74 ve 90. Ankara.

Communications :

A NOTE ON THE REMAINS OF FOSSIL
ELEPHANTS PRESERVED IN THE UNIVERSITY
OF ANKARA

MUZAFFER ŞENYÜREK, Ph. D.

Some remains of fossil Elephants of the Pleistocene Age are preserved in the Division of Palaeoanthropology of the Faculty of Languages, History and Geography of the University of Ankara. I have thought that it would be worthwhile to report these remains that I am studying, and the places where they were found in a brief note.

AKDOĞAN (ANKARA) — A broken molar tooth was found in the cutting beside the highway, about 150 meters north of the Primary School of the village of Akdoğan which is located nine kilometers to the south-east of Kızılcahamam. Parts of this molar tooth, found in 1957, were collected by Dr. Oğuz Erol and afterwards by me.¹ In the lower part of this cutting, on the western side of the Ankara-Kızılcahamam highway, is seen a layer of clay, with sand and tuff, and at its top there is a layer of conglomerate. The fossil tooth was found in the lower part of the cutting.

This fossil tooth, which in spite of the wear, is clearly seen to be brachyodont, belongs to the genus *Archidiskodon* Pohlig. In addition to brachyodontism, the thickness of its enamel (5 mm. on the average) and the enamel plate frequency of $4\frac{1}{2}$ for 10 centimeters bring this tooth close to those of *Archidiskodon planifrons* (Falconer and Cautley). However, the incompleteness of the specimen makes a certain specific determination difficult. This fossil tooth belonging to a primitive Elephant of genus *Archidiskodon* Pohlig shows that this cutting on the side of the highway belongs to the Villafranchian stage, that is, to the Lower Pleistocene.

I carried out excavations at a place about 200 meters to the East of the Primary School of Akdoğan, named Kaypak by the villagers, and found some remains of fossil mammals. The fossils are found in layers of yellowish clay, including some tuff, interbedded with some bands of gravel. These layers of clay, which are somewhat earlier than the section on the side of the highway appear to correspond

¹ The fossiliferous beds in the vicinity of the villages of Akdoğan and Üçbaş were discovered in 1957 by Doçent Dr. Oğuz Erol. Upon information received from Dr. Erol, I carried out excavations in this region in 1957, 1958 and 1959. I wish to convey my thanks to Dr. Oğuz Erol for informing me of this fossiliferous terrain. Again, on this occasion, I extend my thanks to the Faculty of Languages, History and Geography of the University of Ankara for the grants for the excavations I conducted in the vicinity of the village of Akdoğan.

either to the very beginning of the Pleistocene or to the end of the Pliocene. As the studies I am doing on the fossils I found at this place are not yet completed, it is not possible to give a more precise date at present.

SİVRİHİSAR (ESKİŞEHİR) — A fossil tooth collected in 1954 by Mr. Hasan Ayhaner, Principal of the Primary School of Kaymaz, was transferred to our Division by the General Directorate of Museums and Antiquities of the Ministry of Education. According to the information given to me by Mr. Ayhaner this fossil tooth was found in sands between the villages of Nasriye and Selimiye of the District of Sivrihisar.

The fossil tooth found between the villages of Nasriye and Selimiye is a well-preserved molar tooth and belongs to the species *Archidiskodon meridionalis* (Nesti). This fossil tooth, which belongs to a more advanced species than the specimen unearthed at Akdoğan, also belongs to the Villafranchian stage, that is, to the Lower Pleistocene.

SARAYKÖY (DENİZLİ) — Fossil remains found in 1954 on the surface at the village of Demirli of the District of Sarayköy, by Mr. Orhan Zaim, then the District Governor at this place, were sent to the General Directorate of Museums and Antiquities of the Ministry of Education and were transferred by the General Directorate of Museums and Antiquities to our Division.² The fossil remains found by Mr. Orhan Zaim are molar fragments and again belong to the species *Archidiskodon meridionalis* (Nesti). Thus, the fossil remains found in this region also belong to the Villafranchian stage, that is, to the Lower Pleistocene.

ALPU (ESKİŞEHİR) — In 1959 the office of the Governor of Eskişehir had informed the General Directorate of Museums and Antiquities that some fossil remains had been uncovered at Alpu. Upon notification of our Division by the General Directorate of Museums and Antiquities I went to Eskişehir and from there to Alpu.³ The fossil remains are found in layers of sand and gravel of running-water origin somewhat north of Alpu. The first remains were collected by Mr. Gazi Yeşil, surveyor for the State Water Works and by Mr. Enver Pazarlıoğlu, topographer-draftsman in the same General Directorate. During the brief visit to Alpu I collected a couple of small fragments.

The remains found at Alpu, now preserved in our Division, are molar fragments of a fossil Elephant. The heights of the unworn enamel plates, relative to their widths, are greater than those of *Archidiskodon meridionalis*.

GAZİ ORMAN ÇİFTLİĞİ (ANKARA) — In 1958 Mr. Şevket Yavuz had informed Mr. Raci Temizer, Director of the Archaeological Museum of Ankara,

² On this occasion I wish to extend my thanks to the General Directorate of Museums and Antiquities of the Ministry of Education for sending the fossil remains from Sivrihisar and Sarayköy to our Division.

³ The visit to Eskişehir was made on behalf of the Turkish Historical Society. In this connection I wish to extend my thanks to the Turkish Historical Society for providing the necessary grant.

that some fossil remains were found to the west of Ankara, in the vicinity of the Gazi Orman Farm. Upon being notified by Mr. Temizer I visited this location, together with Docent Dr. E. Bostancı. During this visit I saw that some small fragments of the same fossil animal were still standing *in situ*. The fossil remains were found in the gravels of a terrace (second from the floor of the valley) somewhat to the west of the cartridge factory.⁴

The fossil remains found at this site consist of two well-preserved molars and a small fragment of a tusk of an Elephant. The molars are hypsodont and appertain to genus *Elephas* Linnaeus. These molars approach those of the species *Elephas trogontherii* Pohlig in some respects. The *Elephas* teeth found in the vicinity of the Gazi Orman Farm and their specific status will be discussed in detail later on. However, the stage of evolution displayed by these molars indicates that these teeth and the second terrace probably belong to the Middle Pleistocene.

⁴ For the stream terraces around Ankara see Pfannenstiel, M., 1941. (Translated by T. Tansu). Ankaranın Diluvyal moloz-sekileri ve Avrupanın Quartaer Kronolojisine göre tasnifleri. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü çalışmalarından, sayı 120. Ankara.; Erol, O. 1956. Ankara güneydoğusundaki Elma Dağı ve çevresinin jeoloji ve jeomorfolojisi üzerine bir araştırma. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü yayınlarından, series D, No. 9, pp. 74 and 90. Ankara.

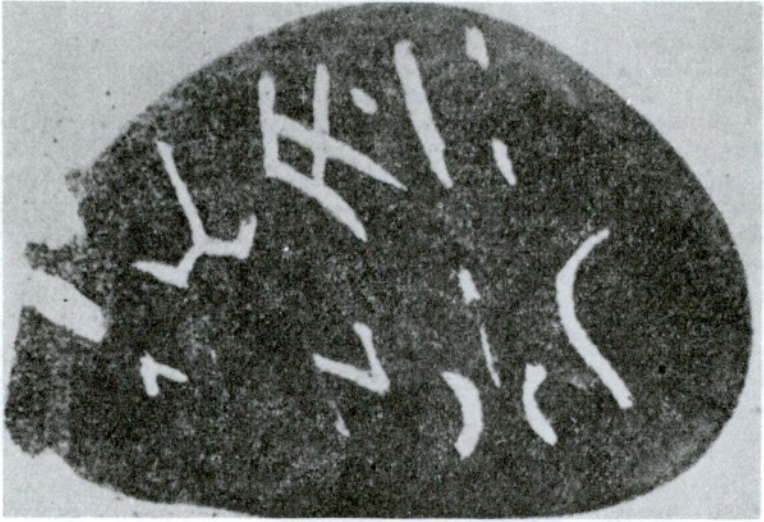
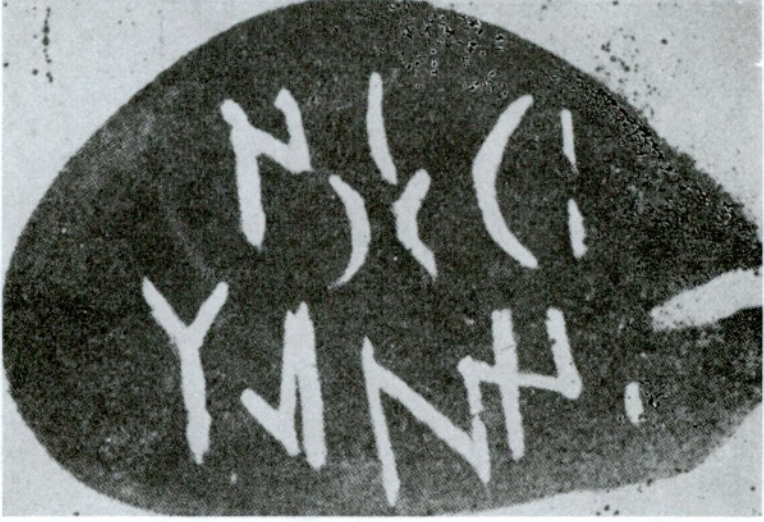
XIII. YÜZYILA AİT TÜRK HARFLERİYLE YAZILI BİR YAZI

“Ural-Ataische Jahrbücher” (1960, XXXII, S. 122) dergisinde Moğol bilgini A. Lubsangdendüb’ün yayımladığı nottan öğrendiğimize göre son yıllarda Moğolistan’da küçük bir taş üzerine Çingiz Han devrinde yazıldığı kabul edilen eski Türk harfleriyle yazılmış bir yazı keşfedilmiştir. Bu taş, Moğollarda âdet olduğu üzere, deliğinden bir sicim geçirilerek bir kitabın cildine bağlı bulunmaktadır. Gök Türk runik harfleriyle yazılan bu yazı çok açık ve şüphe götürmez şekilde şöyle okunmaktadır: “Çingiz kağan alp kağan ermiş”

çinüz
q(a)g(a)n
(a)lp q(a)g(a)n
(ä)rm(i)ş

Bu yazıda herhangi bir sahtekârlık bulunmadığı ispat edilirse Gök Türk harflerinin tarihi ve ömrüne ait önemli bir soru çözülmüş olacaktır. Türkler tarafından Uygur harfleri kabul edildikten sonra Gök Türk harflerinin ne vakit ortadan kalktığını tâyin etmek güçtür. X. yüzyılda Uygur harfleriyle yanyana Gök Türk harflerinin de kullanıldığı malûmdur. XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud Uygur harflerini biliyor, fakat Gök Türk harflerinden habersiz görünüyor. Moğollar içinde Hanlık eden eski Gök Türk soyundan gelen hanlar eski bir kutlu gelenek olarak eski harflerini saklamış olabilirler. Bu bakımdan Çingiz’in kendi soyuna “Gök Moğol” adını vermesi de dikkate değer.

ABDULKADİR İNAN

XIII. Yüzyıla ait yeni keşfedilen Göktürk yazısı.

TÜRK TARİH KURUMU'NUN 1960 YILI GENEL KURUL TOPLANTISI

Türk Tarih Kurumu'nun 1960 yılı Genel Kurul toplantısı 29 Nisan 1960 cuma günü saat 9,30'da Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Kurum merkezinde yapıldı.

Saat 9,30'da Kurum üyeleri Atatürk'ün Anıt Kabrini ziyaret ederek bir çelenk koydular ve saygı duruşunda bulundular.

1959 Genel Kurulunda Akademi niteliğinde olan Kurumumuzun her yıl Genel Kurul toplantılarında bir açılış töreninin yapılması ve üyelerden birinin ilmi bir konferans vermesi veya kısa bir tebliğ okuması kabul edilmiş olduğundan saat 10,30'da Başkan toplantıyı açarak bu kararı hatırlattı ve bu yıl üç üyemizin birer tebliğ hazırladığını söyleyerek sırasıyla Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan ve Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'a söz verdi. Prof. Dr. Tahsin Özgüç projeksiyonlu olarak Altın-tepe kazılarında bulunan Urartu eserlerini gösterdi ve kazı hakkında açıklama yaptı. Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan Süleymaniye Camii ve imareti inşaatına ait haftalık muhasebe defterlerinin önemini, bunların mahiyetini ve uzun bir çalışmadan sonra meydana çıkan grafikleri izah etti. Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal Urartu sanatı hakkında projeksiyonlu bir konferans verdi.

Öğleden sonra saat 15'de Genel Kurulun yıllık toplantısına başlandı. Toplantıyı Kurum Başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay açtı. Yoklama yapılarak çoğunluğun bulunduğu anlaşıldığından Genel Kurul Başkanlık Divanının seimine geçildi. Genel Kurul Başkanlığına Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, ikinci Başkanlığa Bay Tevfik Bıyıkhoğlu, sekreterliklere Prof. Dr. Halil İnalçık ve Prof. Dr. Bahadır Alkım seçildiler.

Birinci oturuma Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun Başkanlığında başlandı. Gündem gereğince Yönetim, Basımevi Yönetim ve Denetleme Kurullarının raporlarıyla bilânçolar okundu. Raporlar üzerinde söz istiyen olmadığından oya konularak kabul ve Yönetim Kurulları ibra edildi.

Basımevi Yönetim Kurulu Başkanı Bay Tevfik Bıyıkhoğlu söz alarak bilgili ve sistemli çalışmasıyla Basımevini her gün biraz daha geliştiren ve Kurum için verimli bir hale getiren Basımevi Müdürü Gökmen İğdemir'e Genel Kurulun takdir ve teşekkürlerinin bildirilmesini teklif etti, teklif oybirliği ile kabul edildi.

1960 bütçe tasarısını incelemek üzere Bayan Fakihe Öymen, Bay Faik Reşit Unat ve Prof. Dr. Halil Demircioğlu'ndan mürekkep üç kişilik bir komisyon seçildikten sonra Kurulların seçimlerine geçildi.

Yönetim Kuruluna oy sırasıyla Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, Prof. Dr. Âfet İnan, Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Tayyip Gök-bilgin, Bay Faik Reşit Unat ve Prof. Dr. Afif Erzen, yedek üyeliklere Prof. Dr. Halil İnalçık, Ord. Prof. Dr. Sedat Alp ve Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı; Denetleme

Kuruluna Bayan Fakihe Öymen, Bay Hasan Âli Yücel ve Dr. Hâmit Koşay; Hay-siyet Divanına Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzun-çarşılı, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu ve Bay Tahsin Öz; yedek üyeliklere Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal; Basımevi Yönetim Kuruluna Bay Tevfik Bıyıklıoğlu, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek seçildiler.

Bütçe Komisyonu yeni bütçeyi incelemiş ve bazı değişikliklerle getirmiş olduğundan okundu ve komisyonun teklifi gereğince kabul edildi.

Daha sonra muhtelif teklifler konuşularak şunlara karar verildi:

1 — 1960 yılının Ağustos ayında Moskova'da toplanacak olan Milletlerarası XXV. Şarkiyatçılar Kongresiyle Stokholm'de toplanacak olan Tarihî İlimler Kongresinde Kurumumuzun kendi yayınlarından mürekkep birer kitap sergisi açmasına ve bu işle Genel Müdür Uluğ İğdemir'in görevlendirilip kendisinin Moskova'ya Kurum tarafından gönderilmesine,

2 — Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat'ın 26 Temmuz 1960 da Almanya'nın Mainz şehrinde toplanacak olan Türkoloji Kongresine Kurum adına gönderilmesine ve kendisine 4000 liralık ödenek ayrılmasına,

3 — Paris'te 31 Temmuzda toplanacak olan Milletlerarası Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Kongresine Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek'in Kurum adına gönderilmesine ve kendilerine dörder bin lira ödenek ayrılmasına,

4 — 1960 Ağustosunda Moskova'da toplanacak olan Milletlerarası XXV. Şar-kiyatçılar Kongresiyle Stokholm'de toplanacak olan Tarihî İlimler Kongresine Kurum adına Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Prof. Tayyip Gökbilgin, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Prof. Dr. Âfet İnan, Bay Tevfik Bıyıklıoğlu ve Bay Faik Reşit Unat'ın katılmasına ve kendilerine altışar bin liralık ödenek ayrılmasına,

5 — 1960 Ağustosunun sonlarında Stokholm'de toplanacak olan Milletlerarası Tarihî İlimler Kongresine Kurum adına Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın katılmasına ve kendisine 5600 lira ödenek ayrılmasına,

6 — Stokholm Kongresine kendi hesaplarına katılacak olan Prof. Dr. Halil Demircioğlu ve Prof. Dr. Afif Erzen'e ikişer bin lira yardım yapılmasına,

7 — Kurum bütçesinin kazılar, araştırmalar ve kongreler bölümlerinden ödenek alarak inceleme ve araştırma yapan veya kongrelere katılan üyelerin çalışma raporlarını veya ilmi tebliğlerini her yıl Ocak ayı içinde Yönetim Kuruluna vermelerine oybirliği ile karar verildi.

TÜRK TARİH KURUMU YÖNETİM KURULU ÜYELERİ ARASINDA İŞ BÖLÜMÜ

Genel Kurulca Türk Tarih Kurumu Yönetim Kuruluna seçilmiş olan üyeler 29 Nisan 1960 cuma günü saat 17'de toplanarak aralarında şu yolda iş bölümü yaptılar:

Başkanlığa Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, Asbaşkanlıklara Prof. Dr. Âfet İnan ve Bay Faik Reşit Unat, Genelsekreterliğe Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Saymanlığa Prof. Dr. Tahsin Özgüç seçildiler.

TÜRK TARİH KURUMU YÖNETİM KURULU'NUN 1959 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Genel Kurulun sayın Üyeleri,

Yönetim Kurulumuzun 1959 yılı çalışmalarına ait raporunu yüksek katınıza sunuyoruz:

MALİ DURUM

Kurumumuzun 1959 yılı gelir ve giderleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

A) Gelirler

Bölüm	Gelirin çeşidi	Bütçeye konan		Tahsil olunan	
		Lira	K.	Lira	K.
I	Kurum arttırmından	185.000	—	185.000	—
II	Hükümet yardımı	200.000	—	200.000	—
III	Atatürk tesisi geliri	470.000	—	483.993	64
IV	Üye aidatı	100	—	99	—
V	Yayın gelirleri	70.000	—	116.521	83
VI	Basımevi geliri	118.000	—	118.268	82
VII	Türlü gelirler	4.000	—	5.346	50
TOPLAM :		1.047.100	—	1.109.229	79

B) Giderler

Bölüm	Giderin çeşidi	Bütçeye konan		Harcanan	
		Lira	K.	Lira	K.
I	Görevli giderleri	264.900	—	239.274	25
II	İdarî giderler	24.000	—	22.790	19
III	Bilimsel giderler	375.000	—	315.574	37
IV	Yatırımlar ve yatırımla ilgili giderler	258.200	—	278.818	10
V	Yayın zararları	125.000	—	124.313	75
TOPLAM :		1.047.100	—	980.770	66

Bu tablolarda görüldüğü üzere 1959 yılı gelirlerimiz bütçeye konmuş olandan 62.129 lira 79 kuruş fazla, giderlerimiz ise 66.329 lira 34 kuruş eksik olmuştur. Böylece arttırmış olduğumuz 128.459 lira 13 kuruş Kurum arttırımına alınmıştır.

YAYIN İŞLERİ

Bu yıl içinde şu eserlerin basımı bitmiş ve yayınlanmıştır:

1. ALİ CEVAT: *Fezleke* (yayınlayan FAİK REŞİT UNAT).
2. YUSUF HAS HACİB: *Kutadgu Bilig* (Hazırlayan çeviren REŞİT RAHMETİ ARAT).
3. EFLÂKİ: *Menakıbu'l-Arifin I. cilt* (Hazırlayan TAHSİN YAZICI).
4. TAHSİN ÖZGÜÇ: *Kültepe-Kaniş (Assur Ticaret Kolonilerinin merkezinde yapılan yeni araştırmalar)*.
5. EMEL ESİN: *Türkistan Seyahatnâmesi*.

6. AHMET TEMİR: *Kırşehir Emiri Caca oğlu Nureddin'in 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi.*
7. HATİCE KIZILYAY VE MUAZZEZ ÇIĞ: *Eski Babil zamanına ait Nippür menşeli iki okul kitabı.*
8. FAİK REŞİT UNAT: *Hicrî tarihleri Milâdî tarihe çevirme cetvelleri.*
9. AYDIN SAYILI: *The Islamic observatory.*
10. FUAT KÖPRÜLÜ: *Osmanlı Devletinin Kuruluşu.*
11. İSMAIL HAKKI UZUNÇARŞILI: *Osmanlı Tarihi IV. cilt, 2. kısım.*
12. RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN: *Atatürk'ün Hastalığı.*
13. *Bellelen*: sayı 91-93.

Şu eserlerin basımı bitmek üzeredir. Yakında yayınlanacaktır:

1. RAVENDİ: *Rahatü's-Sudur, II. cilt* (Türkçeye çeviren: AHMET ATEŞ).
2. CEVDET PAŞA: *Tezâkir II. cilt* (Hazırlayan CAVİT BAYSUN).
3. REŞİD'ÜD-DİN FAZLULLAH: *Cami'üt-tevarih (Metin) II. cilt, 5. cüz. Selçuklular Tarihi* (Yayınlayan AHMET ATEŞ).
4. EFLÂKİ: *Menakıbu'l-Ârifin II. cilt* (Hazırlayan TAHSİN YAZICI).
5. ALİ FUAT TÜRKELDİ: *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I. cilt.*
6. *V. Türk Tarih Kongresi tebliğleri.*
7. RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN: *İstiklâl yolunda.*

Bu yıl içinde şu eserlerin basımına başlanmıştır:

1. URFALI MATEOS: *Vekayinâme.*
2. İSMAIL HAKKI UZUNÇARŞILI: *Osmanlı Tarihi I. cilt* (2. baskı).
3. RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN: *Çanakkale'de savaşanlar dediler ki.*

Bu yıl içinde şu eserin Kurum yayınları arasında basılmasına karar verilmiştir:

1. BAHAEDDİN ÖGEL: *İslâmiyetin yayılışına kadar Orta Asya ve Türk Kavimlerine ait buluntular.*

Genel Kurulun bundan önceki toplantısında Kurum yayınları arasında popüler tarih serisinin meydana getirilmesi ve ilk hamlede,

- a) *Eski Anadolu Tarihi,*
- b) *Selçuk Tarihi,*
- c) *Selçuk Tarihi dışında kalan Türk devletleri tarihi* (İslâmdan öncekiler de dahil),
- ç) *Osmanlı Tarihi,*
- d) *Cumhuriyet Tarihi*

nin yazılması Yönetim Kurulumuzun teklifi üzerine uygun bulunmuştu. Yönetim Kurulumuz Genel Kuruldan hemen sonra meseleyi tekrar görüşerek Eski Anadolu tarihinin Eski Çağ Kolunca, Selçuk tarihiyle, Selçuk tarihi dışında kalan Türk devletleri tarihinin Orta Çağ kolunca, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihlerinin de Yeni Çağ Kolunca yazdırılmasını kararlaştırarak keyfiyeti Kollara bildirdiği gibi, ayrıca Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerindeki yenilik hareketlerinin toplu bir cilt halinde yazılması Yeni Çağ Koluna teklif edilmiştir.

Yine Genel Kurulun verdiği karara dayanılarak Türk Sanat Tarihine dair monografiler yazdırılması için mütehassıslardan mürekkep bir komisyon toplantıya çağırılmıştır.

21 Aralık 1959' da Ankara'da toplanan komisyon, ilk plânda umumi bir Türk Sanat Tarihi kitabının yazılmasını daha uygun bulmuşsa da, geniş kadrolu bir

yazı kurulu ile bunun gerçekleşeceğini sanmıyan Yönetim Kurulunuz, hazırlanan plâni yazı kuruluna seçilen mütehassislara göndererek, onların da fikirlerini almayı uygun bulmuştur. Mütehassislardan bugüne kadar gelen cevaplarda işe monografilerle başlanması fikri galip gelmektedir.

MİLLETLERARASI KONGRELER

1-7 Eylül 1959'da Barselona ve Madrit'te toplanan Milletlerarası IX. İlim Tarihi Kongresine Orta Çağ Kolunun teklifi ve Genel Kurulun kararıyla üyelerimizden Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı Kurum adına katılmıştır. Arkadaşımızın bize verdiği rapora göre kongre 1) Matematik ve Fizik İlimler Tarihi, 2) Kimya Tarihi, 3) Tabii İlimler Tarihi, 4) Tıp Tarihi olmak üzere dört bölüm halinde çalışmıştır. Arkadaşımız kongreye İngilizce olarak "Uluğ Bey ve çevresindeki ilmî faaliyetler" konusunda bir tebliğ sunmuş ve kongre zabıtları arasında yayınlanacak olan bu tebliğin bir örneğini Kurumumuza vermiştir.

Arkadaşımız Kongreden sonra Paris'e giderek Milli Kütüphanede iki hafta çalışmış ve rasathane tarihi üzerine hazırladığı eseri için malzeme toplamıştır.

İLMİ ARAŞTIRMALARA YARDIM

Eski Çağ Kolunun teklifi ve Genel Kurulun kararı ile Basklar hakkında filolojik araştırmalar yapmak üzere İspanya ve Fransa'ya gönderilmesi uygun görülen üyelerimizden Dr. Hâmit Koşay, Kurumumuzun yaptığı 5000 liralık yardımla Aralık 1959 içinde İspanya'ya hareket etmiştir.

Dr. Hâmit Koşay, bu gezi hakkında Kurum Başkanlığına verdiği 2/3/1960 tarihli kısa raporda, şöyle demektedirler:

"Bir buçuk aydan fazla süren bu seyahat esnasında Basklarla ilgili eserler üzerinde Paris Millî Kütüphanesinde, Basse-Pyrénées bölgesindeki Bayonne şehrinde bulunan Bask halk müzesinde, İspanya'da Bilbao şehrinde Bask eserlerini ihtiva eden Vizcaya bölgesi müzelerinde ve bilhassa Saint Sebastian'daki "Dipetation" kütüphanesinde çalıştım. Mübayaaya ve hibe suretiyle Basklara dair birçok eser temin ettim.

"...Baskların Orta Asya'da, Kafkasya ile Yayık ve İdil nehirleri çevresinde Türklerle komşu oldukları ve asgari iki bin sene öncesi Türk kültürünün tesiri altında kaldıkları hakkındaki tezimin ilmî esaslara dayandığına kaniyim. Bu tez gerçekleşirse, Bask diline geçen veya aslında müşterek olan yüzlerce Türkçe kelime dilimizin en eski "Sporadik" dil kaynakları arasında yer alacaktır. Bunun kendi kültür tarihimiz için de önemi büyüktür. Bask araştırmalarının bugünkü durumu ve muhtelif nazariyeler hakkında ilk fırsatta bir broşür hazırlıyarak sunacağım. Bask dilini esaslı öğrenerek Basklara dair araştırmalarımın devam edebileceğimi umuyorum. Yüksek Kurumun gösterdiği himaye ve yardımdan ziyadesiyle mütehassis olduğumu arz ederim."

Bu yıl içinde üyelerimizden Bay Faik Reşit Unat, Yeni Çağ Kolunun kararı ile Atatürk'ün nüfus kayıtlarını araştırmak üzere Kasım ayı sonunda Selânik'e gitmiştir. Arkadaşımızın bize verdiği rapora göre Selânik hükümet dairesinde muhafaza edilmekte olan eski nüfus kayıtlarının, ikinci dünya savaşı esnasında Alman

işgal kuvvetleri tarafından yok edildiği, umumi Valilik Siyasi Müşaviri tarafından resmen ifade edilmiştir. Arkadaşımız bu seyahatten faydalanarak Atatürk'ün doğduğu evin tapu kayıtları ve Atatürk'ün okuduğu okullar hakkında da araştırmalar yapmıştır.

Yine bu yıl içinde Yeni Çağ Kolunun kararıyla üyelerimizden Prof. Dr. Şinasi Altundağ'a Bursa, Diyarbakır ve İstanbul arşiv ve kütüphanelerinde yapacağı araştırmalar için 1000, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Ankara ve Bursa vakıf kayıtları ve Şerî Mahkeme sicilleri üzerinde yapacağı araştırmalar için de 750 lira ilmi araştırma yardımı yapılmıştır.

KOL ÇALIŞMALARI

Kollar Yönetmelik gereğince toplantılar yapmışlar ve gerek Yönetim Kurulunca havale edilen, gerekse üyeler tarafından teklif olunan konuları görüşerek kararlara bağlamışlardır.

KÜTÜPHANE

Bu yıl içinde kütüphanemize 145'i satın alınmak, 655'i mübadele ve hediye yoluyla 810 kitapla, 121'i satın alınmak, 955'i mübadele ve hediye yoluyla 1076 periyodik eser girmiş ve ayrıca bir yazma eser, 3 mikrofilm, 2 fotokopi satın alınmış ve hediye olarak 2 harita gelmiştir. Yine bu yıl 3077 günlük gazete satın alınarak koleksiyonlarımıza katılmıştır.

Rahmetli üyemiz Osman Ferit Sağlam'ın Kurumumuza bağışladığı kitaplığından 3677 ciltten ibaret kitap kısmının kayıt işleri tamamlanmış, fişlerinin yazılmasına başlanmıştır.

Yıl içinde 403 kitap, 402 dergi, 6 gazete koleksiyonu ve 29 yazma eser ciltlenmiştir.

1959 yılı sonunda kitaplığımızdaki kitapların asayısı —dergiler, gazeteler ve haritalar hariç— 433 ü yazma olmak üzere 39.359 cilde yükselmiştir.

Kitaplık Komisyonu ihtiyaç görüldükçe toplanarak alınacak kitapları seçmiş, çeşitli işleri görerek karara bağlamıştır.

UNESCO TÜRKİYE MİLLÎ KOMİSYONUNDA ÇALIŞMALAR

UNESCO Türkiye Millî Komisyonunda Kurumumuzu temsil eden Asbaşkanımız Prof. Dr. Âfet İnan 1959 çalışmaları hakkında verdiği raporda şöyle demektedirler.

“Kurumumuz tarafından tekrar seçildiğim UNESCO Türkiye Millî Komisyonundaki vazifeme bu yıl da devam ettim.

“Mayıs 1959'da (İstanbul) Genel Kurul toplantısını yapan Millî Komisyon Yönetim Kuruluna iki yıl müddetle yeniden seçildim. Toplantı ve çalışmalarına muntazaman katıldığım UNESCO Millî Komisyonunda bilhassa büyük bir proje olan Doğu-Batı kültürlerinin tanıtılması konusu ile ilgili meselelerde çalışmaktayım. Türk Tarih Kurumu'nun da bu plâna dahil olmasını sağlamak maksadiyle teşebb-

büste bulundum ve Millî Komisyonunda karar alınarak Türk Tarih Kurumu ile muhabere edildi. İtalya'da (Şubat 1960) III. Avrupa Millî Komisyonlar toplantısına Türkiye Millî Komisyonu delegasyon heyetine dahil olarak iştirak ettim.

"Bu toplantıda B. Komisyonu çalışmalarına katıldım. Konu UNESCO Millî Komisyonlarının birbirleriyle olan münasebetleri ve umumiyetle neşriyat meseleleri idi. Delegasyonumuzun raporu Türk Millî Komisyonuna sunulmuştur.

"Raporun bir sureti ile 1958 yılı Millî Komisyonunun broşür halinde basılmış raporunu ilişik olarak takdim ediyorum."

KAZILAR

Bu yıl da Eski Çağ Kolunun kararıyla eski kazılarımızdan Kültepe, Side, Ergili ve İslâhiye bölgesi kazılarına, Karatepe'deki restorasyon işlerine, Hatay ve Adana bölgesindeki Tarih öncesi araştırmalarına devam edilmiş, ayrıca İstanbul ile Trakya'nın kıyı ve iç bölgelerinde üyelerimizden Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun başkanlığındaki bir heyet tarafından tarih öncesi araştırmalarına başlanmış, üyelerimizden Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığındaki bir heyet de Van bölgesinde arkeolojik bir araştırma yapmıştır. Bundan başka Antalya'daki Karain mağarasında tarih öncesi araştırmaları yapmakta olan Prof. Dr. Kılıç Kökten'e bu araştırmaları için 2500 lira yardım yapılmıştır.

Maarif Vekâleti bu yıl da kazılarımıza para ve uzman vermek suretiyle yardım ve ilgisini devam ettirmiştir. Huzurunuzda teşekkür etmeyi ödev biliriz.

Yapılan kazı ve araştırmalar hakkında heyet direktörlerinden aldığımız kısa raporları olduğu gibi sunuyoruz:

1 — Tarih öncesi araştırmaları:

Üyelerimizden Ankara Üniversitesi Paleoantropoloji Kürsüsü Ord. Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek 1959 yılında Türk Tarih Kurumu adına yaptığı araştırmalar hakkında bize aşağıdaki raporu vermiştir:

"1959 yılı yaz mevsiminde Hatay vilâyeti dahilinde iki defa araştırma ve kazı yaptım. Antakya civarında Bay Nurettin Can'ın ilk keşiflerinden beri bilinen bir mevki olan Altundere'de yeniden Üst Aşöleen endüstriyi temsil eden el baltaları ve yine aynı endüstriye ait olan yonga aletler buldum. Bunların bir kısmı çakmaktaşıdan ve bir kısmı da Kuvartzitten yapılmıştır. Bulduğum kalıntılar arasında aynı endüstriye ait olan tipik bir Lövaluva nükleüs'ü (tortoise core) dikkat nazarını çekmektedir. Altundere'de bulunan ve üst Aşöleen endüstriyi temsil eden bu Paleolitik aletler kalınlığı takriben bir metre olan bir çakıl tabakasından çıkmaktadır. Çakıl tabakasının üstünde bulunan ince toprak tabakası sürüldükçe alttaki çakıl tabakasının ihtiva ettiği üst Aşöleen aletler meydana çıkmaktadır. Bu bölgede yaptığım araştırmalar bugünkü dere seviyesinin takriben 13-15 metre üstünde duran bu sekiyi örten çakıl tabakasının Pleistosen çağda derenin yatağını aşındırma suretiyle genişlettiği bir sırada birikmiş olduğuna işaret etmektedir.

1959 yılında Hatay'a yaptığım iki seyahat esnasında Samandağ'ında Mağaracık köyü yakınında bulunan ve tarafımdan keşfedilmiş olan Tıkalı mağaradaki kazılara devam ettim. Bu mevsimde 1958'de kazdığım çukurların doğu ve kuzeyinde yeni çukurlar açtım. Bu araştırmalar mağaranın orta menfezinin (mağara

ağzının orta kısmı) içeriye doğru 3,5 metre kadar uzanan sığ bir girintiden ibaret olduğunu göstermiştir. 1958-1959 kazılarında mağara ağzının batı kısmında içeriye doğru 7,5 metre kadar girilmiştir. 1959 kazılarında bu mağaranın tek Paleolitik tabakasında Lövaluvazo-Musteriyen Kültüre ait çok sayıda sileks alet ve fosil memeli hayvanlara ait kalıntılar buldum. Yaptığım araştırmalar Paleolitik katın bilhassa alt kısmının iskân edildiğini göstermiştir.

1959 yılı Haziran ayında Ankara Üniversitesi Fiziki Coğrafya ve Jeoloji Kürsüsü Doçenti Dr. Oğuz Erol da Samandağ'ında Pleistosen deniz plâjları üzerinde araştırma yapmıştır.

Yine 1959 yılı yaz mevsiminde Adana'da Kadirli civarında araştırma yaptım, fakat bu kısa seyahat esnasında Paleolitik iskân izlerine rastlayamadım. Mamafih Adana vilâyeti dahilindeki araştırmalarıma bundan sonra da devam etmek niyetindeyim.

1959 yılı yaz mevsiminde Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün ve Eskişehir Valiliğinin bazı fosil kalıntıların bulunduğunu bildirmeleri üzerine Eskişehir'e gittim ve Eskişehir'in doğusunda Alpu'da Devlet Su İşlerinin kum ocaklarında bulunmuş olan fosil kalıntıların (azı dışı parçaları) soyu sönmüş *Archidiskodon* cinsine ait olduklarını tesbit ettim. Alpu'da kalıntıları akarsu menşeli kum tabakaları içinde seyrek olarak bulunan bu soyu sönmüş fil Pleistosen çağı ilk kısmında yaşamıştır.

Bu münasebetle, 1959 yılında yaptığım araştırma ve kazılar için gereken tahsisatı vermiş olan Türk Tarih Kurumuna teşekkürü bir vazife bilirim."

2 — İstanbul ve Trakya bölgesinde Tarih öncesi araştırmaları:

Türk Tarih Kurumu 1936 yılında o tarihe kadar tesadüfi bir kaç kazıdan başka ilmî mahiyette araştırma yapılmamış Türkiye Trakyası'nda Dr. Arif Müfid Mansel'in idaresinde Arkeolojik tetkiklere karar vermiştir. Bu kazılar o tarihten 1939 yılına kadar devam etmiş ve Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in selâhiyetli ve vukufu yayınlara sebep olmuştur. Dr. Mansel tarafından 1936 da Alpullu Şeker Fabrikasının civarındaki Höyüğün kazısı esnasında alt tabakada Prehistorik bir kültüre tesadüf edilmiştir. Son zamanlarda Ayasofya Müzesi Müdürü Feridun Dirimtekin tarafından Istranca ile Safaalanı arasında yol kenarında Orta Tunç devrine ait kalıntılar bulunmuştur (1959). Aradan 20 yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra Tarih Kurumu 1959 yılında İstanbul ve Türkiye Trakya'sında Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu tarafından Prehistorik kültürlerle ilgili araştırmalar yapılmasına karar vermiştir.

1959 yaz mevsiminde programımızı istikşafılara ve birkaç sondaja inhisar ettirdik. İstikşaflarımızı sırası ile İstanbul civarında Yarımburgaz mağarası, Kemerciburgaz, Belgrad ormanı ve civarında, Şile, Pendik, Yalova civarlarında, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ illerinde yaptık.

Yarımburgaz mağarası: İstanbul'un takriben 20 kilometre batısında ve Küçük Çekmece civarında bulunan bu mağara hakkında ilk bilgileri Macar Abdullah Bey vermiştir (1869-1870). Sonra sırası ile Harun Reşit ve nihayet Prof. Hovass (1927), mağarada ilmî tetkiklerde bulunmuşlardır. Bu önemli mağaranın Prehistorik iskâna elverişli bir yer olduğu 1959'da tarafımızdan yapılan kısa bir istikşaf ve sondajla ihtimal içine girmiştir. Çok kaba hamurlu ve elle yapılmış bir keramik

parçası bu ihtimali kuvvetlendirmiştir. Mağaranın dolma tabakalarında sondaj ve tranşe açmak ameliyeleri yapmak icabediyordu. Böyle bir çalışma için Tarih Kurumu yolu ile askerî makamlardan müsaade almak için yapılan müracaat —uzun bir intizardan sonra— müsâet karşılanmadığı cihetle Yarımburgaz mağarasının Prehistorya bakımından araştırılması imkân dahiline girememiştir.

Kemerburgaz ilçesinde, Belgrad ormanı ve dolaylarında Davutpaşa deresi ve üst sekilerinde, icabında bu yerlere tekrar dönülmek üzere istikşafalarda bulunduk.

Anadolu tarafında *Şile* ilçesinde Karadeniz sahilindeki falezde tesbit ettiğimiz 6 mağara içinde Feneraltı, Tavanlı mağaralarının sondajlara elverişli durumda olduklarını gördük. *Pendik* de seneler önce eski asistanımız Dr. Muine Atasayan tarafından bulunmuş Paleolitik tipte el baltasının bulunduğu yere yakın çevrede Prehistorik bir açık hava istasyonunun varlığını gösteren Paleolitik tipte piyeslere tesadüf ettik. Yalova çevresinde Çallica deresindeki graviyelerde, Soğucak köyü mağaralarında istikşafalarda bulunduk. Bu mağaraların pek yeni bir tarihte herhalde define arayıcıları tarafından kazılmış ve karıştırılmış olduklarını gördük. *Kırklareli*'nde istikşaflarımızı ormanlık bölgede Sazara köyüne kadar uzattık. Burada köylülerin çok bahsettikleri Dubiniça mağarasına imkânların güçlüğünden dolayı gidemedik. Orman sınırında eski Trak kültürü ile ilgili bazı höyüklerle tesadüf ettik. Babaeski istikametine akan ve oradan Ergene'ye ulaşan Şeytan deresinin (Babaeski deresi) sarıp ve yalçın Kazankayası mevkiinden itibaren seki ve graviyeler tesbit ettik. *Kırklareli*'nin batısına doğru Koyunbaba, Bedre-Eriklece mağaralarından İncederesi seki ve graviyelerinden bahsetmeliyiz.

Edirne : Edirne dolaylarındaki istikşaflarımız aşağıdaki buluşlara müncer oldu :

1. Prehistorik bir iskân yerinin meydana çıkması.
2. Omurlu (Vertebrelî) bir Fosil yatağı izlerinin tesbiti.

Edirne'nin takriben 5 kilometre kuzey batısında eski jandarma okulu (eski askerî hastahane) arkasında Saray Pınar şosesinin sağ tarafında Çardakaltı denilen mevkide, İl bayındırlık idaresinin açtığı ve halen kum-çakıl ocağı olarak kullanılan yerin üst tabakasında düz bir prehistorik iskân sahası meydana çıkardı. Tunca nehrinin üst sekisine ait bu yerde yaptığımız ilk araştırma ve sondajlarda pek çok keramik parçaları, ufak çapta el değirmeni taşları, cilâli baltalar, hayvan dişleri ve muhtemelen bu tabaka ile ilgili iskelet parçaları topladık. Yerin adına uyarak "Çardakaltı Prehistorik İskân yeri" ismini verdiğimiz bu istasyonda ve civarında önümüzdeki mevsimde de araştırmalar yapacağımızdan burasının daha fazla tahripten korunması için ilgili makamlara müracaatta bulunuldu.

Çardakaltı keramikleri oldukça kaba hamurlu, elle yapılmış, deve tüyü, içi ve dışı gri, ya da siyahımtarak, içi-dışı kırmızı, içi-dışı siyah renktedirler. Keramiklerde, noktalı ince oluklu çizgiler, kırık çizgili, helezon çizgili, turnak intibalı bezekler mevcuttur. Bir kâse parçasının hem dış ve hem iç yüzünde helezonî çizgili bezekler dikkate değer. Çoğu da bezeksiz, monokromo parçalardır. El baltaları cilâli yassı baltalardır. İçlerinde cilâlanmaya ve şekil verilmeğe hazırlanmış olanı da vardır. İskân yerinde ateş ocağı mahalleri de müşahede olunmuştur. Bu piyesler arasında madenden yapılmış hiçbir parçaya rastlamadık. Bu suretle Edirne'de prehistorik bir kültürün eserlerine ilk defa tesadüf etmiş oluyoruz. Bu eserlerin bir taraftan Alpullu prehistorik keramiği, diğer taraftan genel adı ile Balkan medeniyetleri

(Vardar, Tuna, Makedonya...) ve nihayet Bulgaristan ve Batı Anadolu eserleri ile ilgisi ilerideki raporların konusunu teşkil edecektir. Çardakaltı istasyonu, madeni piyeslerin şimdiki halde yokluğu ve keramiklerinin verdiği ilk intiba ile belki Neolitik fakat daha ziyade Post-Neolitik dediğimiz (Bakır-Tunç) geniş çerçeveli bir medeniyet ile ilgilidir diyoruz.

Edirne'deki 2. buluntumuz Paleontolojik mahiyettedir. Kıyık civarında Buçuk-tepe mevkiinde Killi bir zemin üzerindeki kum tabakaları içinden çıkardığımız Mastodon defansları parçalarıdır. Bunlarla beraber bir astragal kemiği de elde edilmiştir.

Bu bakiyeler Türkiye Trakyası'nın batı sınırında O. Abel'in 1904 yılında Edirne'de bulunduğunu haber verdiği Üçüncü zaman Pontien'inde yaşamış olan grafide familyasından dev bir Giraf'ın (Zürafenin) Sivatherium Giganteum buluntusundan sonra ikinci fosil vertebe buluntusudur. Edirne'deki istikşaf ve sondajlarımızda Edirne Müzesi memuru Bay Muzaffer Haybat bize refakat etmiştir.

Tekirdağ ilinde, Barbaros, Çanakçı, Naib, Kumbağa ve dolaylarında istikşaf-larda bulunduk. Tekirdağ'ın bize linyit ocaklarından çıkarılan linyit parçaları kırıldıkları zaman bazılarının içinden insan çenesine benzettikleri çenelerin, dişlerin çıktığını köylüler ısrarla söylediler. Daha 1869'da Tchihatcheff'in Çanakkale'nin her iki kıyısında linyit yataklarına yakın mevkilerde omurlu (vertebrel) hayvan bakiyelerinden haber vermesi bu mesele üzerinde önemle durmamızı icabettirmektedir. Köylülerin linyit parçaları içinden çıkardıklarını söyledikleri bu çene ve dişlerin büyük bir ihtimale Fosil Primatlara ait olması da mümkündür. Bu konudaki durumu ilerideki araştırmalarımız aydınlatacaktır.

3 — Kültepe kazıları :

Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına üyelerimizden Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün başkanlığındaki heyet tarafından idare edilmekte olan Kültepe kazılarına bu yıl da devam edilmiştir.

Karum sahasında ve Ib katında müzelik güzel eserler hiç el değmemiş durumda korunmuş olan zengin depolarda keşfedilmiştir. Karum'da Heyetimiz tarafından bulunmuş olan tabletlerin en sağlam durumda olanlarını bu sene meydana çıkarılanlar temsil etmektedir. Bu vesikalar Alişar, Boğazköy buluntuları yanında, Assur Koloni teşkilâtının son safhada aldığı şekli ve bilhassa Anadolu içinde gelişmeğe başlayan hareket ve hâdiselerin tefsiri bakımından mühim ip uçları vermektedir.

II. Kattaki yerli tüccar Puşu-ahşu'nun arşivi 10 odalı büyük bir bina halindedir. Zengin ve bu devrin ticaret sisteminde müessir bir şahsiyet olduğu anlaşılan Puşu-Ahşu'nun depoları, evin bodrum katındadır.

Fırınları, anbarı, arşivleri ve pek zengin olan sanat eserleriyle elimize geçen ve Ib-II yapı katlarına ait olan bu binalarda kartal, boğa, arslan heykeli biçiminde içki kapları, damga ve yerli üslûpta birçok silindir mühür baskıları, kadın ve erkek tanrı heykelticiklerinin döküldüğü taş kalıplar bulunmuştur. Son senelerde Kültepe'de keşfolunan bol ve çeşitli silindir mühür baskılarına, Ön Asya'nın hiçbir memleketinde raslanmamıştır.

Tepede Koloni şehrinin II. katına tekabül eden ve birkaç yıldan beri kazısına devam olunan büyük binanın ikamete ayrılan yeni bölümleri meydana çıkarılmış ve bunların içinde sağlam durumda iki tablet ve silindir mühür baskıları bulun-

muştur. Mâbet, devrine göre ve bilhassa Hitit İmparatorluğu çağına ait Boğazköy mâbetleri yanında monümental bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çağda bu ölçüdeki bina, ancak, Kaniş'de beklenebilirdi.

Tepe'nin derin tabakalarında Höyüğün stratigrafisini temin maksadiyle yapılan kazılarda Eski Tunç Devri medeniyetinin orta ve ilk safhasına ait çeşitli malzeme temin edilmiş ve Kalkolitik devre yaklaştığımız görülmüştür. Bu sene ölü-hediyeleri zengin olan mezarlarda bulunan Kuzey Suriye menşeli idhal eşyası, bu devri tarihlendirmeğe yarayan ve İç Anadolu'da yıllardan beri beklenen yabancı menşeli arkeoloji eşyasını temsil etmektedir.

Altın-tepe kazıları: Kurumumuz, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına, üyelerimizden Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün başkanlığındaki Kültepe Heyeti tarafından idare edilen Erzincan yakınındaki Altın-tepe kazılarına, Kültepe'deki kazı malzememizden, optik aletlerimizden istifadelerini sağlamak suretiyle iştirak etmiştir. Burada, kısa zamanda, Urartu Arkeolojisi için çok önemli buluntuların keşfi sağlanmış, Toprakkale ve Ermenistan'daki Karmur-Blur gibi büyük merkezlere bir üçüncüsü ilâve edilmiştir.

4 — Side kazıları:

1959 yılında Side'de yapılan kazılara Hazirandan Ekim sonuna kadar Prof. Arif Müfid Mansel'in idaresinde devam edilmiştir.

1. Tiyatronun sahne binası cephesindeki çalışmalar bu sene de devam ettirilmiş ve cephenin orta kısmını tamamiyle temizlemek mümkün olmuştur.

2. Tiyatronun direkli cadde tarafındaki dış galerileri ve onların gerisinde yer alan tonozlu odalar temizlenmiş, bu suretle binanın bir kısmının bütün haşmetiyle meydana çıkması sağlanmıştır. Bu cephenin Bizanslılar zamanındaki tamirine dair bazı önemli kitabeler bulunduğu gibi, galeri ve odaların zeminlerinde itinalı bir surette yapılmış mozayiklere de raslanmıştır.

3. Tiyatronun içinde, Y. Mimar Mübin Beken'in nezareti altında yapılan sondajlarda birçok teferruat, bilhassa esas giriş kapıları ve merdivenleri hakkında yeni bilgiler edinilmiştir.

4. Tiyatronun önünden geçen büyük direkli cadde, yan portikleriyle birlikte, tamamiyle meydana çıkarılmış, bunlardan batı portikinin restorasyonuna geçilerek sütunların büyük bir kısmı dikilmiş ve bunlardan bazılarının üzerine Korint nizamındaki başlıkları oturtulmuştur. Bu portikin kuzey ucunda gümüş sikkeler (takriben 800) ve külçelerden ibaret bir define bulunmuş, Manavgat Malmüdürlüğü tarafından İstanbul Darphanesine gönderilen bu define tarafımızdan yapılan teşebbüsler sonunda İstanbul Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir. Bu definenin üzerinde daha henüz esaslı tetkikler yapmamış olmakla beraber, Haçlılara ait olduğunu söyleyebiliriz ki, Anadolu'da Haçlılara ait buluntuların ne kadar az olduğu gözönünde bulundurulacak olursa bu definenin önemi kendiliğinden meydana çıkar.

5. Tiyatronun hemen yanında ve cadde portikinin gerisinde, bir kösesi tiyatronun kemer ayakları tarafından kesilmiş podium'lu bir mâbet meydana çıkarılmıştır. Bu mâbet kısa taraf cephesinde bir merdiven, bir önportik ve duvarları yarım sütunlarla süslü bir sella ihtiva etmekte ve bir "pseudopteropteros" teşkil etmektedir. Muhtemelen geç hellenistik devre aittir.

6. Geç devir şehir kapısının dışında üç çeşme binası bulunmuştur. Bunlardan birincisi imparator Vespasianus'a ithaf edilmiş bulunmakta, fakat bu mahalle başka bir yerden getirilerek monte edilmiş hissini uyandırmaktadır. Bu anıtın karşısında büyük bir sarmıcın direkli caddeye bakan cephesinde iki çeşme daha bulunmuştur ki bunlardan bir tanesi yuvarlak, diğeri dört kaide ile ayrılmış üç havuzlu olup gerek havuzların, gerek kaidelerin üzerinde aedícula'lardan müteşekkil bir sütun mimarisine sahip bulunuyordu. Burada bulunan heykeller arasında yalnız ayakları eksik bir Hermes, başı noksan bir Athena ve bir genç erkek başı (Apollon?) bilhassa zikre değer.

7. Evvelce kazılmış olan agora ve evlerin önünden geçen direkli cadde üzerinde de çalışılmış, bu caddenin doğu portiklerini takriben 200 m. uzunlukta meydana çıkarmak mümkün olmuştur.

8. Müze haline getirilecek olan antik hamam binasında Y. Müh. Ragıp Devres restorasyon ameliyesine devam etmiştir. Tarafımızdan ise hamamın yanında deniz istikametinde uzanan direkli cadde tamamıyla kazıldığı gibi, hamamın giriş yeri meydana çıkarılmış, ayrıca büyük salonların içinde geç devirlere ait bazı duvarlar kaldırılarak bu mekânlar eski haline ifrağ olunmuştur. Öyle ümit ediyoruz ki binanın iç ve dış derzleri yapıldıktan sonra 1960 senesi sonbaharında heykelleri oraya nakletmek ve yeni müzenin açılış törenini yapmak mümkün olacaktır.

5 — Ergili ve Çandarlı (Pitane) kazıları :

Ergili hafriyatı çalışmalarına ağustos ve eylül aylarında devam edilerek mimari kalıntılar kazı mahallinde tetkik edilmiş ve bilâhare Çandarlı'da yeni bir kazıya başlanmıştır.

1958 yılı kış aylarında Çandarlı'da bir arkaik İon heykelinin bulunması üzerine Ord. Prof. Ekrem Akurgal'ın Başkanlığında Türk Tarih Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Müzeler Umum Müdürlüğü adına çalışmalara eylül ayında başlanmıştır. Kazıya Maarif Vekâleti adına İstanbul Arkeoloji Müzeleri arkeoloğu Nezih Fıratlı katılmış, Ankara Üniversitesinden de Arkeoloji Enstitüsü asistanı Ümit Serdaroğlu iştirak etmiştir. Bergama müzesine nakledilen arkaik heykelin çatlamağa başlaması üzerine İstanbul Arkeoloji Müzeleri mimarlarından Reha Arıcan da heyete katılmış ve yaptığı başarılı çalışmalarla mezkûr heykelin parçalanmasını önlemiştir. Reha Arıcan ayrıca vazoları hafriyat mahalinde restore ederek eserlerin mümkün olduğu kadar eksiksiz bir şekilde tamamlanmasını sağlamıştır. Mehmet Ali Düğenci hafriyata fotoğrafçı olarak iştirak etmiştir.

Arkaik heykelin Çandarlı yarımadasının berzahında bulunmuş olması ve civarında vazo kırıklarının ele geçmiş olması buluntu mahallinin bir eski İon mezarlığı olduğu kanaatini veriyordu. Anadolu'da şimdiye kadar yeri belli arkaik mezarlıkların sayısı pek az olduğundan Çandarlı kazısının önemi daha işe başlamadan kendisini göstermekte idi. Nitekim ilk çalışmalar bu kanaati teyit etmiştir. Ayrıca mezarlığın çok belirli bir sınır içinde fevkalâde kesif bir mahiyet arzemesi kazının önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu yıl yapılan çalışmalar sırasında heykel bulunmamışsa da, çok güzel vazolar elde edilmiştir. Mezarların bulunduğu tabaka âzami bir metre kalınlığında olup yer yüzünden 50 santimetre derinlikte başlamakta ve bugünkü su seviyesinde nihayet bulmaktadır. Bu sene kazılan saha dahilinde umumiyetle Milâttan önce VI. yüzyıl mezarlarına rastlanmıştır. İlk 50

santimetre içinde klâsik ve Hellenistik devirlere ait seramik parçalarına ve daha aşağıdaki seviyelerde de tek tük aynı devirlere ait lâhitlere tesadüf edilmiştir. Bununla beraber ilk araştırma alanına giren mahalde kesif bir arkaik çağ mezarlığı bulunmaktadır. Elde edilen vazolarla göre zaman bakımından mezarlığın daha çok VI. yüzyılın ilk yarısına ait olduğunu söylemek mümkündür. Meydana çıkan vazolar arasında orta ve geç Korint vazocuklarıyla geç tipte oryantalizan vazolar, Naukratis kadehleri, arkaik küçük usta kylixleri ve Çandarlı tipi yerli seramik birinci plânda yer almaktadır.

Çandarlı Nekropolosi İon arkaik çağı Anadolu ölü gömme âdetleri hakkında mükemmel ve sarih bilgi vermektedir. Cesetler (VI. yüzyılın ilk yarısında) yakılmakta ve yakma ameliyesi mezarlıkta yapılmaktadır. Yer yer koyu yangın izleri tesbit edildiği gibi, birçok vazolar da sarih yangın izleri göstermektedirler. Yangın izlerini B çukurunda renkli fotoğraflarla ve desenlerle tesbit ettiğimiz profilde tetkik etmek mümkündür. Ölüne cesedi yakıldıktan sonra çeşitli büyüklüklerdeki âdi küplere hediye vazolarla birlikte konmakta ve ağız bazan muntazam bir şekilde düzeltilmiş bazan da kabaca bir şekle sokulmuş olan taşlarla örtülmektedir. Birçok vazoların dip tarafları, bazılarının da beş bir yanı taşlarla örtülmekte idi. Küp ağzlarının veya içindeki iskeletlerin muayyen bir istikamete tevcih edilmemiş oldukları anlaşılmaktadır. İnce uzun kaplar yere yatırılmakta geniş kaplar ise kaideleri üzerlerine oturtulmaktadırlar. Birçok mezar küpleri etrafı kaba taşlarla çevrili 3-5 metre kutrunun daire şekilli bir aile mezarlığı içinde yer almaktadır. Böylece bir aileye mensup kimselerin taşla çevrili bir mahalli hususî mezarlıkları olarak kullandıkları ve toprak üstüne koydukları işaretler yardımıyla vefat vukuunda ölülerini kendi mezarlıklarına gömdükleri anlaşılmaktadır. Hediyelik vazolar mezar küplerinin içinden başka bilhassa yanı başlarına da konmaktadırlar.

Çandarlı mezarlığı arkaik çağ ölü gömme âdetleri bakımından olduğu kadar aynı devrin vazoculuğu ve küçük heykelciliği yönünden de önem arz etmektedir. Köylülerin bulmuş olduğu heykel küp mezarlar arasında yer almaktadır. Onu Pitane (Çandarlı) şehrinin zengin bir hemşehrisi diktirmiş olsa gerektir. Eser arkaik devir sonunda yere devrilmiş ve toprakla örtülmüş olduğundan bugüne kadar saklı kalmıştır. Seneye devam edecek olan Çandarlı kazılarında daha başka arkaik heykellerin bulunması da mümkündür. Bulunan eserler restore edilmiş bir halde Bergama müzesine nakledilmiştir.

6 — Karatepe kazısı :

1959— yılı Karatepe kazı, yayım ve onarım işlerine Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin de katılmasıyla Doç. Dr. Halet Çambel idaresinde devam edilmiş, ayrıca burada kurulmakta olan açık hava müze sitesine ait tesislerin inşaatı fahri olarak Nail Çakırhan tarafından bütün yıl boyunca, ara verilmeksizin yürütülmüştür. Çalışmalara zaman zaman Y. Mimar Turgut Cansever, restoratör Fehim Zeybek ve yapı teknisiyeni Cengiz Türkeri katılmışlardır.

a) *Kazı ve onarım*: Kapılar civarındaki kazılara bu yıl da devam edilmiş, heykeltraşlık eser ve yapılara ait birçok yeni parçalar meydana çıkarılabilmiş ve yerlerine konabilmiştir; bu suretle noksanı olan bazı ortostatların tamamlanmasına devam edildiği gibi, henüz bilinmeyen yeni ortostatlara ait elemanlar tesbit edil-

miştir. Ayrıca kapıların onarımı ile ilgili, henüz çözülmemiş bulunan bazı meselelerin çözümü işi ele alınmış ve bunlardan bazıları halledilebilmiştir.

b) *Civardaki buluntular* : Kadirli-Karatepe yol güzergâhı üzerindeki Kızıusuflu köyünde bazı kaya mezarları tesbit edilmiş, fakat bu sene incelenenlerin daha önce açılmış oldukları anlaşılmış, içerlerinde ancak kemiklere rastlanmış, mezar hediyelerine tesadüf edilmemiştir. Bu sahanın araştırılmasına gelecek mevsim devam edilecektir. Karatepe müze sitesi tesislerine, yakın bir pınardan içme suyu getirme hususunda yapılan araştırmalar sırasında, adı geçen pınarın bir kaynak değil, büyük ve dallı budaklı bir Roma su şebekesine bağlı bir maslağa ait olduğu anlaşıldı ve şebeke merkezinin 7 km. ötedeki meydana olup, bütün havaliyi beslediğine dair ipuçları elde edildi. Karatepe'nin 8 km. güneyinde, vaktile Ceyhan ırmığını aşan Keriz su bendinin de buradan beslenip beslenmediği ayrı bir araştırma konusu olacaktır.

İtalyalı restoratörün bu yıl gelememesi dolayısıyla Pınarözü'nde geçen yıl bulunan M.s 4 ncü/5 nci yüzyıl mozaiği üzerindeki çalışmalar mozaiğin sınırlarını tesbite inhisar ettirilmiş ve önümüzdeki sene restoratörün de bulunmasından istifade edilerek bu eserin kazısı ile beraber restorasyonunu da derhal ele almak üzere eserin üzeri çorak ve toprakla örtülmüştür.

7 — *İslâhiye bölgesindeki araştırmalar, Yesemek çalışmaları ve Tilmen Hüyük kazısı* :

İslâhiye dolaylarında iki yıldan beri Kurumumuz adına yapılmakta olan araştırmalara bu yıl Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin de iştirakiyle devam edilmiş ve üyelerimizden Doç. Dr. U. Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Mühendis-Topoğraf Ferit Koper, Arkeolog Handan Alkım, Arkeolog Refik Duru, Foto Uzmanı Arkeolog Aziz Albek ve Topoğraf yardımcısı İsmet Demir'den mürekkep bir kurul 7 temmuz-14 eylül 1959 tarihleri arasında adı geçen bölgede çalışmalarını geliştirmiştir.

A. Yesemek'deki sondaj ve araştırmalar :

1. Yesemek taş ocağında ve heykel atelyesinde —çoğu M.ö. II. bin yılına, bir kısmı da M.ö. I. bin yılına ait— yeni kabartma ve heykel taslakları, yapılan sondajlarla meydana çıkarılmıştır. Yeni bulunanlar arasında : iki heykel, bir araba sahnesi, çökmüş vaziyette protom iki kanatlı arslan, iki Dağ Tanrısı kabartması ve bir karışık mahlûk taslağı bilhassa zikre değer. Çivi yazısı Hititçesinde ^{LU}hartagga suretinde kaydı geçen "ayı-adam"ın plâstik eser halinde karşımıza çıkmış olması Yesemek atelyesinin önemini ayrıca göstermektedir.

2. Büyük bazalt kaya parçalarından bloklar kesilerek işlenmiş olan, büyük bir kısmı sondaj suretiyle meydana çıkarılan ve ağırlıkları 2-14 ton arasında değişen çeşitli heykel taslaklarından 25'i, cerskal yardımı ile dikilmiştir.

3. Yesemek taş ocağında muhtelif işçilik safhalarından geçtikten sonra hazırlanmış olan yüzlerce heykel taslaklarının tipolojik ve teknik etüdleri yapılmış ve bu suretle 6 tip kapı-arslanı, 4 tip sfenks, 3 tip Dağ Tanrıları kabartması, 2 tip heykel tesbit edilmiş ve bunların desenleri mahallinde çizilmiştir.

İmparatorluk devri Hitit sanatına bazı motiflerin geçmesi hususunda bir intikal atelyesi teşkil eden Yesemek taş ocağındaki çalışmalar tamamlanmak üzere bulunmaktadır.

B. İslâhiye bölgesindeki araştırmalar:

İslâhiye bölgesinin toprak üstü araştırmalarına bu yıl da devam edilmiş ve İslâhiye ile Kırıkhan arasında arkeoloji literatüründe şimdiye kadar tanınmayan 18 hüyük tesbit edilmiş, —geçen seneki çalışmalarla birlikte— Sakçağözü, Zincirli, İslâhiye, Altıntop ve Hassa ovalarının sistematik incelenmesi bitirilmiş ve böylece Braidwood İstikşafının kuzey sınırını teşkil eden Kırıkhan ile bizim kuzey ucumuz olan Hacıbebekli arasındaki arazi şeridinin iskân tarihini aydınlatan yeni malzeme sağlanmıştır. Bulmuş olduğumuz hüyüklerin birkaçı —çanak-çömlek kalıntlarına göre— M.ö. III., bazısı II., büyük bir kısmı ise I. bin yılı yerleşmesini göstermektedir. Bunlar arasında, Hassa ilçesinin 3,5 km. kadar güney-doğusunda bulunan Yukarı Karafaklı Hüyüğü ve onun da takriben 2 km. güneyinde kâin Aşağı Karafaklı Hüyüğünü bilhassa zikretmek isteriz; bu her iki hüyükün etrafında bugün dahi yer yer 1-2 m. kadar yükselen ve M.ö. I. bin yılı inşa tekniğini gösteren sur kalıntısı ve sur içinde de muhtelif yapılara ait temel kalıntıları gördük. Amuk ovasından Zincirli'ye çıkan yola hâkim bu müstahkem Karafaklı hüyüklerinin, bölgemizle ilgili M.ö. IX - VII. yüzyıl Assur metinlerinde adlarına rastladığımız birçok şehirden ikisini temsil ettikleri kanaatindeyiz. İleride bu iki hüyükte yapmayı düşündüğümüz kazıların bizi verimli sonuçlara ulaştıracağını ummaktayız.

C. Tilmen Hüyük kazısı:

İslâhiye'nin 10 km. kadar doğusunda kâin olup 1958 yazında tesbit ettiğimiz Tilmen hüyükünde bu yıl, —geniş çapta bir kazıya girişebilmek amacıyla— ilk hazırlık sondajlarına başlanmıştır; bu cümleden olarak:

1. Tilmen hüyükünün topografik plânı alınmış, iç kale surunun ve dış kale surunun toprak üstü kalıntıları plâna işlenmiştir.

2. Monumental doğu "dış sur kapısı" ve dış surun güney-doğu kesimindeki büyük kulelerden biri açılmıştır.

3. Kültür katlarını tâyin edebilmek için hüyükün zirvesinde 10×10 m. boyutunda bir sondaj çukuru açılmış, 5,60 m. derinliğe kadar inilmiş ve dört mimari kat tesbit edilmiştir.

İki seviyeli olan I. kat (Ia ve Ib), çanak çömlek buluntularına göre Demir Çağına aittir (takr. M.ö. IX - VIII. yüzyıl).

I. katın altında yangın tabakası bulunmakta, onun altında da II. kat duvar kalıntıları görülmektedir. II. katın gerek keramik ve gerek küçük buluntularına göre M.ö. II. bin yılına ait olduğu anlaşılmaktadır.

II. katın altında yine bir yangın tabakası bulunmuş ve onun altında da III. katın yapı temel kalıntıları meydana çıkarılmıştır. III. katta, sandık mezar tipinde iki çocuk mezarı hafredilmiş, aynı katta muhtelif sileks âletler bulunmuş, gerek tam ve gerek parça halinde çeşitli keramik eserlerine rastlanmıştır. Çanak çömlek, bir taraftan Filistin'in, bir taraftan da Kilikya'nın Eski Bronz Çağı keramigine benzemektedir. Bu III. katta Tilmen'in M.ö. III. bin yılı iskânında olduğumuzu tahmin etmekteyiz.

IV. katta ise çakmak taşı âletlere ve bol miktarda boyalı keramik parçalarına rastlanmıştır; parçalar arasında Obeid'in ve Yümüktepe'nin kalkolitik çağ çanak-çömleğini andıranlarının görülmüş olması bilhassa dikkati çekmektedir.

Ova seviyesine göre 23 m. yükseklikte olan Tilmen hüyükündeki bu ufak sondajlarımızda henüz ana toprağa ulaşmamamıza rağmen, kalkolitik çağa kadar inen kültür çeşitlerine tesadüf edilmesi, daha fazla derine inildiği takdirde hüyükümüzün neolitik bir medeniyet kalıntısını verebileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu suretle, Tilmen Hüyük M.ö. III. bin yılında önemli bir mevki, II. bin yılında mühim bir müstahkem şehir, I. bin yılında da yine surla tahkim edilmiş bir kale, manzarasını göstermektedir.

Tilmen'de yapılacak geniş çaptaki kazıların bahis konusu olan bölgenin Eski Çağ ile ilgili muhtelif meselelerinin aydınlanması hususunda yeni ve önemli sonuçlar vermekte devam edeceği kanaatindeyiz.

8 — *Van-Toprakkale kazısı ve bölgede yapılan araştırmalar :*

Bir taraftan Tarih öncesi devirlerindeki Anadolu ve Yukarı Suriye kültürleriyle olan mühim bağları ve (M.ö.) II. binde Hurri-Mitani konusu bakımından haiz olduğu mevki, diğer taraftan Eskiçağ tarihinde çok enteresan bir siyasi teşekkül olarak karşılaştığımız Urartu devletinin merkezi sahasını içine alan Van bölgesi, ötedenberi inceleme gezisi yapmak istediğim yerlerin başında gelmekte idi. Persler zamanında haiz olduğu hususî durum ve Ksenefon'un Anabasis adlı eserinde teferruatlı bir şekilde bildirdiği gibi, M.ö. V. yüzyılın sonunda Onbinlerin geri dönüşü sırasında bu yerlerden geçilmiş olması ve nihayet daha sonraki devirlerde Romalılarla Partlar arasında uzun müddet bir münazaa konusu olarak kalması Van ve Doğu Anadolu'nun bir İlkçağ tarihçisi için tetkiki icabeden bir bölge olduğunu göstermeğe kâfidir. Aynı zamanda Anadolu toprakları üzerinde Türklerin ilk defa buralarda fütuhatla esaslı şekilde vatan tutmuş olmaları, bir Türk tarihçisi olarak alâkâmı bir kat daha arttırmış bulunmakta idi.

Bu amaçla şahsen bir tetkik seyahati yapmak için üyesi bulunduğum Türk Tarih Kurumu'na dilekte bulunduktan kısa bir müddet sonra, vaktiyle Atatürk'ün Doğu Anadolu hakkında izhar etmiş olduğu fikir ve niyetlerini de gözönüne alarak, bu bölgede bir Türk heyeti tarafından geniş çapta araştırmalar ve kazılar yapılmasının çok yerinde olacağı düşüncesiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sumeroloji kürsüsü profesörü Emin Bilgiç ile birlikte Maarif Vekâletine müracaat ettik. Maarif Vekâletinin resmî müsaadesi, Müzeler Umum Müdürlüğünün maddi ve mânevi müzaheretini ve Tarih Kurumu'nun Kazılar faslından bana ayırmış olduğu bir miktar tahsisatla başkanlığım altında olmak üzere Prof. Emin Bilgiç, Asistan Yusuf Boysal, Asistan Baki Ögün ve Müzeler Umum Müdürlüğü Şube Müdürü Ahmet Dönmez'den teşekkül eden heyetimiz 10 ağustos 1959 dan eylül başına kadar Urartu devletinin ikinci başşehri olan Van-Toprakkale de kazı yapmış ve bölgede araştırmalarda bulunmuştur:

I— *Van-Toprakkale kazısı :* Heyetimiz ilk önce Urartu devletinin ikinci büyük başşehri olan ve bundan 62 sene evvel Alman Eskiçağ tarihçilerinden Lehmann-Haupt'ın idaresinde kazı yapılan Toprakkale'de sistemli şekilde çalışmaya karar vermiş ve işe başlamıştır.

1. *Haldi tapınağı çalışmaları :* Hernekadar vaktiyle Lehmann-Haupt tarafından Haldi tapınağında kazı yapılmış ise de, âbidenin bir plâni verilmemiş olduğu gibi, uzun seneler zarfında tamamiyle moloz ve toprakla dolmuş olduğundan sahayı temizlemekle işe başladık. Lehmann-Haupt zamanında yapılmış olan resim-

lerle mukayese edilecek olursa, bugün mâbette yer yer görünen birkaç blok taştan başka bir şey kalmamıştır. Fakat temizleme esnasında elde edilen temel taşlarının takip edilmesi sonunda tapınağın plânının meydana çıkacağı anlaşıldığından çalışmamızı bu yönden geliştirdik. Batı taraftaki dış duvardan itibaren tapınak sahasının, kaya üzerine oyulmuş geniş basamaklarla kaplı olduğu görüldü. Teras şeklindeki bu basamakların bir kısmının duvar temellerine hizmet ettikleri, diğer mühim bir kısmın da kayanın meybinden dolayı inşaatın aşağı kaymaması için, yani yukarıdan aşağı gelen tazyikin düz satırlara intikali maksadı ile oyulmuş oldukları anlaşıldı. Bu teraslı kısımda ayrıca bir kanal ortaya çıktı ki, vaktile bu kanal inşaat altında kalmış bulunacağından Lehmann-Haupt zamanında görülmesi mümkün değildi. Ancak kanal tapınak haricine doğru devam edip gittiğinden ve burası çok kalın bir toprak tabaka ile örtülü olduğundan fazla takip etmek bu mevsim için mümkün olamamış ve nereye müntehi olduğu anlaşılamamıştır. Bunun bir kurban yerine ait olması muhtemeldir. Üst kısımda tapınağın güney ve kuzey dış duvar temelleri tesbit edilmiş ve bazı blokların kaba bir rustika taşıdığı görülmüştür. Tapınağın esas giriş yerinin doğuda olduğu, çalışmalarımız esnasında meydana çıkan aynı kısımdaki kayanın oyulmak suretiyle düzeltilmiş bulunmasından anlaşılmaktadır. Gelecek mevsimde tapınağın tam bir plânını elde etmek için güney tarafta çalışılacak ve aynı zamanda sözü geçen kanalın mahiyeti de açıklanmış olacaktır.

2. *B Çukuru*: Toprakkale'nin güney tarafında duvar ve kerpiç kalıntılarının meydana getirdiği büyük ve yüksek kitlenin mahiyetini anlamak maksadiyle bu kitlenin güney eteğinde sondajlar yapılmıştır. Bunlardan B çukurunda doğu-batı istikametinde uzanmakta olan kerpiç bir duvarın kuzey yönünde derinleşerek fazla miktarda Urartu seramiği elde edildi. Burada ana kayaya varılmış ve tesbit edilen tek mimarî katın büyük duvarın devrine ait olduğu müşahede edilmiştir. Çalışmalar kuzeye doğru genişletildiği zaman, büyük duvara paralel şekilde üç sıra halinde yan yana konmuş onbeş zahire küpü meydana çıkmıştır. Bu büyük zahire küplerinin bulunduğu yere şimdilik mahzen-depo adını vermeyi münasip buluyoruz. Ele geçen Urartu seramiği arasında açık tabaklar, bant şekline yakın kulplar ve bilhassa yonca ağızlı diyebileceğimiz şekilde testi parçaları zikre şayandır. Koyu kırmızı renkteki bu seramik hamurunun temizliği, bilhassa birinci kalitede olanlarının içinde ve dışında çark izlerine tesadüf edilmemesi, tatlı kaygan bir perdaha sahip olması ve aynı zamanda gayet iyi pişirilmiş bulunması bakımından dikkati çekmektedir. Bundan başka burada vaktiyle Lehmann-Haupt'ın da bulmuş olduğu iç içe geçmiş halkalardan müteşekkil ve ekserisi siyah, beyaz renkte olan taş mozayikler bulunmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz ve B çukurunun güney tarafını işgal eden takriben 2 m. kalınlığındaki duvar muntazam ve büyük ölçüdeki kerpiçlerden örülmüş olup ayrıca alt kısmında taştan bir temeli olduğu da tesbit edilmiştir.

B çukurunun yanında açmaya başladığımız C çukurunda aynı tarzdaki duvarların çevirmiş olduğu kısımda külliyetli miktarda kömüre tesadüf edildiği gibi, duvarlarda bugüne kadar kalmış olan kalın hatıllara da rastlanmıştır. Bu durum büyük bir yangına işaret etmektedir.

Bütün bunlara istinaden büyük kerpiç kitlenin hayli önemli bir yapıya ait olduğu kanaatındayız.

3. *Araştırma gezileri* : Heyetimiz Toprakkale ve Van kalesinden başka Van gölü çevresindeki aşığı ve yukarı Anzaf kaleleri gibi Urartu merkezleriyle eski Tatvan'da da incelemelerde bulunmuş ve malzeme toplamıştır. Şamram kanalı boyunca henüz mevcut olan kitabeler incelenmiş ve neşredilmiş olanlarla karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda Van kalesinin tetkiki sırasında Madır burcu denen Sardur burcundaki kitabeler de gözden geçirilerek şimdiye kadar neşredilmemiş 3 kitabe tesbit edilmiş ve bunlar diğer bulunanlarla birlikte Prof. Emin Bilgiç tarafından Türk Arkeoloji dergisinin son sayısında yayınlanmıştır.

Diğer taraftan, heyetimiz çevredeki Selçuklu ve Osmanlı eserleriyle de ilgilenerek, Tatvan yakınındaki Kotum nahiyesinde bulunan "ilk şehitler" kabristanındaki mezar taşlarının resimlerini çekmiş ve bunların daha sonra ziyaret edilen Ahlat mezarlığındaki mezar taşları ile olan büyük benzerliğini tesbit etmiştir. Ayrıca Ahlat kümbetleri ve kitabeleri tetkik edilerek heyetimiz tarafından resimleri çekilmiştir. Van bölgesinde, gerek eski devirlerin, gerekse millî tarih konularının araştırılması hususunda, önümüzdeki mevsimden itibaren Üniversitelerimizin diğer salâhiyetli mütehassıslarının da çalışmalarımıza katılması bakımından mutabakata varmış bulunuyoruz.

PROF. DR. AFİF ERZEN

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ'NİN 1959 YILI ÇALIŞMA RAPORU

Basımevimiz bu yıl da verimli bir çalışma devresi geçirmiştir. Bu devre içerisinde basımevimiz yeni dış ticaret rejimi imkânlarından faydalanarak kapasitesini geçen yıla nazaran bir misli arttırmış ve bunun sonucu olarak genişleyen iş hacmi bu yıl büyük bir kâr bırakmıştır. Basımevimiz ilk defa 1956 yılında kâr etmeye başlamış ve sırasıyla:

1956 da	14.024,04
1957 de	49.812,77
1958 de	168.955,46 lira ki
cem'an :	232.972,27 lira kâr sağlamıştı.

1959 yılında ise yukarıdaki üç yıllık kârın toplamından %70,24 daha fazla olmak üzere 396.301,39 lira net kâr ile bilançomuzu bağlamış bulunuyoruz. Bu sevindirici sonucu sermayemizi bu yıl 250.000 lira arttırmak suretiyle elde ettiğimize göre, sağlanan kâr sermaye arttırımını fazlası ile karşılamış demektir.

1959 yılı içerisindeki gelişmeler :

Yukarıda da arzettiğimiz üzere bu yıl yeni dış ticaret rejimi imkânlarından faydalanarak gelişme programımıza giren bazı makinelerin satın alınması sağlanmıştır. Bunlar arasında 1 tane 70x100, bir tane 50x70 ölçüsünde otomatik baskı makinası ile 1 takım Monotype dizgi makinesi, 1 tane iplik dikiş makinesi, 1 tane otomatik bıçak, 1 tane bıçak bileme makinesi, 7 tane muhtelif yardımcı makine, 7500 kilo metal, 1350 kilo mürekkep, çeşitli yedek parça ve işletme aracı ve müstakbel klişe atelyesinin birinci ünitesini teşkil eden bir tane tam otomatik reproduksiyon makinesi vardır.

1959 yılı iş durumumuz :

Basimevimiz bu yıl geçen yılın 591.245,25 lirasına karşılık 1.030.068,60 liralık iş yapmıştır. Geçen yıla göre artış %74,22 dir. Bu gelirin %46,1'i kitap işlerinden, %37,1'i formüler işlerinden %11,7'si cilt işlerinden, %4,6 sı döküm işlerinden ve %0,5'i de sair işlerden elde edilmiştir. Böylece yapılan işin %38,5'i ve sermayenin %28,3'ü oranında kâr sağlamış bulunuyoruz.

Maliyet hesaplarından anlaşıldığına göre, en yüksek kârı formüler ve cilt işleri bırakmıştır. Yıl içinde ihale ile aldığımız formüler işlerinden elde edilen net kâr 264.888,31 lira, cilt işlerinden elde edilen net kâr ise 63.216,50 liradır. Kitap ve döküm işlerinden yapılan net kâr 68.196,58 liradır ki, kâr oranı %12,9'dur. Formüler ve cilt işlerine kıyasla daha fazla el emeği isteyen kitap işinin normalin altında kâr bıraktığı bu rakamlardan anlaşılır.

Müstakbel gelişmemiz için çalışmalarımız :

Basimevimiz modern bir anlayışla çalışmakta ve kaliteli baskı yapmak suretiyle memleketimizde haklı bir şöret yapmış bulunmaktadır. Ancak baskı işlerimiz kadar iyi evsafda bulunmayan cilt işlerimizi de ıslâh etmek başlangıçtan beri en büyük arzumuz idi. Fakat bu işin büyük yatırım isteyen bazı makinelere bağlı oluşu bu arzumuzu geciktirmiştir. Bu yıl cilt atelyesini en modern makineler ile donatmak ve işçilerimizi yetiştirmek hususunda yeni bir adım atmış bulunuyoruz. Türkiye İş Bankası'nın malî desteği ile 101.685 dolarlık komple bir cilt atelyesi ile lüzumlu cilt malzemesinin satın alınması hususundaki temaslarımız iyi sonuç vermiş ve gerekli akreditifler açılmıştır. 1960 yılı Haziran ayında yeni tesisimiz hizmete girecek, bu suretle de Avrupa ayarında ciltlenmiş eserlerimizle memleketimizde matbaacılık alanında yeni bir adım atmış olacağız.

Üç-dört yıl gibi kısa bir zamanda yaptığımız hamlelerle basimevimiz düşünülen ideal kapasitenin yarısından fazlasını sağlamıştır. Önümüzdeki iki yıl içerisinde de tam kapasite ve ideal kaliteye ulaşacağımıza inanmaktayız.

Başkan
TEVFİK BİYİKLIOĞLU

Üye
ORD. PROF. DR. M. ŞENYÜREK

Üye
ORD. PROF. DR. Ş. A. KANSU

Üye
ULUĞ İĞDEMİR

Basimevi Müdürü
GÖKMEN İĞDEMİR

DENETLEME KURULU RAPORU

TÜRK TARİH KURUMU YÜKSEK GENEL KURULUNA

Türk Tarih Kurumu ile Basımevinin 1959 takvim yılı hesapları gelir-gider bütçeleri 17.3.1960 tarihinde müsbet evrak üzerinde tarafımızdan incelenmiş ve varılan sonuçlar aşağıda gösterilmiştir:

I. Türk Tarih Kurumu işleri:

1 — 1958 esas defteri kayıt ve bilânçosuna göre 1959 yılına aktarılması gereken kıymetlerin 1959 hesaplarına olduğu gibi aktarıldığı görülmüştür.

2 — Genel Kurulca kabul edilen 1959 gelir bütçesi 1.047.100 liraya mukabil 1.109.229,79 lira tahsil edilmiştir.

Gelir bütçesinde:

a) Üye aidatından 1, faizlerden 1.329,50 lira tahsil edilememiştir.

b) Atatürk tesisinden 13.993,64, yayın gelirlerinden 46.521,83 Basımevi gelirlerinden 268.82 lira fazla tahsilât elde edilmiştir.

3 — 1.047.100 liralık gider bütçesinde:

a) 15.000 Kazı ve istikşafıflar

10.000 Maliyet zararları

6.000 Memur aylıkları

41.000 Baskı malzemesi

25.000 Bina arttırımından olmak üzere cem'an 97.000 lira alınarak

b) 1.000 İlmî araştırmalar ve konferanslar

12.000 Parasız dağıtım

2.000 Satış iskontoları

2.000 Ücretli aylıkları

600 Yolluklar

400 Yemek, elbise, ayakkabı

1.000 Çeşitli giderler

14.000 Baskı ücretleri

14.000 Demirbaş, tesisat

50.000 Basımevi takviye fonuna ait olmak üzere cem'an 97.000 liranın

yukarıda belirtilen hesaplara eklendiği görülmüştür.

4 — Gider bütçesinin muhtelif fasıl ve maddelerinde 66.329,34 liranın tasarruf edildiği ve tahmin üstü gelir 63.460,29 lira ile birlikte Kurum arttırımına alındığı ve tahmine ulaşılamiyan 1.330,50 liranın da Kurum arttırımından çıkarılarak bütçe yılı hesaplarının kapatıldığı görülmüştür.

5 — 1958 takvim yılı hesapları neticesini ihtiva eden 21.3.1959 tarihli raporumuzun 6. maddesinde ileri sürülen temennilerimizden:

a) Kütüphane kıymetlerinin,

- b) Telif, tercüme kıymetlerinin,
c) Anbar sayım işlerinin yapılmış olduğu görülmüştür.

II. *Türk Tarih Kurumu Basımevi işleri* :

1 — 1959 takvim yılı bilançosu tetkik edilmiş ve 396.301,39 lira kâr elde edildiği memnuniyetle müşahade edilmiştir. Kâr ve zarar tablosuna göre:

Lira	K.	
475.309	05	Kitap baskı işleri
382.523	13	Formüle işler
120.690	00	Cilt işleri
47.032	03	Döküm işleri
4.514	39	Sair işler olmak üzere
1.030.068	60	liralık iş yapıldığı ve buna mukabil
452.359	26	Personel masrafları
121.579	21	İşletme masrafları
59.828	74	Amortisman olmak üzere
633.767	21	lira masraf olduğu ve bakiye
396.301	39	liranın da kâra alındığı tesbit edilmiştir.

2 — Basımevi muhasebesinin Tarih Kurumundan ayrıldığı 1.1.1951 tarihinden 31.12.1959 tarihine kadar geçen 9 yıl içinde 256.101,15 liralık amortisman tefrik edildiği ve 1959 yılı sonunda mevcut bina ve demirbaş kıymeti 1.956.500,11 liraya nazaran %13 nisbetine ulaştığı ve bu miktar içinde yıl sonunda alınıp hesaba ithal edilen mühim miktarda demirbaş bulunduğu ve bunlara ancak yıl içinde faal oldukları zamana ait amortisman ayrılmış olduğu görülmüştür.

3 — Muhtelif borçlularda görünen 178.307,32 liradan 144.568,46 lirası reproduksiyon makinesi mübayaaya bedeli olmak üzere açtırılmış olan muhtelif akreditifler bakiyesi ile müessese muamelâtının tedviri için yapılan muvakkat tediyelerden ibaret olduğu anlaşılmıştır.

4 — Alacaklı hesaplarda mevcut 446.339,26 liradan 256.101,15 lirasının amortismanına ve bakiye 190.238,11 liranın da müşterilerden peşin olarak tahsil edilen bir kısım baskı ücretleri, vergiler, sigorta primleri vesair müteferrik hesaplardan ibaret olduğu tesbit edilmiştir.

5 — Gerek Kurum, gerek Basımevi muhasebe kayıtlarını, her yıl olduğu gibi, örnek olacak şekilde düzgün bulduğumuzu, masraf evrakının usulüne uygun ve Yönetim Kurulları kararlarına dayandığımız arzeder, ilgililere teşekkürlerle Yönetim ve Basımevi Yönetim Kurullarının 1959 yılı hesaplarından dolayı aklanmasını yüksek onayınıza sunarız.

DR. HÂMİT KOŞAY
T. T. K. Üyesi

FAKİHE ÖYMEN
T. T. K. Üyesi

HASAN ÂLİ YÜCEL
T. T. K. Üyesi

SAİM AYBAR
İş Bankası Umum Muhasebe Müdürü

TÜRK TARİH KURUMU'NUN 1959 TAKVİM YILI
B İ L Ğ A N Ç O S U

A K T İ F

	Lira	K.
KASA	22.670	74
BANKALAR	15.571	61
Merkez	1 457	21
İş	14.114	40
CARİ HESAP	70.056	93
KIYMETLER HESABI	3.409.510	10
Basımevi sermayesi	1.400.000	00
Demirbaş	150.202	20
Kütüphane	217.935	47
Foto malzemesi	1.135	10
Malzeme ambarı	78.090	24
Kitap ambarı	1.377.633	33
Telif, tercümeleler	184.513	76
BORÇLU HESAPLARI	258.659	05
Citleme masrafı	48.815	13
Kitapçılar	89.250	68
Avanslar	77.894	42
Basılmakta olanlar	19.255	65
Muhtelif	23.443	17
TOPLAM	3.776.468	43

P A S İ F

	Lira	K.
KURUM ARTTIRIMI	3.584	305 21
AMORTİSMAN	1.477	71
ABONELER	720	00
MUHTELİF	36.713	94
BANKALAR	150.000	00
Emlak Kredi	50.000	00
İş	100.000	00
GELİR VERGİSİ	3.251	57

TOPLAM 3.776.468 43

31.12.1959
Muhasebeci
S. HÜNEL

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİNİN 1959 YILI
BİLÂNÇOSU

A K T İ F		P A S İ F	
	Lira K.		Lira K.
KASA	38.207 82	TÜRK TARİH KURUMU SERMAYESİ	1.400.000 00
BANKALAR	979 95	TÜRK TARİH KURUMU CARİ HESABI	70.056 93
ANBAR	83.508 85	BANKALAR	298.615 14
BİNA ve DEMİBRAŞLAR	1.956.500 11	MUHTELİF ALACAKLILAR	446.339 26
Bina	527.550 25	Amortisman	256.101 15
Demirbaşlar	1.428.949 86	Sair alacaklılar	190.238 11
MÜŞTERİLER	353.808 67	KÂR	396.301 39
MUHTELİF BORÇLULAR	178.307 32		
TOPLAM	2.611.312 72	TOPLAM	2.611.312 72

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİNİN 1959 YILI
KÂR VE ZARAR HESABI

G İ D E R L E R		G E L İ R L E R	
	Lira K.		Lira K.
AMORTİSMANLAR	59.828 74	KİTAP BASKI İŞLERİ	475.309 05
PERSONEL MASRAFLARI	452.359 26	FORMÜLER İŞLERİ	382.523 13
İŞLETME MASRAFLARI	121.579 21	CİLT İŞLERİ	120.690 00
KÂR	396.301 39	DÖKÜM İŞLERİ	47.032 03
		SAİR GELİRLER	4.514 39
TOPLAM	1.030.068 60	TOPLAM	1.030.068 60

31.12.1959

Basımevi Muhasebecisi
K. ÜNSAY

Basımevi Müdürü
GÖKMEN İGDEMİR

1960 YILININ İLK YARISINDA TÜRK TARİH
KURUMU KÜTÜPHANESİNE GELEN
KİTAP VE DERGİLER

A. KİTAPLAR

- ABBOT, C. G.: *Studying the sun's heat mountain peaks in desert lands. The Smithsonian report for 1920'den ayrışım.* Washington 1922 Government Printing Office. S. 145-163 5 planş. 8° (A. 11/4383.)
- ABDÜL HÜSEİN NEYYİRİ: *Folklor; Defter 1. Çaphane-i Ateşgede.* 62 S. 8° (A. 11/4501.)
- Actes du XXe Congrès International des Orientalistes. Bruxelles 5-10 Septembre 1938.* Louvain 1940 Bureaux du Muséen. 392 S.. 8° (B/4305.)
- AFETİNAN, Prof. Dr.: *Atatürk hakkında hâtralar ve belgeler.* Ankara 1959 T.T.K. Basımevi. 312+14 S. 38 Resim = Türkiye İş Bankası, Atatürk ve Devrim Serisi No: 10. 8° (A.11/4348.)
- AL-AFLÂKİ AL-ARİFİ, ŞAMS AL-DİN AHMED: *Manakib al-Arifin (metin). 1. cilt.* Yayınlayan Tahsin Yazıcı. Ankara 1959 T.T.K. Basımevi 26+573 S.=T.T.K. Yayınlarından 111. Seri - No. 3. 8° (A11/4230.)
- AŞŞİN, ZEKİ: *Kore Kahramanları ve Türkiye.* Ankara 1953 Desen Matbaası. 180 S. 11 Planş 1 Belge. 8° (A.11/4456.)
- AGANİN, R.A, *Povtori i odnorodnie parnie soçetaniya v sovremennom Turetskom yazıka.* Moskova 1959 IVL. 143 s. 8° (A. 11/4431.)
- AHMET ALİ: *Pakistan pen miscellany, edited by Ahmet Ali.* Karachi 1960 Kitap Publishers. 118 S. 8° (A.11/4146.)
- AHMET ŞAKİR PAŞA: *Seneyi maliye hakkında mütalâat.* İstanbul 1308 Matbaayı Ebuziya. 146 S. 8° (A.11/4540.)
- AKTAN, DOÇ. DR. REŞAT: *Müşterek pazar karşısında Türkiye ziraati.* Ankara 1960 Ajans Türk Matbaası. 115 S=A. Ü. S. B. F. Yayınları, No. 105-87, 100 üncü Yıl Yayınları Sayı: 24. 8° (A.11/4600.)
- AKURGAL, EKREM: *Asianici occidentali antichi centri. Enciclopedia Universale Dell'Arte Vol. 2'den ayrışım.* Roma Istituto per la Collaborazione Culturale S. 44-60. 4° (B/4310.)
- Album de Oro, 1956-1957, De la feria de lapaz y confraternidad del Mundo Libre. 2 Tome.* Ciudad Trujillo. 2° (C/389.)
- ALDERSON, A.D. *The Structure of the Ottoman Dynasty.* Oxford 1956 Clarendon Press. XVI+186 S. 8° (A11/4497.)
- ALİ AHMED NAİMİ: *Süretgeran ve Hoşnuvisan-i Herat.* Kâbil 1328 Matbaa-i Umumi. 8+124+6 S. 6 Planş. 8° (A.11/4498.)

- ALTHEIM, FRANZ : *Geschichte der Hunnen. 1. Band: Von den Anfängen bis zum Einbruch in Europa.* Berlin 1959 Walter de Gruyter & Co. 463 S. 8° (A.11/4287).
- AND, METİN : *Dances of Anatolian Turkey. Dance Perspectives 3, 1959.* 76 S. 2 planş 1 Harita. 8° (A.11/4333).
- AND, METİN : *Gönlü Yüce Türk, Yüzyıllar boyunca bale eserlerinde Türkler.* Ankara 1958 Dost Yayınevi. 2+88+IV S. 12 Planş= Bilgi Dizisi: 1. 8° (A.11/4336).
- AND, METİN : *Kırk gün kırk gece, Eski donanma ve şenliklerde seyirlik oyunları.* İstanbul 1959 Taç Yayınları. 207 S. 90 Resim. 8° (A. 11/4334).
- A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, *Yüzüncü Yıl Armağanı.* Ankara 1959 Ajans Türk Matbaası. 333 S.=A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Sayı: 97-79, S.B.F. Yayınları sayı: 15. 8° (A.11/4331).
- A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi *İdarî İlimler Enstitüsü, incelemeler.* Ankara 1960 VII+107 S. =A.Ü.S.B.F. Yayınları No. 100/82, 100 üncü yıl Yayınları No. 18, İdarî İlimler Enstitüsü Yayınları Sayı: 9, (A.11/4596).
1. BALTA, PROF. DR. TAHSİN BEKİR: *Türkiye Yasama Yürütme münasebeti.* S. 1-52.
 2. SAVCI, PROF. BAHRİ: *Türkiye'de Meclis-Hükümet münasebetlerine bir bakış.* S. 57-80.
 3. BALTA, PROF. DR. TAHSİN BEKİR: *Türkiye'de iktisadi amme işletmelerinin murakabesi.* S. 80-88.
 4. ABADAN, PROF. DR. YAVUZ : *Siyasette nazariye ve tatbikat münasebeti ve Türk-Anayasa sistemi.* S. 88-107.
- APAK, RAHMİ : *Portekiz ve Salazar.* İzmit 1949 Selüloz Basımevi. 79 S. 8° (A.11/4541).
- APOSTOLOSKI, MIHAİLO : *Od Kujuf do Bogomila i Kozjak.* Skopje 1959 Institut za Natsionalna İstorija. 265 S. 8° (A.11/4048).
- Archaeological reports for 1958.* Woking and London 1959 Unwin Brothers. 34 S. 8° (A.11/4296).
- HOOD, M. S. F. *Archaeology in Greece, 1958.* S. 3-24.
- MEGAW, A. H. S.: *Archaeology in Cyprus.* 1958 S. 25-34.
- Archives Royales De Mari : Transcription et traduction.* Paris: 1950-58 Imprimerie Nationale. 4° (B/4399)
- Cilt I - I. G. DOSSIN : *Correspondance de Samsı-Addu et de ses fils.* 1950 VII+226 S. 1 Harita.
- Cilt II - CHARLES-F. JEAN : *Lettres diverses transcrites et traduites* 1950. III+241 S. 1 Harita.
- Cilt III - J. R. KUPPER : *Correspondance de Kibri-Dagan gouverneur de Terqu.* 1950. 11+118 s.
- Cilt IV - G. DOSSIN : *Correspondance de Samsı-Addu et de ses fils (suite)* 1951. 11+932+1 S. 1 Harita.
- Cilt V - G. DOSSIN : *Correspondance de İsmah-Addu .* 1952 III+141 S.
- Cilt VI - J. R. KUPPER : *Correspondance de Bahdi-Lim.* 1954 11+123+1 S.
- Cilt VII - JEAN BOTTÉRE : *Textes économiques et administratifs.* 1957 IX+364 S.
- Cilt VIII - GEORGES BOYER : *Textes juridiques.* 1958, IV+245 S.
- Archives Royales De Mari. Letters. 8 vo'.* Paris: 1946-1957 Paul Geuthner. 4°.

- ARGENTI, PHILIP P.: *The occupation of Chios by the Genoese and their administration of the island, 1346-1566. Described in contemporary documents & official dispatches. 3 Cilt.* Cambridge 1958 University Press. 8° (A.11/4520).
Cilt: I. *Text with a preface by Sir Steven Runciman.* XXIII+713 S. 1 Plañ.
Cilt: II. *Codex and documents.* XVII+475 S. 1 Pl.
Cilt: III. *Notarial deeds.* 506 S. 1 Pl.
- Archéologie Susiane.* Paris 1943 Presses Universitaires de France. 207 S. 12 Plañ
=Memoires de la Mission Archeologique en Iran. Tome: XXIX. 4° (B/4297).
- ARIEMRE, M. FETHİ - HAŞİM EKENER : *Türk hususî sigorta mevzuatı ve sigorta lûgatı.* Ankara 1957 Yeni Desen Matbaası. 809 S. 8° (A.11/4482).
- ASHMEAD, BARTLETT ELLİS: *With the Turks in Thrace.* London 1913 William Heine-
mann. X+335 S. 30 Plañ 1 Harita. 8° (A.11/4277).
- ATALAY, MUSTAFA : *Anđan Menderes ve hayatı.* Ankara 1959 Balkanoğlu Matbaası
80 S.=Bankacılık Gazetesi Neşriyatından seri no: 3. 8° (A.11/4454).
- Atatürk'ün askerliğe dair eserleri. 5 kitap bir arada.* Ankara 1959 Doğuş Matbaası.
=Türkiye İş Bankası Atatürk ve Devrim Serisi No: 8. 8° (A.11/4349).
- AULNEAU, J. : *La Turquie et la Guerre. 2. ed. Préface de M. Stephen Pichon.* Paris 1916
Librairie Félix Alcan. 6+VI+VII+1+346 S. Bibliothèque d'Histoire Con-
temporaine. 8° (A.11/4148).
- Avrupa konseyi istişari meclisi 1954 yılı çalışmaları hakkında Türk heyetinin raporu.* Ankara
1955 T.B.M.M. Matbaası. 62 S. 8°. (A. 11/4167)
- AYDEMİR, ŞEVKET SÜREYYA : *Suyu arayan adam.* Ankara 1959 Türkiye Matbaacılık
ve Gazetecilik A. Ş. 538 S. 8° (A.11/4530).
- EL-AZZAVİ ABBAS : *History of Astronomy in Iraq and relations with Islamic and Arab
countries in the post-Abbasid periods. Tarih-i ilm el-felek fil-Irak. 1258 - 1917.* Bagh-
dad 1959 Iraqi Academy Press. 427 S. =Publication of the Iraqi Academy. 8°
(A.11/4603).
- BAADER, DR. PHİL. HORST: *Die Literarischen Geschicke des spanischen Ritters Suere de Quin-
ones.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 347-383 =Akademie der Wissenschaften
und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen
Klasse, Jahrgang 1959. Nr. 7. 8° (A.11/896-7).
- BABINGER, FRANZ : *Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Wellenstürmer einer Zeitenwende.*
München 1953 F. Bruckmann. XIV+592 S. 1 Harita 24 Plañ. 8° (A.11/4234).
- BABINGER, FRANZ : *Maometto il Conquistatore e il tempo.* Sancascine 1957 Giulie Einudi.
795 S. 15 Plañ 1 Harita. 8° (A.11/4236).
- BADOGLIÓ, PIETRO : *La guerra d'Etiopia. Con prefazione del Duce.* Milano 1936 A.Monda-
dori. XIX+249+8 S. 10 plañ 4 Tablo 9 Harita. 8° (A.11/4518).
- BAKALOPULOS A. E. : *Die Frage der Glaubwürdigkeit der "Leichenrede auf L. Notras" von
Johannes Moschos (15. Jh.). Byzantinische Zeitschrift 52 (1959)'den ayrıbasım.*
München 1952 Beck'sche Verlagsbuchhandlung. 9 S. 8° (A.11/4291).
- BALTACIOĞLU, İSMAIL HAKKI : *Türklerde yazı sanatı.* Ankara 1958 Mars T. ve S.A.Ş.
Matbaası. IV+88 S.=A.Ü. İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi
Enstitüsü Yayınları sayı: 5. 4° (B/4242).

- BAMBERT, PAUL WALDEN : *The procurement of earsmen for French galleys, 1660-1748*. American Historical Review vol. LXV, No. 1'den ayırabası. S. 31-48. 8° (A.11/4444).
- BANARLI, NİHAD SAMİ: *Yahya Kemâl yaşarken*. İstanbul 1959 Baha Matbaası. VII+209+3 S.=İst. Fetih Cemiyeti Yahya Kemâl Ens. Neşriyatı 1. (A.11/4464).
- BANGUOĞLU, TAHSİN: *Türk grameri.I. Bölüm: Sesbilgisi*.Ankara 1959 T.T.K. Basımevi. 206 S. 1 Harita =Türk Dil Kurumu Yayınlarından Sayı: 117. 8° (A.11/4546).
- BAQİR, TAHA: *Aqar quf.*: Baghdad 1959 Ar-Rabita Press.8 S.12 Planş. 8° (A.11/4325).
- BAQİR TAHA : *Babylon and Borsippa*. Baghdad 1959 Government Press. 17 S. 11 Planş. 8° (A.11/4324).
- BAQİR, TAHA: *Baghdad*. Baghdad 1959 Ar-Rabita Press.15 S.28 Planş 8° (A.11/4322).
- BAQİR, TAHA: *Tell Harmal*. Baghdad 1959 Ar-Rabitta Press. 8 S. 10 Planş 8° ((A.11/4326).
- BAREİLLES, BERTRAND : *Constantinople ses cités Franques et Levantines, (Pera-Galata-Banlieu)*. Paris 1918 Editions Bossard. 405 S. 1 Planş 1 Harita. 8° (A.11/4329).
- BARNETT, R. D. - NURİ GÖKÇE : *The find Urartian bronzes at Altın Tepe, near Erzincan*. Reprinted from Anatolian Stud es, vol. III. S. 121-129. 8 Pl. 8° (A.11/4173).
- BAŞGİL, DR. ALİ FUAD : *Esas teşkilât hukuku dersleri. Fas. 1: Devlet*. İstanbul 1948 İsmail Akgün Matbaası. 200 S. 8° (A.11/4480).
- BAŞOĞLU, HASAN FEHMİ : *Funeral riters and ceremonies in Islâm. Tr. : Şinasi Siber*. Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. 21+3 S 8° (A.11/4307).
- BUYAR, CELÂL: *Söylev ve demeçleri. Toplayan: Özel Şahingiray*. Ankara 1954/56 Doğu Matbaası. 4° (B/3292).
- Cilt 1.- (1920-1953), 1954. 496 S. 10 Resim.
- Cilt II.- *T.B.M.M. de yaptığı kanun tekliflerinin esbabı mucibeleri 1920-1937*. 1955. III S.
- Cilt III.- *1921-1938 Ekonomik kanulara dair*. 1955. 267 S.
- Cilt IV.- *1933-1955 Dış Politika*. 1956 280 S.
- Cilt V.- *1946-1950 D.P.nin kuruluşundan iktidara kadar politik konuşmalar*. 1956. XLVIII+668 S. I Resim.
- BECK, MARCEL : *Anatolien, Gedanken und Beobachtungen von Fahrten in die Levante*. Zürich 1956 Wasmuth Verlag. 273 S. 33 Resim, 3 Harita. 8° (A.11/4246).
- BEDİ, ŞERİF: *Usul-u Tedris-el Lugat-il Arabiyye*. Bağdat 1948 Matbaat-el Sabah. 126 S. 8° (A.11/4503).
- BELGESAY, MUSTAFA REŞİT : *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi. 4 cü bası*. İstanbul 1956 M. Sıralar Matbaası. 224 S. 8° (A.11/4477)
- BELGESAY, MUSTAFA REŞİT : *İcra ve İflâs Kanunu Şerhi. 2-Metinler ve izahı. 2. bası*. İstanbul 1949 Şaka Matbaası. 334 S.= İ.Ü.Yayınları No. 377, Hukuk Fakültesi No. 85. 8° (A.11/4478).
- BELGESAY, MUSTAFA REŞİT : *Türk kanunu medenisi şerhi*. İstanbul 1952 = İstanbul Üniversitesi Yayınları: 454, 523. Hukuk Fakültesi Yayınları: 100,114. 8° (A.11/4472).

- Cilt II: *Aile hukuku. Hısmımlar-velâyet-vesayet. 3. Bs.* Şaka Matbaası. S. 200-443.
Cilt III: *Miras. 4. Bs.* Fakülteler Matbaası. 270 S.
- BELL, H. IDRIS : *Egypt from Alexander the Great to the Arab conquest. A study in the diffusion and decay of Hellenism.* London 1956 Clarendon. 168 S. 8° (A.11/4238).
- BELLİ, ŞEMSI : *Makbule Atadan anlatıyor, ağabeyim Mustafa Kemal.* Ankara 1953 Ayyıldız Matbaası. 102 S. 8° (A.11/4413).
- BENJAMİN, G. W. : *Türk ve Yunanlı. Çev: Şinasi Siber.* Ankara 1959 Güzel Sanatlar Matbaası. 114 S. 8° (A.11/4042).
- BENNET, J. HARRY : *Bendmen and Bishops. Slavery and apprenticeship on the Codrington Plantations of Barbades, 1710-1838.* California 1958 University of California Press. IX+176 S. = U.C.P. in history. Vol. 62. 8° (A.1/7727-62).
- BENZ, ERNST : *Die Bedeutung der griechischen Kirche für das Abendland.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 235-263 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 5. 8° (A. II/896-5).
- BENZ, ERNST : *Der Prophet Jakob Boehme. Eine Studie über den Typus nachreformatorischen Prophetentums.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 57-173 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 Nr. 3. (A.11/896-3).
- BERCHE, VANDEN L. : *Archéologie de l'Iran ancien. Avec une préface de R. Ghirsmann.* Leiden 1959 E. J. Brill. XIX+285 S. 173 plânş 3 plân. 4° (B/4307).
- BERKES, NİYAZİ : *Turkish nationalism and western civilization, selected essays of Ziya Gökalp.* London 1959 George Allen. 336 S. 8° (A.11/4346).
- BERKİ, ALİ HİMMET : *Miras ve tatbikat. Feraiz-İntikal-Medeni kanunda miras-Tatbikat. 2. bs.* Ankara 1951 Yeni Matbaa. 382 S. 8° (A.11/4468).
- BERNŞTAM, A. N. : *İstoriko-Arheologičeskie oçerki tsentralnogo tyan, şanya i pamiro-Alaya.* Moskova 1952 İAN SSSR. 346 S. 8 Kroki = Materiali i İssledovaniya Arheoloji SSSR 26. 4° (B/4300).
- BERTELS, A. E. : *Nasip-i Hosrov i İsmailizm.* Moskva 1959 İLV. 288 S. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Volstokovedeniya. 8° (A.11/1013).
- BİDEZ, JOSEPH : *Julian der Abtrünnige.* München 1940 D.W. Callwey. 441 S. 10 Planş. 8° (A.11/4511).
- 1955 *Genel Nüfus Sayımı : Telgrafta alınan ilk neticeler. (İlân tarihi 1.11.1955)* 16 S. T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. 8° (A.1/9704).
- BIROT, PIERRE - JEAN DRESCH : *La Méditerranée et le moyen-orient.* Paris 1953/56 Presses Universitaires de France. 8° (A.11/551).
- Cilt: I. *La Méditerranée Occidentale. Géographie physique et humaine Péninsule Iberique-Italie-Afrique du Nord.* 1953. VIII+551 S. 12 Planş.
- Cilt: II. *La Méditerranée Orientale et le Moyen Orient. Les Balkans l'Asie Mineure-Le Moyen Orient.* 1956 VII+526 S. 16 Planş.
- al-Biruni commemoration volume A. H. 362-A. H. 1362.* Calcutta 1951 Iran Society. XXVIII+303 S. 1 planş. 8° (A.11/4512).

- BLACHÉRE, RÉGIS — HENRI DARMAUN: *Extraits des principaux géographes Arabes du Moyen Age*. Paris 1957 Librairie C. Klincksieck. 390 S. = Etudes Arabes et Islamiques, Première Série: Manuels. 8° (A.11/4045).
- BON, ANTOÏNE: *Le Péloponnèse Byzantin, jusqu'en 1204*. Paris 1951 Presses Universitaires de France. XII+231 S. = Bibliothèque Byzantine, Etudes 1. 8° (A.11/4341).
- BOORSTIN, DANIEL J.: *The Genius of American Politics*. Chicago 1953 The University of Chicago Press. VII+201 S. = Phoenix Books. 8° (A.11/4496).
- BOURDARIE, PAUL: *L'institut musulman et la mosquée de Paris*. "Revue Indigène" Octobre Décembre 1919'dan ayribastım. Thouars 1920 Imprimerie Nouvelle. 16 S. 1 planş 8° (A.11/4139).
- BRIGGS, L.CABOT: *The living races of the Sahara Desert*. Cambridge 1958 The Peabody Museum. XII+217 S. 35 planş. Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University vol. XXVIII, No. 2. 8° (A.11/4359).
- BROWN, TRUESDEL, S.: *Timaeus of Tauremenium*. California 1958 University of California Press. IX+165 S. U.C.P.in history. Vol.: 55. 8° (A.11/7727-55).
- BROWNE, RAY B.: *Popular beliefs and practices from Alabama*. California 1958 University of California Press. X+271 S. = Folklore Studies: 9. 4° (B/4283-9).
- BRUNNER, OTTO: *Feudalismus. Ein Beitrag zur Begriffsgeschichte*. Wiesbaden 1958 39 S. = Akademie Wissenschaften und der Literatur Abhandlungen der Geistes und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1958. Nr. 10. 8° (A.11/896-10).
- BRYAN, KIRK - LOUIS L. RAY: *Geologic antiquity of the Lindenmeier site in Colorado*. Washington 1940 Lord Baltimore Press. 76 S. 1 resim 3 plânş = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 99, No 2. 8° (A.11/4401).
- BRYCE, VISCOUNT: *The treatment of Armenians in the Ottoman Empire. Documents presented to Viscount Grey of Fallodon*. New York Hodder and Stoughton. XIII+864 S. 1 harita. 8° (A.11/4275).
- Bugünkü Hindistan*. İstanbul 1960 Bakış Matbaası. 31 S. 8° (A.11/4528).
- BUJAK, FRANCISZEK: *Kalimach i znajomosc panstwa Tureckiego w Polsce. Okolo poczatku XVI, W*. Krakowie 1900 Nakladem Akademii Uniejtnosci. 23 S. 8° (A.11/4067).
- BULUTOĞLU, KENAN: *Emniyeti suiistimal cürümleri. Türk ceza kanununun 10. babının 4. faslı*. İstanbul 1955 Sulhi Garan Matbaası. 204 S. = İ.Ü. Yayınları No. 635, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Yayınları No. 6. 8° (A.11/4479).
- BURBIDGE, P. G.: *Notes and references*. Cambridge 1952 University Press. 19 S. = Cambridge authors'and printers'guides IV. 8° (A.11/4363).
- BURCKHARDT, JACOB: *Die Cultur der Renaissance in Italien. 2 Cilt*. Leipzig 1885 E.A. Seeman. 8° (A.11/4514).
- BUREN, E. DOUGLAS VAN: *The fauna of ancient Mesopotamia as represented in art*. Roma 1939 Pontificium Institutum Biblicum. XI+113 S. 12 Planş. = Analecta Orientalia 18. 4° (B/4311).
- BUSCHAN, DR. GEORG: *Die Balkanvölker in Vergangenheit und Gegenwart*. Stuttgart Verlag von Strecker. 55 S. 18 Resim. 8° (A.11/4263).

- BUSHNELL, DAVID I.: *Drawing by Jacques Lemoyne de morgues of Saturiova, a Timucua chief in Florida, 1564*. Washington 1928 Lord Baltimore Press. 9 S. 1 planş = Smithsonian Miscellaneous Collections. Vol 81 No: 4. 8° (A.11/4392).
- BUSHNELL, DAVID I.: *Drawings by John Webber of natives of the northwest coast of America, 1778*. Washington 1928 Baltimore Press. 12 S. 7 Planş = Smithsonian Miscellaneous Collections. Vol 80. No. 10. 8° (A.11/4393).
- BUTZER, DR. KARL W.: *Studien zum vor-und frühgeschichtlichen Landschaftswandel der Sahara*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 45-122 3 planş = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 Nr. 2. 8° (A.11/897-3).
- Byzanz-Konstantinopel 500 Jahre Istanbul*. Atlantis Heft 4/1953 Sondernummer. 8° (B/4245).
- CACAVELAS, JEREMIAS: *The siege of Vienna by the Turks in 1683*. Cambridge 1925 University Press. 185 S. 8° (A.11/4272).
- CALDER, W. M. — JOSEF KEIL: *Anatolian studies presented to William Hepburn Buckler*. Manchester 1939 University Press. XVII+382 S. II Planş, 1 Resim = Publications of the University of Manchester. No. 265. 8° (A.11/4539).
- The Cambridge history of Poland*. Cambridge 1950/51 University Press. 8° (A.11/4312).
Cilt: I. *From the origins to Sobieski (to 1696)*. 1950, XVI+607 S. 3 Harita.
Cilt: II. *From Augustus II. to Piusdski (1697-1935)*. 1951. XVI+630 S. 3 Harita.
- CAREY, G. V.: *Making an index*. Cambridge 1951 University Press. 15 S. = Cambridge authors' and printers' guides III. 8° (A.11/4462).
- Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission to inquire into the causes and conduct of the Balkan Wars*. Washington 1914 Press of Byron S. Adams. 413 S. 3 harita = Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education Publication No. 4. 8° (A.11/4254).
- CARTER, JESSE BENEDICT: *The reorganization of the Roman priesthoods at the beginning of the republic. Memoirs of the American Academy in Rome Vol. I'den ayribasım*, Bergamo 1917. 17 S. 4° (B/4308).
- CARTER, JOHN-BROOKE CRUTCHLEY: *The Printed book, the original manual by Harry G. Aldiș. Revised and brought up to date*. Cambridge 1951 University Press. VII+141 S. 8 Planş. 8° (A.11/4315).
- Cento. Merkez andlaşması teşkilâtı*. Ankara 1959. 41 S. 8° (A.11/4526).
- CHURCHILL, WINSTON S.: *A history of the English-Speaking Peoples*. New York 1957/59 Dedd, Mead. 8° (A.11/4404).
Cilt: I. *The birth of Britain*. 1958. XXII+521 S.
Cilt: II. *The New World*. 1959. XI+433 S.
Cilt: III. *The age of revolution*. 1957. XIV+402 S.
Cilt: IV. *The great democracies*. 1958. XI+403 S.
- CIORANESCU, ALEXANDRE: *Le tradition historique et l'origine des Roumains*. Bucarest 1942. 52 S. 8° (A.11/4152).
- CIORANESCU, ALEXANDRE: *Une restitution historique, la Dobroudja, Terre Roumaine*. Paris 1939. 32 S. 1 Harita 8° (A.11/4162).

- COLLAS, M. B. C.: *La Turquie en 1864*. Paris 1864 E. Dentu. XI+480 S. 8° (A.11/4328).
- COLLINDER, BJÖRN: *Survey of the Uralic languages. Compiled by Björn Collinder in collaboration with other scholars*. Stockholm 1957 Almqvist & Wiksell. 536 S. 8° (A.11/4228).
- COLLINS, HENRY B.: *The origin and antiquity of the Eskimo, The Smithsonian report for 1950'den ayırtbasım*. Washington 1951 Government Printing Office. S. 423-467 4 plâns. 8° (A.11/4379).
- CONKER, M. C.: *Le Bosphore et les Dardanelles. Les conventions des détroits de Lausanne (1923) et Montreux (1936)*. Lausanne 1938 Imprimerie Held. 164 S. (A.11/4152).
- COOK, S. F.: *The aboriginal population of the San Jeauquin Valley California*. California 1955 University Press. S. III+77-31. 1 Harita = Anthropological Records. Vol. 16: 2. 4° (B/3045).
- COOK, S. F.: *The epidemic of 1830-1833 in California and Oregon*. California 1955 University of California Press. 23 S.=U.C.P. in American Archaeology and Ethnology. Vol. 43 No. 3. 4° (B/3046).
- COON, CARLETON S.: *Southern Arabia, a problem for the future. The Smithsonian report for 1944'den ayırtbasım*. Washington 1945 Government Printing Office. S. 385-402 8° (A.11/4371).
- CORDIER, HENRI: *Un interprète du général Brune et la fin de l'école des jeunes de langues. Extrait des Mémoires de l'Académie de Inscriptions et Belles - Lettres tome XXXVIII, 2. partie*. Paris 1811 Imprimerie Nationale. 86+2 S. 4° (B/4278).
- CRIST, RAYMOND E.: *The Land and People of the Guajira Peninsula. The Smithsonian report for 1957'den ayırtbasım*. Washington 1958 Smithsonian Institution S. 339-355 10 plâns. 8° (A.11/4389).
- CURCANI, ABDALQAHİR: *Die Geheimnisse der Wortkunst (Asrar al-Balaga) des Abdalqahir Al-Curcani aus dem arabischen übersetzt von Hellmut Ritter*. Wiesbaden 1959 Franz Steiner Verlag GMBH. 478 S. = Bibliotheca Islamica 19. 8° (A.11/4081)
- CURTIS, C. DENSMORE: *The Bernardini Tomb. Memoirs of the American Academy in Rome vol. 3'den ayırtbasım*. 1919. 82 S. 71 Plâş. 4° (B/4309)
- ÇİĞ, M. - H. KIZILYAY: *Eski Babil zamanına ait Nippur menşeli iki okul kitabı. Zwei altbabilonische Schulbücher aus Nippur. B. Landsberger tarafından eklenen bir yazı ile. Mit einem Beitrage von B. Landsberger*. Ankara 1959 T.T.K. Basımevi. 116+XXIX S. = T.T.K. Yayınlarından VII. Seri No. 35. 8° (A.11/4229).
- DABROWSKI, JAN: *L'Anné 1444*. Cracovie 1952 Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. 45 S. = Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Supplémentaire No. 6. 8° (A.11/4070).
- DANSEN, EDWARD BRIDGE: *An archaeological survey of West Central New Mexico and East Central Arizona*. Cambridge 1957 Crimson Printing Company. IX+133+6 S. 4 Plâns. = Peabody Museum Papers. Vol: XLIV No: 1. 8° (A.11/4357).
- DE GAULLE, GNRL. CHARLES: *Mémoires de Guerre*. Paris 1954/1959 Librairie Plon. 8° (A.11/4586).
- Tome I: *l'appel 1940-1942*. 1954. 680 S. 1 Harita.

Tome II: *l'unité 1942-1944*, 1956. 712 S. 1 Harita.

Tome III: *le salut 1944-1946*, 1959. 653 S. 1 Harita.

DEICHGRABER, KARL : *Parmenides' Auffahrt zur Göttin des Rechts. Untersuchungen zum Proömion seines Lehrgedichts*. Wiesbaden 1958. S. 635-724. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur Abhandlungen der Geistes = und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1958. Nr. 11. 8° (A.11/896-11).

DEICHMANN, FRIEDRICH WILHELM : *Studien zur Architektur Konstantinopels im 5. und 6. Jahrhundert nach Christus*. Baden-Baden 1956 Verlag für Kunst und Wissenschaft Baden. 117 S. = Deutsche Beiträge zur Altertumswissenschaft Heft 4. 8° (A.11/4258).

DELORME, JEAN : *Chronologie des civilisations*. Paris 1956 Presses Universitaires de France. 453 S. 8° (A.11/4343).

DEVELLIOĞLU, FERİT : *Türk argosu. Genişletilmiş 4. baskı*. Ankara 1959 T.T.K. Basımevi. 207 S. = Türk Dil Kurumu Yayınlarından Sayı: 178. 8° (A.11/4545).

DÖLGER, FRANZ - A. N. SCHNEIDER : *Byzanz*. Bern 1952 A.Francke A.G. 328 S. = Wissenschaftliche Forschungsberichte Band: 5. 8° (A.11/4259).

DÖLGER, FRANZ : *Das Kaiserjahr der Byzantiner*. München 1949 Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. 86 S. = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Jahrgang 1949 Heft 1. 8° (A.11/4257).

DÖLGER, FRANZ : *Die Urkunden des Johannes-Prodromos-Klosters bei Serrai*. München 1935 Beck'sche Verlag. 52 S. = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Abteilung Jahrgang 1935, Heft 9. 8° (A.11/4261).

DÖNMEZER DR. SULHİ : *Basın Hukuku. Cilt 1. Umumi prensipler basın hürriyeti*. İstanbul 1958 Sulhi Garan Matbaası. XI+166 S. = İ.Ü. Yayınları No. 744, Hukuk Fakültesi Yayınları No. 153. 8° (A.11/4471).

Du, No: 220 (Juni 1959) Türkiye özel sayısı. Zürich Conzett & Huber 78 S.4° (B/4298).

DU MESNIL DU BUISSON, LE COMTE : *Baghauz. L'ancienne Corsète. Le Tell Archaique et la Nécropole de l'Age du Bronze. Une préface de CH. Virelleaud*. Leiden 1948 E.J. Brill. XII+93 S. 84 plânş. 4° (B/4306).

DUMÉZİL, GEORGES : *Etudes Oubykhs*. Paris 1959 Librairie Adrien Maisonneuve. 76 S. Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul. VII. 4° (B/4243).

DUMLU, SELÂHATTİN : *Vergi usul kanunu şerh ve izahları alâkalı mevzuat-kararlar-içtihatlar umumi tebliğler-fihristler. Cilt 1*. İstanbul 1957 İsmail Akgün Matbaası. XV+632 S. 8° (A.11/4485).

DURAN, DR. LÜTFİ : *Türk İdare Mevzuatı. Önsöz Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar*. İstanbul 1954, İsmail Akgün Matbaası. 8° (A.11/4489).

DUSSAUD, RENÉ : *L'art Phénicien du IIe Millénaire*. Paris 1949 Paul Geuthner. 120 S. 8° (A.11/4537).

Düstur 1. tertip. 8 cilt, 4 cilt zeyl. 1289/1943. 8° (A/917).

- EGELİ, MÜNİR HAYRİ : *Atatürk'den bilinmeyen hatıralar*. İstanbul 1959 Ahmet Halit Yaşaroğlu. 128 S. 1 Resim. 8° (A.11/4409).
- ELBİR, DOÇ. DR. H. KEMÂL : *Gerekçeli-notlu-sistemik Türk ticaret kanunu ve tâtbiyat kanunu ile alakalı mevzuat. İlâveli 2. Bası*. İstanbul 1958 İsmail Akgün Matbaası. XVI+926 S. 8° (A.11/54491).
- ELWERT, DR. W. TEODOR : *Das zweisprachige Individuum. Ein Selbstzeugnis*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 267-344 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 6. (A.11/896-6).
- EMENEAU, M. B. : *Kolam a dravidian language*. California 1955 University Press. XV + 302 S. = U.C.P. in linguistics. Vol: 12. 8° (A.11/4290).
- L'entente Balkanique, du 9 Février 1939 au 8 Février 1940*. Bucureşti 1940 Imprimeria Nationale. 109 S. 8° (A.11/4168).
- ERICHSEN, W : *Die Satzungen einer Ägyptischen Kultgenossenschaft aus der Ptolemaerzeit. Nach einem demotischen Papyrus in Prag*. Kobenhavn 1959 Ejnar Munksgaard. 62 S. 1 Planş = Hist. Filos. Skr. Dan. Vid. Selsk. 4, No. 1(1959). 4° (B/4238).
- ERK, HASAN BASRİ : *İslâmî mezhebler - tarikatlar*. İstanbul 1954 Varol Matbaası. 213 S. 8° (A.11/4614).
- ERMAN, DR. SAHİR : *Sistemik izahlı basın kanunu ve ilgili mevzuat ve ek*. İstanbul 1953-54 İsmail Akgün Matbaası. IV+292+110 S. 8° (A.11/4493).
- ERSOY, DR. OSMAN : *Türkiye'ye matbaanın girişi ve ilk basılan eserler*. Ankara 1959 Güven Basımevi. 2+XI+1+78+2 S. = A.Ü.D.T.C.Fakültesi Yayınları: 129 Kütüphanecilik Enstitüsü Yayımı: 1. 8° (A.11/4309).
- ERTÜRK, CEBBAR : *Türk milliyetçiliği. 1. kısım*. Kayseri 1958 Erciyes Matbaası. 71 S. 8° (A.11/4452).
- ERTÜRK, CEBBAR : *Türkiye Türkleri ve anayurttaki Türklerin kurtuluşları*. Kayseri 1957 Erciyes Matbaası. 63 S. = Yeni Erciyes Yayınları: 6. 8° (A.11/4449).
- ESAD PAŞA : *Nutuk*. İstanbul 1324 Mektebi Fünun Tıbbiyeyi Şahane Matbaası. 16 S. 8° (A.11/4280).
- ESİN, EMEL : *Türkistan seyahatnamesi*. Ankara 1959 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 68 S.70 planş = Türk Tarih Kurumu Yayınlarından,VI. Seri-No:4. 4° (B/4253).
- Etienne Batory, roi de Pologne Prince de Transylvanie*. Cracovie 1935 Imprimeri de l'Université des Jagellens. 589 S. 3 Harita 1 Tablo. 8° (A.11/4066).
- FALKENSTEIN, ADAM : *Sumerische Götterlieder. 1. Teil*. Heidelberg 1959 Carl Winter Universitätsverlag. 149 S. 4 levha. = Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse Jahrgang 1959 1. Abhandlung 8° (A.11/4052).
- FAWCET, C. B. : *The numbers and distribution of mankind. The Smithsonian report for 1948'den ayrışım*. Washington 1949 Government Printing Office. S. 383-392. 8° (A.11/4376).
- FEHER, GÉZA : *Les monuments de la culture Protobulgare et leur relations Hongroises a Bolger-Török Műveltség Emleken és magyar östörténeti vonatkozasaik*. Eudapest 1931 Karacagyon 173 S. 108 Planş = Archaeologia Hungarica. VII. 4° (B/4281).

- FERDİNAND, KLAUS : *Preliminary notes on Hazara Culture. (The danish scientific mission to Afghanistan 1953-55)*. Kobenhavn 1959 Ejnar Munksgaard. 51 S.=Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 37. No. 5 (1959). 8° (A.11/4294).
- Festgabe für Oswald Menghin. Der Sschlern 32. 1958'den ayribasım.* Bozen 1958 Verlag Athesia. S. 73-103, 3 planş. 8° (A.11/4553).
- Festschrift für Prof. Dr. Viktor Christian, gewidmet von Kollegen und Schülern zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Kurt Schubert in Verbindung mit Johannes Botterweck und Johann Knobloch.* Wien 1956. 120 S. = Vorderasiatische Studien. 8° (A. 11/4568).
- FEVZİOĞLU, DR. NECMEDDİN : *Şuf'a hakkı.* İstanbul 1959 Fakülteler Matbaası. XXXVI+532 S. = Nazari ve Tatbiki Hukuk Eserleri Serisi. No. 5. 8° (A. 11/449).
- FIELD, HENRY : *An anthropological reconnaissance in West Pakistan, 1955. With appendixes on the archaeology and natural history of Baluchistan and Bahawalpur.* Cambridge 1959 Crimson Printing Company. VII+332+8 S. 122 Planş. = Peabody Museum Papers. Vol. LII. 8° (A.11/4360).
- FIELD HENRY : *Body-marking in southwestern Asia.* Cambridge 1958 Crimson Company. XXII+162+8 S. 20 Planş. = Peabody Museum Papers. Vol: XIV No. 1. 8° (A.11/4358).
- FIELD, HENRY : *Contributions to the anthropology of the Soviet Union.* Washington 1948 The Lord Baltimore Press. VII+244 S. 3 Planş. = Smithsonian Miscellaneous Vol. 110. No: 13. 8° (A.11/4403).
- FİLOV, BOGDAN : *Geschichte der bulgarischen Kunst unter der Türkischen Herrschaft und in der neueren Zeit.* Berlin und Leipzig 1933 Walter de Gruyter. 94 S. 64 Resim 8° (A.11/4241).
- FISHER, PROF. SYDNEY NETTLETON : *Civil strife in the Ottoman Empire 1481-1503. The journal of modern history 1941.* Vol XIII. No. 4'den ayribasım. S. 449-466. 8° (A. 11/4445).
- FISHER, PROF. SYDNEY NETTLETON : *The Middle East, a history.* New York 1959 Alfred. A. Knop. XIV+650+XXXI+1 S. 8° (A.11/4041).
- FISHER, PROF. SYDNEY NETTLETON : *The Near East. Air University Quarterly Review Vol: V, No. 2'den ayribasım.* S. 118-121. 8° (A.11/4443).
- FISCHER, PROF. SYDNEY NETTLETON : *Ottoman Feudalism and its influence upon the Balkans.* The Historian, vol. XV, No. 1'den ayribasım. S. 3-22. 8° (A.11/4446).
- FRANKE, HERBERT : *Akten des 24. Internationalen Orientalisten-Kongresses, München 28 August bis 4. September 1957.* Wiesbaden 1959 Franz Steiner Verlag. XII+776 S. 2 planş. 8° (A.11/4567).
- FREEMAN, EDVARD A.: *The Turks in Europe.* New York 1877 Harper. 98+3+12 S. 8° (A.11/4285).
- FREH, WILHELM - MUVAFFAK UYANIK : *Neue Felszeichnungen in Südostanatolien. IPEK Band 19. 1954-1959'dan ayribasım.* Ankara Verlag Walter de Gruyter & Co. S. 68-71. 3 Planş. 4° (B/4259).

- FREYER, ORD. PROF. DR. HANS : *İçtimai nazariyeler tarihi. Çeviren: Tahir Çağatay.* Ankara 1960 T.T.K. Basımevi. IV+232 S. = A.Ü.D.T.C.F. Yayınları. No: 105. 8° (A.11/4572).
- FUA, ALBERT : *La comitè Union et Progrès contre la Constitution.* Paris 1905 Emile Neurry. 108+1 S. 8° (A.11/4133).
- FÜCK JOHANN : *Arabiya. Recherches sur l'histoire de la langue et du style arabe. Traduction par Claude Denizeau, avec une préface de l'auteur et une introduction par Jean Cantineau* Paris 1955. 233+4 S. = Institut des Hautes Etudes Marocaines Notes et Documents XVI. 8° (A.11/4193).
- FÜRÜĞİ : *Büyük İnan tarihi. Çev: Ömer Halis.* İstanbul 1928 Matbaa-i Askeri. 96 S. 8° (A.11/4505).
- GANIAGE, JEAN : *Les origines du protectorat Français en Tunisie (1861-1881).* Paris 1959 Presses Universitaires de France. 776 S. = Publication de l'Institut des Hautes Études de Tunis. 8° (A.11/4415).
- GALIBERT, LÉON - C. PELLÉ : *Constantinople ancienne et moderne. Comprenant aussi les sept églises de l'Asie Mineure. 3 Cilt.* Londres Fisher. 4° (B/4277).
- GALIPPE, LE DR. V. : *L'Hérité des Stigmates de Dégénérescence et les familles souveraines. Préface de M. Henri Bouchot.* Paris 1905 Masson et Cie Editeurs. XVI+455+1 S. Resimli. 8° (A.11/4154).
- GARBACIK, JOZEF : *Kallimach Jake Dyplomata i Polityk.* Krakow 1948 Polskiej Akademii Umiejetnosci. 162 S. = Polska Akademia Umiejetnosci Pozprawy Wydzialu Historyczno-Filozoficznego Seria 11. Tome XLI. Nr. 4. 8° (A.11/4057).
- GARBUZOVA, V. S. : *Skazanie Melike Danişmende. İstiriko-Filologişesko İssledevanie.* Moskva 1959 İVL. 188 S. = Akademiya Nauk SSSR İstitut Vostokovedeniye 8° (A.11/1011).
- GASSNER, GUSTAV — FRITZ CHRISTIANSEN-WENIGER : *Dendroklimatologische Untersuchungen über die Jahresringentwicklung der Kiefern in Anatolien. Nova Acta Leopoldina N.F. Band 12 No. 80'den ayribasım.* Halle 1942. 137 S. 7 Planş 8° (A.11/4506).
- GEANAKOPLES, DENO JOHN : *Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282. A study in Byzantine-Latin relations.* Cambridge 1959 Harvard University Press. XII+34 S. 8° (A.11/4418).
- GERKE, FRIEDERICH : *Der Tischaltar des Bernard Gilduin in Saint Sernin in Toulouse. Über das Verhältnis der südfranzösischen Frühromantik zur altchristlichen Plastik.* Wiesbaden 1958 Akademie der Wissenschaften und der Literatur. 63 S. 104 Planş. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1958 Nr. 8. 8° (A.11/896).
- GLUECK, NELSON : *The excavations of solomen's seaport: Ezion-geber. Smithsonian report for 1941'den ayribasım.* Washington 1942 Government Printing Office. S. 453-478, 7 planş 8° (A.11/4385).
- GIFFERD, E. W. : *Contral miwok ceremonies.* California 1955 University Press. S. 2+261-318. = Anthropological Records. Vol. 14: 4.4° (B/3045).

- GILBERT WILLIAM H.: *Peoples of India*. Washington 1944 Smithsonian Institution IV + 86 S. 11 plânş 1 harita. = Smithsonian Institution War Background Studies No: 18. 8° (A.11/4369).
- GORKA, OLGIERD: *Anonymi descriptio Europa orientalis*. Cracoviae 1916 Sumptibus Academiae Litterarum. 11+70 S. 8° (A.11/4065).
- GORKA, OLGIERD: *Kronika czasow Stefana Wielkiego Moldawskiego (1457-1499)* Krakow 1931 Nakladem Polskiej Akademji Umiejtnosci. 118+1 S. Planş. 8° (A.11/4068).
- GOTTLIEB, W. W.: *Studies in secret diplomacy, during the first world war*. London 1957 George Allen. 430 S. 8° (A.11/4249).
- GÖKÇELİ, YAŞAR KEMÂL: *Die Stechmücken*. Du No: 220 (1959). Zürich 1959 Conzett & Huber S. 64-68. (B/4298).
- GÖTZE, ALBRECHT: *Das Hethiter-Reich. Seine Stellung zwischen Ost und West. Der Alte Orient Band 27. Heft 2'den ayrbasam*. Leipzig 1928 J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung. 45 S. 8° (A.11/4427).
- GÖTZE, ALBRECHT: *Madduwattas*. Leipzig 1928, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung. 178 S. 6 planş. = Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft (E. V.) 32. Jahrgang 1927. 1. 8° (A.11/4426).
- GRAHAM, DAVID CROKETT: *The customs and religion of the Ch'iang*. Washington 1958 Lord Baltimore Press. VI + 110 S. 8 Planş = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 135, No 1. 8° (A.11/4402).
- The Great Palace of the Byzantine Emperors*. 2 cilt = The Walker Trust. The University of St Andrews. 4° (B/2942).
1 st Report: 1935-1938. London 1947 Oxford University Press. XV+108 S. 58 planş 7 plan.
2 nd Report: Edinburg 1958 The University Press. XXI+203 S. 51 planş, 6 plân.
- GRÉGOIRE, L.: *Géographie générale. Physique, polithique et economique*. Paris 1876 Paul Dupont. 1203 S. Planş ve harita. 8° (A.11/4264).
- GRIMAL, PIERRE: *Dictionnaire des biographies*. Paris 1958 Presses Universitaires de France. 8° (A.11/4344).
- GRONDIJTS, L. H.: *Basarabia*. Bucureşti 1940 Casa Editrice. 28 S. 8° (A.11/4169).
- GROUSSET, RENÉ: *L'empire Mongol*. Paris 1941 E. De Boccard. IX+583 S. 5 Harita = Histoire du Monde. Tome VIII. 8° (A.11/4509).
- GRZEGORZEWSKI, JAN: *Grob Warnéczyka, Badania autetycznosc grobu przy 4-taym kilometrze pobolowska warnenskiege ŻD. 10 Go listopada 1444 R.* Krakow 1911 Nakladem Akademii Umiejtnosci. 90 S. 8° (A.11/4064).
- GUILLAND, PROF. RODOLPHE: *Etudes Byzantines* Paris 1959 Presses Universitaires de France. VIII+324 S. = Publication de la Faculté des Letters et Sciences Humaines de Paris. 8° (A.11/4609).
- GÜMPPEL, DR. PH. KARL-WERNER: *Zur Interpretation der Tonus-Definition des Tonala Sancti Bernardi*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 29-51 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 Nr. 2. 8° (A.11/896-2).

- GÜRELLİ, DR. NEVZAT : *Basın suçlarında hususî usul. (Mukayeseli mevzuatta ve hukukumuzda)*. İstanbul 1958 Sıralar Matbaası. XI+78 S. = İ. Ü. Yayınları No: 771, İktisat Fakültesi yayınları No. : 1000 Gazetecilik Enstitüsü Yayınları No: 4. 8° (A.11/4473).
- GÜTERBOCK, DR. CARL : *Der Islam im Lichte der Byzantinischen Polemik*. Berlin 1912 J. Guttentag. 72 S. 8° (A.11/4260).
- HALİD EYYUB, YENİŞEHİRLİ ZADE: *Yadigar-ı zafer*. İstanbul 1315 Şirket-i Mürettebiye Matbaası. 31 S. 8° (A.11/4279).
- HALULU, TARIK : *Bitmiyen kavg*. Ankara 1958 Rüzgarlı Matbaa. 72 S. 8° (A.11/4451).
- HAMMOND, MASON : *The Antonine monarchy*. Roma 1959 American Academy. XI+527 S. = Papers and Monographs of the American Academy in Rome vol. XIX. 8° (A.11/4543).
- HANCAR, FRANZ : *Zur Frage der Herdentier-Erstdomestikation. Saeculum X, Heft 1'den ayrışım*. S. 21-38 1 Planş. 8° (A.11/4307).
- HANSEN, TERRENCE LESLIE : *The types of the folktale in Cuba, Puerto Rico, the Dominican Republic and Spanish South America*. California 1957 University of California Press. VII+202 S. = Folklore Studies: 8. 4° (B/4283-8).
- HARRIS ZELIG S.: *Ras Shamra: Canaanite civilization and language. The Smithsonian report for 1937*. Washington 1938 Gouvenment Printing Office, S. 479-502. 2 Planş 8° (A.11/4387).
- HASSETT, KURT : *Das Türkische Reich, politisch-geographisch und wirtschaftlich*. Tübingen 1918 Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). VII+242 S. 8° (A.11/4244).
- HAUPT, OTTO — CHRISTIAN Y. PAUC : *Über eine Erweiterung des Fubinischen Satzes*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 3-40 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 1. 8° (A.11/897-1).
- HAUTECOEUR, LOUIS : *Histoire de l'art*. Paris 1959 Flammarion. (A.11/4438).
Cilt : I. De la magie a la religion. 684 s.
Cilt : II. De la réalité a la beauté. 686 S.
Cilt : III. De la nature a la l'abstraction. 674 S.
- HAYDAR BEY: *Vâkıat-i Sultan Cem*. İstanbul 1956 Vakit Matbaası. 72 S.8° (A.11/4116).
- HAYRETTİN EL MEVLEVİ : *İlhamat-ı Cihat*. Şam 1334 Et Terakki Matbası. 133 + 2 S. 8° (A.11/4281).
- HEIZER, R. F.: *California Indian linguistic records. The mission Indian vocabularies of H. W. Henshaw*. California 1955 University Press. S. 85-201. = Anthropological records. Vol. 15: 2. 4° (B/3045).
- HELL, HELMUT : *Istanbul, die Stadt am Goldenen Horn. Einleitung von Alois Dempf*. Verlag Tübingen Wasmuth. 20 S. 112 Planş. 4° (B/4267).
- Hindistan, Türkiye-Hindistan kültür cemiyeti neşriyatı*. İstanbul 1954 Bakış Matbaası. 61 S. 8° (A.11/4525).
- Hindistan'da gördüklerimiz*. Ankara 1953 Yeni Matbaa. 127. 8° (A.11/4524).

- HITCHCOCK, WILLIAM R.: *The background of the knights' revolt 1522-1523* California 1958 University of California Press. VI+128 S. = U.C.P. in history Volume: 61. 8° (A.1/7727).
- HITTI, PHILIP, K.: *Lebanon in history from the earliest time to the present*. London 1957 St. Mart's Press. XIX+548 S. 8° (A.11/4235).
- HOBSON, A. R. A.: *The literature of bookbinding*. London 1954 Cambridge University Press. 15 S. = The Book No: 2. 8° (A.11/4317).
- HONORÉ, MAURICE: *En Orient; 1. Les derniers évènements - 2. La Tharace. La Nouvelle Revue'den ayrı basım*. Paris 1922 Comité Dupleix. . 12 S. 8° (A.11/4137).
- HOVINGH, PIETER FRANS: *Claudius Marius Victorius Allethia. Le prière et les vers 1-170 du livre 1 avec introduction, traduction et commentaire*. Groningen 1955 J.B. Wolters. 130 S. 8° (A.11/9689).
- HRDLICKA, ALES: *Diseases of and artifacts on skulls and bones from Kodiak Island*. Washington 1941 Lord Baltimore Press. 14 S. 6 planş = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 101, No 4. 8° (A.11/4394).
- HRDLICKA, ALES: *Ear Exostoses*. Washington 1935 Lord Baltimore Press. 100 S. 3 planş. Smithsonian Miscellaneous collections vol. 93, No. 6. 8° (A.11/4399).
- HRDLICKA, ALES: *The Eskimo child. The Smithsonian report for 1941'den ayrıbasım*. Washington 1942 Government Printing Office. S. 557-562 5 planş. 8° (A.11/4382).
- HRDLICKA, ALES: *The hypotrochanteric fossa of the femur*. Washington 1934 Lord Baltimore Press. 49 S. 7 planş. = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 92, No. 8° (A.11/4398).
- HRDLICKA, ALES: *Ritual ablation of front teeth in Siberia and America*. Washington 1940 Lord Baltimore Press. 32 S. 3 planş = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 99 No. 3. 8° (A.11/4395).
- HÜSING, GEORG: *Die Völker Alt-Kleinasiens und am Pontos. Bausteine zur Geschichte, Völkerkunde und Mythenkunde, Ergänzungsheft 1*. Wien 1933 Eichendorff-Haus. 76 S. 8° (A.11/4510).
- IBN HIBBAN AL-BUSTI: *Die berühmten Traditionarier der Islamischen Länder, herausgegeben von Manfred Fleischhammer*. Wiesbaden 1959 Franz Steiner Verlag GMBH. VIII +209 S. = Bibliotheca Islamica. 22. 8° (A.11/4297).
- İNAN, ABDÜLKADİR: *Manas destanı üzerine notlar. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959'dan ayrıbasım*. Ankara 1960 T.T.K. Basımevi. 34 S. 8° (A.11/4432).
- İPŞİROĞLU, MAZHAR S. - S. EYÜBOĞLU: *Aus dem Album des Eroberers. Ein Beitrag zur Türkischen Malerei im 15. Jahrhundert*. Du No: 220 (Zürich 1959 Conzatt & Huber S. 7-42 4° (B/4298).
- IRMSCHER, JOHANNES: *Aus der Sowjetbyzantinistik. Eine Auswahl Prinzipieller Beiträge*. Berlin 1956 Akademie-Verlag. 102 S. 8 resim = Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Griechisch-Römische Altertumskunde, Berliner Byzantinistische Arbeiten Band 4. 8° (A.11/4227).
- ISLAMI, SELİM-KRISTO FRASHERI: *Historia e shqipërisë, Wëllim 1 Parë*. Tirane 1959. 544 S. 7 Harita. = Universiteti Shtetëror 1. Tiranës. 8° (A.11/4461).

- JACOB, ILSE : *Beziehungen Englands zu Russland und zur Türkei in den Jahren 1718-1727 (Eine historisch-diplomatische Studie)*. Basel 1945 Verlag von Helbing & Lichtenhahn. 159 S. = Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Band 18. 8° (A.11/4289).
- JANSE OLOV R. T.: *The Peoples of French Indochina*. Washington 1944 Smithsonian Institution IV+28 S. 13 planş 1 harita = Smithsonian Institution War Background Studies No: 19. 8° (A.11/4368).
- JORDAN, PASCAL : *Über distributive Schrägverbände*. Wiesbaden 1958 Akademie der Wissenschaften und der Literatur. 31 S. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1958 Nr. 5. 8° (A.11/896-5).
- JWAIDEH, WADIE : *The introductory chapters of Yaqut's Mu'jam al-Buldan*. Leiden 1959 E.J.Br II. XVI+79 S. 4° (B/4266).
- KABAAĞAÇLIGİL, CEVAT ŞAKİR: *Mehmet II., der Eroberer*. Du. No: 220 (1959). Zürich 1959 Conzett & Huber. S. 43-47. 4° (B/4298).
- KAHANE, HENRY-RENÉE KAHANE-ANDREAS TIETZE: *The Lingua France in the levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin*. Urbana 1958 University of Illinois Press. XIII+752 S. 8° (A.11/4414).
- KALTENBUCH, BERND : *Die Fachrichtung Philosophie an den Universitäten der Sowjetzone 1945-1958*. Bonn 1959 Deutscher Bundes-verlag. 117 S. = Bonner Berichte aus Mittel-und Ostdeutschland. 8° (A.11/4286).
- KAMENIATA, İOANN : *Dve Vizantiyskie hroniki x veka*. Moskva 1959 İVL. 261 s. 1 Hr. 8° (A.11/4210).
1 — *Psamafyskaya Hronika*. S. 1- 139.
2 — *Vztyatie Fessaloniki*. S. 140-261.
- KARAYANNOPULOS, JOHANNES : *Die Entstehung der Byzantinischen Themenordnung*. München 1959 C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. 105 S. 3 Harita = Byzantinisches Archiv. Heft 10. 8° (A.11/4289).
- KARDEN HESTET : *El-üsüsüttabüyye el-coğrafiyyet el İrak. Mütercim: Casim Muhammed el Halef*. 1948 El Matbaatül Arabiyye. 179 S. 32 Kroki 8° (A.11/4504).
- KARPAT, KEMAL H. *Turkey's Politics. The transition to a Multi-Party system*. New Jersey 1959 Princeton University Press. XIII+522 S. 8° (A.11/4161).
- Kashmir question. Extracts from Sir Zafrulla Khan's speech before the Security Council, February 1950*. 44 S. 1 harita. 8° (A.11/4176).
- KAYABOĞAZI, ŞEREF: *Boğaziçi*. İstanbul 1958 Oğuz Matbaası. XVII+175 S. 8° (A.11/4453).
- KAYNAR, REŞAT : *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara 1954 T.T.K. Basımevi. X+656 S. = T.T.K. Yayınlarından, VII. seri - No. 19. 8° (A.11/9467).
- KELSO, J. L. — J. PALIN THORLEY : *Palestinian pottery in bible times. The Smithsonian report for 1946'dan ayırbaşım*. Washington 1947 Government Printing Office. S. 361-371,2 planş. 8° (A.11/4374).

- KHADDURI, JOHN: *War and peace in the law of islam*. Baltimore 1955 The John Hopkins Press. X+321 S. 8° (A.11/4274).
- KIESLING, GERHARD: *Albana*. Leipzig Veb. F.A. Brockhaus Verlag. 22+142 S. 2 levha 4° (B/4294).
- KIRCHNER, WALTHER: *Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart 1950 Franz Mittelbach. 416 S. 8° (A.11/4242).
- KİRPİÇNİKOV, A—F. GİLYAROV: *Etimologiya Ruskago yazıka dlya nizçih klassov gimnaziy*. Moskva 1908 92 S. 8° (A.1/6402).
- KLAUW, C. A. VAN DER: *Politieke Betrekkingen Tussen Nederland en Belgie 1919-1939*. Leiden 1953 Universitaire Pers Leiden. S. IX+155. = Leidse Historische Reeks Deel 11. 8° (A.1/9690).
- KLINGBERG, FRANK W.: *The southern claims commission*. California 1955 Un'versity of California Press. IX+261 S. = U.C.P. in history vol: 50. 8° (A.11/7727).
- KOBER, AUGUST, HEINRICH: *Europäische Fürstehöfe-damals. Zwischen Donau und Bosphorus*. Frankfurt a.M. 1938 Societäts- Verlag. 174 S. 26 plans. 8° (A.11/4253).
- KOCAOĞLU, OSMAN: *Türkistan. (Türkistan Türk Gençler Birliğinde verilen konferanslar)*. 1936 Osman Bey Matbaası. 16 S. 1 harta = Türkistan Türk Gençler Birliği Yayını No. 1. 8° (A.11/4148).
- KOÇU, REŞAT EKREM: *Osmanlı muahedeleri ve kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*. İstanbul 1934 Türkiye Matbaası. 482 S. 8° (A.11/4569).
- KOHN, HANS: *Pan Slavism, its history and ideology*. Indiana 1953 Notre Dame Press X+356 S. 8° (A.11/4416).
- KOLARZ, WALTER: *Die Nationalitäten-politik der Sowjetunion*. Frankfurt am Main 1956 Europäische Verlagsanstalt. 378 S. 2 Harita. 8° (A.11/4251).
- KOLARZ, WALTER: *Russland und seine Asiatischen Völker*. Frankfurt am Main 1956 Europäische Verlagsanstalt. 208 S. 2 Harita. 8° (A.11/4252).
- Kore harbinde Türk silâhli kuvvetlerinin muharebeleri (1950-1953)*. Özet. Ankara 1959 E.U. Basımevi. 88 S. 1 harita, 1 kuruluş 12 kroki = T.C. M.M.V. E.U.Rs. Harb Tarihi Dairesi resmi yayınlarından. 8° (A.11/4350).
- KÖPRÜLÜ, PROF. DR. FUAD: *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara 1959 Türk Tarih Kurumu Basımevi. XXXIX+122+2 S. = Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VIII. Seri-Sayı 8. 8° (A.11/4575).
- KRAHE, HANS: *Sprachliche Aufgliederung und Sprachbewegungen in Alteuropa*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. 24 S. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 1. 8° (A.11/896-1).
- KRAMER, SAMUEL NOAH: *From the Tablets of Sumer*. Colerade 1956 The Falcon's Wing Press. 293 S. 8° (A.1/9802).
- KREŞEVLAKOVIÇ, PROF. HAMDİ: *Çengiş beyleri. Osmanlı devrinde Bosna-Hersek feodalizmi hakkında bir etüd. Önsöz: Prof. M. Tayyip Gökbilgin. Hırvatçadan tercüme eden: İsmail Eren*. İstanbul 1960 Şehir Matbaası. 64 S. 8° (A.11/4571).

- KREUDER, ERNST : *Das Unbeantwortbare. Die Aufgabe des modernen Romans*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 17-26. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur Jahrgang 1959 Nr. 2. 8° (A.11/895-2).
- KREUTEL, RICHARD F. *Vom Hirtenzelt zur Hohen Pforte*. Graz 1959 Styria, 334 S. 3 Harita = Osmanische Geschichtsschreiber Band 3. 8° (A II/4264)
- KRIEGER, HERBERT W.: *Island peoples of the Western Pacific Micronesia and Melanesia*. Washington 1943 Lord Baltimore Press. IV+104 S. 11 Planş = Smithsonian Institution War Background Studies No. 16. 8° (A.11/4366).
- KROEBER A. L.: *Ethnographic interpretations 1-6*. California 1957 University of California Press. S. 191-234 = U.C.P. in American Archaeology and Ethnology. Vol 47. No. 2. (B/3046-47-2).
- KROEBER, A.L.—MICHAEL J. HARNER : *Mohave Pottery*. California 1955 University Press. V+30 S. 4 Planş = Anthropological Records. Vol. 16: 1. 4° (B/3045).
- KUNTER, MACİDE VILDAN : *Atatürk'ün hayatı ve başarıları*. İstanbul 1953 Maarif Kitaphanesi Matbaası. 86 S. 23 Resim. 8° (A.11/4412).
- KUNTZE, DR. EDWARD : *Swietoslawa Orzelskiego Bezkrolewia Ksiąg Osmore 1572-1576*. Krakowie 1917 Nakładem Akademii Umiejetnosci LII+741 S. = Wydawnictwa Komisji Hist. Akademii Umiejetnosci W Krakowie Nr: 75. 4° (B/4236).
- El-Kur'an; Le Coran texte arabe de Fluegel*. Revu et publié Par Gustave M. Redslob. Nouvelle Edition. Paris 1881 Maisonneuve & Co. VII+4+529 S. 8° (A. 11/4237).
- KUZNETSOVA, N. A.: *Hojenie kuptsa Fedota Kotova v Persiyu*. Moskva 1958 IVL. 110 s. = Akademiya Nauk SSSR Institut Vostokovedeniya. 8° (A.11/1012).
- LAKHANPAL, RAJENDRA. N.: *The Rujada Flora of West Central Oregon*. California 1958 University California Press. 41 S. 65 Plan. = U.C.P. in geological Sciences. Vol. 35. No: 1. 4° (B/4284-1).
- LAMBTON, ANN K. S.: *Islam and Russia. A detailed analysis of an outline of the history of Islam studies in the USSR by N. A. Smirov*. London 1956. 87 S. 8° (A.11/4301).
- LANE-POOLE, STANLEY : *The Coins of the Turks in the British Museum. Class XXVI. Edited by Reginald Stuart Poole*. London 1883 Printed by Order of the Trustees. 431 S. 12 planş 8° (A.11/2634).
- LANGHANS, WILHELM : *Ein Stück Orient. Reisebriefe*. Berlin 1872 Appenheim. 223 S. 8° (A.11/4232).
- LAROCHE, EMMANUEL: *Dictionnaire de la langue Louvite*. Paris 1959 Librairie Adrien-Maisonneuve. 179 S. = Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul VI. 8° (A. 11/4288).
- LAQUEUR, WALTER Z.: *The Middle East in transition, studies in contemporary history*. New York 1958 Frederick A. Praeger. 513 S. 8° (A. 11/4435).
- LEDRAIN, E.: *Notice sommaire des monuments Phéniciens du Musée de Leuvre*. Paris Imprimeries Réunies. 191 S. 8° (A. 11/4441).

- LEHMANN, WILHELM: *Erfahrungen mit Gedichten*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. 14 S. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur Jahrgang 1959, Nr. 1. 8° (A. 11/895-1).
- LEHMANN-HAUPT, C. F. *Corpus Inscriptionum Chaldicarum*. Berlin 1928/35 Walter de Gruyter. 4° (B/4290).
- LEMERLE, PAUL: *Philippe et la Macédoine Orientale à l'époque Chrétienne et Byzantine. Recherches d'histoire et d'archéologie*. Paris 1945 E. De Boccard = Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome Fascicule: 158. 4° (B/4275).
- LEVEND, AGÂH SIRRI: *Arap, Fars ve Türk edebiyatında Leylâ ve Mecnun hikâyesi*. Ankara 1959 T. T. K. Basimevi. 383 S. = 8° (A. 11/4127).
- LEWICKI, MARIAN: *La Langue Mongole des Transcription Chinoises du XIVe siècle. Le Hova-yi yi-yu de 1389*. Wrocław 1949 Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. 227 S. = Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego Seria A. Nr. 29 8° (A. 11/4055).
- LEWIS, MARTHA W. HOFFMAN: *The official priests of Rome under the Julio-Claudians. A study of the nobility from 44 B.C. to 68 A.D.* Roma 1955 American Academy. 186. S. = Papers and Monographs of the American Academy in Rome vol. XVI. 8° (A. 11/4544).
- Libris et Litteris. (Festschrift für Hermann Tiemann zum sechzigsten Geburtstag am 9. Juli 1959)* Hamburg 1959 Maximilian-Gesellschaft. 360 + 2 S. 1 resim. 8° (A. 11/4199).
- LIDDELL, ROBER: *Byzantium and Istanbul*. London 1956 Jonathan Cape. 256 S. 8 Planş 8° (A. 11/4233).
- LIPSIC, E. E.: *Byzanz und die Slaven, Beiträge zur Byzantinischen Geschichte des 6-9. Jahrhunderts*. Weimar 1951 Hermann Böhlau Nachfolger 105 S. 8° (A. 11/4262).
- LIZAROSO J. A. OSORIO: *El Bacido de Marx*. 1959 Ciudad Trujillo. 256+2 S. (A. 11/4030).
- LLOYD, SETON - NURİ GÖKÇE: *Sultantepe. Anatolien Studies vol. III'den ayrışım*. S. 27-51, 8 Planş. 8° (A. 11/4165).
- LOCKHART, LAURENCE: *The fall of the Safavi dynasty and the Afghan occupation of Persia*. Cambridge 1958 University Press. XIII+583 S. 10 Planş 1 Harita 8° (A. 11/4270).
- LONGRIGG, STEPHEN HEMSLEY: *Syria and Lebanon under French mandate*. London 1958 Oxford University Press. XI+404 S. 8° (A. 11/4362).
- LOTHROP, S. K.-JOY MAHLER: *A Chancay-style grave at Zapallan, Peru. An analysis of its textiles pottery and other furnishings*. Cambridge 1957 University Printing Office VIII+38+8 S. 17 Planş. = Peabody Museum Papers. Vol: L No: 1. 8° (A. 11/4353).
- LOTHROP, S.K. -JEY MAHLER: *Lata Nazca burials at Chavina, Peru*. Cambridge 1957 University Printing Office. VIII+61+8 S. 12 Planş. = Peabody Museum Papers Vol. 1 No: 2. 8° (A.11/4355).
- LUDWIG, EMİL: *Âdem Oğlu; Bir peygamberin tarihi. Tër: Ruşen Eşref Ünaydın*. İstanbul 1929 Devlet Matbaası. 321+3 S. 14 Planş. 8° (A.11/4303).

- LUKE, HARRY CHARLES : *Cyprus under the Turks. (1571-1878)*. London 1921 Oxford University Press. IX+281 S. Harita. 8° (A.11/4420).
- LUKNITSKY, PAVEL : *Soviet Tajikistan*. Moskow 1954 Foreign Languages Publishing House. 254 S. 20 Planş 1 harita. 8° (A.11/4097).
- La Macédonia*. Sofia 1931. 199. S. 280 Planş. 4° (B/463).
- MACKAY, ERNEST : *Excavations at Chanhu-Dare by the American School of Indic and Iranian studies and the Museum of Fine Arts, Boston: Season 1935-36. The Smithsonian report for 1937'den ayribasım*. Washington 1938 Government Printing Office. S. 469-478 5 planş. 8° (A.11/4388).
- MACKENZIE, G. MUIR - A. P. IRBY : *Travels in the Slavonic provinces of Turkey-in Europe*. London 1867 Whitefriars. XXXII + 687 S. 3 Harita 17 Planş. 8° (A.11/4271).
- Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi Makaleler Bibliyografyası 1936-1958*. Ankara 1959 M.T.A. Enstitüsü Matbaası . VII + 26 S. = M.T.A. Enstitüsü Yayınlarından. 4° (B/4286).
- MAHMUT AHMED, MİRZA BEŞİRÜDDİN : *İslâmiyet ve yeni dünya nizamı. Ter: Şinasi Siber*. Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. 128 S. = Diyanet İşleri Yayınları - Sayı: 71. 8° (A.11/4305).
- MALOV, S. E. *Pamyatniki drevnyurkskoy pismennosti Mongolii Kirgizii*. Moskva 1959 İAN SSSR. 111 s. 4° (B/4301).
- MANGO, CYRIL : *The Brazen house, a study of the vestibule of the imperial palace of Constantinople*. Kobenhavn 1959 Ejnar Munksgaard. 197 S. 1 Plan = Arkaeol. Kunsthist. Medd. Dan. Vid. Selsk. 4, No. 4 (1959). 8° (A.11/4294).
- MANUİLA, DR. SABİN : *La population de la Dobroudja*. Bucarest 1939 Institut Central de Statistique. 156 S. 8° (A.11/4180).
- MARDİN, ORD. PROF. EBÜL'ULÂ : *Medeni hukuk dersleri. Cilt: 5 Miras*. İstanbul 1939 Bozkurt Basımevi. 192 S. 8° (A.11/4467).
- MARÉCHAL, PAUL : *Initiation à l'histoire par le document. Expérience et suggestions*. Paris 1956/1958. 8° (A11/4439).
Cilt I : *Le sens du passé, document d'archives, document de pierre*. 1956. 150 S, 20 resim.
Cilt II : *Les images témoins du passé, monnaies et Médailles, Sceaux et Blasons*. 1958. 156 S. 8 resim.
- MARKET, WERNER : *Jugoslavien*. Köln 1954 Böhlau-Verlag. XIII+400 S. 6 harita 1 levha = Osteuropa-Handbuch. 4° (B/4268).
- MATZ, FRIEDRICH : *Göttererscheinung und Kultbild im minoischen Kreta*. Wisbaden 1958 Akademie der Wissenschaften und der Literatur. 69 S. 40 pl. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1958 Nr. 7. 8° (A.11/896-7).
- Maulana Azad. A Homage*. India 1958 Delhi Zodiac Press. 2+70 S. 15 Planş. 8° (A. II/4352).
- MAULE, QUENTIN F.—H.R.W. SMITH : *Votive religion at Caere: Prolegomena*. California 1959 University of California Press. X+128 S. 3 planş = U.C.P. in Classical Archaeology. Vol. 4 No: 1. 4° (B/3194-41).

- MAVROGORDATO, JOHN : *Digenes Akrites*. Oxford 1956, The Clarendon Press. LXXX -IV +273 S. 8° (A.11/4247).
- MAWERDI, ABOU'L-HASAN ALİ : *Les statuts gouvernementaux ou règles de droit public et administratif, Traduits et annotés par E. Fagnan*. Alger 1915 Adolphe Jourdan. XIII+584 S. 8° (A.11/4197).
- MAY C. J. DELABÉRE : *How to Identify Persian rugs and oriental rugs*. London 1959 G. Bell and Sons Ltd. 152 S. 11 Planş. 8° (A.11/4447).
- Mayers, *Reisebücher: Balkanstaaten und Konstantinopel. (Anatolische und Bagdadbahn)*. Leipzig 1914 Bibliographisches Institut. XI+420+40 S. 27 Harita; 35 Planş. 8° (A.11/4231).
- MEHEDİNTI, S.: *La Roumanie à la frontière Orientale de l'Europe*. Bucarest 1942. 31. S. 8° (A.11/4166).
- MEISSNER, BRUNO : *Neue Nachrichten über die Ermordung Sanheribs und die Nachfolge Asarhaddons. Sonderausgabe aus den Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften Phil. -Hist. Klasse 1932 XII*. Berlin 1932 Verlag der Akademie der Wissenschaften. 15 S. 8° (A.11/4535).
- MEISSNER, B. UND P. ROST: *Noch einmal das bit-hillâni und die assyrische Säule*. Leipzig 1893 Verlag von Eduard Pfeiffer. 16 S. 3 planş. 8° (A.11/4536).
- MEISSNER, PROF. DR. BRUNO : *Der Staatsvertrag Ramses'II. von Ägypten und Hattusils von Hatti in akkadischer Fassung. Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften XX. 1917'den ayribasım*. S. 282-295. 8° (A.11/4534).
- MEISSNER, BRUNO : *Zur Geschichte des Chattireiches nach neuerschlossenen Urkunden des chattischen Staatsarchives. Jahresbericht der Schles. Gesellschaft für vaterl. Cultur 1917'den ayribasım*. 29 S. 8° (A.11/4533).
- Mélanges offerts à William Marçais par l'Institut d'Etudes Islamiques de l'Université de Paris*. Paris 1950 G.-P. Maisonneuve. XIII+329 Levha 11 Planş. 4° (B/3368).
- MONTHEN, R. P. BERNAREDİN: *Une terre de légendes. L'Olympe de Bithynie. Ses saints, ses couvents, ses sites*. Paris 1935 Bonne Presse. 256 S. 2 Harita. 8° (A.11/4516).
- MERAY, SEHA L.: *Devletler hukukuna giriş*. Ankara 1959 Ajans-Türk Matbaası. = A. Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları sayı: 86-87/96-78, Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları sayı: 10/9, 100 üncü Yıl Yayınları sayı: 14/1. 8° (A.11/981).
- MÉTRAUX, ALFRED: *Easter Island. The Smithsonian report for 1944'den ayribasım*. Washington 1945 Government Printing Office. S. 435-451 2 planş. 8° (A.11/4370).
- METZGER, BRUCE M.: *Recently published Greek papyri of the New Testament. The Smithsonian report for 1948'den ayribasım*. Washington 1949 Government Printing Office. S. 439-451 4 planş. 8° (A.11/4377).
- MIKUCKI, SYWIUSZ : *Katalog Wydawnictw. Polskiej Akademii Umiejetnosci 1873-1947. Cilt. I, Krakow 1948 Polskiej Akademii Umiejetnosci*. 451 S. 8° (A.11/4069).
- MILLER GERRIT S.: *Human hair and primate patterning*. Washington 1931 The Lord Baltimore Press. 13 S. 3 planş = Smithsonian Miscellaneous Collections Vol. 85 No: 10. 8° (A.11/4397).
- MILLER, MIKHAIL : *Archaeology in the U.S.S.R. Newyork 1956 Frederick A. Prager*. 232 S. 8° (A.11/4442).

- Milletlerarası I. Türk sanatları kongresi. Ankara 19-24 Ekim 1959 Kongre delegelerine armağan.* Ankara 1959. 4° (B/4293).
1. Kısım: Maarif Vekâleti'nin armağanı. 8 planş.
 2. Kısım: Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsünce hazırlanmıştır. 11 Pl.
- Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi. Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü tarafından tertiplenen Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi Tebliğ Özetleri (Fransızca-Türkçe) D.T.C.F. 19 Ekim 1959.* Ankara 1959 Ajans Türk Matbaası. 8° (A.11/4457).
- MILTNER, FRANZ : *Denkmalpflege in Ephesos.* Wien 1959. 10 S. 4° (B/4248).
- MINDER, ROBERT : *Das Bild des Pfarrhauses in der deutschen Literatur von Jean Paul bis Gottfried Benn.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 55-78 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur Jahrgang 1959. Nr. 4. 8° (A.11/895-4).
- Ministerstvo Inostrannih del SSSR. Dokumenti vneşney politiki SSSR.* Moskva 1958 Gos. İzdatelstvo, Politeçeskey Literaturi. 803 s. 8° (A.11/4424).
- MOORTGAT, PROF. DR. ANTON : *Alt-Vorderasiatische Malerei.* Berlin 1959 Safari Verlag 47 S. 8° (B/4289).
- MOORTGAT, ANTON : *Frühe Bildkunst in Sumer.* Leipzig 1935 J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung. 98 S. 18 planş = Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft (E. V.) Band 40 Heft 3. (A.11/4428).
- MORAUX, PROF. PAUL : *Une invrécation funéraire a néocésarée.* Paris 1959 Librairie Adrien Maisonneuve. 56 S. 4 pl. = Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul IV. 8° (A.11/4084).
- MORAVCSIK, GYULA : *Die Byzantinische Kultur und das Mittelalterliche Ungarn.* Berlin 1956 Akademie-Verlag. 29 S. = Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Philosophie, Geschichte, Staats, Rechts und Wirtschaftswissenschaften Jahrgang 1955, Nr. 4. 8° (A.11/4240).
- MORISON, STANLEY : *First principles of typography.* Cambridge 1951 University Press 17 S. = Cambridge authors and printers guides I. 8° (A.11/4319).
- MOVIUS, HALLAM L. JR : *Excavations at the prehistoric rock-shelter of la Colembière. The Smithsonian report for 1949'dan ayıbasım.* Washington 1950 Government Printing Office. S. 359-368. 4 planş. 8° (A.11/4378).
- MURPHY, F. ROBERT : *Mundurucu Religinno.* California 1958 University of California Press. 144 S. = U.C.P. in American Archaeology and Ethnology volume 49 No. 1. 4° (B/3065).
- MUSTANOĞLU, NECATİ A. : *Şark ve garp.* Ankara 1957 Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. 175 S. 8° (A.11/4450).
- MÜNŞİ, ALİ : *Ipecacuanha monografisi.* Çeviren: Feridun Nafiz Uzluk. Ankara 1954. 20 S. = Ankara Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü. No: 1. 8° (A.11/4338).
- MYRDAL, DR. GUNNAR : *Hindistan'da iktisadi plânlama. Başvekil Nehru'nun ricasıyle Dr. S. Gunnar Myrdal'ın Hindistan parlamentosunda 22 Nisan 1958 tarihinde yaptığı konuşmadır.* Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. 8 S. 4° (B/4282).

- Nato, Atlanterhavspakten og dens organisasjon. Nato Handboka 1958* Oslo 1958. Tybring-Gjedde 96 S. 8° (A.11/4559).
- Nato, La coopération nonmilitaire au sein de l'Otan. Texte du rapport du comite des trois. Approuve par le conseil de l'Atlantique Nord le 13 Decembre 1956.* Paris Lang 15 S. 8° (A. 11/4557)
- Nato; Die Organization des Nordatlantikertrages Nato. Das Nato Handbuch.* Amsterdam 1958 Drukkerij Holland. 103 S. 8° (A.11/4558).
- Nato, Organisation du traite de l'Atlantique Nord. Manuel de l'Otan,* Paris 1959 Bosch 96 S. 8° (A.11/4560).
- Nato. Organizzazione del Trattato dell'Atlantico del Nord. 11 manuale della Nato.* Roma 1959 Apollon. 100 S. 8° (A.11/4562).
- Nato. Vigilance the price of liberty.* Utrecht Bosch. 24 S. 8° (A.11/4556).
- The new Cambridge modern history.* Cambridge 1957/58 University Press. 8° (A.11/4310).
- Cilt: I. G. R. Potter. *Renaissance 1493-1520.* 1957. XXXVI+531 S.
- Cilt: II. G.R. Elten. *The reformation 1520-1559.* 1958. XVI+41 S.
- Cilt: III. J.O.LINDSAY. *The old regime 1713-63* 1957. XX+625 S.
- NEWCOMB, F. J.- STANLEY FISHER - MARY C. WHEELWRIGHT : *A study of Navajo symbolism.* Cambridge 1956 University Printing Office. VIII+72 S. = Peabody Museum Papers vol: XXXII No: 3. 8° (A.11/4354).
- NEWMAN, PHILIP : *A short History of Cyprus. (With special reference to those events in the history of the surrounding civilizations which have left their mark upon the island).* London 1953 Longmans, Green and Co Ltd. XIX+235 S. 8° (A.11/4219).
- NEWMAN, MARSHALL T. — RANSEM L. ENG : *The Ryukyu people a cultural appraisal. The Smithsonian report for 1947 den ayribasim.* Washington 1948 Government Printing Office. S. 379-405 3 planş. 8° (A.11/4375).
- NOE, CONSTANTIN - DR. MARIN POPESCO-SPINENI : *Les Roumains en Bulgarie.* 1939 Ramiri Craiova. 91 S. 25 resim, 11 harita. 8° (A.11/4147).
- NOSSACK, HANS ERICH : *Freizeitliteratur. Eine Fastenpredigt.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 29-51 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Klasse der Literatur Jahrgang 1959 Nr. 3. 8° (A.11/895-3).
- NOVIÇEV, A. D. : *Ekonomika Turtsii v period mirovoy voyni.* Leningrad 1935 İAN. SSSR. 143 s. = Akademiya Nauk SSSR Trudi İnstituta Vostokovedeniya VI. 8° (A. (11/999).
- NOVIÇEV, A. D. : *Uçerki ekonomiki Turtsii do mirovoy voyni.* Moskva 1937 İAN SSSR. 312 s. 8° (A.11/1002).
- NÖLDEKE, DR. A. — H. LENZEN : *Elfster vorläufiger Bericht über die von der Deutschen Forschungsgemeinschaft in Uruk-Warka unternommenen Ausgrabungen.* Berlin 1940 Verlag der Akademie der Wissenschaften. 35 S. 11 levha 26 Planş = Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften Jahrgang 1940 Philosophisch-historische Klasse Nr. 3. 4° (B/4303).

- ÖDER, KERİM: *Fransa'da sosyal güvenlik. (Tetkik raporu)*. Ankara 1955 Desen Matbaası. 45 S. = İşçi Sigortaları Kurumu Genel Müd. Etüd ve Org. Dairesi Yayınları 26. 8° (A.11/4163).
- OLDMIXON, JOHN : *Gleanings from Piccadilly to Pera*. London 1854 Longman XI+409+1+32 S. 4 planş. 8° (A.11/4269).
- O'LEARY, DE LACY : *İslâm düşüncesi ve tarihteki yeri. Çevl: Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay*. Ankara 1959 Doğu Limitet Şirketi Matbaası. VIII+191 S. = A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları: XXIX. (A.11/4032).
- OLGAÇ, SENAI — MUSTAFA R. KARAHASAN : *Tatbikatta esbabı mücibeler ve içtihatlarla şerhli istimlak kanunu ve alâkalı kanunlar*. İstanbul 1959 Kutulmuş Matbaası. 264 S. = Nazari ve tatbiki hukuk eserleri serisi No: 6. 8° (A.11/4476).
- OLIPHANT, LAURENCE : *The Russian shores of the Black Sea. With a voyage down the Volga, and a tour through the country of Don Cossacks*. London 1854 William Blackwood and Sons. XIV+380 S. 1 resim 3 Harita. 8° (A.11/4245).
- OLSEN, RONALD L. : *Notes on the Bella Bella Kwakiut*. California 1955 University Press S. 319-348 = Anthropological Records. Vol. 14: 5. (B/3045).
- ONAR, DR. SİDDİK SAMİ : *İdare hukukunun umumi esasları*. İstanbul 1952 Marifet Basımevi. LIV+406 S. 8° (A.11/4475).
- OSMANOV, M. N. O. : *Firdouci jizn i tvorçestve*. Moskva 1959 İVL. 181 s. 8° (A.11/4403).
- OSTRANDER, GILMAN M. : *The prohibitionmovement in California, 1848-1933*. California 1957 University of California Press. VI+241 S. = U.C.P. in history Vol: 57. 8° (A.11/7727-57).
- OTTO-DORN, KATHARİNA : *Türkische Keramik*. Ankara 1957 T.T.K. Basımevi. VIII+194 S. 43 planş = Veröffentlichungen der Philosophischen Fakultät Universität Ankara Nr. 119, Schriften des Kunsthistorischen Institutes der Universität Nr. 4° (B/4258).
- ÖNDER, MEHMET : *Eine neuentdeckte Quelle zur Geschichte der Seltschuken in Anatolien*. WZKM LV'dan ayırması. Wien 1959 S. 84-88. 8° (A.11/4433).
- ÖNDER, MEHMET: *Konya'da erkek giyimleri. Türk Etnografya Dergisi sayı 3'den ayırması*. Ankara 1959 Maarif Basımevi. S. 3-4 3 Levha. 8° (A.11/4549).
- ÖNDER, MEHMET: *Mevlâna Müzesi şaheserlerinden Mevlâna'nın sandukası*. Konya 1958 Ülkü Basımevi. 24 S. 8° (A.11/4549).
- ÖZGÜ, DR. MELÂHAT : *Das Dichten in der Dichtung Stefan Georges*. Erzurum 1959. 63 S. = Atatürk Üniversitesi Yayınları Araştırmalar Serisi, Edebiyat ve Filoloji No: 1. 8° (A.11/4573).
- ÖZGÜÇ, NİMET : *Seals from Kültepe. Anatolia IV* 1959'dan ayırması. Ankara 1959 S. 43-53, 4 planş. 8° (A.11/4550).
- ÖZGÜÇ, TAHSİN : *The Bitik vase. Anatolia 11-1957'den ayırması*. Ankara S. 56-78 3 planş. 8° (A.11/4552).
- ÖZGÜÇ, TAHSİN : *The Statuette from Horoztepe. Anatolia III-1958'den ayırması*. Ankara 1958. S. 53-56, 1 planş. 8° (A.11/4551).

- ÖZTÜRK, FAHREDDİN - SADI KAZANCI : *Borçlar kanunu ve borç hükmü taşıyan hususi kanunlar. 930-952 Mart tarihine kadar yargıtay tevhibi içtihat, genel kurul ve daire kararları ile, uyumsuzluk ve İsviçre Federal mahkemesi mukarreratı, faydalı notlar.* Ankara 1952 Çankaya Matbaası. 1321 S. 8° (A.11/4492).
- P. S. : *La question Bulgare et la propagande Romaine. Une voix de l'orient.* Athènes 1861 Imprimerie d'André Coromila. 48 S. 8° (A.11/4256).
- PÂCLIŞANU, Z. : *L'ordre Magyar dans l'Europe centrale.* Bucarest 1942. 117 S. 1 harita. 8° (A.11/4160).
- PAGE, J. W. : *Les derniers peuples primitifs. Traduction Française de N. Fain.* Paris 1941 Payot. 341 S. 8 planş = Bibliothèque Scientifique. 8° (A.11/4507).
- PAİLLARÉS, MICHEL : *Le Kémalisme devant les alliés. L'entrée en scène du Kémalisme le traité de Sevres l'accord d'Angora vers la paix d'Orient.* Paris 1922 Edition Bosphore. XI+492 S. 8° (A.11/4284).
- PAJEWKRI, JANUSZ : *Węgierska polityka Polski w Polowie XVI. wielku (1540-1571). Kwakowie 1952 Nakladem Polskiej Akademji Umiejtnosci.* 242 S. = Polska Akademia Umiejtnosci. 8° (A.11/4059).
- Pakistan Sefareti Basın Ateşeliği, Ankara. Keşmir meselesi.* İstanbul 1952 "La Turquie Moderne" Basımevi. 63 S. 8° (A.11/4172).
- PAMUK, KÂZİM : *Il idaresi kanunu ve buna ait seçilmiş tamimler külliyyatı.* İstanbul 1956 Çeltüt Matbaası. 324 S. 8° (A.11/4481).
- PANİKKAR, K. M. : *Hint kültürünün esası. Çev: Şinasi Siber.* İstanbul Hindistan Haberler Servisi. 8 S. 8° (A.11/4043).
- PAPÉE, FRYDERYK : *Akta Aleksandra Krola Polskiego, Wielkiego Ksiecía Litewskiego I. T.D. (1501-1506).* Krakowie 1927 Nakladem Polskiej Akademji Umijetnosci. XIV + 622 S. = Wydawnictwa Komisji Historycznej Polskiej Akademji Umijetnosci Nr: 79. 4° (B/4235).
- PEACHY, FREDERIC : *Clareti Enigmata. The Latin Riddles of Claret.* California 1957 University of California Press. 64 S. = Folklore Studies: 7. (B/4283-7).
- PEDERSEN, HOLGER : *Hittitisch und die anderen Indoeuropäischen Sprachen.* Kobenhavn 1938 Ejnar Munksgaard. 227 S. = Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Historiks-filologiske Meddelelser. XXV, 2. 8° (A.11/4538).
- PERKINS, J. B. WARD : *Roman Garland and sarcophag from the quarries of Proconnesus (Marmara). The Smithsonian report for 1957'den ayribasım.* Washington 1958. S. 455-467 3 planş. 8° (A.11/4391).
- PETLURA, SIMON : *En notre ame et conscience.* Paris 1958. 98 S. 8° (A.11/4102).
- PETRİ, HANS : *Geschichte der deutschen Siedlungen in der Dobrudscha. Hundert Jahre Deutschen Lebens am Schwarzen Meere.* München 1956 Verlag des Südestdeutschen Kulturwerks. 112 S. 1 planş, 1 harita = Veröffentlichungen des Südestdeutschen Kulturwerks, Reihe B(Wissenschaftliche Arbeiten) 4. 8° (A.11/4266).
- Philologiae Turcicae Fundamenta.* Wiesbaden 1959 Franz Steiner. 810 S. 1 harita. 8° (A.11/4408).

- PICKTHALL, MOHAMMED MARMADUKE: *Kur'an-ı Kerim ve Hazreti Muhammed. Tercüme eden: Şinasi Siber.* Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. 39 S. = Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, sayı: 63. 8° (A.11/4306).
- POPPE, NICOLAUS: *Studia Altaica. Festschrift für Nicolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957.* Wiesbaden 1957 Otto Harrassowitz 189 S. 1 resim. 8° (A.11/891).
- PORTER, SIR ROBERT KER.: *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylonia, etc. During the years 1817, 1818, 1819, and 1820. With numerous engravings of portraits costumes, antiquities, etc. 2 Vol.* London 1821/22 Longman. 4° (B/4271).
Cilt: I. 1821. XXIII+720 S. 3+58 Pl. 1 Harita, 50 Levha.
Cilt: II. 1822 XV+869 S. (87-58) 19+4 Pl. 1 Harita (78-50) 28 Levha.
- PORTU, FRANCK DE: *Notice sur le diocèse de Smyrne et le vicariat apost. de l'Asie Mineure.* Smyrne 1908 Imprimerie Internationale. 171 S. 8° (A.4508).
- POSSOT, DENIS: *Le voyage de la Terre Sainte.* Paris 1890 Ernest Leroux XV+350 S. 4 Planş, 4 Harita = Recueil de voyage et documents pour servir a l'histoire de la Géographie. depuis le XIIIe jusqu'à la fin du XVIe siècle: XI. 8° (A.11/4269).
- Preparation of manuscript and correction of proofs.* Cambridge 1951 University Press. 19 S. 1 Planş = Cambridge authors'and printers' guides 11. (A.11/4405).
- PRICE, M. PHILIPS: *Die Türkei, Vergangenheit und Gegenwart.* Verlag 1958 Hans Carl Nürnberg. 216 S. 8° (A.11/4347).
- Prozessbericht über die Strafsache des Sowjetfeindlichen Trotzkiistischen Zentrums, verhandelt vor dem Militärkollegium des Obersten Gerichtshofes der UdSSR vom 23.-30. Januar 1937.* Moskva 1937. 636 S. 8° = Volkskommissariat für Justizwesen der UdSSR. 8° (A.11/4519).
- PSSELLUS, MICHAEL: *The chronographia of Michael Psellus. Translated by E.R.A. Sewter.* New Haven 1953 Yale University Press. VII+319 S. 8° (A.11/4417).
- PULASKI, FRANCISZEK: *Źródła do-posełstwa Jana Genińskiego Wojewody Chelminskiego do Turcyi W Latach 1677-1678.* Warszawa 1907 Druk Rubieszewskiego. LXXI+509 S. 10 Planş. 4° (B/4237).
- RAALTE DR. E. VAN.: *The parliament of the kingdom of the Netherlands.* The Hague 1959 Government Printing and Publishing Office. XIV+216 S. 8° (A.11/4460).
- RASSOW, PETER: *Die Stellung Deutschlands im Kreise der grossen Mächte 1887-1890.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 179-231 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 4. 8° (A.11/896-4).
- RAYMOND, CÉSAR: *Nouveau plan de Péra. Echelle 1:100000.* Constantinople Libraire Raymand. 18 S. 1 Harita 8° (A.11/4517).
- Recueil des ouvres posthumes de Tôru Haneda.* Kyôyo 1957/56 Tôyôshi-Kenkyû-Kai. = Oriental Research Series No: 3 Part 1-2. 8° (A.11/4050).
1. Etudes Historiques. 1957. 9 Planş.
2. Etudes Religieuses et linguistiques. 1958. 117+54 S. 15 Planş.

- RIEMSCHEIDER, DR. MARGARET: *Die Welt der Hethiter. Önsöz: Prof. Dr. Helmuth Th. Bossert.* Stuttgart 1954 Gustav Kolpper. 259 S. 54 Planş. = Grosse Kulturen der Frühzeit. 4° (B/4312).
- ROBERTS, FRANK H.H.: *Egypt and the Suez Canal.* Washington 1943 Smithsonian Institution. IV + 68 S. 12 planş = Smithsonian Institution War Background Studies No. 11. 8° (A.11/4365).
- ROGER, NOELLE: *En Asie Mineure. La Turquie Du Ghazi.* Paris 1930 Fasquelle Editeurs. 259 S. 16 Resim. 8° (A.11/4153).
- ROHEN, DR. JOHANNES - DR. HANNS-HELLMUTH UNGER: *Zur Morphologie und Pathologie der Kammerbucht des Auges.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 126-206, 27 Planş = Akademie der Wissenschaften und der Literatur Abhandlungen der Mathematisch - Naturwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1959 Nr. 3. 8° (A.11/897).
- ROUSSEAU, PIERRE: *Histoire de l'Avenir.* Paris 1959 Hachette. 340 S. 8° (A.11/4440).
- RUBOV, PAUL V.: *King John.* København 1960 Ejnar Munksgaard. 21 S. 6 Planş,, = Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 37. No. 9 (1960). 8° (A.11/4527).
- RUBOW, PAUL, V.: *Kong Henrik den Sjette.* København 1959 Ejnar Munksgaard. 42 S. 6 planş. = Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 37 No. 6 (1959). 8° (A.11/4296).
- RUDENKO, S. İ.: *Kultura naseleniya gornogo Altaya v Skifskoe vremya.* Moskva 1953 İAN SSSR. 402 s. 76 pl. = Akademiya Nauk SSSR Institut İstorii Materialnoy Kulturi. 8° (B/3904).
- RUFENER, RUDOLF: *Alla turca. Du No: 220 (1959).* Zürich 1959 Conzett & Huber. S. 68-72 (B/4298).
- RUNCIMAN, STEVEN: *The eastern schism. A study of the papacy and the eastern churches during the XI th and XII th centuries.* Oxford 1956 Clarendon Press. VII + 189 S. 8° (A.11/4437).
- RUSSELL, J. TOWNSEND: *Report on archaeological research in the foothills of the Pyrenees.* Washington 1932 Lord Baltimore Press. 5 S. 4 planş = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 87, No. 11. 8° (A.11/4396).
- RYAN, SIR ANDREW: *The Last of the Dragomans.* London 1951 Geoffrey Blas. 351.S. 7 Resim. 8° (A.11/9799).
- SAFVED, DR. MUMAMMED MUSTAFA: *Kostantiniye fatihi, Fatih Sultan Mehmed. Mütercimi: İsmail Ezherli.* Ankara 1953 Ankara Basımevi. 135 S. = Diyanet İşleri Reisliği Yayınları: 31/11. 8° (A.11/4332).
- SANDERS, LİMAN VON.: *Fünf Jahre Türkei.* Berlin 1920 August Scherl. 408 S. 1 Planş. 8° (A.11/4515).
- SAS-ZALOZIECKY, WLADİMİR: *Die Byzantinische Baukunst in den Balkanländern und ihre Differenzierung unter abendländischen und islamischen Einwirkungen.* München 1955 Verlag R. Oldenbourg. 146 S. 8 planş. 5 tablo = Südosteuropäische Arbeiten 46. 8° (A.11/4255).
- SASSU, C.: *Roumains et Hongrois, prémisses historiques.* Bucureşti 1940 P. Georgescu Delafraş. 178 S. 8° (A.11/4154).

- SAYILI, ORD. PROF. AYDIN : *The observatory in Islam and it's place in the general history of the observatory*. Ankara 1960 Türk Tarih Kurumu Basımevi. XI+472 S. 7 planş. 8° (A.11/4574).
- SAYMEN, DR. FERİT H.—M. KEMÂL OĞUZMAN.—KEMÂL ELBİR : *Medeni hukuk pratik çalışmaları*. 2 Cilt. İstanbul 1953/56 İsmail Akgün Matbaası. 8° (A.11/4483).
Cilt: I. *Borçlar hukuku*. Önsöz: Ord. Prof. Ebül'Ulâ Mardin. 1953. XVI+292 S.
Cilt: II. *Medeni hukuk*. 1956. XIX+631 S.
- SAYMEN, PROF. DR. FERİT H.: *Notlu-sistematik Türk kanunu medenisi, borçlar kanunu ve alâkalı hususî mevzuat ile tevhidî içtihat kararları*. 6. bs. İstanbul 1959 İsmail Akgün Matbaası. 857 S. 8° (A.11/4488).
- SAYMEN, FERİT HAKKI : *Sistematik Türk iş hukuku*. Yenilenmiş ilâveli 4. Bast. 2 Cilt. İstanbul 1958 İsmail Akgün Matbaası. 8° (A.11/4487).
- SAYMEN, DR. FERİT H.—DR. HALİD K. ELBİR : *Türk Borçlar Hukuku*. -Umumi Hükümler. İstanbul 1958 İsmail Akgün Matbaası. 8° (A.11/4494).
- SAYMEN, DR. FERİT H.: *Türk iş hukuku*. İstanbul 1954 İsmail Akgün Matbaası. XXIX+684 S. 8° (A.11/4486).
- SCHEFER, M. CH.: *Le voyage de la Sainte Cyté de Hierusalem, avec la description des lieux portz, villes, citez et aultres passaiges. Fait l'an mil quatre cens quatre vingz. Estant les siege du grant Turc á Rhodes et regnant en France Loys unziesme de ce nom*. Paris 1882 Ernest Leroux LXVII+152 S. = Recueil de voyages et de documents pour servir a l'histoire de la géographie, depuis le XIIIe, jusqu'à la fin du XVIe siècle. 4° (B/4270).
- SCHIERING, WOLFGANG : *Werkstätten orientalisierender Keramik auf Rhodos*. Berlin 1957 Mann. VII+151 S. 14 planş. 8° (A.11/4522).
- SCHILPP, PAUL ARTHUR: *Albert Einstein: Philosopher-Scientist*. Newyork 1957 Tudor Publishing Company, XVI+781 S. 1 resimli = The Library of Living Philosophers. 8° (A.11/4311).
- SCHINDEWOLF, H. OTTO : *Würmer und Korallen als Synöken. Zur Kenntnis der Systeme Aspidosiphon/ Heteropsamüa und Hicetes/ Pleuredictyum*. Wiesbaden 1958 Akademie der Wissenschaften und der Literatur. 69 S. 14 pl. = Akademie der Wissenschaften und der Literatur Abhandlungen der Mathematisch- Naturwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1958 Nr. 6. 8° (A.11/896-6).
- SCHMÖKEL, HARTMUT : *Hammurabi von Babylon. Die Errichtung eines Reiches*. München 1958 Verlag R. Oldenburg. 109 S. 1 harita. Janus-Bücher. 8° (A.11/4521).
- SCHNEIDER, ALFONS MARIA: *Konstantinopel*. Mainz 1956 Florian Kupferberg Verlag. 59 S. 36 Planş. 8° (B/4265).
- SCHNEIDER, ALFONS MARIA : *Das Regium sepulchrum apud comitatum zu Konstantinopel*. Göttingen Vandenhoeck & Ruprecht. S. 15-21. 8° (A.11/4265).
- SCHWARZ, DR. ANDREAS B.: *Roma hukuk dersleri. Türkçeye çeviren Dr. Türkân Rado*. Cilt I. İstanbul 1956 Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi. 307 S. 8° (A.11/4465).

- SEARLE, A. B.: *The natural history of clay*. Cambridge 1912 The University Press. VIII+176 S. 17 Resim. 8° (A.11/4316).
- Le secrétaire d'Etat pour les indes et la délégation de l'hide pour le Califat*. Paris Kossuth 20. 8° (A.11/971)
- A selected, annotated bibliography of basic books and monographs in English on modern Turkey* Ankara 1959 Türk - Amerikan Eğitim Derneği. VI+9 S. 8° (A.11/4252).
- SENEMOĞLU, YAVUZ : *Söğüt*. Bozüyük 1958 Bozüyük Basımevi. 24 S. 8° (A.11/4448).
- SHANGINYAN, MARIETTA : *Journey through Soviet Armenia*. Moskow 1954 Foreign Languages Publishing House. 215 S. 23 Planş 1 harita. 8° (A.11/4096).
- SHOE, LUCY T.: *Profiles of Western Greek Mouldings*. Roma 1953 American Academy. VIII+191 S. 10 planş = Papers and Monographs of the American Academy in Rome vol. XIV, XVI. 8° (A.11/4542).
- SİBER, ŞİNASİ : *An American's 23 question on islam with a moslem's answers to them*. Ankara 1957 Güney Matbaası. 48 S. = A Bureau of Religious Affairs Publication Serial No. 53. 8° (A.11/4308).
- SIMPSON, C. G. *Some features of the morphology of the Oirot (Gorno-Altai) language*. London 1955. 68 S. 8° (A.11/4302).
- SIMPSON, C. G: *The Turkish language of Soviet Azerbaijan*. London 1957. 124 S. 8° (A.11/4299).
- Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü, Devletler Hukuku Öğretim Symposium*. (Ankara, 8-9 Mayıs 1959) Ankara 1959 Ajans Türk Matbaası. VII+129 S. = A.Ü.S.B.F. Yayınları No. 101-83, 100 üncü Yıl Yayınları Sayı: 19. 8° (A.11/4597).
- Skulptura i jlivopis drevnego Pyandjikenta*. Moskva 1959 İAN SSSR. 191 s. 35 Pl. 2 levha. 4° (B/4302).
- SKURZAK, LUDWIK : *Etude sur l'Épopée Indienne*. Wrocław 1958 Wrocławska Drukarnia Naukowa. 24 S. = Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego Seria A. Nr. 61. 8° (A.11/4063).
- SLOMANN, WENCKE : *Saetrangfunnet. Hjemlig tradisjon og frommede innslag*. Oslo 1959 J. Petlitz Boktrykkeri. 62 S. 1+12 Planş = Norske Oldfunn IX. (B/4385).
- SMITH, DANIEL M.: *Robert Lansing and American Neutrality 1914-1917*. California 1958 University of California Press. V+241 S. 1 Resim = U.C.P. in history. Vol : 59. 8° (A.1/7727-59).
- SMITH, J. RUSSEL: *Grassland and farmland as factors in the cyclical development of Eurasian history. The Smithsonian report for 1944'den ayrışım*. Washington 1945 Government Printing Office S. 357-384, 1 planş. 8° (A.11/4372).
- SOBEL, ELI : *Alte Neue Zeitung, a sixteenth-century collection of fables*. California 1958 University of California Press. XI+64 S. 1 planş Folklore Studies: 10. 4° (B/4283-10).
- SOKOLSKIY, N.: *Oçerki Sovremennoy Turtsii*. Tiflis 1923 İzd. Zak. RKP. 211 S. 1 Hr. 8° (A.11/1001).

- SOLECKI, RALPH S.: *Archeology and Ecology of the arctic slope of Alaska. The Smithsonian report for 1950'den ayribasım.* Washington 1951 Government Printing Office. S. 469-495, 3 Planş. 8° (A.11/5 4380).
- SOURDEL, DOMINIQUE: *Le vizirat Abbaside de 749 a 960 (132 á 324 de l'Hégire)* Damas 1959 l'imprimerie Catholique. LXXVII+380 S. 1 Tablo. 8° (A.11/4523).
- Sovatsko-Kıtayskio Otnoşeniya 1917-1957. *Sbornik Dokumentov.* Moskva 1959 İVL. 466 s. 8° (A.11/4422).
- Sovetskaya Arheologičeskaya Literatura, Bibliografiya 1941-1957. Moskva 1959 İAN SSSR, 773 s. = Akademiya Nauk SSSR. 8° (A.11/4423).
- SPAACK, PAUL-HENRI: *Le ragioni della Nato.* Roma Arti Grafiche Italiane. 73 S. 8° (A.11/4555).
- SPAACK, PAUL-HENRI: *Warum Nato? Sonder-Ausgabe. Veröffentlicht anlässlich des 10. Jahrestages der Unterzeichnung des Nordatlantikpaktes.* Berlin 1959 Ullsteinhaus. 79 S. = Ullstein Buch Nr. 611. 8° (A.11/4554).
- SPEISER, E. A.: *Closing the gap at Tepe Gawra. The Smithsonian report for 1939'den ayribasım.* Washington 1940 Gouvernment Printing Office S. 437-445 6 planş. 8° (A.11/4386).
- Statens Historiska Museum och Kungl. Myntkabinettet *Samlingarnas tillvaxt 1958 Inv. Nr. 25803-26002.* Stocholm 1960 Almqvist & Wiksell. 42 S. 8° (A.11/4570).
- STENBERGER, MARTEN: *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit.* Uppsala 1958 Almqvist & Wiksell. 383 S. 17 planş, 2 harita = Kungl. Vitterhets Historie Och Antikvitets Akademian. 4° (B/4240).
- STEVENS, FRANK; *Stonehenge. Today and yesterday. The Smithsonian report for 1940'dan ayribasım.* Washington 1941 Government Printing Office. S. 447-478 1 planş. 8° (A.11/4384).
- STEWART, T. D.: *A reexamination of the fossil human skeletal remains from Melbourne, Florida. With further data on the vero skull.* Washington 1946 Lord Baltimore Press. 28 S. 4 Planş, 2 levha = Smithsonian Miscellaneous collections vol. 106, No. 10. 8° (A.11/4381).
- STEWART, T. D.: *Stone age skull surgery: A general review, with emphasis on the New World. The Smithsonian report for 1957'den ayribasım.* Washington 1958. S. 469-491,5 planş. 8° (A.11/4390).
- STIRLING, M. W.: *The native peoples of New Guinea.* Washington 1943, Smithsonian Institution. IV+25 S. plânş, 1 harita = Smithsonian Institution War Background Studies Nr. 9. 8° (A.11/4364).
- STONE, DORIS: *The archaeology of central and southern Honduras.* Cambridge 1957 Crimston Printing Company. XII+135+8 S. 24 Planş. 1 Harita = Peabody Museum Papers. Vol: XLIX No: 3. 8° (A.11/4356).
- The story of Kashmir.* 30 S. 1 harita. 8° (A.11/4177).
- STÖHL, GÜNTER: *Die Entstehung des Kosakentums.* München 1953 Isar Verlag. 191 S. 1 levha = Veröffentlichungen des Osteuropa- Institutes München Band 111. 8° (A.11/4267).

- STRONG, WM. DUNCAN: *Cross sections of new world prehistory. A brief report on the work of the Institute of andean research, 1941-1942.* Washington 1943 Lord Baltimore Press. V+46 S. 17 planş, 1 levha = Smithsonian Miscellaneus collections vol. 104, No 2. 8° (A.11/4367).
- STRUVE, V. V.: *Strani i Narodi Vostoka vıpusk i Geografiya, Etnografiya, İstoriya.* Moskva 1959 İVL. 354 S. 8° (A.11/4421).
- SUNGURLU, İSHAK : *Harput yollarında.* İstanbul 1958/59 Yeni Matbaa. 8° (A.11/4455).
- SÜLEYMAN, VEDAT : *Mısr tarihçesi.* İstanbul 1333 Hilâl Matbaası. 8 S. 8° (A.11/4282).
- SWANTON, JOHN R.: *The evolution of nations.* Washington 1942 Smithsonian Institution 23 S. = Smithsonian Institution War Background Studies Nr. 2. (A.11/4363).
- ŞEHSUVAROĞLU, HALÛK Y.: *Tarihçi gözüyle Atatürk.* İstanbul 1959 Ekin Basımevi. 77 S. = Varlık Yayınları sayı: 714, Büyük Cep Kitapları: 140. (A.11/4411).
- ŞENYÜREK, ORD. PROF. DR. MUZAFFER: *A study of the deciduous teeth of the fossil shanidar infant. A comperative study of the milk teeth of fossil men.* Ankara 1959 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 174 S. 22 pl. 18 diagram. = Publications of the Faculty of Languages, History, and Geography, University of Ankara: No. 128. Publications of the Division of Palaeoanthropology: 2. (8° (A.11/4085).
- TABARİ : *Chronique de Abou-Djafar-Mohammed-ben-Yezid Tabarî, Traudite sur la version Persane d'Abou-Ali Muhammed Belami. D'après les Manuscrits de Paris, de Gotha, de Londres et de Canterbury par M. Hermann Zotenberg. 4 Tome.* Paris 1958 Besson et Chantemerle. 8° (A.11/4585).
- TACHAU, FRANK : *The face of Turkish nationalism as reflected in the Cyprus dispute.* The Middle East Journal, Summer 1959'dan ayırması. S. 262-272 8° (A.11/4340).
- TALAS, PROF. DR. CAHİT : *Avrupa iktisadi camiası içinde sosyal politikamızın muhtemel gelişme istikametleri.* Ankara 1960 Ajans Türk Matbaası. 25 S. = A.Ü.S.B.F. Yayınları: 104-86, 100 üncü yıl yayınları sayı: 23, Maliye Enstitüsü Yayınları No. 15. 8° (A.11/4602).
- TEMİR, DR. AHMET, : *Kırşehir Emîri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 tarihli arapça - moğolca vakfiyesi.* Ankara 1959 Türk Tarih Kurumu Basımevi. 329 S. 6 Planş = Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. seri-No. 34. 8° (A.11/4495).
- Temyiz mahkemesi tevhide içtihat külliyatı, (Hukuk-Ceza) Notlu ve izahlı 1930-1960.* Ankara Ayyıldız Matbaası. 462 S. 8° (A.11/4436).
- TEPEDELENLİOĞLU, NİZAMETTİN NAZİF : *Bilinmiyen taraflarıyla Atatürk.* İstanbul 1959 Yeni Matbaa. 117+1 S. = Güler yayınları-1. 8° (A.11/4410).
- THALBITZER, WILLIAM : *Two runic stones, from Greenland and Minneseta.* Washington 1951 The Lord Baltimore Press. 71 S. 2 Planş, 1 Levha Smithsonian Miscellaneous Collections. Vol. 116. No. 3. 8° (A.11/4400).
- THOMAS, D. WINTON: *Essays and Studies presented to Stanley Arthur Cook. In celebration of his seventy-fifth Birthday 12 April 1948.* London 1950 Taylor's Foreign Press. IX+64 S. 1 levha = Cambr dge Oriental Series No. 2. 8° (A.11/4314).

- THOMPSON, LAWRENCE S.: *The libraries of Turkey. Reprinted for private circulation from the Library Quarterly. Vol. XXII, No. 3, July 1952.* S. 270-284. 8° (A.11/4178).
- THOROSSIAN, H.: *Histoire de l'Arménie et du Peuple Armenien. Préface de Luis Marin.* Paris 1957 Imprimerie Alexandre. 239 S. 6 planş, 3 harita. 8° (A.11/4046).
- Three years of Pakistan (August 1947-1950).* Karachi (Pakistan) Printing Post 200+1 S. 2 Resim. 8° (A.11/4159).
- TIŞANSKIY, YU.: *Po Novoy Turtsii.* Moskva 1933 Molovaya Gvardiya. 135 S. 8° (A.11/1000).
- TOKSÖZ, DR. CEMİL: *Antalya, Pamphylian Pisidian, Cilician and Lycian cites.* Ankara 1959 Ayyıldız Matbaas. 80 S. 8° (A.11/4082).
- TOKSÖZ, DR. CEMİL: *Antalya. Perge, Aspendos, Side, Alanya şehirleri.* Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. 67 S. = Türkiye Turizm Rehberleri. 8° (A.11/4082).
- TOLSTOV, S. P.: *Po sledam drevnehorezmiyskey tsivilizatsii.* Moskva 1948 İAN SSSR. 323 S. 8° (A.11/4425).
- TONGSİR, DR. FERİH BEDİİ: *Bağışlama. Önsözü yazan Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen.* İstanbul 1953 İsmail Akgün Matbaası. 119 S. 8° (A.11/4466).
- TOZZER, ALFRED M. *Chiheno itza and its cenote of sacrifice. A comparative study of contemporaneous Maya and Toltec.* Cambridge 1957 Lord Baltimore Press = Memoirs Peabody Museum. Vol. XI-XII. 4° (B/4280).
- Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu: Büyük Tarih Trabzonda.* İstanbul 1938 Cumhuriyet Matbaası. 75 S. 13 Resim. 8° (A.11/4157).
- Traité d'études Byzantines.* Paris 1955/1958. Presses Universitaires de France. = Bibliothèque Byzantine 4. (B/3812).
- Transylvanus. Les minorités ethniques de la Transylvanie.* Paris 1935 Les Presses Universitaires de France. 55 S. 8° (A.11/4155).
- Treatment of Asia in American textbooks.* 1946 104 S. 8° (A.11/4149).
- TREUE, WILHELM: *Der Krimkrieg und die Entstehung der modernen Flotten.* Göttingen 1954 Wissenschaftlicher Verlag. 145 S. = Göttinger Bausteine zur Geschichtswissenschaft, Band 18. 8° (A.11/4250).
- TROLL, WILHELM: *Neue Beiträge zur Kenntnis der Blütenstände und Blüten von Ceropegia Arten.* Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 227-263 = Akademie der Wissenschaften und Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 Nr. 5. 8° (A.11/897-5).
- TSVETKOVA, BISTRA A.: *İzvnredni dantsi i drjaniv povinnosti v blgarskite zemi pod Turska vlast.* Sofiya 1958 İzd. Blfarskata AN. 226 s. 8° (A.11/4406).
- TUNAYA, DOÇ. DR. TARIK Z. — REŞİT ÜLKER: *Mufassal fihristli, özetli milletvekilleri seçimi kanunu ve ilgili mevzuat ve eki.* İstanbul 1954/1957 İsmail Akgün Matbaası. 205+15 S. 8° (A.11/4490).
- Türk Dil Kurumu: VIII. Türk dil kurulayında okunan bilimsel bildiriler. 1957.* Ankara 1960 T. T. K. Basimevi. XII+256 S. = Türk Dil Kurumu Yayınlarından. Sayı: 179. 8° (A.11/4547).

- Türkçe Sözlük* 2. baskı. (Düzeltilip genişletilerek yeniden yazılmıştır.) Haz: Mehmet Ali Ağakay. Ankara 1955 Türk Dil Kurumu. 828 S. = Türk Dil Kurumu C. III-11. 8° (A.11/4182).
- T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. *Mahkûmlar istatistiği 1901-1958*. Ankara 1960, Kars Matbaası. 92 S. = T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyat No: 395. 8° (A.11/42).
- T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü: *Noterlikler istatistiği 1955-1957*. Ankara 1960 Kars Matbaası. 43 S. = T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyat No: 396. (A.11/4351).
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü: *Nüfus gurupları itibariyle şehirler ve köyler 1955*. Ankara 1959 Ankara Basım ve Ciltevi. 46 S. = T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyat No: 389. 4° (B/4273).
- T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü: *Türkiye milli geliri 1948-1958*. Ankara 1959 Ankara Basım ve Ciltevi. 24 S. = T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayın No: 391. 4° (B/4295).
- T.B.M.M. Albüm. 1. devre. Ankara Yeni Gün Matbaası. 8° (A.11/1707).
- T.C. Hariciye Vekâleti. *Basra Körfezi meselesi. (Bahreyn Adaları, el-Katar ve Korsan Sahili)*. Ankara 1931 Hariciye Vekâleti Matbaası. 32 S. = Hariciye Vekâleti Matbuat Umumî Müdürlüğü: 15. 8° (A.11/4612).
- T. C. Hariciye Vekâleti. *Kıbrıs isyanı meselesi ve Yunanistan*. Ankara 1931 Hariciye Vekâleti Matbaası. = Hariciye Vekâleti ikinci Daire, Şube 1. Siyasî İstihbarat Servisi. 8 S. 8° (A.11/4613).
- Türkiye'de Sosyal Hizmet Faaliyetleri. Türkiye'de 1. Millî Sosyal Hizmetler Konferansı Münasebetiyle Basın-Yayın ve Turizm Vekâletince hazırlanmıştır*. Ankara 1959 Doğu Şirketi Matbaası. 16 S. 8° (A.11/4407).
- UNAT, FAİK REŞİT : *İsmet İnönü. Biyografi*. Ankara 1945 Maarif Matbaası. 63 S. 1 resim = Ankara Halkevi Dil ve Edebiyat Yayınlarından, büyük boy No. 29. 8° (A.11/2612).
- Unesco. *La réforme des manuels scolaires et du matériel d'enseignement. Comment les mettre au service de la compréhension internationale*. Paris 1950 Unesco. 170 S. 8° (A.11/4171).
- United Nations, *Formulation and economic appraisal of development projects*. 2 cilt birarada. Lahore 1950 United Nations. 780 S. 8° (A.11/4156).
- UNWIN, PHILIP: *Publishing from manuscript to bookshop*. London 1955 University Press. Cambridge. 15 S. = The Book No. 5. 8° (A.11/4318).
- URAN, HİLMİ: *Hâtıralarım*. Ankara 1959 Ayyıldız Matbaası. XXVI+529 S. 7 Resim. 8° (A.11/4320).
- URAZ, MURAD: *Türk Adları*. İstanbul 1935 Bozkurt Matbaası. 175 S. 8° (A.11/4615).
- URQUHART, D. ESQ : *The spirit of the east*. 2 Cilt. London 1839 Henry Colburn. 8° (A.11/4278).
- UZLUK, PROF. DR. FERİDUN NAFİZ : *Fatih devrinde Karaman eyaleti vakıfları fihristi*. Ankara 1958 Doğu Limited Şirketi Matbaası. 74 S. 8° Plans, 4 Resim = Vakıflar Umum Müdürlüğü neşriyatı. 4° (B/4279).

- UZLUK, DR. FERİDUN NAFİZ : *Genel tıb tarihi I*. Ankara Güzel İstanbul Matbaası. XXV+392 S.=A. Ü. Tıb Fakültesi yayınlarından sayı: 68. 8° (A.11/4335).
- UZLUK, PROF. DR. FERİDUN NAFİZ : *Hippokrate'in andı*. Ankara 1958 Ankara Üniversitesi Basımevi. 14 S. 1 Portre=A. Ü. Tıb Fakültesi yayınlarından sayı: 67. 8° (A.11/4330).
- UZLUK, PROF. DR. FERİDUN NAFİZ : *Şâni Zade Mehmet Atullah*. Ankara 1951 Örnek Matbaası. 21+2 S. 4 Resim. 8° (A.11/4337).
- UZLUK, PROF. DR. FERİDUN NAFİZ : *Türk tıbbiyesinin 708 inci yıldönümü dolayısıyla Hekimbaşı Mustafa Behçet. Zâti eserleri üstüne bir araştırma*. Ankara 1954 Örnek Matbaası. 106 + 15 S. 15 Resim=A.Ü. Tıb Fakültesi Tıb Tarihi Enstitüsü No 3. 8° (A.11/4339).
- UEBERSBERGER, HANS : *Österreich zwischen Russland und Serbien*. Köln 1958 Verlag Hermann Böhlau Nachf. VII+332 S. 8° (A.11/4243).
- ÜLKÜMEN, İSMAİL HAKKI : *Mahallî idareler maliyesi*. Ankara 1960 Ajans Türk Matbaası. XXXIV+ 539 S. 2 planş.=A.Ü.S.B.F. Yayınları: 103/85. 100 üncü Yıl Yayınları Sayı: 22. 8° (A.11/4598).
- ÜSTÜNEL, DOÇ. DR. BESİM : *Milletlerarası iktisadî birleşmeler teorisi. Avrupa müşterek pazarı ve Türkiye*. Ankara 1960 Ajans Türk Matbaası. VII+192 S.=A. Ü. S. B. F. Yayınları No. 107-89, 100 üncü Yıl Yayınları Sayı: 26. 8° (A.11/4599).
- ÜSTÜNEL, DOÇ. DR. BESİM : *Modern Ekonomilerde Para*. Ankara 1960 Ajans Türk Matbaası. VII+149 S.=A.Ü.S.B.F. Yayınları: 102/84, 100 üncü Yıl Yayınları. 8° (A.11/4601).
- VALJAVEC, FRITZ : *Bartholemäus Kopitars Briefwechsel 1. Teil Kopitars Briefwechsel mit Karl Georg Romy*. München 1942 Verlag Max Schick. 84 S. Südosteuropäische Arbeiten No. 30. 8° (A.11/4268).
- Vakıflar Sergisi. Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi münasebetiyle tertiplenmiştir.* Ankara 1959 Doğu Ltd. Şirketi Matbaası. 23 S. 8° (A.11/4458).
- VALJAVEC, FRITZ : *Südosteuropa-Bibliographie 1945-1950*. München 1956/59 R. Oldenbourg. 8° (A.11/4419).
- Cilt I, Kısım I - *Slowakei, Rumanien, Bulgarien*. 1956. 3+91 S.
- Cilt I, Kısım II - *Jugoslawien, Ungarn, Albanien, Südosteuropa und grössere Räume*. 1959. 263 S.
- VASMER, MAX : *Festschrift für Max Vasmer zum 70. Geburtstag am 28. Februar 1956, zusammengestellt von Margarete Woltner U. Herbert Brauer*. Wiesbaden 1956 Otto Harrassowitz. 576 S.=Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin Slavistische Veröffentlichungen, Band: 9. 8° (A.11/4248).
- VELİDEDEOĞLU, ORD. PROF. DR. HIFZI V. -DR. AYTEKİN ATAAY : *Türk Cemiyetler Hukuku*. İstanbul 1956 İsmail Akgün Matbaası. 6+260 S. 8° (A.11/4484).
- VELİDEDEOĞLU, DR. HIFZI VELDET : *Türk medeni hukuku. Cilt 2- Aile hukuku, Cüz 1. 4. bs.* İstanbul 1960 Sermet Matbaası. 272 S. 8° (A.11/4470).
- Verhandlungen des XIII. Internationalen Orientalisten-Kongresses Hamburg September 1902.* Leiden 1904 E. J. Brill. XIII+479 S. 8° (A.11/4566).

- VIEWEG, RICHARD : *Kulturbedeutung der Werkstoffe*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 209-224 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 Nr. 4. 8° (A.11/897-4).
- VIGANDER, HAAKON : *La révision des manuels d'histoire dans les pays nordiques sur la base de consultations réciproques*. Paris 1950 Unesco. 31 S. 8° (A.11/4174).
- VIRTOSU, EMIL : *Odoare Romanești la Stambul. Buletinul comisunii monumentelor istorice XXVIII, fasc. 83, 1935'den ayribasım*. 1+9 S. 4° (B/4304).
- VOGEL, DR. STEFAN : *Organographie der Blüten kapländischer Ophrydeen mit Bemerkungen zum Koaptation-Problem*. Wiesbaden 1959 Steiner Verlag. S. 406-532 = Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959, Nr. 6. 7. 8° (A.11/897-7).
- VULPE, RADU : *La Dobroudja a travers les siecles. Evolution, historique, et considerations geopolitiques*. Bucarest 1939 Editions Dacia. 52 S. 32 Pl. 8° (A.11/4179).
- WARD, A. W. GOOCH, G. P.: *The Cambridge history of British Foreign Policy. 1783-1919*. Cilt: 1. Cambridge 1939 University Press. XIII+ 628 S. 8° (A.11/4515).
- WASHBURN, S. L.: *Thinking about race. The Smithsonian report for 1945'den ayribasım*. Washington 1946 Government Printing Office. S. 363-378. 8° (A.11/4373).
- WEIDNER, ERNEST : *Die Inschriften Tukulti-Ninurtas I. und seiner Nachfolger. Mit einem Beitrag von Heinrich Otten*. Horn 1959 F. Berger. XVI+68 S. 6 Planş. 4° (B/4262).
- Westermanns Atlas zur Weltgeschichte*. Braunschweig 1956 Georg Westermann. 160 S. 4° (B/4257).
- WIDAJEWICZ, J.: *Studia nad relacja o Slowianach Ibrahima ibn Jakuba*. Krakow 1946 Polskiej Akademii Umiejetnosci. 102 S. 2. Planş = Polska Akademia Umiejetnosci, Rozprawy Wydziału Historycznofilozoficznego Seria II. T. XLVI Nr. 1. 8° (A.11/4062).
- WILLAN, T. S.: *The Early History of the Russia Company (1533-1603)*. Oxford 1956 University Press. IX+295 S. 1 Harita. 8° (A.11/4276).
- WILSON, ROBERT A.: *Genesis of the Meiji government in Japon 1868-1871*. California 1957 University of California Press. 111+192 S. = U. C. P. in history Vol. 56 (1957). 8° (A.11/7727-56).
- WOLINSKI, JANUSZ : *Berlinskie Relacje Bar. goessa w Sprawach polskich 1674 r*. Krakow 1950 Polskiej Akademii Umiejetnosci. S. 341-364 = Polska Akademia Umiejetnosci, Archivum Komisji Historycznej Seria 2. Tom IV. Nr. 6. 8° (A.11/4056).
- Women of Pakistan. Produced by Pakistan Publication*. Washington 1949 Gibson Brothers Inc. 100 S. 8° (A.11/4185).
- WURM, DR. STEFAN : *Turkic peoples of the USSR: Their languages and the development of Soviet Linguistic policy*. London 1954. 51 S. 4 harita. 8° (A.11/4300).
- YAHYA, BEN ADAM : *Kitab'ül haraç. Taxation in Islâm. Edited, translated and provided with an introduction and notes by A. Ben Shemesh. With a foreward by Prof. S.D. Goitein*. Vol. 1. Leiden 1958 E. J. Brill. X+172 S. 8° (A.11/4529).

- YALTKAYA, M. ŞERAFETTİN : *Eski Türk ananelerinin bazı dinî müesseselere tesiri. İkinci T. T. Kongresi. İstanbul 1937 Devlet Basımevi. 8 S. 8° (A. 11/4145).*
- YAVUZ, MEMDUH : *Eşref Oğulları tarihi Beyşehir kılavuzu. Konya 1934 Babalık Matbaası. 86 S. 8° (A. 11/4611).*
- YEŞİL, MUSTAFA : *Kütahya ilinin kısa tarihi. İstanbul 1937 Matbaai Ebüzziya. 39 S. 8° (A. 11/4611).*
- YURDAYDIN, HÜSEYİN G. : *Başlangıcından XIII. yüzyıl sonlarına kadar müslüman minyatürü. Yıllık Araştırmalar Dergisi II. Sayı (1957)'den ayırbaşım. Ankara 1959 Ajans Türk Matbaası. S. 181-192. 4° (B/4291).*
- YURDAYDIN, DR. HÜSEYİN G. : *Bostan'ın Süleymannâmesi (Ferdî'ye atfedilen eser) Belleten, XIX, 74 (Nisan 1955)'den ayırbaşım. Ankara 1955 T.T.K. Basımevi. 202 S. 8° (A. 11/4434).*
- YUSUF, FEHMİ : *Les coulisses Hamidiennes. Devoilées par un Jeune Turc. Paris 1904 A. Michalon, 72 S. 8° (A. 11/4136).*
- YUSUF HATTAR AL-HİLYU : *Ekonomika Livana. Moskva 1959 IVL. 76 S. = Akademiya Nauk SSSR. Inst Vostokovedeniya. 8° (A. 11/4429).*
- ZAHODERA, B. N. : *Siaset-Name. Kniga o pravlenii vazira XI stoletiya. Nizam al-Mulka. Moskva 1949 İAN SSSR. 379 S. 8° (A. 11/1010).*
- ZAJACZKOWSKI, ANANIASZ : *Ze Studiew nad zagadnienien chazarskim. Etudes sur le problème des Khazars (avec résumé français). Krakow 1947 Polskiej Akademii Umiejtnosci. 99 S. = Polska Akademia Umiejtnosci, Prace Komisji Orientalistycznej Nr. 36. 8° (A. 11/4058).*

B. DERGİLER *

- Acta Præhistorica II. : F. CORNELIUS, *Keilschriftkultur und China. S. 105-111.*
- American Journal of Archaeology LXIV, 1, 2 (1960) : G.M.A. HANFMANN - K.Z. POLATKAN - LOUIS ROBERT, *A sepulchral stele from Sardis. The inscription of the Sepulchral stele. S. 49-57. M. J. MELLINK, Archaeology in Asia Minor. S. 57-71.*
- American Journal of Philology LXXX, 4 (1959) ; LXXXI, 1 (1960) : B. D. MERITT, *Note on the text of Thucydides. S. 79-82.*
- Anatolia III (1958) : A.M. MANSEL, *Ein Basaltkessel aus Side S. 1-13. O. ASLANAPA, Täbriser Künstler am Hofe der Osmanischen Sultane in Istanbul. S. 15-17. O. ASLANAPA, Archivalien zur Geschichte der Osmanischen Baukunst im 16. und 17. Jahrhundert im Top-*

* Dergilerde yalnız Türkiye ve Türklerin tarihini ilgilendiren makalelerin adları verilmiştir.

kapı Serail-Archiv zu Istanbul. S. 18-20. F. MİLTNER, *Die neuen Artemisstatuen aus Ephesos.* S. 21-34. S. EYİCE, *L'église Cruciforme Byzantine de Side en Pamphylie.* S. 35-42. E. LAROCHE, *Eflatun Pınar.* S. 43-47. M. ŞENYÜREK, *Kültepe'de Asur ticaret kolonisi sakinleri arasında görülen bir trepanation vak'ası.* S. 49-50. *A case of trepanation among the inhabitants of the Assyrian trading Colony at Kültepe.* S. 51-52. T. ÖZGÜÇ, *The statutte from Horoztepe.* S. 53-56. M. ŞENYÜREK, *1958 yılında Samandağ'ı yakınında bir mağarada yapılan sondaj.* S. 57-63. *Test excavation made in cave in the vicinity of Samandağ in 1958.* S. 64-78. A. SAYILI, *Tycho Brahe sistemi hakkında XVIII. asr başlarına ait Farsça bir yazma.* S. 79-83. A. SAYILI *An early seventeenth century persian manuscript on the Tychoic System.* S. 84-87. S. ATLAN, *Eine in Side geprägte Lykische Münze.* S. 89-95. F. STEINHERR, *Die Urartäischen Bronzen von Altintepe.* S. 97-102. L. ROBERT, *Reliefs votifs et cultes d'Anatolie.* S. 103-136. L. ROBERT, *Philologie et Geographie.* S. 137-144. E. AKURGAL, *Forschungen in Phrygien.* S. 145-155. E. AKURGAL, *Tortankultur-Siedlung in Ovabayındır bei Balıkesir.* S. 156-164.

Anatolian Studies IX (1959): *Summary of Archaeological Research in Turkey in 1958.* S. 15-35. *Excavations at Beycesultan, 1958.* S. 35-51. J. MELLART, *Excavations at Hacilar, second preliminary report.* S. 51-67. G. E. BEAN, *Notes and inscriptions from Pisidia.* S. 67-119. A. S. HALL, *The site of Misthia.* S. 119-125. M. H. BALLANCE, *The site of Prostanna.* S. 125-131. J. MELLAART, *Notes on the Architectural remains of Troy I and 2.* S. 131-163. J. BOARDMAN, *Greek Potters at al Mina?* S. 163-171. P. HULIN, *New Urartian inscriptions from Adilcevaz.* S. 189-197.

Anıt V, 26, 27 (1960).

Les Annales Archéologiques de Syrie VIII-IX (1958/59).

Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves IX (1951)-XII (1952). *Mélanges Henri Grégoire* (4 vol): vol. 1 — R. J. H. JENKINS, *The mission of St. Demetrianus of Cyprus to Bagdad.* S. 267-275. vol. 2 — C. MARINESCO, *Note sur quelques ambassadeurs Byzantins en Occident a la veille de la chute de Constantinople sous les Turcs.* S. 419-428. vol. 3—D. ANASTASJEVIĆ - G. OSTROGORSKIJ, *Les Koumanes pronoiars.* S. 19-29. C. CAHEN, *Seljukides de Rum, Byzantins et Francs d'après le Seljuknameh anonyme.* S. 97-106. P. WITTEK, *Ayansaray. Un sanctuaire privé de son héros.* S. 505-526. vol.4—R.L. WOLFF, *A new document from the period of the Latin empire of Constantinople: The Oath of the Venetian Podesta.* S. 539-573.

The Antiquaries Journal XXXIX, 3,4 (1959): J. BOARDMAN, *Chian and early Ionic architecture.* S. 170-218.

Anzeiger, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse 96 (1959): F. MİLTNER, *Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1958.* S. 31-43. F. EICHLER, *Zur Sphinxgruppe aus Ephesos.* S. 213-214.

Archiv Orientalni XXVI (1958); XXVII (1959): vol. 26—B. HAASE, *Bemerkungen zu einigen Paragraphen der hethitischen Gesetexte.* S. 28-35. J. KABRDA, *Les documents turcs relatifs aux droits fiscaux des métropolités orthodoxes en Bulgarie au XVIIIe siècle.* S. 59-80. J. KLIMA, *Über neuere Studien auf dem Gebiete des Keilschriftrechtes V.* S. 224-242. Z. VESELA-PRENOŠILOVA, *Zur Korrespondenz der Hohen Pforte mit Siebenbürgen (1676-1679).* S. 585-602. L. MATOUS, *Einige Bemerkungen zum Bedui-*

- nenproblem im alten Mesopotamien*. S. 631-635. Vol. 27 — V. SOUCEK, *Die hethitischen Feldertexte*. S. 5-43. L. J. KRUSINA-CERNY, *Two Prague collections of the Sumerian tablets of the Third Dynasty of Ur*. S. 357-378. V. Soucek, *Die hethitischen Feldertexte*. S. 379-395. J. KLÍMA, *Quelques remarques sur le droit successoral d'après les prescriptions neo-babyloniennes*. S. 401-406. G. I. CONSTANTIN, *A late Kōk-Turkish runic inscription, on a Semi-precious stone, found in Mongolia in 1956*. S. 424-437. L. ZGUSTA, *Two trifles from the inscriptions of Asia Minor*. S. 553-555.
- Asia Major VII, 1-2: W. B. HENNING, *A fragment of the Manichaean Hymn-Cycles in old Turkish*. S. 122-124.
- Athenaeum XXXVII, 3-4 (1959).
- 'Atiqot II (1959): A. GOETZE - S. LEVY, *Fragment of the Gilgamesh epic from Megiddo*. S. 121-128. R. AMÍRAN, *A late Assyrian stone bowl from Tell el-Qitaf in the Bet-She'an Valley*. S. 129-132.
- Aylık İstatistik Bülteni No. 67-71.
- Azerbaycan Eylül-Şubat (1959/60).
- Bayerische Vorgeschichtsblätter 24 (1959).
- Biblica XLI, 1 (1960).
- Buletin i Universitetit Shteteror Te Tiranes Seria Shkencat Natyrore 3 (1959).
- Bulletin Archéologique du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques (1957).
- Bulletin de Correspondance Hellénique LXXXIII-2 (1959): C. PICARD, *Un monument rhodien du culte princier des Lagides*. S. 409-429. L. ZOTOVIĆ-ZUNCKOVIĆ *Deux reliefs mithriaques de la Serbie orientale*. S. 509-512. W. G. FORREST, *The priesthoods of Erythrai*. S. 513-522. T. WRONCKA, *Pour un atlas archéologique de la Crète minoenne: Sitia I*. S. 523-542. G. DAUX, *Sur une dédicace Macédonienne à Artémis Ephésia*. S. 549-552.
- Bulletin Critique du Livre Français No. 166 (1959), 170/71 (1960).
- Bulletin of the Institute of Historical Research XXXII, 86 (1959), Suppl. No. 4 (1959).
- Bulletin du Musée de Beyrouth XIV, XV (1958/59).
- Bulletin of the Muslim and Druze division of the Ministry of Religious Affairs VII, 4 (1959).
- Biblica XL, 4 (1959).
- Bulletin of the School of Oriental and African Studies XXIII, 1 (1960): R. M. SAVORY, *The principal offices of the Safawid state during the reign of Ismail I (907-30/1501-24)*. S. 91-105. E. BIRNBAUM, *The date of Ali's Turkish Mesnevi Mihr ü Mah*. S. 138-139).
- Les Cahiers de Tunisie No. 23-24 (1958).
- Central Asian Review VII, 4 (1959): *The peoples of Central Asia: Cultural Development. Part One-The Tsarist Period and the Soviet Period to 1941*. S. 312-321. *The Revolution of 1905-7 in Turkmenistan*. S. 322-328. *The first Russian Embassy to Tashkent*. S. 329-334. "Nationalism" in the Soviet Muslim Republics. S. 341-343. *The Baku*

- Historical Conference-1958*. S. 344-351. *Central Asian Archaeology-1956-58*. S. 351-358.
The internal Policies of Yaqub Bek of Kashgar. S. 403-408.
- Central Asiatic Journal V, 2 (1960): N. POPPE, *On some Mongolian manuscript fragments in the Library of the India Office*. S. 81-96. K. MENGES, *Die türkischen Sprachen Süd-Sibiriens, III: Tuba (Sojon und Karayas)*, 2. S. 97-150. S. ÇAGATAY, *Abdülkadir İnan, Fünfzig Jahre wissenschaftlichen Wirkens*. S. 150-162.
- Le Courrier (Décembre 1959).
- Çalışma Dergisi I, 4 (1960).
- Dacia N. S. II (1958).
- Dergi V 13-18 (1959); VI, 19 (1960): Cilt V— A. N. KURAT, *XIX. yüzyıl Rus tarihinin karakteri ve 1917 Rus Şubat (Mart) ihtilâli*. S. 19-31. R. VRAGA, *Sovyet dış siyasetinin esas problemleri, metod ve vasıtaları*. S. 48-64. N. Y. GALAY, *Sovyetler Birliği dış siyaseti üzerinde askerî âmillerin tesiri*. Cilt VI — S. TEKİNER, *Sovyet Azerbaycanında çıkan bir tarih eseri münasebetiyle*. S. 63-77. G. KOSTYUK, *İkinci dünya savaşının hazırlanmasında Molotov-Ribbentrop paktının önemi*. S. 78-92.
- Deutsche Nationalbibliographie 49-52 (1959); 1, 2 (1960).
- Dış Ticaret, aylık istatistik, özel ticaret Seri 1 (Temmuz-Eylül 1959).
- Diogène 24 (1958): L. BAZIN, *La Turcologie: Bilan provisoire*. S. 98-130.
- The Durham University Journal, N. S. XXI, 1, 2 (1959).
- The Encyclopaedia of Islam vol. 1, Fasc. 12-19.
- Encyclopédie de l'İslam Tome I Livr. 12-19.
- Expedition II, 1, 2 (1959/60): R. S. YOUNG, *Gordion: Phrygian construction and architecture*. S. 2-10.
- The Florida Anthropologist XII, 4 (1959); XIII, 1 (1960).
- Fornvännen 54 (1959).
- Germania XXXVIII, 1-2 (1960).
- Glasnik (Etnologija) XIV (1959).
- Glasnik, Vrhovnog Islamskog Starjesinstva X, 10-12 (1959).
- Hamizrah Hehadash X, 1-2 (1959): U. HEYD, *Cultural problems in contemporary Turkey*. S. 7-15. U. HEYD, *Labour relations in Turkey*. S. 16-23.
- Harp Tarihi Ves'kaları, VII, 26 (1958); VIII, 27, 28 (1959).
- Havacılık ve Turizm, II, 17, 18; III, 25, 26, 28, 31.
- Hebrew Union College Annual XXX (1959): J. B. CURTIS - W. W. HALLO, *Money and merchants in Ur III*. S. 103-140.
- Hesperia XXVIII, 4 (1959).
- The Historical Journal, Cambridge University, III, 1 (1960).
- Historical Journal, University of Birmingham VII, 1 (1959).
- İdare Dergisi XXX, 261 (1959), XXXI, 262 (1960).
- Der Islam XXXV (1960): R. LOEWENTHAL, *Russian materials on Turkey: A selective bibliography*. S. 97-116.

- Israel Exploration Journal IX, 4 (1959).
- İstanbul Enstitüsü Mecmuası V: N. S. BANARLI, *Fâtih'in zafer sırları*. S. 1-32. M. AKSAL, *İstanbul mimarisinde kuş evleri*. S. 33-55. F. DIRİMTEKİN, *Ecnebi seyyahlara göre XVII. yüzyılda İstanbul'un medenî ve içtimai hayatı*. S. 56-98. A. GABRIEL, *Rumeli Hisarı (şev. F. Karatay)*. S. 101-131. N. R. BELGER, *Albert Gabriel hayatı, yetişme tarzı ve eserleri*. S. 142-144. A. GABRIEL, *Fatih'le mülakat*. 145-147.
- İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, XIX, 1-4 (1958): Ö. L. BARKAN, *954-955 (1547-1548) mali yılına ait bir Osmanlı bütçesi*. S. 219-276. Ö. L. BARKAN, *H. 974-975 (M. 1567-1568) mali yılına ait bir Osmanlı bütçesi*. S. 277-332.
- Jahrbuch der Schweizerischen Gesellschaft für Urgeschichte Band 47 (1958/59).
- Kirjath Sepher XXXV, 2 (1960).
- The Middle East Journal XIV, 1 (1960): J. A. MORRIS, *Recent problems of economic development in Turkey*. S. 1-14. K. H. KARPAT, *Social themes in contemporary Turkish literature*. S. 29-44.
- Journal of the American Oriental Society LXXIX, 4 (1959): G. F. HOURANİ, *The chronology of Ghazali's writings*. S. 225-233.
- Journal Asiatique CCXLVII, 2 (1959): G. DUMÉZİL, *Récits oubliés, III*. S. 149-171.
- The Journal of Hellenic Studies LXXIX (1959): G. DOWNEY, *The tombs of the Byzantine Emperors at the church of the Holy Apostles in Constantinople*. S. 27-51. T. B. MITFORD, *Helenos, Governor of Cyprus*. S. 94-131.
- Journal of the Pakistan Historical Society VIII, 1 (1960): *Select articles from journals and magazines (1959)*. S. 69-81. *Select works on Islamic history and culture published in Pakistan and India*. S. 82-84.
- Journal of the Warburg and Courtauld Institutes XXII, 1-2 (1959).
- Kirjath Sepher XXXV, 1 (1959).
- Kunst des Orients III: K. ERDMANN, *Der Kargı Han bei Alanya*. S. 1-13. R. Ettinghausen, *On some Mongol miniatures*. S. 44-65. E. KÜHNEL, *Malernamen in den Berliner "Saray"-Alben*. S. 66-77. B. SCHEUNEMANN, *Eine unbekannte Teppichgattung*. S. 78-89.
- Livres et Revues d'Italie II, 7-10 (1959).
- Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi 53 (1959).
- Man LIX 308-344 (1959): LX, 1-50 (1960).
- Materiale și Cercetari Arheologice, VI.
- Meddelanden Fran Lunds Universitets Historiska Museum 1959.
- Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko No. 18 (1959).
- The Metropolitan Museum of Art Bulletin XVII 3-7 (1960).
- The Middle East Journal XIII, 4 (1959).
- Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung LXXI, 2 (1956): G. KLEINER, *Ein pergamenisches Relief im Museum zu Izmir (Beilagen 113-114)*. S. 202-204.
- Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Instituts, Roemische Abteilung Band 66 (1959).

- The Muslim World L, 1,2 (1960)
- Ordu Dergisi 188-191 (1958/59).
- Orientalia XXIX, 1, 2 (1960): J. POTRATZ, *Skythische Kunst (Tab. 1-16)*. S. 46-62.
H. TH. BOSSERT, *Unveröffentlichte hethitische Skulpturen (Tab. 22-24)*. S. 104-106.
H. TH. BOSSERT, *Reisebericht aus Anatolien*. S. 214-226.
- Oriente Moderno XXXIX, 11-12; XL, 1-3. (1960)
- Österreichische Zeitschrift für Volkskunde XIII, 4 (1959): XIV, 1, 2 (1960).
- Pakistan Postası 161, 163-165, 167, 169, 170 (1960).
- Palaeologia VIII, 1, 2 (1959): D. HERWARD, *The accession dates of some Spartan kings*. S. 1-9.
- Problemi Vostokovednye 5, 6 (1959): *Seminar Leningradskih Turkologov*. S. 290-291
- Przegląd Orientalistyczny 33 (1960).
- Revue Danoise 15 (1959).
- Revue des Etudes Islamiques 1959, Cahier 1.
- Revue Historique CCXXXIII (1960).
- Revue International d'Histoire Militaire 21 (1960).
- Revue de Synthèse No. 3-14 (1956/59).
- Rivista degli Studi Orientali XXXIV, 3-4 (1959).
- Rivista di Studi Liguri XXIV, 3-4 (1958).
- Runa VIII-2 (1956/57).
- Ruperto-Carola XI, 26 (1959).
- Saeculum X, 2, 3 (1959) : K. J. NARR, *Bärenzeremoniell und Schamanismus in der älteren Steinzeit Europas*. S. 233-272.
- Slovenska Archeologia, VII-2: L. HAJEK, *Kostena industrie otomanské kultury z Barce. Knochenindustrie der Otomani-Kultur aus Barca*. S. 285-300
- Die Sprache VI, 1 (1960): O. HAAS, *Neue spätphrygische Texte*. S. 9-33
- Studi Etruschi XXVII (1959).
- Studies in Bibliography and Booklore IV, 2 (1959).
- Studii Şi Cercetari De Istorie Veche X, 2 (1959).
- Studijne Zvesti Au-Sav 2 (1957) (Jansakov Sbornik).
- Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 60 (1959).
- Suomen Museo LXVI (1959).
- Syria XXXVI, 3-4: M. ED. FREZOULS, *Recherches sur les théâtres de l'Orient Syrien (pl.15-18)*. S. 202-228.
- Şarkiyat III (1959): SİR S. RUNCİMAN, *Avrupa medeniyetinin gelişmesi üzerindeki islâmî tesirler. Muslim influences of the development of European civilization*. S. 1-24. K. ÇIĞ, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki minyatürlü kitapların kataloğu*. S. 50-90.
- Tarih Dergisi X, 14 (1959): A. ATEŞ, *Raşîd al-dîn Vatvat'ın eserlerinin bâzı yazma nüshaları*. S. 1-24. İ. H. UZUNÇARŞILI, *Hacı İvaz Paşa'ya dair*. S. 25-38. M. CAVİD BAYSUN, *Mustafa Reşid Paşa'nın siyasi yazıları*. S. 39-71. M. MÜNİR AKTEPE,

- İbtihâcû't-tevârih*. 71-84. Ş. TEKİNDAĞ, *Bayezid II. in tahta çıkışı sırasında İstanbul'da vukua gelen hâdiseler üzerinde notlar*. S. 85-96. F. DERİN, *Şeyhülislâm Feyzullah Efendinin nesebi hakkında bir risale*. S. 97-103. Ç. ULUÇAY, *Bayezid II. ailesi*. S. 104-125. H. İPEKTEN - M. K. ÖZERGİN, *Sultan Ahmed III. devri hâdiselerine aid tarih manzûmeleri*. S. 125-147. S. EYİCE, *İstanbul'un kaybolan bir eski eseri; Kazasker Ebu'l-fazl Mahmud Efendi Medresesi*. S. 147-162.
- Tôhō Gakuho 30 (1959).
- The Toyo Gakuho XLI, 4 (1959), XLII, 1, 2 (1959).
- Türk Ansiklopedisi fas. 10.
- Türk Arkeoloji Dergisi IX-I (1959): K. BITTEL, *Bericht über die Ausgrabungen der Deutschen Orient-Gesellschaft und des Deutschen Archäologischen Instituts in Boğazköy im Jahr 1958*. S. 5-10. H. BOSSERT, *1958 Misis hafriyatı hakkında rapor*. S. 11. G. R. EDWARDS, *Gordion Report, 1958*. S. 12-13. G. HANFMANN, - H. DETWEILER, *Report on the first campaign at Sardis, 1958*. S. 14-19. G. KLEINER, *Bericht über die zweite Grabung in Çamlı (Panionion) Frühjahr 1958*. S. 20-22. J. MELLAART, *Hacılar-Burdur excavations 1958*. S. 23-24. F. MILTNER, *Die Österreichischen Ausgrabungen des Jahres 1958 in Ephesos*. S. 25-32. T. ÖZGÜÇ, *1958 Kültepe Kazıları*. S. 33-34. L. ROBERT, *Rapport sur les fouilles de Claros en 1958*. S. 35-36. P. UNDERWOOD, *A report on the work of the Byzantine Institute of America, 1958*. S. 37-40. D. WINFIELD, *A report of work accomplished at Trabzon*. S. 41-43. E. BİLGİÇ, *Birkaç yeni Urartu kitabesi*. S. 44-48.
- Türk Dil Kurumu IX, 103 (1960).
- Türk Dili IX, 100-102, 104 (1960).
- Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959.
- Türk Etnografya Dergisi III (1958): Z. ORAL, *Anadolu köylerinde Gençler Derneği yahut Ahiliğin devamı*. S. 60-66. R. ÖNEN, *Bor "Halil Nuri Bey Kütüphanesi"ndeki mahkemeî şeri'ye sicilleri ve bunlarda görülen Türkçe kişi ve köy isimleri*. S. 107-110.
- Türkiye Bibliyografyası 3 (1959).
- Türkiye Makaleler Bibliyografyası 1-3 (1956), 3 (1959).
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni No. 215 - 218 (1959): No. 216-217 - M. ÇAĞATAY, *Türk-İslâm mimarî ve kaligrafisi*. S. 3-6. No. 218 -R. DUYURAN *Eski Dardanos şehri yakınındaki tümülüs*. S. 11-15.
- Viking XXIII (1959).
- Vizantiiski Vremennik XV (1959): E. FRANÇES, *(Buharest) Klassovaya pozitsiya Vizantijskih Feodalov v period Turetskogo zavoevaniya*. S. 71-100.
- Voprosii İstorii 2 (1960).
- Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 56 (1960): S. BALİC, *Osmanische Bauten in Bosnien*. S. 1-8. C. CAHEN, *Selgukides, Turcomans et Allemands au temps de la troisième croisade*. S. 21-31. H. L. GOTTSCHALK, *Der Bericht des Ibn Nazif al-Hamawi über die Schlacht von Jasyçimen (25.-28) Ramazan 627/7-10 August 1230*. S. 55-67. G. E. GRUNEBaum, *Toynbee's concept of islamic civilisation*. S. 68-77. B. LANDSBERGER, *Einige unerkant gebliebene oder verkannte Nomina des Ak-*

kadischen. S. 109-129. V. MINORSKY, *Balgitzi*-“*Lord of the Fishes*”. S. 130-137. K. OBERHUBER, *Zwei neubabylonische Tontafeln aus dem Nachlass D. H. v. Müllers*. S. 138-140. F. TAESCHNER, *Das Heiligtum des Elvan Çelebi in Anatolien (Vil. Çorum, Kaza Mecitözü)*. S. 227-231. A. TEMİR, *Die arabisch-ugurische Vakf-Urkunde von 1326 des Emirs Şeref el-Din Ahmed bin Çakırca von Sivas*. S. 232-240. P. WITTEK, *Zu einigen frühosmanischen Urkunden (IV)*. S. 267-284. A. BOMBACI, *Ortaoyunu*. S. 285-297.

Yale Review XLIX, 2, 3 (1959/60).

Yeni Yayınlar IV, 12; V, 1, 2.

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 109, 2 (1959): D. O. EDZARD, *Fragen der sumerischen Syntax*. S. 235-253. U. JOHANSEN, *Die Alpfrau. Eine Dämonengestalt der türkischen Völker*. S. 303-317.

Zion XXV, 1 (1960): I. HALPERN, *Capture and redemption of captives in the time of persecutions in the Ukraine and Lithuania, 1648-1660*. S. 17-56.

Propriétaire : Ord. Prof. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY, agissant
au nom et pour le compte de la Société d'Histoire Turque.
Directeur responsable : ULUĞ İĞDEMİR

TABLE DES MATIÈRES

Articles, Etudes :	Page
İNAN, ABDÜLKADİR: Sur la Race de la Tribu des Nayman (en turc)	539
FEHÉR, GÉZA - PARADI, NANDOR: (trad.: Koşay, H. Z.) Les Arts et Métiers en Hongrie aux XVI ^e et XVII ^e siècles (en turc)	547
SÜMER, FARUK: Les Turcs venus en Anatolie étaient-ils exclusivement des No- mades (en turc)	567
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İ. HAKKI: Lettre du Prince impérial Ahmed, Gou- verneur d'Amasia, au Grand Vizir, au temps de la Révolte et de la Lutte du prince Selim contre son Père (en turc)	595
_____ : Lettre adressée par le Prince impérial Bayezid, alors en Lutte contre son frère Selim pour la Succession au trône, à son père Sü- leyman le Magnifique (en turc)	597
BAYKAL, BEKİR SITKI: Documents concernant la Première Constitution (en turc)	601
BIYIKLIOĞLU, TEVFIK: Statut juridique et Caractère révolutionnaire de la pre- mière Grande Assemblée Nationale de Turquie	637
(en turc)	
 Bibliographie :	
YURDAYDIN, HÜSEYİN: V. Minor sky, <i>The Chester Beatty Library, A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, with an Introduction by the late J. V. S.</i>	665
TANSEL, FEVZIYE: Niyazi Berkes, <i>Turkish Nationalism and Western Civili- zation, Selected Essays of Ziya Gökalp (en turc)</i>	669
ÖZERDİM, D. MUHADDERE: <i>Un nouveau livre de Chiang Kai Shek: "Dans la Russie Soviétique"</i>	681
 Communication :	
ŞENYÜREK, MUZAFFER: Note sur des Restes de Fossiles conservés à l'Université d'Ankara (en turc)	693
_____ : Traduction anglaise de la note ci-dessus mentionnée	696
 Informations :	
İNAN, ABDÜLKADİR: Texte du XIII ^e siècle, écrit en caractères turcs	699
Réunion de l'Assemblée générale annuelle (1960) de la Société d'Histoire Tur- que	701
Livres et Périodiques reçus à la Bibliothèque de la Société d'Histoire Turque, durant le premier semestre de l'année 1960	725

BELLETEN

REVUE PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Tome : XXIV

No. 96

Octobre 1960

ANKARA—IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

1 9 9 5